INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul LIX

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Anale

2000

vol. LIX

Centrul de Informare
şi Documentare Economică
Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FÂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACŞU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie şi parțială şi pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-235-0 Apărut 2019

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Anale

2000

vol. LIX

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul LIX

ANALE NR. 1/2000 **1**

CONTRIBUȚII LA FUNDAMENTAREA SISTEMULUI DE EVALUARE A LUCRĂRILOR DE CERCETARE ŞTIINȚIFICĂ ECONOMICĂ. UN INDICATOR DE RELEVANȚĂ 3

Dr. Valeriu IOAN-FRANC
Dr. Lucian-Liviu ALBU

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE 7

ADDENDA. UN PUNCT DE VEDERE: 26

Fundamentarea unui indicator de relevanță – Contribuție semnificativă la dezvoltarea domeniului evaluării economice a eficienței activității de cercetare ştiințifică 26

Dr. Luoana SANTAROSSA

ANALE NR. 2-3/2000 **29**

POTENȚIALUL UMAN AL ROMÂNIEI. REPARTIȚIE TERITORIALĂ ŞI PERSPECTIVE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI 31

dr. Maria SIMION 31

INTRODUCERE 35

1. EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ. CONSIDERAȚII GENERALE 36

2. CONTEXTUL ECONOMIC ROMÂNESC ŞI RĂSPUNSUL VARIABILELOR DEMOGRAFICE 38

3. POTENȚIALUL UMAN 47

CONCLUZII 60

BIBLIOGRAFIE 63

ANALE NR. 4/2000 **133**

DEZVOLTAREA RURALĂ ÎN ROMÂNIA. MODELE INSTITUȚIONALE, LEGISLAȚIE FINANCIARĂ ŞI IMPACTUL ECONOMICO-SOCIAL 135

CUVÂNT ÎNAINTE 139

1. MODELE INSTITUȚIONALE ALE DEZVOLTĂRII RURALE ÎN ROMÂNIA 140
Violeta FLORIAN, Minodora MOLDOVAN,
Marin POPESCU, Mioara RUSU, Carmen ŞTEFĂNESCU

2. IMPACTUL AJUSTĂRII STRUCTURALE ASUPRA FERMELOR FAMILIALE ÎN ROMÂNIA..... 208
Violeta FLORIAN, Filon TODEROIU

3. SATUL ÎN TRANZIȚIE..... 252
Andreea UDREA, Răzvan STAN

4. AGRICULTURA ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ..... 265
Roxana-Theodora GUREANU

5. CASELE FĂLOASE. LOCUINȚĂ, RUDENIE ŞI SCHIMB INFORMAL ÎN COMUNA ŞOTÂNGÂ, JUD. DÂMBOVIȚA 286
Cristina COROŞ

6. REFORMELE AGRARE ÎN ROMÂNIA – SCURTĂ PREZENTARE 297
Monica TUDOR

INDEX DE AUTORI..... 309

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

ANALE
NR. 1/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ŞI CONSENSUALĂ

CONTRIBUȚII LA FUNDAMENTAREA SISTEMULUI DE EVALUARE A LUCRĂRILOR DE CERCETARE ŞTIINȚIFICĂ ECONOMICĂ. UN INDICATOR DE RELEVANȚĂ

Dr. Valeriu IOAN-FRANC
Dr. Lucian-Liviu ALBU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE.....7

ADDENDA. UN PUNCT DE VEDERE: 26

Fundamentarea unui indicator de relevanță – Contribuție semnificativă la dezvoltarea domeniului evaluării economice a eficienței activității de cercetare ştiințifică 26

Dr. Luoana SANTAROSSA

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Problemele evaluării – în general – pentru cercetarea ştiințifică fundamentală sunt multiple şi destul de complexe. Evaluarea este, pe de o parte, o condiție *sine qua non* a îmbunătățirii activității de cercetare, a perfecționării conducerii acestei activități, dar şi pe de altă parte, o premisă-criteriu (în funcție de rezultatul evaluării) de alocare a fondurilor, a finanțării activității de cercetare ştiințifică.

Etapele esențiale din viața şi activitatea Institutului Național de Cercetări Economice, „Schița privind înfăptuirea economiei de piață în România" din 1990, şi „Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană" din 1995, Programul E.S.E.N. şi Strategia Națională de Dezvoltare Economică pe termen mediu a României, care şi-au dovedit forța consensuală şi-şi probează şi astăzi perenitatea multora din elementele lor constitutive sunt momente speciale, cu adevărată însemnătate națională, probe ale contribuției cercetării economice româneşti în acest ultim deceniu al secolului XX. Ele s-au bucurat de evaluări şi analize speciale. Iată de ce nu vom insista acum decât pe câteva liniamente de încadrare în problematica generală a evaluării lor ştiințifice

Din punctul de vedere al altor două programe prioritare – **tranziția şi integrarea europeană** – lucrurile ar putea fi considerate mai simple, având în vedere că lucrările cercetătorilor români au fost **utilizate în elaborări naționale** – **Schița** din mai 1990, **Strategia integrării** din iunie 1995, **Strategia pe termen mediu** din martie 2000, institutele Academiei aflându-se în miezul dur al dezbaterilor circumscrise unor tematici atât de importante pentru întreaga țară.

În paginile de față **nu putem aborda decât o evaluare a laturii ştiințifice cuprinse în programele naționale menționate**, şi nu o juxtapunere a realității politice şi sociale ulterioare elaborării respectivelor programe şi strategii peste textul elaborat de cercetători.

Pornim însă de la – şi acceptăm – premisa că valoarea unei lucrări nu poate fi apreciată nicidecum numai de specialişti din aceeaşi ramură sau subramură. Pentru aceasta, lucrarea trebuie mai întâi să fie publicată cu o circulație corespunzătoare, nu neapărat într-o revistă de strictă specialitate sau destinată cercurilor închise, ermetice de specialişti. Interdisciplinaritatea ştiinței economice, probată de numeroşi savanți – printre care şi Nicholas Georgescu-Roegen (în aceeaşi măsură matematician, statistician, fizician, economist şi energetician) – confirmă acest punct de vedere.

A fost şi cazul „Schiței...", care în mai 1990 s-a difuzat în țară – în volum separat – şi în străinătate prin două versiuni (engleză şi franceză)[1], ecourile sale fiind consemnate într-un impresionant număr de articole din presa din țară (peste 200 de semnalări) şi străinătate. Şi-au exprimat favorabil opiniile reprezentanți ai unor organisme internaționale ca Banca Mondială şi FMI, personalități de prestigiu ale gândirii economice contemporane ca: I. Adelman, J.M. Montias, J. Taylor, L. Stoleru, G. Schultz, N. Georgescu-Roegen, alături de experți din Franța, SUA, Germania, Anglia, Suedia, Elveția, Spania, Grecia, Polonia, Coreea de Sud, Ungaria, Jugoslavia, Cehoslovacia ş.a.

Analize ample asupra perenității „Schiței..." sunt întreprinse şi în prezent, la zece ani de la elaborarea sa.

Şi în ceea ce priveşte „Strategia privind pregătirea aderării României la Uniunea Europeană", din iunie 1995, documentul poartă amprenta participării Academiei Române şi INCE prin institutele care-l compun.

Fără a diminua importanța factorului politic, a consensului obținut pentru prima dată în societatea românească de după decembrie 1989, pe marginea acestei strategii, vom face referiri numai la analizele şi referințele din publicațiile cu caracter strict economic. La cele peste 150 de consemnări din mass-media națională, Strategia (1995) a făcut obiectul unor analize şi aprecieri în publicații comunitare, luxemburgheze, franceze, canadiene ş.a.[2]

Aprecierea cea mai recentă şi mai plină de adâncimi destul de complexe şi deloc uşor de descifrat este – însă, cea a E.S. dl Pierre Werner, părintele integrării monetare europene, care, în decembrie 1998, într-un mesaj adresat Academiei Române – al cărui membru de onoare este – sublinia: „*A propos de profesorul şi academicianul Postolache, nu trebuie să uităm eforturile şi acțiunea sa constantă, în vederea participării economiei României la noile moduri de convieţuire concertată prevalente între economiile naționale din Europa Occidentală şi de la care România nu ar trebui să se autoexcludă, nici să fie exclusă*" (citat din Academica, ianuarie 1999).

Pentru **Programul Evaluarea Economei Naționale E.S.E.N.,** ca şi pentru **Strategia Națională de Dezvoltare Economică a României pe termen mediu,** evaluările ştiințifice sunt în curs, cele două teme fiind ele însele în plină procedură de definitivare.

---

[1] Schița a fost publicată şi în lucrarea Economia României – Secolul XX. Noua tranziție la economia de piață: premise istorice şi perspective, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1991, ediție în limba română şi în limba franceză – L'Economie de la Roumanie, Le XXe siècle, Les Editions Expert, Bucureşti, 1994.

[2] * * * **Les relations Roumano-Luxemburgeois**, vol. II, **La presse de Luxembourg sur la Roumanie**, CEDROMLUX, Bucureşti, 1999.

1. Scientometrie şi evaluare

Câteva consideraţii teoretico-metodologice privind evaluările ştiinţifice ale elaborărilor teoretice din cercetarea economică. Arătam mai sus o serie de referinţe bibliografice consacrate tranziţiei la economia de piaţă, atât din literatura mondială, cât şi din cea naţională. De bună seamă că, lipsa de „vitalitate" internaţională a cercetătorilor români a condus la început la o falsă subordonare bibliografică. Ca editor de carte[1] şi periodice cu caracter economic, experienţa acumulată în decenii de activitate îmi permite să subliniez faptul că în domeniul precizat, cercetătorii români au deprins maturitatea exigenţei şi curajul exprimării europene. Sunt deja câteva sute de studii şi articole publicate de cercetătorii INCE în străinătate, alte câteva sute de lucrări în regim editorial publicate în comun cu autori de prestigiu din Europa sau SUA. Câteva precizări: în domeniul economic există, spre deosebire de celelalte domenii ale ştiinţei, un număr impresionant de subdomenii şi, în consecinţă, de publicaţii. De exemplu, în ultima ediţie a lui „*Journal of Economic Literature*" (publicaţie ale cărei coduri au devenit aproape obligatorii a fi menţionate în cazul oricărui studiu, articol, carte sau comunicare ştiinţifică) există menţionate 118 subdomenii ale ştiinţei economice, iar în lista departamentului de resurse umane a prestigioasei organizaţii ADE (Aide à la Decision Economique), din Louvain-la-Neuve, sunt menţionate peste 1400 de domenii, dintre care mai mult de jumătate sunt domenii economice.

La un asemenea grad de specializare, de digitalizare a subdomeniilor cercetării ştiinţifice economice, având în vedere modul cum se evaluează actualmente rezultatele cercetării ştiinţifice, criteriul primordial îl reprezintă acceptarea sa de către o anumită comunitate ştiinţifică (fiecare dintre acestea fiind actualmente foarte specializată şi concentrată pe un subdomeniu strict al ştiinţei economice) şi publicarea sa în revistele sau colecţiile respectivei comunităţi ştiinţifice, recunoscută de altfel, pe plan internaţional în domeniul respectiv (este cazul a numeroase universităţi, institute sau organizaţii occidentale). În ceea ce priveşte cercetarea economică românească, aceasta ar trebui evaluată, după părerea noastră, prin prisma combinării celor două laturi specifice situaţiei prezente: prima latură se referă la problematica tranziţiei economice din spaţiul central şi est-european, iar a doua la subdomeniul specific al ştiinţei economice.

De pildă, publicarea unui articol pe tema Uniunii Monetare din Europa de Vest într-o publicaţie a unei comunităţi ştiinţifice de profil desigur că va avea o cotă de „impact" foarte ridicată, dar ce relevanţă ar avea pentru evaluarea unui institut sau cercetător din estul Europei şi care ar fi accesul acestora la o astfel

[3] V. Ioan-Franc este redactor-şef al publicaţiilor INCE şi director al recunoscutei – în mediile economice din ţară şi străinătate – Edituri Expert, specializată în lucrări economice de ţinută ştiinţifică elevată, academică.

de publicație? Eventual, un număr foarte restrâns de cercetători est-europeni vor publica în astfel de publicații şi de regulă în colaborare sau sub coordonarea unor cercetători din occident. În schimb, publicarea de articole sau studii axate, de exemplu, pe problematica unor noi metodologii de estimare a parametrilor econometrici în cazul specific al tranziției prezintă relevanță pentru cercetătorii est-europeni.

În sensul celor expuse şi ținând seama de experiența proprie acumulată în activitatea de documentare, de practica din institutele de cercetare occidentale, pentru subdomeniul de exemplu, al Prognozei economice[1] (domeniu care face obiectul unui institut din structura INCE), menționăm drept relevante, în afară de publicațiile consacrate, o serie de publicații specifice ale unor instituții occidentale recunoscute cu preocupări simultane în domeniul tranziției şi al modelării, prognozei sau economiei matematice, după cum urmează:

- *LICOS Working Papers*, The Leuven Institute for Central and East European Studies, Catholic University of Leuven, Leuven, Belgium;
- *CNRS/CEPREMAP Working Papers*, Centre d'Etudes Prospectives d'Economie Mathématique Appliquées à la Planification, Paris, France;
- *CEES Working Papers*, University of Leicester, Department of Economics, Centre for European Economic Studies, Leicester, U.K.;
- *Discussion Papers in European Economics Studies*, University of Leicester, Department of Economics, Leicester, U.K.;
- RESEARCH MEMORANDUM ACE Project on *Economic Inference into the Macroeconomic Dynamics of East European Economies*, University of Leicester, Department of Economics, Centre for European Economic Studies, Leicester, U.K.;
- BULLETIN DE l'ACN, Association de Comptabilité Nationale, Université de Paris -I, INSEE, Paris, France;
- *Working Papers of ROSES,* ROSES-CNRS, Université Paris – I/XII, Paris, France;
- *The Davidson Institute Working Paper Series;*
- *ACE Quaterly; WINNERS – Phare ACE Programme; COMPENDIUM – Phare ACE Programme*, Brussels, Belgium;
- *Economic Modelling;*
- *Economis Systems Research;*
- *Economics of Transition;*
- *Journal of International Development;*
- *British Review of Economic Issues,* U.K.;

[1] L.L. Albu – **În legătură cu revistele de impact din domeniul cercetării ştiințifice economice**, oc. paper, INCE, februarie 1999.

- *Economics of Planning*, CEES, U.K., Kluiwer Academic Publishers, The Netherlands;
- *International Review of Applied Economics;*
- *Journal of Economic Literature;*
- *Journal of Economic Dynamics and Control;*
- *Journal of Economic Surveys;*
- *Journal of Monetary Economics;*
- *Advanced macroeconomics;*
- *Journal of Economic and Social Measurement;*
- *European Economic Review;*
- *Journal of Empirical Finance;*
- *Applied Financial Economics;*
- *Structural Change and Economic Dynamics;*
- *Journal of Statistical Planning and Inference;*
- *Occasional Bulletin, Macroeconomic and Financial Data Centre etc.*

Câte şanse ar fi avut un economist român să publice în 1990-1991 în aceste publicații, când revista de specialitate a Secției de Ştiințe Economice, Juridice şi Sociologie a Academiei Române apare cu intermitențe din pricina lipsurilor economice (agravate din ce în ce după 1997?!). Foarte puține! Din multiple şi varii motive. Rămân atunci publicațiile naționale. Spectrul publicistic național ar cuprinde, clasificate după relevanța academică, periodicitate şi arie-segmente de cititor următoarele publicații:

* **Publicații academice:**

- *Revue Roumaine de sciences economiques et sociales (editat de Secția de Ştiințe Economice, Juridice şi Sociologie a Academiei Române);*
- *Academica (editat de Academia Română);*
- *Calitatea vieții (editat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții şi Editura Academiei Române);*
- *Milenium (editat de Grupul "Curentul" şi Asociația română pentru clubul de la Roma);*
- *Analele INCE (editat de Centrul de Informare şi Documentare Economică);*
- *Romanian Economic Research Observer (editat de Centrul de Informare şi Documentare Economică);*
- *Studii şi cercetări economice (editat de Centrul de Informare şi Documentare Economică);*
- *Revista română de economie (editat de Institutul de Economie Națională);*

- *Probleme economice (editat de Centrul de Informare şi Documentare Economică);*
- *Buletin financiar (editat de Institutul de Cercetări Financiare şi Monetare „Victor Slăvescu”);*
- *Populație şi societate (editat de Centrul de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici”);*
- *Le cahiers du Centre d'Etudes et Documentation Roumanie – Luxembourg (editat de CEDROMLUX).*

* **Publicații naționale de specialitate:**

- *Adevărul economic (săptămânal independent);*
- *Economistul (editat de Asociația Generală a Economiştilor);*
- *Oeconomica (editat de Institutul Român pentru Libera Întreprindere);*
- *Revista de macroeconomie (editat de CEPREMAP);*
- *Tribuna economică (săptămânal independent);*
- *Revista de statistică (editat de Comisia Națională pentru Statistică);*
- *Revista de contabilitate (editat de Ministerul Finanțelor);*
- *Banii noştrii (lunar independent);*
- *Polis (trimestrial independent);*
- *Revista de cercetări sociale (editat de Institutul de Marketing şi Sondaje – IMAS);*
- *Idei de afaceri (editat de RENTROP & STRATON);*
- *Capital (săptămânal independent editat de Ringier – România);*
- *Marketing-management, studii, cercetări, consulting (editat de Asociația Română de Marketing);*
- *Mesagerul economic (editat de Camera de Comerț şi Industrie a României);*
- *Bursa (cotidian independent);*
- *Ziarul financiar (cotidian independent);*
- *Piața financiară (lunar independent).*

* **Cotidiane cu pagini economice semnificative:**

- *Curentul;*
- *Jurnalul național;*
- *Ziua;*
- *România liberă;*
- *Adevărul;*

- *Azi;*
- *Curierul Național.*

Pornind de la necesitatea **evaluării continue** şi **exigente** capabile să pună în relație rezultatele obținute cu resursele umane, materiale şi financiare alocate şi să fixeze periodic poziția cercetării naționale în raport cu nivelul mondial, evaluarea relevanței publicațiilor trebuie să se realizeze de pe pozițiile şi exigențele unei noi discipline: *scientometria*. Orice definiție a respectivei discipline are un caracter provizoriu, scientometria fiind şi tânără şi în creştere rapidă[1]. În starea actuală, scientometria are ca obiect specific *analiza cantitativă a generării, propagării şi utilizării informațiilor ştiințifice*, cu scopul de a înțelege mai bine mecanismele interne ale cercetării ştiințifice, privită într-o perspectivă socială. Metodele specifice ale scientometriei sunt *statistice*.

Analizele scientometrice prelucrează două tipuri de date:

a) date de *intrare*, referitoare la resursele umane, materiale şi financiare alocate, la pregătirea sau formarea cercetătorilor, la modalitățile prin care aceştia se documentează;
b) date de *ieşire*, referitoare la producția cercetătorilor: lucrări ştiințifice publicate (articole, cărți, brevete etc.), felul în care acestea sunt receptate de comunitatea ştiințifică şi utilizate pentru progresul cunoaşterii în domeniu, măsura în care rezultatele cercetării se reflectă în progresul tehnologic şi cultural etc.

Scientometria este destinată să ajute, să fundamenteze evaluarea activității de cercetare şi luarea de decizii privind dezvoltarea acesteia, politica ştiinței în ansamblu. Disciplina are şi un interes sociologic:

- să dezvăluie, pe baze obiective, cum funcționează comunitatea oamenilor de ştiință;
- care sunt "regulile jocului" şi cum evoluează ele;
- cum comunică cercetătorii între ei.

Din analiza relațiilor între parametrii de intrare şi cei de ieşire se pot genera şi corobora ipoteze privind mecanismele interne de "funcționare" ale cutiei negre denumite cercetare ştiințifică[2].

Lăsând la o parte precursorii îndepărtați, preocupările mai consecvente de scientometrie, cunoscută la început sub denumirea de *ştiință a ştiinței*, datează din a doua jumătate a secolului nostru, prin deceniul al şaptelea. Printre

[1] Şt. E. Săndulescu; I. Panaitescu – **Nevoia de scientometrie**, în: Academica, nr. 4(64) 1996.
[2] Şt. E. Săndulescu; I. Panaitescu, **op. cit.**

pionieri se numără Derek J. de Solla Price, profesor la Universitatea Yale din Statele Unite. La noi, în România, trebuie să amintim numele acad. Aurel Avramescu şi preocupările iniţiate de dânsul sub numele de *scientică*.

Dezvoltarea scientometriei a devenit exponenţială în ultimele trei decenii, ca şi dezvoltarea literaturii ştiinţifice înseşi. Au apărut colective şi institute dedicate acestei discipline, se elaborează şi se susţin teze de doctorat, au fost organizate instituţii oficiale specializate, ca de exemplu:

- în S.U.A., *National Science Board*, apaţinând de National Science Foundation;
- în Olanda, *Netherlands Observatory of Science and Technology*;
- în Franţa, *Observatoire des Sciences et des Techniques*;
- în Ungaria, *Information Science and Scientometrics Research Unit (ISSRU)*, pe lângă Biblioteca Academiei Ungare de Ştiinţe ş.a.m.d.

Au apărut numeroase monografii şi periodice, printre care se remarcă *Scientometrics*, o revistă al cărei fondator şi redactor-şef este prof. Braun Tibor, directorul ISSRU de la Budapesta. Domnia sa a vizitat recent Bucureştiul, ca oaspete al Academiei Române, şi a prezentat două prelegeri în Aula acestei instituţii. Aceste rânduri îi datorează mult, ca documentare şi inspiraţie. Preocupări în domeniul scientometriei există şi în ţara noastră, în prezent reprezentate prin acad. Alexandru Balaban, acad. Ioan Ioviţ Popescu, prof. Valentin Ionel Vlad, membru corespondent al Academiei, dr. Andrei Devenyi şi mulţi alţii. În cercetarea economică, încercări timide, modeste chiar, compun acum nucleul unui fond documentar (citări, clasamente, index tematic, suport pentru cercetarea bibliografică retrospectivă) care fac obiectul unui program al Centrului de Informare şi Documentare Economică. Lipseşte în continuare o mai bună instituţionalizare, organizarea superioară, baza materială şi, deloc de neglijat, interesul utilizatorilor.

Analiza citărilor. O idee cu adevărat novatoare în scientometrie a avut-o Eugene Garfield, la începutul deceniului opt. Folosind puterea crescândă a mijloacelor de calcul, el a trecut la inventarierea tuturor referinţelor bibliografice ale tuturor articolelor publicate în revistele principale din lume, circa 4000. Ordonându-le apoi după numele autorilor citaţi, a putut elabora o statistică a ecoului trezit de o lucrare dată. Ideea a avut un succes enorm; Garfield, prin firma fondată de el, *Institute of Scientific Information (ISI)* din Philadelphia, S.U.A., a început editarea seriei de periodice numite *Science Citation Index (SCI)*, în care fiecare cercetător-autor putea găsi de cine, când şi unde a fost citat.

S-a dezvoltat un întreg capitol al scientometriei: analiza citărilor. Ingeniozitatea manipulării acestor informaţii se dovedeşte inepuizabilă. Înainte

de a trece la câteva exemplificări, este necesară o mențiune. Principala critică adusă scientometriei a fost ocultarea sau chiar ignorarea aspectului calitativ, corelat cu *valoarea ştiințifică* a unei lucrări. Noțiunea de valoare ştiințifică nu este formalizabilă, ci face parte din categoria aprecierilor intersubiective[1].

Dacă modificăm problema, în sensul că nu urmărim "valoarea" unei lucrări sau individ, ci a unui grup de lucrări sau de indivizi-autori, ceea ce este normal, pentru că avem de-a face cu indicatori statistici, obiecțiile menționate îşi pierd din pondere pe măsură ce grupul de entități evaluate este mai numeros. Concluziile unei analize referitoare la o țară, o ramură a ştiinței, o revistă (de ex. toate numerele dintr-un an) devin mai greu de combătut cu obiecțiile de mai sus. Dintre indicatorii statistici derivați, mai important este *factorul de impact* al unei reviste, definit ca număr mediu de citări raportat la numărul total de articole publicate într-un an. El se corelează cu importanța, cu prestigiul, cu utilitatea revistei respective. Dacă pentru o lucrare dată, impactul se poate afla relativ târziu după publicare, când încep să se acumuleze citările în alte articole ulterioare, faptul că o lucrare dată a fost acceptată spre publicare de către o revistă cu factor de impact mare, ai cărei referenți sunt exigenți din dorința de a menține acest nivel, reprezintă deja o apreciere foarte pozitivă pentru acea lucrare. Putem spune că factorul de impact al revistei reprezintă speranța (matematică) aferentă fiecărei lucrări publicate în acea revistă de a fi citată într-un an dat. *SCI* publică anual (într-un volum special, intitulat *Journal Citation Reports*) listele reactualizate cu factorii de impact ai tuturor revistelor existente în banca de date a ISI. O succesiune de ani cu factori de impact mult inferiori mediei este un motiv de scoatere a revistei din banca de date. Pentru o mai bună cuprindere, ISI publică în prezent nu numai *SCI*, dedicată ştiințelor de bază: matematică, fizică, chimie, biologie, medicină, ştiințe tehnice etc., ci şi *Social Sciences Citation Index (SSCI)* pentru ştiințe social-economice, precum şi *Arts and Humanities Citation Index (A & HCI)*, pentru istorie, literatură, arte etc. Există o puternică competiție între revistele ştiințifice dintr-o specialitate pentru a pătrunde şi a se menține în banca de date a ISI şi pentru a avea un factor de impact cât mai mare. În literatura scientometrică, revistele cuprinse în *SCI* sunt denumite "grupul principal" (*mainstream journals*), iar orice cercetător sau institut care doreşte o vizibilitate şi o credibilitate pe plan internațional urmăreşte să publice în aceste reviste.

La ce întrebări se poate da răspuns (probabilistic, desigur) pe baza analizei citărilor?

[1] *Ibidem*.

a) Care sunt domeniile şi temele/subiectele cele mai actuale, mai "la modă" în fiecare ramură?
b) Care sunt lucrările şi autorii cei mai citați? Analize statistice au arătat că laureații premiilor Nobel şi ai altor distincții ştiințifice prestigioase se recrutează de regulă dintre autorii foarte frecvent citați.
c) Care colectivități umane (instituții, țări, grupuri de țări) au influență maximă în dezvoltarea ştiinței?
d) Cum variază în timp interesul pentru o anumită descoperire ştiințifică? Cam după câtă vreme devine un bun comun, aşa încât se omite citarea autorilor?
e) Care sunt revistele ştiințifice cele mai influente? Unde ar trebui să trimită autorii rezultatele cercetării lor pentru a obține o audiență maximă?

Evident, mai sunt multe întrebări şi cercul lor se lărgeşte necontenit. Este important de remarcat că răspunsurile, chiar imperfecte şi probabilistice, oferite de scientometrie, reprezintă tot atâtea conexiuni inverse (*feedback*) foarte prețioase, care permit comunității ştiințifice, atât cercetători, cât şi factori de decizie, să aprecieze tendințele care apar şi consecințele anumitor eforturi întreprinse.

2. Încercare de fundamentare a unui indicator de relevanță

Preocuparea noastră, în continuare – pe aceste considerente teoretice cuprinse în recursul metodologic anterior[1] – este **construirea unui indicator de relevanță al lucrărilor naționale în domeniul nostru de cercetare**, cu impact asupra literaturii şi confruntărilor ştiințifice internaționale. Pentru aceasta este necesară:

- inventarierea articolelor, cărților şi comunicărilor publicate/susținute de cercetătorii români în străinătate;
- inventarierea publicațiilor semnificative – reprezentative interesate să publice (sau care au publicat) materiale ale cercetătorilor români;
- construirea unei scale de evaluare în funcție de impactul publicației-suport: arie de acoperire teoretică, geografică, ştiințifică;

[1] Articolul acad. Şt. E. Săndulescu şi dr. I. Panaitescu fiind un excelent suport pentru clarificarea – în mediile de cercetare economică academică – a unor aspecte noi, impuse de nevoia construirii sistemului de evaluare a institutelor din structura Academiei Române, am găsit necesar să promovăm în institutele INCE, prin dezbateri în colective şi întâlniri colocviale neformale ideilor celor doi eminenți scientologi români. Inserțiile din acest eseu, extrase din articolul citat, nu fac decât să reamintească tuturor celor interesați contribuția autorilor la desluşirea cerințelor evaluării în demersul ştiințelor economice şi sociale.

- evaluarea globală şi particulară a publicațiilor;
- construirea sistemului național de citări interne şi internaționale.

Indicatorul de relevanță propus este construit ca **un model deschis perfecționărilor ulterioare** astfel ca, pe măsura experimentărilor sale să se poată ajunge la o formă definitivă cât mai aproape de necesitățile utilizatorilor.

Ceea ce trebuie subliniat de la bun început sunt câteva elemente de bază şi anume:

a) **indicatorul foloseşte metoda scorurilor sau punctajelor** care se acordă publicațiilor în care a fost prezentat studiul (integral sau parțial, concluzii sau rezumate). Am acordat importanță publicației în lipsa evaluării materialului publicat ştiut fiind faptul că în materie de publicații academice severitatea acceptării publicării concluziilor unei cercetări este relevantă. Scara de evaluare a publicațiilor a avut în vedere, în viziunea inițială a metodei, un punctaj de la 1 la 10 pentru ierarhizarea publicațiilor interne (fiind numeric mai puține față de plaja publicațiilor internaționale) şi de la 1 la 20 pentru publicațiile în străinătate. Pe scara publicațiilor naționale am plasat în partea superioară pe cele academice, recunoscute pentru exigența lor ştiințifică şi rigoarea cu care alocă spațiile editoriale numai acelor rezultate cu adevărat notabile pentru domeniul de activitate analizat. În partea a doua a scalei de punctaj am plasat publicațiile periodice şi, în final, pe cele de popularizare şi cotidianele cu pagini economice. Pentru publicațiile din străinătate lărgirea scalei de notare s-a avut în vedere datorită numărului lor foarte mare pe plan internațional.

Revine evaluatorului să stabilească, atunci când va proceda la utilizarea indicatorului, această scală a publicațiilor care promovează rezultatele cercetării ştiințifice din domeniul analizat;

b) în formalizarea modelului matematic al indicatorului relativ am introdus utilizarea plafonului punctajului maxim, stabilit la alegere fie de evaluator, fie de entitatea evaluată în funcție de numărul de publicații, distribuția lor în plan intern sau în străinătate. Mecanismul acestui plafon este următorul: plecând de la premisa că un cercetător nu poate publica într-un an în reviste academice (semnificative deci ca rigoare ştiințifică) mai mult de zece articole, înseamnă că punctajul maxim pentru articolele publicate în țară va fi 100. În cazul în care cercetătorul realizează în anul analizat mai mult de 10 articole, şi le va alege – pentru evaluare – pe acelea care îl reprezintă, ca rezultate ştiințifice şi punctaj, dar nu mai mult de zece. Pentru publicațiile în străinătate se procedează la fel şi, în consecință, punctajul nu poate fi mai mare de 200 de puncte. Cu alte cuvinte, punctajul maxim al unui cercetător nu poate fi, cumulat, mai mare de 300 de puncte. Pentru colective de cercetători şi chiar institute, în funcție de componența lor, punctajul maxim se va stabili prin multiplicare;

c) coeficientul de multiplicare π (sau de internaționalitate) introdus în model are rolul de a face posibilă determinarea punctajului compozit (scorul publicațiilor interne + scorul publicațiilor externe), atunci când acesta se raportează ca relevanță a publicațiilor interne la publicațiile externe. În intenția noastră

acest coeficient este foarte important, fiind acel element care dă caracterul de element deschis viitorului acestui indicator prin faptul că, inițial, coeficientul π propus de noi poate avea valoarea 5, respectiv scorul oricărui articol publicat în străinătate se multiplică cu această valoare, semnificând poziția de subordonare – promovată, indusă chiar de Academia Română – atunci când se compară un cercetător care publică şi peste hotare față de cei care au acces numai la publicațiile naționale. Pe măsură ce se vor derula etapele maturizării cercetării ştiințifice româneşti, respectiv va creşte relevanța internațională a rezultatelor publicate de cercetătorii români, valoarea coeficientului va scădea (la trei, două puncte), ceea ce va diminua „rating-ul" de subordonare față de periodicele străine. Din experiența activității coordonatorului național pentru România al Programului ACE-PHARE, care a fost în perioada 1993-1998 directorul INCE, am putut constata această declasificare în primii ani pentru ca, în ultimii doi ani ai Programului, cercetătorii români să fie considerați egali cu colaboratorii lor din țările UE, sau chiar să devină coordonatori de teme şi programe.

Revine de asemenea evaluatorilor să hotărască momentul şi mărimea cu care se va lucra în evaluare, fie pe cercetător, pe institut sau pe lucrări de sine stătătoare;

d) domeniile de aplicare a indicatorului pot fi evaluările pentru:

- o lucrare de cercetare, un studiu, respectiv citările despre o lucrare sau un studiu;
- un cercetător care-şi publică individual rezultatele muncii sale în publicațiile din țară sau străinătate;
- un sector de cercetare dintr-un institut, fie prin însumarea rezultatelor pe lucrări, fie a rezultatelor individuale ale cercetătorilor care compun colectivitatea. Un asemenea mod de evaluare este interesant pentru obținerea unor granturi colective care pot susține cererile atât cu scorurile lucrărilor colective, cât şi cu cele ale cercetătorilor luați individual;
- un institut în ansamblul său, prin însumarea scorurilor sectoarelor/secțiilor/colectivelor şi/sau ale cercetătorilor care îl compun.

Pe baza acestor elemente, indicele de profunzime şi relevanță privind evaluarea elaborărilor teoretice în domeniul cercetării ştiințifice economice a fost formalizat după cum urmează:

2.1. Indicatori absoluți

a. Scorul (punctajul) pentru articolele (studiile) publicate în țară:

$$\mathbf{KD} = \sum \mathbf{sd_i \times pd_i} \qquad (1)$$

unde: **KD** – este punctajul pentru articolele publicate în țară

sd_i – numărul de articole publicate în țară în revista (publicația) **i** (**i = 1, …, nd**, unde **nd** este revista internă cea mai prestigioasă; publicațiile sunt ierarhizate în funcție de importanța, «impactul, prestigiul» lor în mediul ştiințific economic din țară, de la cea mai puțin prestigioasă, **i = 1**, până la cea mai prestigioasă pe plan național, **i = nd**);

pd_i – importanța (nota) atribuită fiecărui articol publicat în țară în revista **i** (această notă variază de la valoarea cea mai mică, să spunem de exemplu 1, corespunzând revistei celei mai puțin prestigioase, până la valoarea cea mai mare a unei reviste publicate în țară, de exemplu valoarea 10). Este evident că, în punctarea revistelor (publicațiilor de specialitate) vom putea întâlni grupuri notate cu acelaşi punctaj, între 1 şi 10. Desigur, articolele publicate în țară, dar în limbi de circulație internațională (îndeosebi cele în limba engleză) şi având o bună recunoaştere internațională se vor plasa în partea superioară a scării valorice (notele 9 şi 10).

b. Scorul (punctajul) pentru articolele (studiile) publicate în străinătate:

$$\mathbf{KE} = \sum \mathbf{se_j \, x \, pe_j} \qquad (2)$$

unde: **KE** este punctajul pentru articolele publicate în străinătate;

se_j – numărul de articole publicate în străinătate în revista (publicația) **j** (**j = 1, …, ne**, unde **ne** este revista din străinătate cea mai prestigioasă; publicațiile sunt ierarhizate în funcție de importanța, «impactul, prestigiul» lor în mediul ştiințific economic internațional, de la cea mai puțin prestigioasă, **j = 1**, până la cea mai prestigioasă pe plan internațional, **j = ne**);

pe_j – importanța (nota) atribuită fiecărui articol publicat în străinătate în revista **j** (această notă variază de la valoarea cea mai mică, să spunem de exemplu 1, corespunzând revistei celei mai puțin prestigioase din străinătate, până la valoarea cea mai mare a unei reviste publicate în străinătate, de exemplu valoarea 20).

c. Scorul (punctajul) compozit:

Metoda directă (sau a echivalării directe)

$$\mathbf{K} = \left[\sum \mathbf{sd_i \, x \, pd_i}\right] + \pi \, \mathbf{x} \left[\sum \mathbf{se_j \, x \, pe_j}\right] \qquad (3)$$

sau

$$\mathbf{K = KD + \pi \times KE} \qquad (4)$$

unde: **K** este punctajul compozit

π – coeficient de multiplicare (coeficientul de "internaționalitate"). Introducerea acestui coeficient face posibilă adunarea articolelor publicate în străinătate cu cele publicate în țară. Cu cât, în perspectiva recunoaşterii internaționale a contribuțiilor teoretice naționale, calitatea literaturii economice publicată în țară va spori, cu atât valoarea atribuită coeficientului de multiplicare se va diminua. De exemplu, considerând că valoarea coeficientului π este egală cu 5, atunci un articol publicat în cea mai prestigioasă revistă din străinătate va trebui notat, conform indicelui compozit, cu valoarea 100 (20 x 5). În cazul unui cercetător ipotetic, care ar acumula, să spunem prin publicarea în țară a unui punctaj **KD** = 50, şi respectiv prin publicarea în străinătate a unui punctaj **KE** = 40, scorul compozit **K** va fi de 250 (adică **K**=50 + 5 x 40). Să presupunem cazul mai concret în care un cercetător publică 8 articole în țară, cumulând un punctaj **KD=** 48, şi doar 2 articole în străinătate, pentru care obține un punctaj **KE** = 18. Un alt cercetător să presupunem că publică în acelaşi an doar 3 articole în țară cumulând un punctaj **KD =** 18, dar şi 4 articole în străinătate, pentru care obține un punctaj **KE** = 36. Pentru simplificare am presupus că cei doi cercetători înregistrează aceleaşi medii de puncte pe articol atât pentru publicațiile din țară (6 puncte/articol) cât şi pentru cele din străinătate (respectiv 9 puncte/articol). În acest exemplu scorul compozit va fi **K** = 138 (48 + 5 x 18, în cazul primului cercetător, şi respectiv **K** = 198 (18 + 5 x 36), în cazul celui de-al doilea cercetător. Desigur, ipoteza realizării aceloraşi medii de către cei doi cercetători, atât în cazul articolelor publicate în țară, cât şi al acelora publicate în străinătate, va fi de regulă infirmată de realitate. Este de presupus că, dacă un cercetător reuşeşte să publice un număr mai mare de lucrări în străinătate, atunci şi media sa pe un articol va fi mai mare (numele său fiind mai cunoscut, articolele sale vor fi acceptate şi în țară de către revistele cele mai prestigioase). În exemplul nostru ar putea fi cazul celui de-al doilea cercetător. Din considerente ce țin de simplificarea expunerii, mediile pe articol publicat în cazul celor doi cercetători au fost presupuse ca fiind egale în această fază a evaluării relevanței ştiințifice.

Metoda distanței (sau a rezultantei)

$$K^* = \left\{\left(\sum sd_i \times pd_i\right)^2 + \left[\pi\ \xi\ \left(\sum\ se_j \times pe_j\right)\right]^2\right\}^{1/2} \quad (5)$$

sau

$$K^* = \left[KD^2 + \left(\pi \times KE\right)^2\right]^{1/2} \quad (6)$$

care se mai poate scrie:

$$K^* = \sqrt{\left\{\left(\sum sd_i \times pd_i\right)^2 + \left[\pi \times \sum se_j \times pe_j\right)\right]^2\}} \quad (7)$$

sau

$$K^* = \sqrt{\left[KD^2 + \left(\pi \times KE\right)^2\right]} \quad (8)$$

unde: **K*** este punctajul compozit calculat prin metoda distanței, pentru cazul unui cercetător care a realizat să spunem un **KD** = 50 şi, respectiv un **KE** = 40. K* va fi deci 206,2. Revenind la exemplul concret al comparării celor doi cercetători prezentați anterior, în cazul primului cercetător **K*** = 102 (prin metoda directă **K** = 138), iar pentru cel de-al doilea cercetător **K*** = 181 (față de **K** = 198 prin metoda directă).

2.2. Indicatori relativi

a. Scorul (punctajul) relativ pentru articolele (studiile) publicate în țară:

$$\mathbf{kd = \left[\sum sd_i \times pd_i\right]\ /\ KDmax} \quad (9)$$

sau

$$\mathbf{kd = KD\ /\ KDmax} \quad (10)$$

unde: **KDmax** este punctajul maxim ce poate fi realizat de către un cercetător atestat la maxim (cercetător principal gr. I), în condițiile în care lucrează full-time într-un institut de cercetare al Academiei Române şi îşi alege varianta optimă pentru activitatea publicistică în țară (adică va publica, restricționat de perioada de timp considerată şi de

acceptul revistelor, acel număr de articole şi îşi va alege acele reviste interne care vor asigura un impact maxim în mediul ştiinţific economic naţional. Din precizările anterioare am convenit că acest punctaj maxim este de 100 de puncte). Desigur, punctajul maxim, care va include numărul de articole potenţial publicabile în ţară într-o perioadă dată de timp (de regulă un an calendaristic), va ţine seama, pe lângă valoarea specifică relativă la importanţa revistelor naţionale ($\mathbf{pd_i}$), de frecvenţa lor de apariţie. Dacă presupunem că această valoare teoretică, **KDmax**, este egală cu 100, (adică echivalentul a 10 articole publicate în cea mai prestigioasă revistă de specialitate din ţară pentru care **pd** = 10), iar **KD** scorul efectiv realizat este să spunem de 50, atunci scorul relativ, **kd**, va fi de 0,500 sau, exprimat în procente, 50% faţă de nivelul maxim posibil. Dacă ne referim la exemplul concret al comparării celor doi cercetători prezentaţi anterior în cazul primului cercetător **kd** = 0,48 (48/100), iar pentru cel deal doilea **kd** = 0,18 (18/100).

b. Scorul (punctajul) relativ pentru articolele (studiile) publicate în străinătate:

$$\mathbf{ke} = \left[\sum \mathbf{se_j} \times \mathbf{pe_j}\right] / \mathbf{KEmax} \qquad (11)$$

sau

$$\mathbf{ke} = \mathbf{KE} / \mathbf{KEmax} \qquad (12)$$

unde: **KEmax** este punctajul maxim ce poate fi realizat de către un cercetător atestat la maxim (cercetător principal gr. I), în condiţiile în care lucrează full-time într-un institut de cercetare al Academiei Române şi îşi alege varianta optimă pentru activitatea publicistică internaţională (adică va publica, restricţionat de perioada de timp considerată şi de acceptul revistelor, acel număr de articole şi îşi va alege acele reviste din străinătate care vor asigura un impact maxim în mediul ştiinţific economic internaţional). Desigur, punctajul maxim, care va include numărul de articole potenţial publicabile într-o perioadă dată de timp (de regulă un an calendaristic), va ţine seamă, pe lângă valoarea specifică relativă la importanţa revistelor străine ($\mathbf{pe_j}$), de frecvenţa lor de apariţie. Dacă presupunem că această valoare teoretică, **KEmax**, este egală cu 200 (adică echivalentul a 10 articole publicate în cea mai prestigioasă revistă de specialitate din străinătate, pentru care **pe** = 20), iar **KE**, scorul

efectiv realizat de către un cercetător ipotetic, este să spunem de 40, atunci scorul relativ, **ke**, va fi de 0,2 sau, exprimând în procente, 20% față de nivelul maxim posibil. În cazul exemplului concret al comparației a doi cercetători, prezentat anterior, **ke** = 0,09 (18/200), în cazul primului cercetător şi respectiv **ke** = 0,18 (36/200), în cazul celui de-al doilea cercetător.

c. Scorul (punctajul) compozit relativ:

Metoda directă

$$\mathbf{k = \{[\Sigma sp_i \times pd_i] + \pi x [\Sigma se_j \times pe_j]\} / (\pi \times KEmax)} \qquad (13)$$

sau

$$\mathbf{k = (KD + \pi \times KE) / (\pi \times KEmax)} \qquad (14)$$

unde: **KEmax** este punctajul maxim ce poate fi realizat de către un cercetător atestat la maxim (cercetător principal gr. I), în condițiile în care lucrează full-time într-un institut de cercetare al Academiei Române şi îşi alege varianta optimă pentru activitatea publicistică (adică va publica, restricționat de perioada de timp considerată şi de acceptul revistelor, acel număr de articole şi îşi va alege acele reviste care vor asigura un impact maxim în mediul ştiințific economic). După cum se constată, numitorul fracției, care exprimă punctajul potențial maxim, este calculat pe baza aceluiaşi indicator ca în cazul evaluării impactului extern al publicațiilor (am optat pentru această variantă deoarece, datorită decalajului de impact dintre publicațiile naționale şi cele din străinătate, **KDmax** < **pKEmax**). Dacă presupunem că valoarea teoretică, **pKEmax**, este egală cu 5 x 200, iar scorurile efectiv realizate, la intern şi la extern, de către un ipotetic cercetător sunt de 50 (**KD**) şi respectiv 40 (**KE**), atunci scorul compozit relativ, **k**, va fi [50 + (5 x 40)] / [5 x 200], adică 0,25 sau, exprimând în procente, 25% față de nivelul maxim posibil. Să ne reamintim că, în cazul exemplului cercetătorului ipotetic, scorul (punctajul) relativ pentru articolele (studiile) publicate în țară era de 48%, iar cel pentru articolele publicate în străinătate de 40%. În cazul exemplului cu cei doi cercetători, **k =** 0,276 ([48 + (5 x 18)] / [5 x 100]), în cazul primului cercetător şi respectiv **k =** 0,396 ([18 + (5 x 36)] / [5 x 100]), în cazul celui de-al doilea cercetător.

Tot ca o mărime relativă, putem exprima scorul unuia dintre cercetători în raport cu realizările celuilalt. Astfel, se poate spune că scorul compozit obținut de către primul cercetător din exemplul nostru reprezintă 69,7% din cel realizat de al doilea cercetător (138/198 sau 0,276/0,396).

Metoda distanței

$$k^* = \left\{\left(\Sigma sd_i \times pd_i\right)^2 + \left[\pi \times \left(\Sigma\, se_j \times pe_j\right)\right]^2\right\}^{1/2} / \left(\pi \times KEmax\right) \quad (15)$$

sau

$$k^* = \left[KD^2 + \left(\pi \times KE\right)^2\right]^{1/2} / \left(\pi \times KEmax\right) \quad (16)$$

care se mai poate scrie

$$\sqrt{k^* = \left\{\left(\Sigma sd_i \times pd_i\right)^2 + \left[\pi \times \left(\Sigma se_j \times pe_j\right)\right]^2\right\}} / \left(\pi \times KEmax\right) \quad (17)$$

sau

$$\sqrt{k^* = \left[KD^2 + \left(\pi \times KE\right)^2\right]} / \left(\pi \times KEmax\right) \quad (18)$$

unde: **k*** este punctajul compozit relativ calculat prin metoda distanței. După cum se constată, ca şi în cazul metodei echivalării directe, numitorul fracției, care exprimă punctajul potențial maxim, este calculat pe baza aceluiaşi indicator ca în cazul evaluării impactului extern al publicațiilor. În cazul cercetătorului ipotetic, având scorurile **KD =** 50 şi respectiv **KE =** 40, va rezulta un **k* =** 0,412 (comparativ cu rezultatul obținut pe baza metodei directe, respectiv **k =** 0,5). Revenind la exemplul concret al comparării a doi cercetători, prezentat anterior, scorul relativ compozit, obținut de această dată prin metoda distanței, va fi **k* =** 0,204 în cazul primului cercetător (comparativ cu rezultatul metodei directe unde **k =** 0,276) şi respectiv **k* =** 0,362 în cazul celui de-al doilea cercetător (comparativ cu rezultatul metodei directe unde **k =** 0,396).

Putem, de asemenea, exprima scorul unuia dintre cercetători în raport cu realizările celuilalt. Astfel, se poate spune că scorul compozit obținut de către primul cercetător din exemplul nostru reprezintă 56,4% (102/181 sau 0,204/0,362) din cel realizat de al doilea cercetător (comparativ cu proporția de 69,7%, rezultată prin aplicarea metodei de calcul a echivalării directe).

ADDENDA

UN PUNCT DE VEDERE:

FUNDAMENTAREA UNUI INDICATOR DE RELEVANȚĂ – CONTRIBUȚIE SEMNIFICATIVĂ LA DEZVOLTAREA DOMENIULUI EVALUĂRII ECONOMICE A EFICIENȚEI ACTIVITĂȚII DE CERCETARE ªTIINȚIFICĂ

Dr. Luoana SANTAROSSA

Lucrarea reprezintă o încercare temerară de evaluare a rezultatelor muncii de cercetare ştiinţifică, prin prisma relevanței şi contribuției acestora la avansul cunoaşterii în domeniile ştiinţifice respective. Meritul principal al demersului ştiinţific de față este ideea asigurării compatibilității valorilor şi eficienței activității de cercetare în cadrul unei discipline ştiinţifice sau între domenii distincte ale ştiinţelor, chiar dacă comunicabilitatea informației ştiinţifice între aceste domenii este redusă sau chiar inexistentă.

Abordarea originală a lucrării rezidă în alegerea criteriului de evaluare a relevanței muncii de cercetare „din interiorul" fiecărui domeniu în parte, lăsând la latitudinea comunității ştiinţifice respective – prezumtiv, cea mai în măsură de a aprecia valoarea individuală a fiecărei cercetări, instituție de cercetare sau a fiecărui cercetător – stabilirea valorii competitive, „de piață" a unei contribuții ştiinţifice anumite. În acelaşi timp, construcția unui „**indicator de relevanță**" al cercetării, prin prisma diseminării publicistice a informației ştiinţifice, include contribuția socială a activității cercetătorului (sau instituției de cercetare) la progresul economico-social, prin materializarea primului pas pe calea procesului de implementare/dezvoltare a produsului cercetării ştiinţifice.

Dezvoltarea şi operaționalizarea conceptului de indicator de relevanță propus ține însă de contextul particular al fiecărui domeniu de cercetare şi de stabilirea cât mai obiectivă a plafoanelor de referință. Cu deosebită finețe este subliniat caracterul endogen al coeficientului de multiplicare (sau de internaționalitate) a importanței diseminării rezultatelor cercetării româneşti în străinătate. Într-adevăr, chiar dacă valoarea coeficientului *la un moment dat* poate fi evaluată subiectiv, ca o constantă pre-determinată, *în dinamică*, creşterea indicatorilor de relevanță a cercetărilor (prin mărirea prestigiului şi recunoaşterii specialiştilor şi instituțiilor de cercetare româneşti peste hotare) va trebui reflec-

tat, în timp, în reducerea coeficientului de internaționalitate folosit în calculul *static* al acestor indicatori.

Folosirea acestui tip de indicatori în conjuncție cu alți parametrii de evaluare a eficienței cercetării va trebui însă pusă sub semnul precauției, datorită gradului diferit de penetranță a informației științifice din diverse domenii. Chiar dacă forma relativă a indicatorilor de relevanță apare deosebit de folositoare în evaluarea comparativă a performanțelor individuale ale cercetătorilor din aceeaşi instituție de cercetare şi/sau a instituțiilor de cercetare din acelaşi domeniu ştiințific, folosirea indicatorilor de relevanță în compararea performanței individuale din domeniile ştiințifice distincte este sensibilă la stabilirea diferențiată a baremurilor de referință de către autorități ştiințifice diferite.

Această din urmă observație nu diminuează cu nimic valoare în sine a **conceptului de indicator de relevanță a muncii de cercetare** introdus, ci, dimpotrivă, deschide noi perspective de perfecționare a metodologiei de calcul şi de implementare a indicatorului. Lucrarea de față aduce o contribuție semnificativă la dezvoltarea domeniului evaluării economice a eficienței activității de cercetare ştiințifică.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

ANALE

NR. 2-3/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI DEMOGRAFICE „VLADIMIR TREBICI”

POTENȚIALUL UMAN AL ROMÂNIEI. REPARTIȚIE TERITORIALĂ ŞI PERSPECTIVE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

dr. Maria SIMION

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 35
1. EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ. CONSIDERAȚII GENERALE 36
2. CONTEXTUL ECONOMIC ROMÂNESC ŞI RĂSPUNSUL VARIABILELOR DEMOGRAFICE 38
3. POTENȚIALUL UMAN 47
CONCLUZII 60
BIBLIOGRAFIE 63

INTRODUCERE

Potențialul uman este componenta funcțională a sistemului demografic ce se are în primul rând în vedere atunci când se discută relația demografie-economie. El este format din populația în vârstă între limitele legale de viață activă[1].

Populația în vârstă aptă de muncă constituie populația care, teoretic, poate fi atrasă în activitatea economică ca factor de producție. Practic, gradul în care aceasta participă la viața economică depinde de adecvarea dintre numărul şi structura ei şi dezvoltarea şi structura economică.

Caracteristicile acesteia se schimbă odată cu evoluția sistemului demografic în ansamblu.

Sistemul demografic are, în evoluția lui, o anume inerție. Totuşi, el răspunde uneori rapid unor condiții economice şi modele de viață noi. Evoluția sa urmează o dinamică proprie dar caracteristicile sale sunt foarte importante într-o strategie de dezvoltare economico-socială.

Orice strategie de dezvoltare economico-socială este realizată pentru oameni şi neapărat cu oameni. Numărul şi calitățile acestora sunt însuşiri hotărâtoare şi puncte de plecare în realizarea acesteia

Calitățile fizice şi morale ale individului sunt hotărâtor determinate de contextul economic şi social, de nivelul de trai. Numărul populației şi structura sa pe vârste au o determinare mai complexă în care inerția fenomenelor demografice îi conferă sistemului demografic o evoluție previzionabilă cu un grad relativ înalt de probabilitate.

Populația aflată între limitele de vârstă legale de viață activă reprezintă, teoretic, populația ce poate fi atrasă în viața economică a județului, regiunii, țării Aceasta formează *potențialul uman* al unității administrativ-teritoriale respective şi categoria de populație ale cărei număr, structură pe vârste şi dinamică fac obiectul acestei lucrări.

Înainte de a prezenta caracteristicile potențialului uman în prezent şi în perspectivă vom face o scurtă prezentare a condițiilor economice şi a răspunsului demografic la condițiile generale de viață din ultimii zece ani.

---

[1] Populația cuprinsă între lumitele legale de vârstă de viață activă (15–54 ani femeile şi 15–59 ani bărbații).

1. EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ. CONSIDERAȚII GENERALE

Pe baza observării unor relații de cauză-efect între sistemul demografic şi cel economic a fost formulată teoria tranziției demografice în cadrul ei, nivelul dezvoltării economico-sociale are rolul de cauză principală în influențarea fenomenelor demografice şi în special a celor legate de mişcarea naturală a populației: natalitatea şi mortalitatea. Un nivel superior de dezvoltare a fost considerat fiind cauza scăderii, într-o primă fază, a mortalității, apoi a natalității (nivelurile actuale ale acestor fenomene fiind atinse după mai multe faze ale tranziției demografice).

Corelația făcută între dezvoltarea economică şi nivelul mortalității şi al fertilității se consideră că a fost – într-o anumită măsură – forțată de către cercetările recente care susțin că mortalitatea a scăzut în aceeaşi perioadă nu numai în Anglia, dar şi în alte țări unde dezvoltarea economică a început mult mai târziu.

De aceea, pe lângă nivelul dezvoltării economice, noile teze asupra tranziției demografice fac uz şi de argumente ca tradiții şi modele culturale. Acestea s-au modificat de-a lungul timpului încorporând valori şi prelucrând semnale din mediul economic într-o aspirație permanentă spre confort care s-a realizat nu numai prin creşterea posibilităților de consum de bunuri şi servicii, ci şi prin ajustarea mărimii familiei. Astfel, existența unui nou membru în familie a fost din ce în ce mai mult considerată în termeni de venit şi costuri, de risc şi pierderi de bunăstare materială.

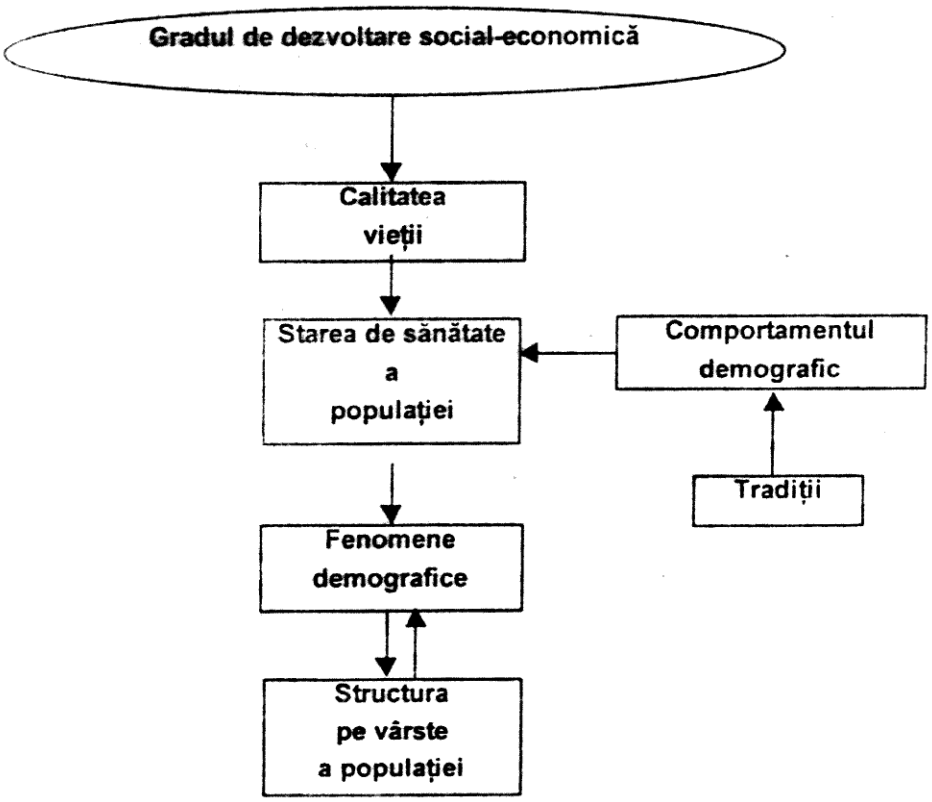
Aceste abordări şi completări ale teoriei tranziției demografice, ce se înscriu în economia familiei, aduc tabloul factorilor de influență ai variabilelor demografice mai aproape de realitate.

Complexul tablou de relații *feed-back* între diferitele sisteme din societate, incluzându-l şi pe cel demografic, ar putea fi prezentat, într-o simplificare necesară, ca în figura 1.

Caracteristicile acestei configurații de relații au determinat dinamici particulare ale populațiilor diferitelor țări în procesul tranziției demografice şi continuă să confere aspecte specifice evoluțiilor actuale.

Figura 1

Modelul cibernetic al factorilor ce influențează variabilele demografice

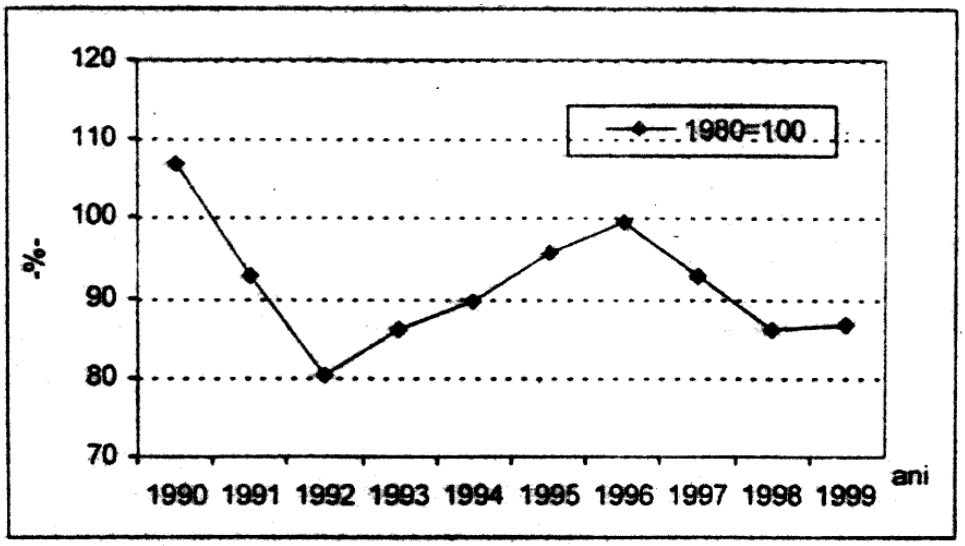
Evoluția populației României şi a altor țări fost socialiste traversează o perioadă considerată inedită în istoria omenirii: de la un mod de producție superior la unul inferior. În cadrul acesteia caracteristicile acestei configurații de factori de influență în sistem de *feed-back* au valori şi intensități specifice pentru sistemul demografic care s-a găsit brusc într-o situație total schimbată.

2. CONTEXTUL ECONOMIC ROMÂNESC ŞI RĂSPUNSUL VARIABILELOR DEMOGRAFICE

2.1. Contextul economic

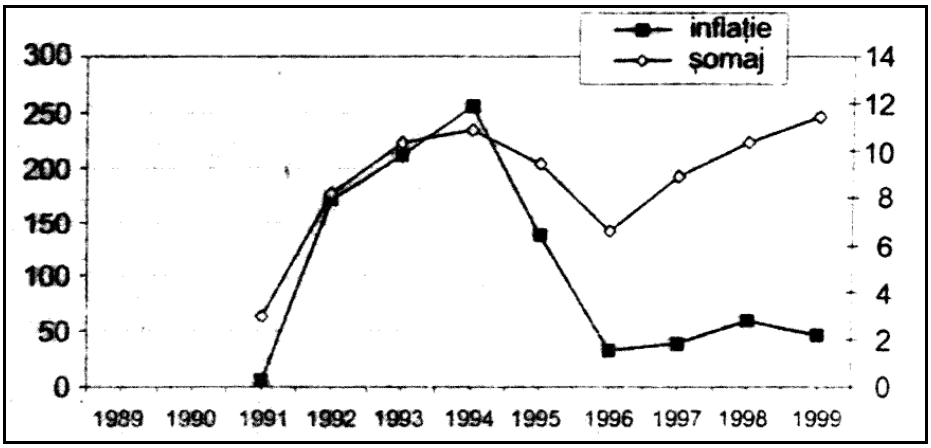
Reaşezarea relațiilor economice a însemnat şi un recul al nivelului dezvoltării economice caracterizat sintetic prin nivelul produsului intern brut pe locuitor (PIB/loc.). Pentru România, valorile acestui indicator au avut, în această perioadă, o tendință de scădere (figura 2).

Figura 2. Evoluția PIB

Ele au fost obținute în condiții de mare risipă de resurse materiale şi de intensă folosire a forței de muncă, a cărei valoare, salariul, a scăzut constant sub acțiunea simultană a două fenomene negative – reducerea numărului locurilor de muncă şi inflația – care au avut cea mai intensă dinamică (figura 3).

Figura 3. Evoluția şomajului şi a inflației

Până în 1984, valorile inflației şi ale şomajului au evoluat aproape paralel: orice creştere a inflației era însoțită de creşterea şomajului. În 1994, la fiecare creştere a prețurilor cu 25 puncte procentuale (p.p.) exista un şomer. Contracția ulterioară a locurilor de muncă nu a mai avut o relație atât de directă cu inflația. Deşi aceasta a scăzut de peste cinci ori, şomajul nu a scăzut decât în anul electoral 1996 sub 7%.

Rezultatele economice de ansamblu au fost obținute cu o populație ocupată ce a scăzut mult mai rapid decât produsul național (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Rata medie anuală de creştere a capitalului, a populației ocupate şi a eficienței acestora între 1990 – 1997

- % -

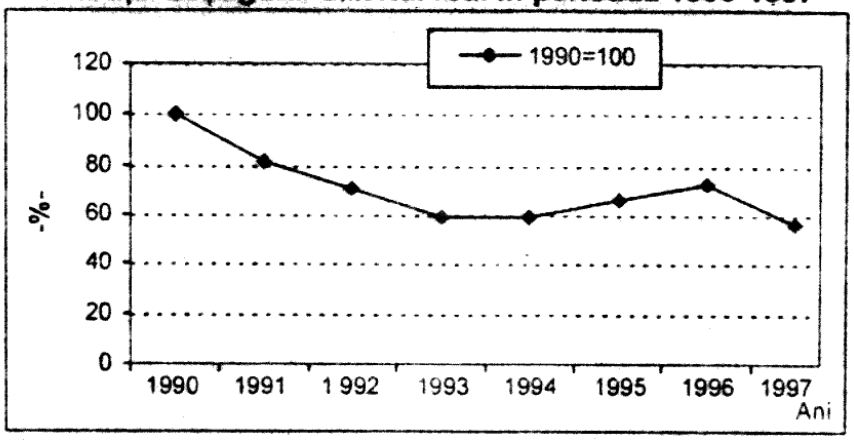
Perioada	Populația ocupată		Capital	
	Număr	Productivitatea muncii	Stoc	Productivitatea
1990-1997	-3,6	+0,9	+8,9	-10,7
1992-1997	-2,9	+4,9	+7,6	-5,3

Calculat după CNS, (j), p. 385-386, respectiv 391-392.

Deşi productivitatea muncii este aproape de nivelul anului 1989, câştigul salarial real a scăzut cu 25%. Curba indicilor câştigului salariului real evidențiază o scădere accentuată a puterii de cumpărare (figura 4).

Figura 4

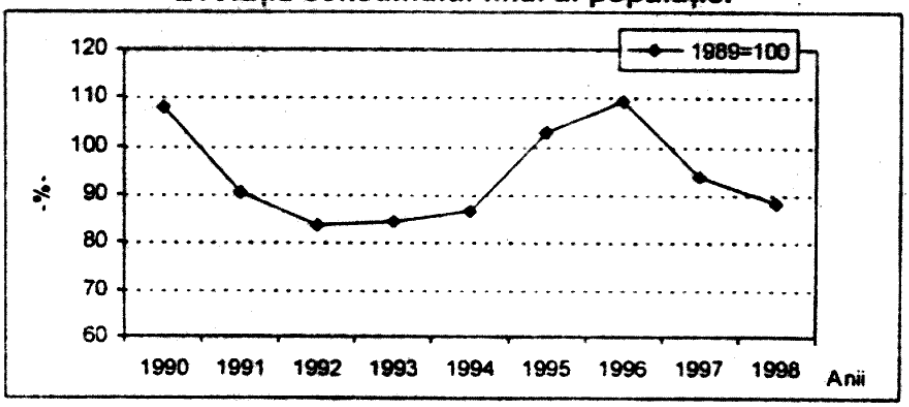
Evoluția câștigului salarial real în perioada 1990-1997

Ca urmare, consumul final al populației a fost puternic restricționat în comparație cu 1989 cu excepția relaxării din şi în preajma anului electoral 1996 (figura 5).

Figura 5

Evoluția consumului final al populației

În asemenea condiții incidența sărăciei e mare: 23,35% în 1996 (PNUD şi Academia Română, 1998). Pragul de sărăcie folosit pentru determinarea nivelului acesteia (60% din cheltuielile de consum ce revin pe un adult echivalent) este considerat inadecvat pentru nivelul de civilizație din țara noastră. Incidența sărăciei este considerată a fi mult mai mare, majoritatea populației fiind săracă.

Din punct de vedere al condițiilor de viață, al posibilităților materiale de formare, existență a familiilor şi creştere a numărului de persoane este semnificativ că incidența sărăciei creşte cu numărul persoanelor din familie. Astfel: persoanele singure reprezintă numai 1,56% din populația săracă. Procentul creşte cu 5,32 p.p. în cazul gospodăriilor cu 2 persoane, cu 5,69 p.p. la cele cu 3 persoane, cu 9,14 p.p. la cele cu 4 persoane şi cu 15,98 p.p. la cele cu 5 persoane (PNUD şi Academia Română, 1998).

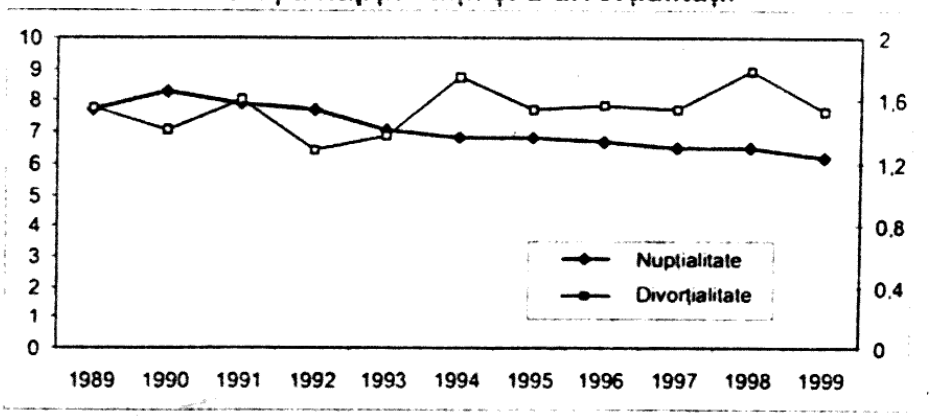
2.2. Evoluția variabilelor demografice

Răspunsul demografic la condițiile generale de viață nu a întârziat.

Creşterea vârstei medii la prima căsătorie şi scăderea ponderii căsătoriilor în care ambii soți se află la prima căsătorie simultan cu creşterea celor între persoane divorțate şi între persoane necăsătorite şi divorțate este şi o consecință a condițiilor de trai: evenimentul este amânat până când devine posibil din punct de vedere material. Condițiilor materiale deosebite populația le face uneori față şi prin plecarea temporară din țară în căutare de locuri de muncă mai bine plătite. Şi aceasta poate fi una din explicațiile scăderii nupțialității în ultimii 10 ani şi ale creşterii divorțialității (figura 6).

Figura 6

Evoluția nupțialității și a divorțialității

Frecvența divorțurilor a crescut mult după 1993. Deplasările înregistrate, în special după această dată, indică o tendință de creştere a precocității acestui fenomen. Aceasta este considerată a fi consecința schimbărilor pe care le-a cunoscut nupțialitatea în prima parte a perioadei analizate: creşterea ponderii căsătoriilor de rangul întâi şi creşterea divorțurilor în primii cinci ani de la căsătorie. Înainte de 1993, nupțialitatea avea încă valori considerate ridicate în

comparație europeană, iar frecvența divorțurilor, oscilantă, era, în general, scăzută. Creşterea bruscă din 1994 pare a fi marcat un moment de cotitură către valori ridicate ale indicatorului.

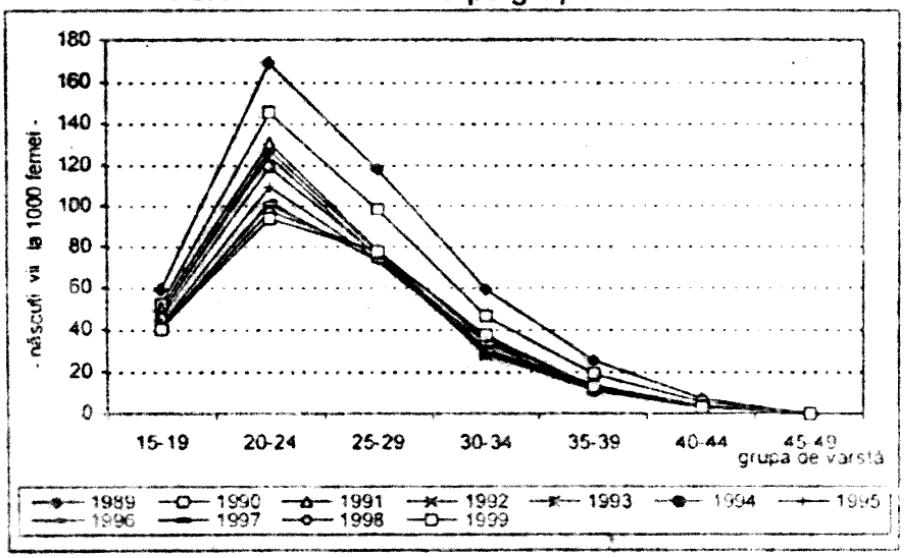
Frecvența formării familiilor a scăzut lent, dar continuu. Modificări mai însemnate au loc în stabilitatea familiei care pare să treacă printr-un moment de criză sau e posibil să ne aflăm în faza de instalare a unui nou model matrimonial: mariaje scurte şi repetate.

Între variabilele demografice, *natalitatea* pare să fie cea mai flexibilă la condiții socio-economice. Deşi cuplurile nu urmăresc renunțarea la copii, dorința de reducere a dimensiunii familiei este justificată de influența pe care o are o persoană în plus în familie asupra nivelului ei de trai. Aceasta s-a dovedit a fi un factor de reducere a nivelului natalității, suplimentar noului tip de familie tot mai răspândit în societate, cu unul, cel mult doi copii. De aceea scăderea numărului nou-născuților s-a înregistrat la cei de rangul trei, în special, şi la cei de rangul doi.

Condițiile materiale determină amânarea naşterii copiilor în familie. Se constată o scădere a natalității până la 25 ani, menținerea nivelului indicatorului pentru grupa de vârstă 25–29 ani şi creşterea valorilor la grupele de vârstă 30–34 ani şi 35–39 ani (figura 7).

Figura 7

Fertilitatea feminină pe grupe de vârstă

Tipul familial restrâns este mai răspândit la oraşe decât la sate. Diferența dintre rata natalității din rural şi cea din urban este de aproape 4 promile. La diferențierea natalității pe medii contribuie din plin specificul locurilor de muncă

al căror program este de cele mai multe ori total diferit. La aceasta se adaugă diferențele dintre nevoi şi dintre posibilitățile de satisfacere a acestora de către populația din cele două medii.

Mortalitatea, în creştere încă din anii 1967–1968, are o tendință ferm crescătoare şi accentuată după 1989 în condițiile în care individul trebuie să facă față unor condiții brusc schimbate. Susținerea familială s-a deplasat în special în seama bărbatului în condițiile subevaluării factorului muncă ceea ce este una din explicațiile creşterii intensității mortalității masculine în special după vârsta de 30 ani.

Fenomenul îmbătrânirii demografice este numai în parte vinovat de creşterea mortalității (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Efectul structurii pe vârste a populației și a mortalității specifice asupra mortalității generale

promile

	1975	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Structura pe vârste	+1,1	+2,1	+2,3	+2,5	+2,7	+2,6	+2,7	+2,9	+3,2	+3,2	+3,4
Mortalitatea specifică	-0,1	+0,7	+0,1	+0,3	+0,9	+0,9	+1,0	+1,2	+1,7	+1,2	+0,6

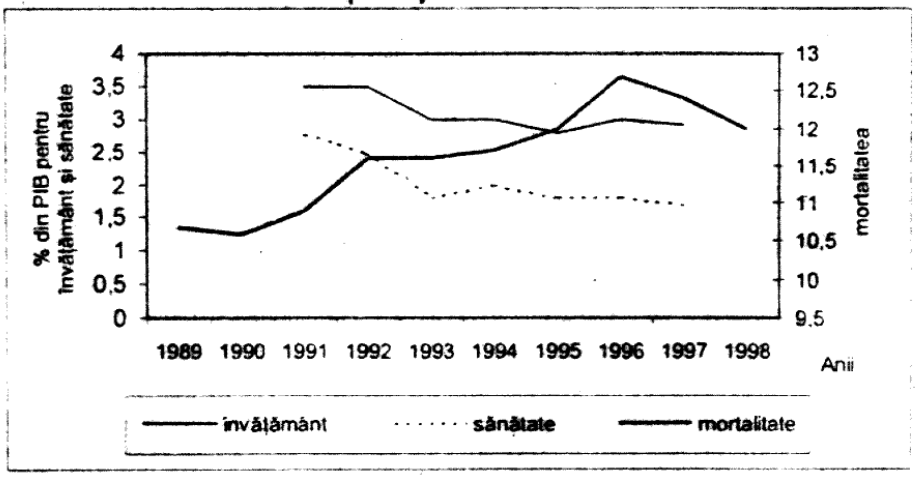
Calculat CNS, 1996, p. 12 - 16 și 190 - 196; CNS. (c) p.2; CNS, 1997(a), CNS. (h).

Nici cheltuielile publice nu au fost la un nivel care să ajute la îndeplinirea nevoilor populației. Între acestea, cele cu învățământul şi sănătatea nu numai că nu s-au menținut la nivelurile anterioare deja considerate total nesatisfăcătoare, dar au şi avut o evoluție descrescătoare. Corelația inversă clasică între nivelurile cheltuielilor publice cu sănătatea şi învățământul, pe de o parte, şi nivelul mortalității, pe de altă parte, se verifică şi în România în perioada tranziției economice şi politice (figura 8).

Reculul economic din ultimii ani, care a marcai şi reducerea semnificativă a locurilor de muncă în unele zone ce altădată concentrau forța de muncă, a însemnat, în parte, şi o întoarcere a unor familii în locurile natale, unde pământul – revenit în proprietate privată – reprezintă mijlocul de producție folosit pentru obținerea veniturile în familie. S-au creat, astfel, în multe cazuri, condițiile de reproducere a sărăciei pentru că migranții de altădată proveneau din zone populate şi teren puțin. Întoarcerea de acum reprezintă o recongestionare economică a respectivelor zone.

Figura 8

Evoluția cheltuielilor cu învățământul, sănătatea și rata brută a mortalității în perioada 1991-1997

Noii migrații interne i se adaugă un nou profil al emigrației. În structura acesteia a crescut, la valori mult superioare celor naționale, ponderea emigranților cu studii superioare (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Structura emigranților după nivelul studiilor absolvite în perioada 1977 - 1989; 1990 – 1997 și 1998

- % -

	1977 - 1989	1990 - 1995	1996- 1997	1998
Total	100,0	100,0	100,0	100
Învățământ superior	12,0	8,6	17,6	16,6
Învățământ liceal și postliceal	20,7	23,1	33,5	27,8
Învățământ profesional și tehnic	10,3	12,0	9,1	6,5
Învățământ primar și gimnazial	56,1	52,2	23,7	18,0
Alte situații	11,2	16,1	16,1	31,0

CNS, 1999.

Pentru mulți tineri studiile din țară reprezintă numai o etapă necesară pentru îndeplinirea condițiilor de emigrare şi perfecționare profesională în alte țări cu nivel de trai superior.

Urmare a evoluției şi a acțiunii simultane a celor două fluxuri, intrări şi ieşiri, populația României a înregistrat pentru prima dată creştere negativă în 1992. Evenimentul a fost prevăzut şi amânat prin intervenții legislative şi acțiuni coergitive încă din anii '70. El nu a fost, însă, evitat. Ceea ce a contribuit substanțial la acest rezultat a fost scăderea accentuată într-o perioadă foarte scurtă a natalității. În actualele condiții economice, nu creşterea natalității trebuie să fie primul obiectiv, ci reducerea mortalității.

Consecința directă a contextului economic şi demografic este mărimea şi structura populației.

Fiecare recensământ desfăşurat până în prezent a înregistrat o creştere a populației chiar dacă cu rate de creştere în scădere şi cu o structură tot mai îmbătrânită. Fiecare an al tranziției economice şi politico-sociale a însemnat o scădere a populației prin migrație externă în primii doi ani şi prin efectul cumulat al acesteia şi al sporului natural negativ după aceea (tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4

Mişcarea populației in anii 1990-1998

Anii	Cifre absolute - *mii pers.* -				Rate la 1000 locuitori			
	Populația la 1 ian.	Spor natural	Sold migratoriu	Modificare totală	Populația la 31 dec.	Spor natural	Sold migratoriu	Modificare totală
1990*	22831,0	67,6	-86,8	-19,2	22811,8	2,9	-3,7	-0,8
1991*	22811,8	23,5	-23,9	-0,4	22811,4	1,0	-1,0	-0,02
1992	22811,4	-3,5	-29,4	-32,9	22778,5	-0,2	-1,3	-1,5
1993	22778,5	-13,3	-17,2	-30,5	22748,0	-0,6	-0,7	-1,3
1994	22748,0	-19,4	-16,2	-35,6	22712,4	-0,8	-0,7	-1,5
1995	22712,4	-35,1	-21,2	-56,3	22656,1	-1,6	-0,9	-2,5
1996	22656,1	-54,8	-19,5	-74,3	22581,8	-2,5	-0,8	-3,2
1997	22581,9	-42,4	-13,4	-55,8	22526,1	-1,9	-0,6	-2,5
1998	22526,1	-31,9	-5,6	-37,5	22488,6	-1,4	-0,2	-1,7
1999	22488,6	-30,6	-2,5	-33,1	22455,5	-1,4	-0,2	-1,5

**Populația recalculată in funcție de datele recensământului din ianuarie 1992, CNS, (a), (b), (c).*

Ipotezele variantelor de proiectare (Zamfirescu A-M, 1999)[1] pentru următoarele două decenii nu pot fi atât de optimiste încât să previzioneze o creş-

[1] Lucrarea „The Romanian Population at Territonal Level 1996–2000" (Zamfirescu, A-M şi Posielnicu Marcela, 1999) alege trei scenarii de evoluție a populației României în primele două decenii ale secolului XXI: a) optimistă, b) pesimistă şi c) constantă. Ipotezele lor sunt combinații diferite ale nivelurilor mari, medii şi joase ale valorilor fertilității, speranței de viață şi migrației nete. Cele mai mici valori ale celor trei indicatori sunt adoptate pentru

tere a populației. Se prevede, deci, continuarea scăderii populației şi adâncirea procesului îmbătrânirii acesteia. Intensitatea acestor modificări diferă în cele trei variante de proiectare: constantă, optimistă şi pesimistă (tabelul nr. 5).

Variabilele demografice au valori diferențiate în profil teritorial. Ele sunt influențate de tradiții, obiceiuri specifice, religie, naționalitate, structura demografică a populației. Aceasta s-a schimbat sub influența intensei mişcări migratorii interne ce a avut loc în perioada industrializării socialiste. Aşa a fost posibil ca în perioada 1979–1985 natalitatea să fie mai mare în oraşe decât în sate.

După mărimea ponderii populației județului în populația țării, județele se pot clasifica în cinci grupe pe un interval cuprins între 1,05 şi 3,86 procente (harta 1). Nu exista zone geografice intens sau puțin intens populate, ci județe. Dezvoltarea economică a făcut ca aşezările umane să nu se mai concentreze pe areale geografice favorabile, ci în centre economice care ofereau posibilitatea ocupării unor locuri de muncă mai bine retribuite.

În repartiția teritorială a populației proiectate, în funcție de ipotezele celor trei variante, vor apărea zone mai intens populate (de exemplu, nordul Moldovei în varianta constantă în 2010) şi altele mai puțin populate (de exemplu, partea estică a Bărăganului în 2010) (hărțile 2, 3, 4, 5, 6 şi 7).

varianta pesimistă, iar cele mai mari pentru varianta optimistă, astfel încât aceste două variante de proiectare ale populației pot fi considerate ca variante opuse ale evoluției celor trei indicatori şi, în consecință, cu efecte asupra mărimii şi structurii pe vârste a populației. În a treia variantă, cea constantă, au fost adoptate ipotezele evoluției medii din ultimii opt ani a celor trei indicatori presupunând că tendința medie va continua. Deci, varianta constantă poate fi considerată un scenariu în care trendul actual al fertilității, speranței de viață şi migrația netă va continua şi într-un orizont scurt şi mediu de timp.

3. POTENȚIALUL UMAN

Ca parte a populației, numărul, structura, repartiția teritorială a potențialului uman sunt influențate de dinamica fenomenelor demografice. Influențele acestora asupra populației în vârstă aptă de muncă se evidențiază fie cu întârzierea necesară noilor generații pentru a împlini vârsta intrării în viața activă, fie imediat în cazul acțiunii acestora asupra generațiilor deja intrate în această categorie.

3.1. Număr

La ultimul recensământ al populației din 7 ianuarie 1992, potențialul uman al României era de 13177171 persoane. După 7 ani, la 1 ianuarie 1999, acesta era cu 6,8% mai mare (cu 901349 persoane). Această creştere a avut loc pe fondul scăderii populației, deci a îngustării bazei piramidei vârstelor populației. Generațiile anterioare mai numeroase au ajuns la vârste cuprinse între limitele legale de viață activă. Potențialul uman în 1999 reprezenta 62,7% din populația României față de 57,8% în 1992.

Numărul populației în vârstă aptă de muncă este distribuit inegal între cele opt regiuni ale țării (conform datelor furnizate de Uniunea Europeană, Guvernul României şi Programul Phare, 1997), ponderile variind între 9,1% (în regiunea vest) şi 16,6% (în regiunea nord-est).

Regiunea vest este de altfel, cea mai mică regiune după numărul de județe ce o compun şi după mărimea populației. Aceasta este şi regiunea în ale cărei județe populația înregistrează spor natural negativ de multă vreme.

La polul opus este regiunea nord-est care, deşi nu este cea mai mare din punct de vedere al numărului județelor (are şase județe în compunere), are cel mai mare număr al populației, iar fenomenul sporului natural negativ este cel mai recent din tară.

În nici o regiune nu există o repartiție egală a potențialului uman între județe. De altfel, regiunile cuprind județe dezvoltate alături de județe slab dezvoltate care alcătuiesc zonele de sărăcie din România (Ramboll Consultancy Group, 1997). Diferențele de „dotare" cu potențial uman (număr persoane) sunt mari chiar între județe învecinate (harta 8): de exemplu Suceava şi Iaşi față de Botoşani în care potențialul uman din primele este de 1,6–1,8 ori mai mare decât în al treilea județ. Situația se regăseşte şi în cazul județului Vaslui înconjurat de Iaşi şi Bacău; Sălaj înconjurat de Bihor, Cluj şi Maramureş; Bistrița înconjurat de Maramureş, Cluj şi Suceava din regiunea vecină; Covasna învecinat cu Braşov din aceeaşi regiune, Prahova din regiunea sud şi Bacău din regiunea nord-est.

Urmărind harta României cu repartiția potențialului uman pe județe, constatăm că județele se pot clasifica în şase grupe într-un interval cuprins între 1,05% şi 3,86%. Județele Iaşi, Prahova, Constanța, Cluj, Timiş, Suceava, Bacău, Dolj dispun de ponderea cea mai mare a potențialului uman al țării. La polul opus se află Sălaj, Covasna, Tulcea, Ilfov, Ialomița, Giurgiu, Călăraşi, Mehedinți, Bistrița-Năsăud.

De remarcat că regiunile sărace ale României nu se suprapun exact peste județele cu potențialul uman cel mai mic. Gradul de dotare cu potențial uman nu este o cauză a sărăciei. Neconcordanța dintre resurse, pe de o parte, şi atragerea şi eficiența folosirii lor, pe de altă parte, în procesul economic susține mecanismul sărăciei.

Nu e posibilă o regionalizare omogenă a țării din punct de vedere al potențialului uman. Există o singură zonă relativ continuă ce porneşte de la Dunăre şi traversează munții întinzându-se până la județul Cluj cu o pondere a potențialului uman între 1,46% şi 2,22% ce cuprinde județele: Teleorman, Olt, Vâlcea, Gorj, Sibiu, Hunedoara, Alba. În restul țării, județele cu potențial uman mare alternează în aşezare cu cele cu potențial uman mic şi foarte mic.

În primele două decenii ale secolului XXI, în repartiția teritorială a potențialului uman nu se vor înregistra modificări însemnate.

În funcție de ipotezele de proiectare, în 2010, județele Mureş, Neamț, Timiş, Dolj, Suceava vor trece în alte grupe ale repartiției potențialului uman (hărțile 9, 10 şi 11).

După un deceniu, în 2020, județele Sălaj, Covasna, Bistrița-Năsăud vor avea în continuare cel mai mic potențial uman (vor fi în grupa 5) între județele țării indiferent de ipotezele variantelor de proiectare (hărțile 12, 13 şi 14). Acestea din urmă condiționează clasificarea pentru județele Giurgiu, Ilfov, Ialomița, Călăraşi, Buzău, Dâmbovița, Vâlcea, Gorj, Hunedoara, Cluj, Satu Mare.

În toate variantele de proiectare potențialul uman va creşte până în 2010 cu excepția regiunilor sud şi sud-vest (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6

Potențialul uman al României în 1999 şi în primele două decenii ale secolului XXI

- pers.-

Regiunea	1999	Varianta 2010			Varianta 2020		
		Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
TOTAL ȚARĂ	14078520	14407652	14241348	14219971	13318938	13183522	13071030
1. Nord-est	2334194	2416839	2418831	2415561	2320768	2335423	2316063
2. Sud-est	1863782	2075543	1887872	1885095	1921161	1741692	1727575
3. Sud	2132359	2108120	2120841	2117716	1972929	1962325	1946377
4. Sud-vest	1469779	1465638	1466716	1464679	1354376	1361585	1351066
5. Vest	1292176	1324200	1325101	1323005	1219822	1225931	1215736
6. Nord-vest	1801624	1802471	1803899	1800961	1650356	1659857	1645084
7. Centru	1693213	1723677	1725267	1722633	1579033	1587686	1574229
8. Bucureşti	1491393	1491164	1492821	1490321	1300493	1309023	1294900

Calculat după CNS, 2000 şi A-M. Zamfirescu, Postelnicu M., 1999.

Între 2010 şi 2020 tendința este de scădere atât față de 2010 cât şi față de anul 1999.

Față de cei doi ani anteriori din tabel, în 2020, potențialul uman va scădea în toate variantele de proiectare, în diferite proporții, cu două excepții: regiunile nord-est şi sud-est în varianta constantă al căror potențial uman nu va scădea sub nivelul anului 1999. Evoluția majoritară la nivelul regiunilor se înregistrează şi în majoritatea județelor țării (anexa 1).

Dar tendința evolutivă majoritară la nivelul țării nu este generală în nici o regiune. În fiecare din ele există județe care evoluează contrar evoluției medii regionale. Astfel, în regiunea nord-est, în județele Neamț şi Vaslui, potențialul uman va evolua conform tendinței majoritare, deşi evoluția medie regională va fi contrară acesteia. În regiunea sud, în 2020, în județul Ialomița, în varianta constantă şi optimistă, potențialul uman va fi mai mare decât în 1999 şi mai mic decât în 2010. În trei județe ale regiunii (Argeş, Prahova şi Teleorman) potențialul uman în 2020 va fi mai mic decât cel din 2010 şi decât cel din 1999 şi aceasta este evoluția şi la nivelul regiunii.

În regiunea sud-vest există un singur județ cu evoluție contrară mediei regionale: județul Gorj; în regiunea vest: județele Arad şi Timiş; în regiunea centru: județele Alba şi Harghita.

De remarcat că între județele în care potențialul uman va fi mai mare în 2020 față de 1999 sunt județe în care sporul natural negativ a fost cel mai timpuriu în România: Arad şi Timiş.

În regiunea Bucureşti, în județul Ilfov, potențialul uman va fi, în 2020, mai mare decât în 1999 şi mai mic decât în 2010, iar în municipiul Bucureşti va începe să scadă din 2010.

3.2. Structura pe medii de rezidență şi vârste în profil teritorial

3.2.1. Structura pe medii de rezidență

Chiar dacă populația a migrat în ultimii ani de la oraş spre sat (inclusiv persoane active ce au căzut sub incidența măsurilor de restructurare economică, în special industrială şi nu numai) populația în vârstă între limitele legale de viață activă are încă, pe ansamblu, o pondere mai mare în mediul urban decât în rural.

Din cele opt regiuni numai în regiunile nord-est şi sud potențialul uman este majoritar rural (tabelul n.r. 7).

Tabelul nr. 7

Repartiția potențialului uman pe cele două medii de rezidență în anul 1999

- % -

Regiunea	Urban	Rural
TOTAL ȚARĂ	59,25	40,75
1. Nord-est	48,92	51,08
2. Sud-est	61,95	38,05
3. Sud	46,84	53,16
4. Sud-vest	51,57	48,43
5. Vest	65,76	34,24
6. Nord-vest	56,57	43,43
7. Centru	64,18	35,82
8. București	89,35	10,65

Calculat după CNS, 2000.

Corespunzător gradului de urbanizare al județului şi potențialul uman al acestuia se află în proporție mai mare sau mai mică în mediul urban (anexa 2). Numai în patru județe din 40 (fără municipiul Bucureşti) aproape trei sferturi din potențialul uman locuieşte la oraş: Brăila, Constanța, Hunedoara, Cluj, Braşov, Sibiu. Acestea au o anume concentrare explicată prin activitatea economică desfăşurată pe teritoriul lor şi care a menținut în proporție mai mare populația la oraş într-o perioadă în care fluxul migrației dinspre oraş spre sat a fost din ce în ce mai mare, devenind preponderent în ultimii ani.

Din cele 40 de județe, în 18 potențialul uman de la sate este mai numeros decât la oraşe. În aceste condiții există două regiuni în care ponderea potențialului uman din mediul rural o depăşeşte pe cea din urban. Nu întâmplător aceste regiuni sunt şi cele mai sărace din țară.

Cele opt regiuni se împart la rândul lor în subregiuni de dezvoltare, iar concentrarea populației în anumite arii regionale şi transregionale ar putea orienta adresabilitatea măsurilor de politică economică.

3.2.2. Structura pe vârste

Populația în vârstă între limitele legale de viață activă avea în 1999 o repartiție pe principalele grupe de vârstă pe care am putea-o numi favorabilă din punct de vedere al capacităților sale productive şi creative: ponderea principală o dețin persoanele în vârstă între 25 şi 44 de ani. Cu unele excepții, ponderea celor în vârstă între 15 şi 24 de ani o depăşeşte pe cea a celor în vârstă între 45 şi 59 de ani (tabelul nr. 8), însă aici intervine rezerva că o mare parte a persoanelor în vârstă între 15 şi 24 de ani este cuprinsă în sistemul de învățământ.

Tabelul nr. 8

Potenţialul uman pe principalele grupe de vârstă în anul 1999

-%-

Regiunea, judeţul	Grupa de vârstă -ani-		
	15-24	25-44	45-59
TOTAL ŢARĂ	26,14	46,10	27,76
1. Nord-est	28,88	45,39	25,73
2. Sud-est	26,33	45,91	27,75
3. Sud	25,58	45,85	28,57
4. Sud-vest	25,65	45,95	28,40
5. Vest	24,02	47,36	28,63
6. Nord-vest	26,35	45,88	27,78
7. Centru	26,70	46,04	27,26
8. Bucureşti	23,88	47,17	28,95

Calculat după CNS, 2000.

Ponderea persoanelor cuprinse între 25 şi 44 de ani în cele opt regiuni oscilează foarte aproape în jurul mediei pe țară. Amplitudini mai mari ale variației valorilor în jurul mediei se înregistrează la celelalte două grupe de vârstă: între –2,26 p.p. în regiunea Bucureşti şi +2,74 p.p în regiunea nord-est pentru grupa de vârstă 15–24 de ani. Amplitudinea oscilației este mai mare dacă se iau în calcul valorile județene în locul celor regionale, astfel: –2,48 p.p. pentru municipiul Bucureşti şi +3,67 p.p. pentru județul Botoşani (anexa 3).

În grupa de vârstă 45–59 de ani ponderea nu variază mult pe regiuni (–2,03 p.p. +1,18 p.p.); dar şi aici se distribuie pe o scală mai mare în cazul comparației valorilor județene cu media generală: între –2,68 p.p. în județul Gorj şi +5,24 p.p. în județul Teleorman.

Până în 2020, repartiția potențialului uman pe principalele grupe de vârstă va evolua în sensul unei scăderi progresive (anexele 4 şi 5) şi accentuate a ponderii tinerilor (15–24 de ani) de la 26,14% în 1999 la aproximativ 20% în 2010 şi 17% în 2020 în sens invers, dar tot progresiv şi accentuat va evolua ponderea vârstnicilor: va creşte de la 27,76% în 1999 la cca 29% în 2010 şi va depăşi 34% în 2020 (peste o treime din potențialul uman al României). Acestea vor fi acompaniate de o uşoară creştere a adulților (25–44 de ani) până la jumătate din numărul potențialului uman dar, după încă un deceniu, ponderea celor din grupa „adulți" se va situa puțin peste valoarea din 1999.

Ca urmare a structurii pe vârste, vârsta medie şi mediană a potențialului uman oscilează, în 1999, în jurul valorii de 35,69 respectiv 34,61 ani. Potențialul uman avea, în 1999, o distribuție după vârstă asimetrică spre stânga, adică erau mai multe persoane tinere în vârstă aptă de muncă decât cele „vârstnice". Afirmația este adevărată atât pentru total țară cât şi pentru regiuni cu excepția

regiunilor vest şi Bucureşti unde distribuția după vârstă a potențialului uman este asimetrică spre dreapta (tabelul nr. 9).

Tabelul nr. 9

Valorile vârstei medii şi mediane ale potențialului uman în 1999

- ani -

Regiunea	Vârsta medie	Vârsta mediană
ȚARĂ	35,69	34,61
1. Nord-est	34,84	33,30
2. Sud-est	35,70	34,76
3. Sud	35,87	34,52
4. Sud-vest	35,90	34,75
5. Vest	36,20	40,36
6. Nord-vest	35,69	34,65
7. Centru	35,53	34,55
8. București	36,32	40,71

Calculat după CNS, 2000.

*Notă: **valorile vârstei medii şi mediane pentru județe se află în anexa 6.***

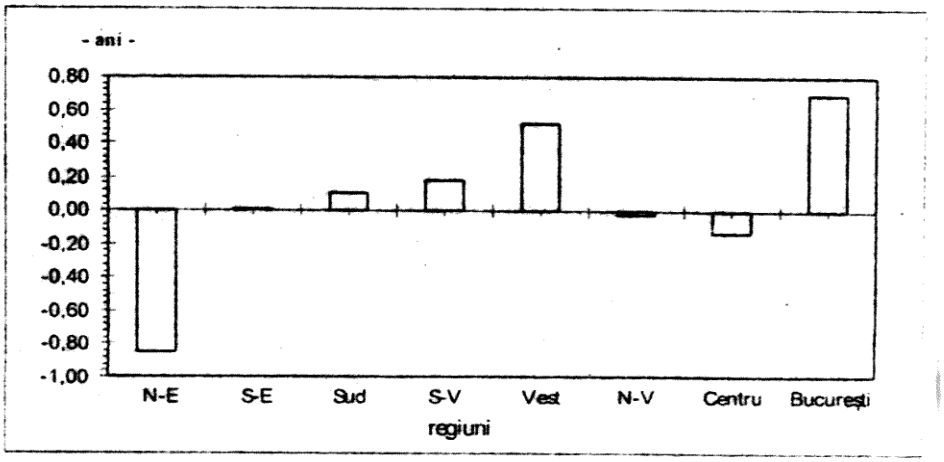
Urmărind hărțile 15 şi respectiv l6 cu vârsta medie şi mediană a potențialului uman în 1999 se observă o trecere graduală a valorilor acestora de la cele mai mari în partea de sud-vest spre cele mai mici în partea de nord-est. Trecerea este discontinuă uneori din cauza unor județe unde cei doi indicatori au valori mai mici (de exemplu, Bihor, Gorj, Sibiu, Dâmbovița, Ialomița) sau mai mari (Cluj) decât în județele învecinate, aflate în grupa anterioară sau următoare de valori. Explicația ar putea fi găsită în specificul economic al zonei (unele de atracție a migranților către venituri mai mari, iar altele sărace şi cu potențial demografic ridicat – zone donoare de migranți).

Diferențele între valorile vârstei medii pe regiuni şi cea pe țară variază de la –0,85 ani la +0,63 ani (figura 9).

Variația vârstei medii a potențialului uman pe județe față de valorile pe regiuni ale indicatorului confirmă ideea că nici din punct de vedere a structurii pe vârste a potențialului uman, regiunile de dezvoltare economică ale țării nu sunt omogene (anexa 7).

Figura 9

Variaţia valorilor regionale ale vârstei medii faţă de valoarea medie generală în anul 1999

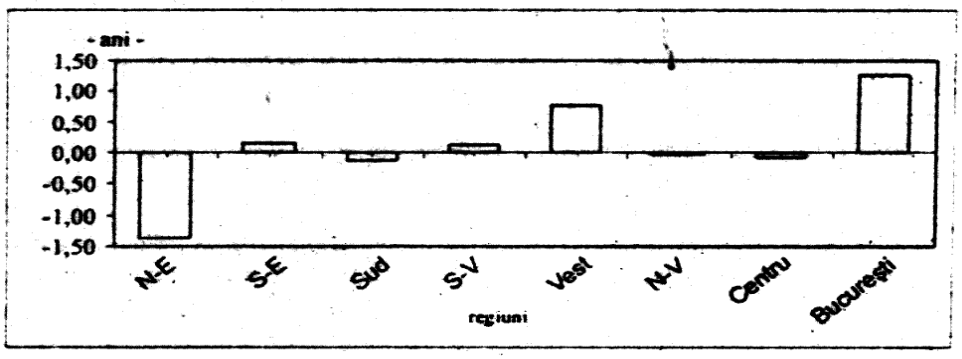

Situaţia se repetă şi în cazul vârstei mediane atât în cazul variaţiei valorilor acesteia pe regiuni faţă de media pe ţară (figura 10) cât şi al variaţiei valorilor indicatorului pe judeţe faţă de media pe regiune (anexa 8).

În primul deceniu al secolului următor, în varianta constantă de proiectare, valoarea medie pe ţară a vârstei mediane se apropie de cea a vârstei medii până la o diferenţă de 0,6 ani (anexa 9). Pe regiuni, însă, distribuţia populaţiei pe vârste este uşor asimetrică spre stânga, valorile celor doi indicatori fund aproape identice (tabelele nr. 10 şi nr. 11).

Figura 10

Variaţia valorilor regionale ale vârstei mediane faţă de valoarea medie generală în anul 1999

Tabelul nr. 10

Valorile vârstei medii pe regiuni în 2010 și 2020

- ani -

Regiunea	Varianta 2010			Varianta 2020		
	Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
TARA	37,09	37,11	37,09	38,36	38,34	38,40
1. Nord-est	36,24	36,25	36,24	37,49	37,43	37,50
2. Suud-est	37,00	37,13	37,12	38,18	38,20	38,25
3. Sud	37,09	37,02	37,01	38,32	38,44	38,49
4. Sud-vest	36,99	36,99	37,01	38,36	38,31	38,36
5. Vest	37,50	37,50	37,01	38,62	38,58	38,62
6. Nord-vest	36,93	36,94	36,92	38,45	38,40	38,45
7. Centru	37,21	37,22	37,21	38,55	38,51	38,56
8. București	38,42	38,42	38,41	39,61	39,56	39,66

Calculat după A-M. Zamfirescu, Postelnicu M., 1999.

Tabelul nr. 11

Valorile vârstei mediane pe regiuni în 2010 și 2020

- ani -

Regiunea	Varianta 2010			Varianta 2020		
	Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
TARA	39,21	36,58	36,56	39,15	39,17	39,21
1. Nord-est	38,04	35,46	35,45	48,03	37,98	38,04
2. Sud-est	41,44	36,58	36,57	38,95	38,96	38,99
3. Sud	46,79	36,70	36,69	39,00	39,27	39,30
4. Sud-vest	36,59	36,59	36,58	39,00	38,96	38,99
5. Vest	37,15	37,15	37,14	39,49	39,45	39,48
6. Nord-vest	36,36	36,36	36,35	39,21	39,45	39,20
7. Centru	36,60	36,36	36,59	39,50	39,45	39,50
8. București	37,74	37,75	36,35	45,85	45,82	45,88

Calculat după A-M. Zamfirescu, Postelnicu M., 1999.

Aceste valori evidențiază faptul că potențialul uman se află într-un proces de îmbătrânire. Continuarea lui este confirmată de valorile acestor indicatori pentru potențiaiul uman din 2020: valoarea vârstei mediane este mai mare decât a vârstei medii. Are loc un proces de îmbătrânire a populației în vârstă aptă de muncă în sensul că majoritatea persoanelor din această categorie se

vor afla, în 2020, către sfârşitul primei părți a perioadei active (până la 40 de ani) şi mai ales în cea de-a doua perioadă (peste 40 de ani).

Şi în cazul celorlalte două variante de proiectare a populației, optimistă şi pesimistă, anui 2020 marchează existența unei populații în vârstă aptă de muncă îmbătrânite nu doar la nivel de regiune, ci şi în toate județele țării.

Gradul în care județele vor fi mai avansate în procesul îmbătrânirii demografice, în cele două momente şi cele trei variante de proiectare se observă mai bine pe hărțile valorilor vârstei medii şi mediane pe județe (hărțile 17–28).

În 2010, județul Botoşani se singularizează printr-o „întârziere"a procesului de îmbătrânire a populației în vârstă aptă de muncă, în toaie cele trei variante. Întârzierea va fi însă recuperată până în 2020. Procesul de îmbătrânire va fi deci mai accelerat, în acest județ, în al doilea deceniu al secolului următor.

În 2020, diferența dintre valorile minime şi maxime ale vârstei medii şi mediane pe județe va oscila în jurul a trei ani; cele mai mari valori vor fi în partea de sud-vest a țării, iar cele mai mari în cea de nord-est, menținându-se aceeaşi descreştere graduală.

3.3. Raportul de dependență

Populația în vârstă aptă de muncă reprezintă partea din populația județului, regiunii ce poate fi atrasă, în anumite condiții, în viața activă; deci, acea parte care susține din punct de vedere economic viața întregii populații.

La nivelul țării, această parte potențial productivă reprezenta, la începutul anului 1999, 62,69% din populația totală, 64,11% din populația masculină şi 61,33% din cea feminină. În regiuni, cele trei proporții variază între –1,85 p.p. ... +3,44 p.p; –1,96 p.p. ... +7,32 p.p.; respectiv –2,21 p.p. ... +7,32 p.p. (tabelul nr. 12).

Tabelul nr. 12

Proporția potențialului uman în populația regiunii în anul 1999

- % -

Regiunea	Total	Masculin	Feminin
TOTAL ȚARĂ	62,69	64,11	61,33
1. Nord-est	60,90	62,15	59,68
2. Sud-est	63,26	64,55	62,00
3. Sud	67,38	69,33	65,50
4. Sud-vest	60,84	62,61	59,12
5. Vest	70,00	71,43	68,65
6. Nord-vest	69,66	71,41	67,97
7. Centru	68,09	69,35	66,86
8. București	66,13	67,35	65,05

Calculat după CNS, 2000.

Din acest punct de vedere rezultă o proporție relativ neuniformă a potențialului uman în populația județelor (anexa 10). Ea variază între 56,8% în județul Giurgiu şi 66,6% în județul Braşov.

Diferențele devin mai relevante atunci când se compară ponderea populației regiunii în populația țării şi ponderea potențialului uman al regiunii în cel al țării (tabelul nr. 13).

Unele regiuni au un potențial uman mai mare în raport cu populația decât altele. Aceasta derivă din situația existentă la nivelul județelor (harta 29).

Tabelul nr. 13

Proporția populației și a potențialului uman în populația, respectiv potențialul uman al țării în anul 1999

- % -

Regiunea	Populație	Potențial uman
TOTAL ȚARĂ	100,00	100,00
1. Nord-est	17,07	16,58
2. Sud-est	13,12	13,24
3. Sud	15,53	15,15
4. Sud-vest	10,76	10,44
5. Vest	9,04	9,18
6. Nord-vest	12,68	12,80
7. Centru	11,76	12,03
8. București	10,04	10,59

Calculat după CNS, 2000.

Ca urmare a ipotezelor adoptate la proiectarea populației desprinse din evoluția anterioară a acesteia, situația se va regăsi şi în primele două decenii ale secolului XXI (tabelul nr. 14).

Tabelul nr. 14

Proporţia potenţialului uman al regiunii în potenţialul uman al ţării în 2010 şi 2020

- % -

Regiunea	Varianta 2010			Varianta 2020		
	Con-stantă	Opti-mistă	Pesi-mistă	Con-stantă	Opti-mistă	Pesi-mistă
TOTAL ŢARĂ	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1. Nord-est	16,77	16,98	16,99	17,42	17,71	17,72
2. Sud-est	14,41	13,26	13,26	14,42	13,21	13,22
3. Sud	14,63	14,89	14,89	14,81	14,88	14,89
4. Sud-vest	10,17	10,30	10,30	10,17	10,33	10,34
5. Vest	9,19	9,30	9,30	9,16	9,30	9,30
6. Nord-vest	12,51	12,67	12,67	12,39	12,59	12,59
7. Centru	11,96	12,11	12,11	11,86	12,04	12,04
8. Bucureşti	10,35	10,48	10,48	3,77	9,93	9,91

Calculat după A-M. Zamfirescu, Postelnicu, M., 1999.

Față de începutul anului 1999, în următoarele două decenii, va avea loc o modificare a repartiției teritoriale a potențialului uman în principal în regiunile sud-est şi sud, regiuni învecinate, unde va avea loc o relativă egalizare a ponderilor.

În unele județe există mari diferențe în repartiția potențialului uman în funcție de varianta şi orizontul de proiectare (anexa 11). Pentru acestea, în 2020 față de 2010, ponderile cele mai mici vor fi în varianta constantă spre deosebire de celelalte două (de exemplu, Bacău, Neamț, Suceava, municipiul Bucureşti).

În funcție de varianta de proiectare, evoluția va fi către diferențe mai mari între posibilități şi necesități. Nu vor fi multe județe care se situează în aceeaşi grupă atât din punct de vedere al mărimii populației cât şi al potențialului uman (hărțile 30–32).

În 2010, în varianta constantă, în toate județele regiunii nord-est vor fi mari diferențe între necesități şi posibilități. În celelalte regiuni, situația nu se mai regăseşte. În fiecare din ele există grade diferite de adecvare a nevoilor de susținere economică cu posibilitățile ce rezultă din dotarea cu potențial uman.

În variantele de proiectare optimistă şi pesimistă, deşi există diferențe, ele sunt mari în toate județele unei regiuni. Toate regiunile se vor confrunta cu grade diferite de inadecvare în județele ce le compun.

Zece ani mai târziu, în toate variantele de proiectare, în toate regiunile, variația gradului de adecvare între necesitățile de susținere şi posibilitățile umane va fi mai mare (hărțile 33–35). Diferențe mai mari între valorile maxime

şi minime vor fi în următoarele două decenii în regiunile: nord-est, sud, centru şi nord-vest.

Indicatorul cel mai relevant, din punct de vedere al posibilităților de susținere, îl reprezintă raportul de dependență (tabelul nr. 15).

În anul 1999, raportul de dependență varia la nivelul regiunilor față de media pe țară de la +48,587 de persoane în vârstă aptă de muncă la 1000 de persoane tinere şi vârstnice în regiunea sud-vest la –83,052 de persoane în regiunea Bucureşti (figura 11).

Tabelul nr. 15

Valorile raportului de dependență în anul 1999

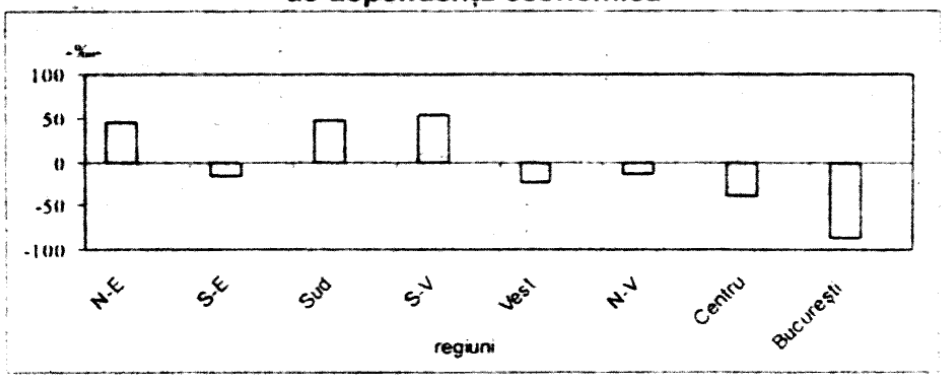
- ‰ -

Regiunea	Raportul de dependență
TOTAL ȚARĂ	595,198
1. Nord-est	641,982
2. Sud-est	580,773
3. Sud	635,964
4. Sud-vest	643,785
5. Vest	571,610
6. Nord-vest	580,515
7. Centru	559,842
8. București	512,146

Calculat după CNS, 2000.

Figura 11

Diferențe regionale față de media pe țară privind raportul de dependență economică

Evident, valorile raportului de dependență la nivelul regiunilor sunt rezultatul celor de la nivelul județelor, unde diferențele în plus fața de valoarea regi-

onală depăşesc, uneori, 100 de persoane în vârsta aptă de muncă la 1000 de persoane având vârsta sub şi peste aceste limite (+125,057 de persoane în județul Giurgiu, regiunea sud) (anexa 12).

Există diferențe mari între valorile acestui indicator între județele aceleaşi regiuni (de exemplu, între Botoşani şi Bacău, din regiunea nord-est, diferența este +113,933 de persoane; între Giurgiu şi Argeş, din regiunea sud, +200,748 de persoane şi exemplele pot continua).

Ca urmare a evoluției structurii pe vârste a populației; valorile raportului de dependență vor fi foarte mari în primele două decenii ale secolului XXI (anexa 13). La o persoană în vârstă de muncă vor reveni, în medie pe țară, aproape două persoane cu vârsta cuprinsă între 0–14 ani şi 60 de ani şi peste, în 2010, în varianta constantă şi pesimistă şi peste două persoane în varianta optimistă.

Valorile raportului de dependență scad, în 2020, puțin în variantele constantă şi pesimistă şi sunt aproape aceleaşi în varianta optimistă față de începutul deceniului.

CONCLUZII

Caracteristicile cantitative şi calitative ale potenţialului uman sunt importante în strategiile de dezvoltare prezente şi viitoare. Forţele pieţei nu pot asigura realizarea acestora fără organizarea corespunzătoare instituţională şi legală.

În explicarea mecanismului dezvoltării economice o importanţă deosebită revine, conform teoriei creşterii endogene, factorului uman, pe care analistul japonez Kazushi Ohkawa (1993) îl include într-un concept mai larg: capacitatea socială de absorbţie a tehnologiei avansate. În opinia sa, aceasta reprezintă elementul explicativ principal al interacţiunii dintre formarea capitalului şi modificarea funcţiei de producţie de-a lungul stadiilor de dezvoltare economică.

Conceptul reiterează importanţa instituţiilor şi a cadrului organizatoric, ca expresie a dezvoltării umane, în influenţarea relaţiei dintre populaţie şi economie.

Obiectivul unei politici de populaţie nu poate fi stabilit izolat. El trebuie încadrat într-un set de politici interrelaţionate ce se realizează într-un mediu fizic şi social finit.

Rata negativă de creştere a populaţiei poate reduce mărimea absolută, dar nu şi mărimea relativă a diferenţelor de creştere a populaţiei pe regiuni. Aceasta este o sursă posibilă de disparitate. O parte a diferenţelor poate fi corectată prin educaţie şi folosirea mecanismelor de orientare a tinerilor spre activităţi aflate în dezvoltare.

Structura potenţialului uman şi evoluţia acesteia ajuta la proiectarea strategiilor de dezvoltate pe ansamblu şi în profil teritorial.

Populaţia în vârstă aptă de muncă va deţine o pondere importantă în populaţia ţării şi în primele decenii ale secolului XXI. Posibilităţile de înlocuire a celor ce, cu trecerea timpului, ies din această categorie sunt în scădere şi aceasta va fi mai evidentă din 2010. Din acest an, numărul persoanelor în vârstă aptă de muncă scade, chiar dacă ritmul de scădere nu este uniform pe teritoriul României.

Scăderea are loc prin îngustarea accentuată a bazei piramidei vârstelor potenţialului uman şi lărgirea vârfului acesteia. Ponderea grupelor de vârstă cuprinse între 24 şi 44 de ani oscilează în jurul a 50%, în intervalul de analiză, cu tendinţă de scădere după 2010.

Importante din punct de vedere al potenţialului productiv şi mai ales creativ sunt modificările ponderilor celorlalte două mari grupe de vârstă. În categoria populaţiei în vârstă aptă de muncă vor intra din ce în ce mai puţini tineri şi vor fi din ce în ce mai multe persoane cu orizont scurt de viaţă activă. Poten-

țialul uman va dispune din ce în ce mai puțin de cunoştințe noi care să susțină inovațiile şi prin urmare creşterea productivității muncii. Cum cei cu experiență în muncă vor fi mai numeroşi şi, având în vedere vechimea, şi mai bine plătiți se va produce o aglomerare la nivelul superior al schemelor de retribuire; un adevărat „plafon" ce se va opune avansării noilor intrați, conferind o anume rigiditate în procesul de recompensare a forței de muncă. Pe de altă parte, fondul de salarii va fi nefiresc de mare (din cauza preponderenței salariilor mari) în raport cu posibilitățile de formare ale acestuia (din cauza „sărăciei" elementului novator ce stă la baza îmbunătățirilor tehnologice şi a creşterii productivității muncii).

Repartiția teritorială a resurselor umane poate să favorizeze sau să îngreuneze dezvoltarea economică. În România, dotarea cu resurse umane diferă, uneori, mult de la un județ la cel învecinat, neexistând arii omogene întinse.

Ca urmare a unor concentrări ale activităților social-economice în anumite areale, evoluția potențialului uman favorizează în continuare concentrarea teritorială a activităților economice în vechile areale, dar şi pe altele noi, având în vedere rezervele de potențial uman din zonele rurale existente la nivel județean, regional şi național în funcție de existența şi a celorlalți factori de producție, iar înclinația spre migrație este invers asociată cu vârsta şi numărul persoanelor dependente.

Distribuția spațială necorespunzătoare trebuie privită din punctul de vedere al condițiilor actuale, al gradului de dezvoltare regională.

Chiar în condițiile scăderii populației, există resurse umane pentru dezvoltarea activităților economice, mai ales după reculul economic din ultimii ani, determinat în mare parte de procesul de restructurare economică care a determinat reorientarea potențialului uman spre activități cu productivitate scăzută.

Realocarea resurselor umane poate să nu mai fie un proces la fel de costisitor şi complicat ca cel realizat în anii industrializării socialiste dacă economia ar începe un proces de relansare. Extinderea ocupării în sectorul secundar şi mai ales terțiar este vitală atât pentru creşterea rezultatelor economice cât şi pentru redistribuirea venitului care ar face posibilă reducerea sărăciei şi, pe această bază, creşterea calității potențialului uman, obiectiv necesar pentru folosirea eficientă a celui disponibil în următoarele decenii, când se va înregistra şi scăderea acestuia, după ce din anii '90 se înregistra scăderea populației.

Perioada până în anul 2010 este favorabilă progresului tehnologic. După această dată, cunoştințele şi experiența acumulată favorizează desfăşurarea unei perioade de consolidare a acestora, a absorbției lor în societate. Ambele procese sunt condiționate de caracteristicile capitalului uman; cu alte cuvinte, caracteristicilor potențialului uman, descrise până aici, li se adaugă cele obținute prin educație şi instruire.

Influența pozitivă a învățământului asupra creşterii economice a fost demonstrată de multe ori. Rata beneficiului în investiția în învățământ este cel puțin la fel de mare, dacă nu mai mare decât în capitalul nonuman.

Spre deosebire de cheltuielile cu învățământul, care cresc calitatea resurselor umane, cheltuielile cu sănătatea cresc şi cantitatea forței de muncă prin prelungirea vieții active.

Gradul în care această populație este atrasă în viața economică, adică devine populație activă sau, şi mai bine, populație ocupată depinde de starea de sănătate a populației în general, şi a celei apte de muncă, în special, şi de gradul de dezvoltare economică a țării, regiunii, județului.

BIBLIOGRAFIE

1. Baldacci E., Lugaressi S.. 1997: Social Expenditure and Demographic Evolution: A Dynamic Approach, Genus Vol. LIII, nr. 1-2, Roma, Italy, Gennaio-Giugno;
2. Barbu Gh., 1992: Nivelul minim de trai-concept şi instrument operațional în realitatea românească, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Revista de politici sociale, nr. 3-4, anul 3, Bucureşti;
3. Becker G.S., 1994: Comportamentul uman. O abordare economică (Traducere Dana Baltag şi Simona Preda), Editura All, Bucureşti;
4. Bengtsson T., 1992: Lessons from the Past: The Demographic Transition Revised, AMBIO. A Journal of the Human Environment, published by The Royal Swedish Academy of Sciences, Vol. XXI, nr. 1;
5. Boserup E., 1996: Development Theory: An analytical Framework and Selected Applications, Population and Development Review 22(3);
6. Bolohan A.-M. şi Halus R., 1994: Îmbătrânirea populației. Evoluția populației vârstnice în ultimele decenii, Supliment la Economistul, nr. 555;
7. Bostan I., 1997: Elasticizarea programului de lucru, Tribuna economică, nr. 8, Bucureşti;
8. Ciutacu C., 1996: Causes and Consequences of the Labor Force's International Migration. The Romanian Perspective, Vol.: International Migration în Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States, United Nations Economic Commission for Europe, United Nations Population Fund, Economic Studies, nr. 8, Geneva. New York;
9. Ciutacu C., 1977: Corelația dintre procesele demografice şi evoluția economico-socială, Tribuna economică, nr. 32 şi 33. Bucureşti;
10. Coale J. A., 1993: Models of Population Change, Readings in Population Research Methodology, Volume 5, UNFP, New York;
11. Constantinescu N.N., 1996: Lecțiile tranziției: cazul României, Probleme economice, nr. 5, CIDE, Bucureşti;
12. Ghețău V., 1997: Dincolo de prognoza demografică, Revista Academica, Anul VII, nr. 12(84);
13. Ghețău V., 1997: Evoluția fertilității în România. De la transversal la longitudinal, Bibliotheca Demographica, nr. 5, CIDE, Bucureşti;
14. Ghețău V., 1997: Tranziție şi demografie, Populație & Societate, periodic al Centrului de Cercetări Demografice al Academiei Române, nr. 1 şi 2, Bucureşti;
15. Grigorescu C., 1994: Tendințe demografice noi şi politici în domeniul populației, CIDE, Bucureşti;
16. Grigorescu C. (coord.) 1993: Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european 1989, Editura Expert, Bucureşti;

17. Ionete C., 1998: Decalaje în modernizarea economiei româneşti, Probleme economice, nr. 26, CIDE, Bucureşti;
18. Kazushi Ohkawa, 1993: Crowth Mechanism of Developing Economies. Investment, Productivity and Employment, International Center for economic Growth, International Center of Japan, San Francisco, USA;
19. Keyfitz N., 1990: Toward a Theory of Population-Development Interaction, Supliment to Population and Development Review Vol. 16, No. 1, New York, USA;
20. Keyfitz N., 1992: Completing the Worldwide Demographic Transition: The Relevance of Past Experience, AMBIO. A Journal of the Human Environment, published by The Royal Swedish Academy of Sciences, vol. XXI. nr. 1;
21. Novak A. (coord.), 1991: Calitatea serviciilor sociale de învățământ, cultură, ocrotire a sănătății, asigurare şi asistență socială, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Bucureşti:
22. Paşa Fl., 1996: Gestiunea resurselor umane. Tribuna economică, nr. 7 Bucureşti;
23. Perț S. (coord.), 1993: Potențialul uman al unor țări din spațiul est şi sud-est european, CIDE, Bucureşti;
24. Poenaru M., Molnar M., 1990: Minimul de trai în România, Institutul de Economie Națională, Bucureşti;
25. Ramboll Consultancy Group, 1997: Profiles of the Romanian Development Regions, Phare Program – Regional Development Policy, Bucharest;
26. Sandu D., 1996: Sociologia tranziției. Valori şi tipuri sociale în România, Editura Staff, Bucureşti;
27. Simion M., 1998: Costurile tranziției – o repartizare inegală, Tribuna economică nr. 28, Bucureşti;
28. Simion M., 1998: Influențele reformei asupra utilizării resurselor umane, revista Raporturi de muncă, nr. 6, Bucureşti;
29. Simion M., 1997: Tendințe ale fenomenelor demografice în România în perioada 1930–1996, Bibliotheca Demographica, nr. 6/1996 şi Analele Institutului Național de Cercetări Economice, nr. 5, Bucureşti;
30. Simion M., 1997: Relația demografie-economie din perspectiva dezvoltării durabile, în vol.: Aspecte macroeconomice ale dezvoltării durabile, IEN, Bucureşti;
31. Simion M., 1999: Potențialul economic al României în condițiile scăderii populației, Sesiunea de comunicări ştiințifice a Universității Româno-Americane, Bucureşti;
32. Simion M., 1999: Influența scăderii numărului populației asupra resurselor umane în România, revista Raporturi de muncă, nr. 6. Bucureşti;
33. Stegăroiu D. (coord.), 1990: Calitatea serviciilor pentru populație. Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Bucureşti;

34. Szreter S., 1997: Economic Growth, Disruption, Deprivation, Disease and Death: On the Importance of the Politics of Public Health for Development, Population and Development Review, vol. 23, nr. 4, New York, USA;
35. Tatu M., 1994: Consumul şi cheltuielile, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Revista de politici sociale, nr. 3-4. anul 5, Bucureşti;
36. Trebici Vl., 1996: Demografie. Excerpta et Selecta, Editura Enciclopedică, Bucureşti;
37. Trebici Vl., 1991: Calitatea vieții în demografie, în vol. Calitatea vieții. Bucureşti;
38. Trebici Vl., 1994: Populația ca resursă limitată, Viitorul social, nr. 51, Anul LXXVII, Bucureşti;
39. Trebici Vl., 1990: Sistemul demografic față cu economia, Tribuna economică, nr. 10, Bucureşti;
40. Trebici Vl., 1993: Tranziția demografică în România: tendințe noi, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Revista de politici sociale, nr. 2-3, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Bucureşti;
41. Trebici Vl., 1994: Este necesară o politică demografică în România? Revista de cercetări sociale, nr. 2, anul I, Bucureşti;
42. Zaman Gh., Ciutacu C., Vâlceanu Gr. (coord.), 1997: Blocaje în economia de tranziție a României. Forme de manifestare, Cauze, Efecte, Mecanisme şi soluții, FPS, Editura Tehnică, Bucureşti;
43. Zecheriu M., 1992: Şomaj-sărăcie: o relație cauză-efect?, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Revistă de politici sociale, nr. 3-4, anul 3, Bucureşti;
44. Zamfirescu A.-M. şi Postelnicu M., 1999: The Romanian Population at Territorial Level 1996-2000, Romanian Statistical Review, no. 6, Bucharest;
45. UNDP, 1997: Human Development under Transition Europe & CIS, Regional Bureau for Europe and the CIS;
46. United Nations, 1999: Population Growth and Demographic Structure, Economic & Social Affaires New York.

Surse statistice

1. Comisia Națională pentru Statistică, 1997 (a): Situația demografică a României în perioada 1990–1996, Bucureşti;
2. Comisia Națională pentru Statistică, 1997, 1998 (b): Născuții vii în anul 1996, 1997 şi 1998, Bucureşti;
3. Comisia Națională pentru Statistică, 1997, 1998 (c): Decedați în anul 1996, 1997 şi 1998, CNS;
4. Comisia Națională pentru Statistică, 1998, 1999 (d): Tabele de mortalitate pentru perioada 1995–1997 şi 1996–1998, CNS, Bucureşti;
5. Comisia Națională pentru Statistică, 1997, 1998 (e): Căsătorii în anii 1996, 1997 şi 1998, CNS, Bucureşti;

6. Comisia Națională pentru Statistică, 1997, 1998 (f): Divorțuri în anii 1996, 1997 şi 1998, CNS, Bucureşti;
7. Comisia Națională pentru Statistică, 1996. Anuarul demografic al României, CNS, Bucureşti;
8. Comisia Națională pentru Statistică, 1997 (g): Populația României pe vârste, sexe, medii şi județe la 1 iulie 1997, CNS, Bucureşti;
9. Comisia Națională pentru Statistică, 1995: Modificări intervenite în fluxurile migrației interne a populației României în perioada 1990–1994, CNS, Bucureşti;
10. Comisia Națională pentru Statistică, 1997, 1998, 1999 (h): Schimbări de domicilii în 1996, 1997 şi 1998, CNS, Bucureşti;
11. Comisia Națională pentru Statistică, 1998, 1999 (i): Veniturile, cheltuielile şi consumul populației (AIG) în anii 1997 şi 1998, CNS, Bucureşti;
12. Comisia Națională pentru Statistică, 1994: Recensământul populației şi al locuințelor din 7 ianuarie 1992, vol. I: Populația-structura economică, Bucureşti;
13. Comisia Națională pentru Statistică (j): Anuarul statistic al României 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997 şi 1998, CNS, Bucureşti;
14. Academia Română, 1997: Raportul național al dezvoltării umane, România 1997, Editura Expert, Bucureşti;
15. PNUD şi Academia Română, 1998: Raportul național al dezvoltării umane, România 1998, Editura Expert, Bucureşti, iunie 1998;
16. Comisia Națională pentru Statistică, 2000: Populația României pe vârste, sexe, medii şi județe la 01 iulie 1999.

ANEXE

Anexa 1

Potențialul uman al României în profil teritorial

- pers. -

Județul	1999	Variante 2010			Variante 2020		
		Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
TOTAL ȚARĂ	14078520	14407652	14241348	14219971	13318938	13183522	13071030
1. N-E	2334194	2416839	2418831	2415561	2320768	2335423	2316063
BACĂU	471597	486934	487527	486934	458784	462229	458784
BOTOȘANI	273556	276799	276955	276584	271884	272914	270340
IAȘI	510857	559112	559449	558718	559935	564045	559935
NEAMȚ	367345	362406	362725	362189	330195	332375	329579
SUCEAVA	430554	449009	449403	448757	434074	436545	432264
VASLUI	280285	282579	282772	282379	265896	267315	265161
2. S-E	1863782	2075543	1887872	1885095	1921161	1741692	1727575
BRĂILA	244719	248545	248733	248367	231928	232769	230826
BUZĂU	305397	487222	298498	298030	260212	273406	271195
CONSTANȚA	495064	511048	511328	510583	467127	469593	465799
GALAȚI	413427	422553	422832	422276	395908	398140	395092
TULCEA	169276	169552	169644	169350	149805	150420	149079
VRANCEA	235899	236623	236837	236489	216181	217364	215584
3. Sud	2132359	2108120	2120841	2117716	1972929	1873897	1946377

Județul	1999	Variante 2010			Variante 2020		
		Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
ARGEȘ	432891	426163	426633	425946	403903	422761	381666
CĂLĂRAȘI	196540	199933	200080	199794	189630	188493	188986
DÂMBOVIȚA	340711	351975	352221	351730	332300	222864	331207
GIURGIU	167810	168577	168657	168422	161683	168709	161123
IALOMIȚA	185670	180271	191383	191117	185832	186430	185243
PRAHOVA	543021	534086	534559	533783	473748	496249	472927
TELEORMAN	265716	247115	247308	246924	225833	248391	225225
4. S-V	1469779	1465638	1466716	1464679	1354376	1361585	1351066
DOLJ	450073	441735	442012	441422	406317	408440	405406
GORJ	245069	262884	263082	262698	252922	254139	252177
MEHEDINȚI	196476	193824	193946	193703	176624	177478	176134
OLT	312893	306581	306770	306369	280739	282276	280134
VÂLCEA	265268	260614	260906	260487	237774	239252	237215
5. Vest	1292176	1324200	1325101	1323005	1219822	1225931	1215736
ARAD	292935	312788	313001	312527	317111	318742	316391
CARAȘ-SEVERIN	223092	220741	220866	220545	191665	192432	190867
HUNEDOARA	340765	311826	312038	311483	237961	239252	236737
TIMIȘ	435384	478845	479196	478450	473085	475505	471741
6. N-V	1801624	1802471	1803899	1800961	1650356	1659857	1645084
BIHOR	388229	391688	391906	391332	366413	368047	365188
BISTRIȚA-NĂSĂUD	204592	204731	204931	204626	185985	187585	185659

Judeţul	1999	Variante 2010			Variante 2020		
		Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
CLUJ	455150	460835	461331	460577	424317	427373	423633
MARAMUREŞ	344630	333214	333462	332902	293031	294518	291772
SATU MARE	251984	261598	261752	261276	247173	248219	245973
SALAJ	157039	150405	150517	150248	133437	134115	132859
7. Centru	1693213	1723677	1725267	1722633	1579033	1587686	1574229
ALBA	251405	248033	248262	247879	219676	220932	219052
BRAŞOV	415797	429939	430393	429699	375216	377417	373933
COVASNA	147601	150186	150344	150110	139144	140086	138899
HARGHITA	217912	217193	217394	217043	202049	203106	201330
MUREŞ	377075	377841	378108	377582	359456	361102	358275
SIBIU	283423	300485	300766	300320	283492	285043	282740
8. Bucureşti	1491393	1491164	1492821	1490321	1300493	1309023	1294900
ILFOV	172231	185357	185477	185191	185026	185749	184196
MUN. BUCUREŞTI	1319162	1305807	1307344	1305130	1115467	1123274	1110704

Anexa 2

Repartiția potențialului uman pe cele două medii de rezidență în anul 1999

Regiunea, județul	Repartiția pe medii de rezidență (%)	
	Urban	Rural
TOTAL ȚARĂ	59,25	40,75
1. N-E	48,92	51,08
BACĂU	54,59	45,41
BOTOȘANI	46,28	53,72
IAȘI	54,28	45,72
NEAMȚ	45,75	54,25
SUCEAVA	39,96	60,04
VASLUI	50,12	49,88
2. S-E	61,95	38,05
BRĂILA	71,59	28,41
BUZĂU	48,04	51,96
CONSTANȚA	75,26	24,74
GALAȚI	64,42	35,58
TULCEA	52,96	47,04
VRANCEA	44,16	55,84
3. Sud	46,84	53,16
ARGEȘ	53,35	46,65
CĂLĂRAȘI	44,87	55,13
DÂMBOVIȚA	35,67	64,33
GIURGIU	35,58	64,42
IALOMIȚA	47,72	52,28
PRAHOVA	54,96	45,04
TELEORMAN	41,94	58,06
4. S-V	51,57	48,43
DOLJ	58,13	41,87
GORJ	47,99	52,01
MEHEDINȚI	56,24	43,76
OLT	46,20	53,80
VÂLCEA	46,61	53,39
5. Vest	65,76	34,24
ARAD	55,21	44,79

Regiunea, județul	Repartiția pe	medii de rezidență (%)
	Urban	Rural
CARAȘ-SEVERIN	61,39	38,61
HUNEDOARA	79,31	20,69
TIMIȘ	64,48	35,52
6. N-V	56,57	43,43
BIHOR	54,05	45,95
BISTRIȚA-NĂSĂUD	41,08	58,92
CLUJ	72,40	27,60
MARAMUREȘ	56,56	43,44
SATU MARE	49,69	50,31
SĂLAJ	48,10	51,90
7. Centru	64,18	35,82
ALBA	62,89	37,11
BRAȘOV	78,52	21,48
COVASNA	56,38	43,62
HARGHITA	49,13	50,87
MUREȘ	55,62	44,38
SIBIU	71,28	28,71
8. București	89,35	10,65
ILFOV	7,74	92,26
MUN. BUCUREȘTI	100,0	0,0

Anexa 3

Repartiția potențialului uman pe principalele grupe de vârstă în anul 1999

- % -

Regiunea, județul	Grupa de vârstă-ani-		
	15-24	25-44	45-59
TOTAL ȚARĂ	26,14	46,10	27,76
1. N-E	28,88	45,39	25,73
BACĂU	27,88	46,29	25,83
BOTOȘANI	29,81	43,83	26,36
IAȘI	29,31	45,46	25,23
NEAMȚ	28,03	45,38	26,59
SUCEAVA	28,75	45,95	25,30
VASLUI	30,20	44,45	25,35
2. S-E	26,33	45,91	27,75
BRĂILA	25,82	46,06	28,12
BUZĂU	25,41	45,52	29,07
CONSTANȚA	25,81	46,63	27,56
GALAȚI	27,63	45,35	27,02
TULCEA	26,68	45,98	27,34
VRANCEA	26,64	45,70	27,66
3. Sud	25,58	45,85	28,57
ARGEȘ	25,66	46,51	27,83
CĂLĂRAȘI	25,84	45,70	28,46
DÂMBOVIȚA	26,88	45,98	27,14
GIURGIU	24,62	45,10	30,28
IALOMIȚA	26,72	45,69	27,59
PRAHOVA	24,85	47,43	27,72
TELEORMAN	24,89	42,11	33,00
4. S-V	25,65	45,95	28,40
DOLJ	24,72	45,27	30,01
GORJ	26,50	48,42	25,08
MEHEDINȚI	25,85	45,81	28,34
OLT	26,20	44,98	28,82
VÂLCEA	25,63	46,07	28,30
5. Vest	24,02	47,36	28,63
ARAD	23,98	46,73	29,29

Regiunea, județul	Grupa de vârstă-ani-		
	15-24	25-44	45-59
CARAȘ-SEVERIN	24,58	46,05	29,37
HUNEDOARA	23,69	48,07	28,24
TIMIȘ	24,02	47,88	28,10
6. N-V	26,35	45,88	27,78
BIHOR	25,57	46,15	28,28
BISTRIȚA-NĂSĂUD	28,49	45,98	25,54
CLUJ	24,71	46,27	29,02
MARAMUREȘ	27,29	45,46	27,25
SATU MARE	27,35	45,95	26,70
SĂLAJ	26,52	44,75	28,73
7. Centru	26,70	46,04	27,26
ALBA	26,30	46,05	27,66
BRAȘOV	26,90	46,40	26,70
COVASNA	27,24	45,61	27,15
HARGHITA	27,26	45,29	27,45
MUREȘ	25,95	45,87	28,17
SIBIU	27,07	46,53	26,40
8. București	23,88	47,17	28,95
ILFOV	25,57	46,46	27,97
MUN. BUCUREȘTI	23,66	47,26	29,07

Anexa 4

Repartiţia potenţialului uman pe principalele grupe de vârstă în anul 2010

- % -

Regiunea, judeţul	Var. constantă			Var. optimistă			Var. pesimistă		
	Grupa de vârstă-ani								
	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59
TOTAL ŢARĂ	20,45	50,82	28,73	20,45	50,77	28,78	20,48	50,79	28,74
1. N-E	22,81	50,50	26,70	22,79	50,49	26,71	22,81	50,50	26,68
BACĂU	22,16	49,84	28,00	22,14	49,83	28,02	22,16	49,84	28,00
BOTOŞANI	24,07	50,23	25,71	24,06	50,22	25,72	24,08	50,23	25,69
IAŞI	21,75	53,02	25,23	21,74	53,02	25,24	21,76	53,03	25,21
NEAMŢ	21,81	49,71	28,48	21,80	49,71	28,49	21,82	49,72	28,46
SUCEAVA	23,56	50,09	26,34	23,55	50,09	26,37	23,57	50,10	26,33
VASLUI	24,85	48,54	26,60	24,84	48,54	26,62	24,86	48,55	26,59
2. S-E	21,03	50,26	28,71	20,72	50,22	29,06	20,74	50,23	29,03
BRĂILA	20,69	50,05	29,26	20,68	50,04	29,28	20,70	50,05	29,25
BUZĂU	22,15	49,84	28,01	20,96	49,32	29,72	20,98	49,34	29,68
CONSTANŢA	19,75	50,81	29,43	19,74	50,81	29,45	19,76	50,83	29,41
GALAŢI	20,48	51,48	28,04	20,48	51,47	28,05	20,49	51,49	28,02
TULCEA	22,08	48,85	29,06	22,07	48,85	29,08	22,10	48,87	29,03
VRANCEA	22,05	49,01	28,94	22,04	49,00	28,97	22,06	49,02	28,93
3. Sud	20,59	51,07	28,33	20,99	50,80	28,21	21,02	50,82	28,17
ARGEŞ	19,45	51,35	29,20	19,43	51,34	29,23	19,46	51,36	29,18

Regiunea, judeţul	Var. constantă			Var. optimistă			Var. pesimistă		
	Grupa de vârstă-ani								
	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59
CĂLĂRAŞI	22,96	50,40	26,65	22,95	50,39	26,66	22,97	50,40	26,63
DÂMBOVIŢA	22,23	50,54	27,23	22,22	50,53	27,25	22,24	50,55	27,21
GIURGIU	22,89	49,96	27,15	22,88	49,96	27,17	22,90	49,97	27,13
IALOMIŢA	18,11	54,06	27,83	22,81	50,94	26,25	22,83	50,96	26,21
PRAHOVA	19,22	51,68	29,10	19,21	51,66	29,13	19,23	51,68	29,09
TELEORMAN	21,53	49,19	29,28	21,52	49,18	29,30	21,55	49,19	29,26
4. S-V	21,37	49,81	28,83	21,35	49,80	28,85	21,37	49,82	28,81
DOLJ	20,50	49,50	30,00	20,49	49,49	30,02	20,51	49,51	29,98
GORJ	22,24	50,70	27,05	22,23	50,69	27,08	22,25	50,71	27,04
MEHEDINŢI	21,15	49,48	29,37	21,14	49,47	29,39	21,16	49,49	29,35
OLT	22,14	49,66	28,20	22,13	49,65	28,22	22,15	49,67	28,18
VÂLCEA	21,20	49,84	28,96	21,18	49,83	28,99	21,20	49,85	28,95
5. Vest	19,51	50,76	29,73	19,50	50,75	29,74	19,53	50,77	29,70
ARAD	21,52	49,31	29,17	21,50	49,30	29,19	21,53	49,32	29,15
CARAŞ-SEVERIN	20,36	48,69	30,95	20,35	48,68	30,96	20,37	48,71	30,92
HUNEDOARA	18,52	51,04	30,43	18,51	51,04	30,45	18,54	51,06	30,41
TIMIŞ	18,46	52,48	29,06	18,45	52,47	29,08	18,47	52,49	29,04
6. N-V	20,96	50,36	28,68	20,95	50,35	28,70	20,98	50,37	28,65
BIHOR	20,90	50,38	28,72	20,89	50,38	28,74	20,91	50,40	28,69
BISTRIŢA-NĂSĂUD	22,13	49,35	28,52	22,12	49,33	28,55	22,14	49,35	28,51

Regiunea, judeţul	Var. constantă			Var. optimistă			Var. pesimistă		
	Grupa de vârstă-ani								
	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59
CLUJ	18,29	52,12	29,59	18,28	52,10	29,62	18,30	52,12	29,58
MARAMUREŞ	20,85	50,29	28,86	20,84	50,28	28,88	20,86	50,30	28,84
SATU MARE	24,03	49,28	26,69	24,02	49,28	26,71	24,05	49,30	26,66
SĂLAJ	22,67	48,30	29,03	22,66	48,29	29,05	22,69	48,31	29,00
7. Centru	19,96	50,87	29,17	19,95	50,85	29,20	19,97	50,88	29,16
ALBA	20,17	49,53	30,29	20,16	49,52	30,32	20,18	49,54	30,27
BRAŞOV	18,30	50,57	31,14	18,28	50,55	31,16	18,31	50,57	31,12
COVASNA	20,47	51,70	27,82	20,46	51,68	27,85	20,48	51,71	27,81
HARGHITA	20,70	51,83	27,47	20,69	51,82	27,49	20,71	51,83	27,46
MUREŞ	20,66	51,07	28,27	20,65	51,07	28,29	20,67	51,08	28,26
SIBIU	20,50	51,03	28,47	20,48	51,02	28,50	20,51	51,04	28,45
8. Bucureşti	15,52	53,27	31,22	15,50	53,25	31,25	15,52	53,28	31,20
ILFOV	20,09	52,77	27,13	20,09	52,76	27,15	20,11	52,79	27,11
MUN.BUCUREŞTI	14,87	53,34	31,80	14,85	53,31	31,83	14,87	53,35	31,78

Anexa 5

Repartiţia potenţialului uman pe principalele grupe de vârstă în anul 2020

50

- % -

Regiunea, judeţul	Var. constantă			Var. optimistă			Var. pesimistă		
	Grupa de vârstă-ani-								
	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59
TOTAL ŢARĂ	17,31	48,69	34,00	17,47	48,41	34,12	17,16	48,68	34,16
1. N-E	19,69	48,76	31,55	19,97	48,54	31,48	19,63	48,81	31,56
BACĂU	18,60	48,34	33,05	18,88	48,12	33,00	18,60	48,34	33,05
BOTOŞANI	19,87	52,07	28,06	20,01	51,94	28,04	19,63	52,27	28,10
IAŞI	21,41	48,12	30,46	21,83	47,84	30,33	21,41	48,12	30,46
NEAMŢ	17,17	48,95	33,88	17,47	48,73	33,80	17,18	48,97	33,84
SUCEAVA	19,77	48,79	31,44	19,98	48,61	31,41	19,59	48,93	31,48
VASLUI	20,76	47,13	32,11	21,00	46,95	32,05	20,74	47,18	32,08
2. S-E	17,82	48,64	33,53	17,74	48,69	33,57	17,47	48,94	33,60
BRĂILA	18,31	47,85	33,84	18,40	47,76	33,84	18,12	48,00	33,88
BUZĂU	18,70	48,26	33,04	17,50	49,27	33,23	17,25	49,51	33,24
CONSTANŢA	16,77	50,25	32,98	17,06	50,04	32,90	16,77	50,30	32,93
GALAŢI	18,22	47,65	34,13	18,50	47,45	34,05	18,23	47,68	34,08
TULCEA	16,83	49,55	33,61	17,03	49,40	33,57	16,75	49,67	33,59
VRANCEA	17,70	48,00	34,30	17,90	47,83	34,28	17,63	48,08	34,30
3. Sud	17,32	48,59	34,09	17,28	47,64	35,08	17,02	47,88	35,10
ARGEŞ	16,91	51,28	31,82	15,75	47,30	36,95	15,46	47,57	36,97

Regiunea, judeţul	Var. constantă			Var. optimistă			Var. pesimistă		
	Grupa de vârstă-ani-								
	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59
CĂLĂRAŞI	18,40	49,03	32,56	18,56	48,89	32,54	18,32	49,13	32,55
DÂMBOVIŢA	17,91	48,83	33,27	18,09	48,67	33,24	17,82	48,92	33,26
GIURGIU	19,51	47,39	33,11	19,72	47,24	33,04	19,47	47,46	33,07
IALOMIŢA	20,04	47,67	32,29	20,22	47,52	32,25	20,00	47,74	32,26
PRAHOVA	14,73	47,31	37,96	15,05	47,07	37,88	14,74	47,33	37,92
TELEORMAN	17,92	47,38	34,70	18,15	47,20	34,65	17,91	47,43	34,66
4. S-V	17,28	48,32	34,40	17,52	48,13	34,35	17,26	48,37	34,37
DOLJ	18,00	48,14	33,87	18,26	47,94	33,80	18,00	48,17	33,82
GORJ	18,11	48,14	33,74	18,30	47,98	33,72	18,06	48,21	33,73
MEHEDINŢI	16,39	49,00	34,61	16,62	48,82	34,56	16,33	49,07	34,60
OLT	16,36	49,49	34,16	16,64	49,28	34,08	16,37	49,53	34,10
VÂLCEA	16,92	46,93	36,15	17,13	46,75	36,12	16,86	46,99	36,15
5. Vest	16,78	48,02	35,21	17,01	47,84	35,15	16,74	48,09	35,17
ARAD	22,88	45,69	31,43	23,10	45,52	31,38	22,91	45,73	31,36
CARAŞ-SEVERIN	14,41	49,68	35,91	14,61	49,54	35,85	14,30	49,80	35,90
HUNEDOARA	5,01	51,72	43,27	5,31	51,52	43,17	4,86	51,87	43,26
TIMIŞ	19,57	47,03	33,40	19,78	46,86	33,36	19,55	47,09	33,36
6. N-V	16,78	49,19	34,03	17,04	48,98	33,98	16,75	49,26	33,99
BIHOR	18,17	48,18	33,65	18,39	48,01	33,60	18,14	48,26	33,60
BISTRIŢA-NĂSĂUD	16,28	50,19	33,53	16,72	49,87	33,41	16,28	50,22	33,51

Regiunea, judeţul	Var. constantă			Var. optimistă			Var. pesimistă		
	Grupa de vârstă-ani-								
	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59	15-24	25-44	45-59
CLUJ	16,61	47,73	35,65	16,92	47,49	35,59	16,63	47,76	35,61
MARAMUREŞ	14,67	50,64	34,69	14,88	50,47	34,65	14,57	50,76	34,67
SATU MARE	18,42	50,70	30,87	18,60	50,55	30,85	18,37	50,82	30,81
SĂLAJ	15,82	49,16	35,02	16,04	48,98	34,98	15,75	49,26	34,98
7. Centru	17,05	48,58	34,37	17,25	48,41	34,34	16,96	48,67	34,37
ALBA	15,66	48,90	35,45	15,88	48,70	35,41	15,59	48,98	35,43
BRAŞOV	15,29	48,57	36,14	15,49	48,40	36,11	15,15	48,68	36,17
COVASNA	16,98	49,60	33,42	17,26	49,37	33,37	16,98	49,64	33,39
HARGHITA	17,60	49,07	33,33	17,77	48,92	33,31	17,49	49,17	33,34
MUREŞ	18,93	47,15	33,92	19,11	47,01	33,88	18,85	47,23	33,92
SIBIU	17,71	49,32	32,97	17,91	49,14	32,96	17,64	49,39	32,97
8. Bucureşti	13,82	49,29	36,89	14,08	49,07	36,85	13,61	49,45	36,94
ILFOV	20,05	45,89	34,06	20,18	45,77	34,05	19,93	46,02	34,05
MUN.BUCUREŞTI	12,79	49,85	37,36	13,08	49,62	37,31	12,56	50,02	37,42

Anexa 6

Valorile vârstei medii şi mediane în profil teritorial în anul 1999

- ani -

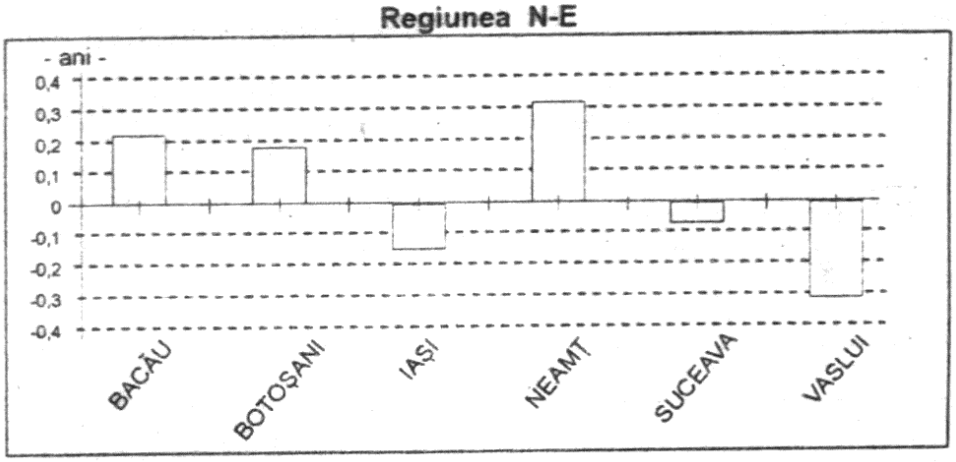
Regiunea, judeţul	Vârsta	
	Medie	Mediană
TOTAL ŢARĂ	35,69	34,61
1. N-E	34,84	33,30
BACĂU	35,06	33,76
BOTOŞANI	34,86	33,17
IAŞI	34,62	32,96
NEAMŢ	35,20	33,85
SUCEAVA	34,74	33,15
VASLUI	34,56	32,72
2. S-E	35,70	34,76
BRĂILA	35,90	34,95
BUZĂU	36,08	40,18
CONSTANŢA	35,76	40,09
GALAŢI	35,34	34,11
TULCEA	35,55	34,75
VRANCEA	35,59	34,43
3. Sud	35,87	34,52
ARGEŞ	35,70	34,42
CĂLĂRAŞI	35,83	34,42
DÂMBOVIŢA	35,41	34,07
GIURGIU	36,33	34,89
IALOMIŢA	35,50	33,94
PRAHOVA	35,78	34,44
TELEORMAN	36,87	40,80
4. S-V	35,90	34,75
DOLJ	36,42	40,64
GORJ	35,07	33,74
MEHEDINŢI	35,87	34,84
OLT	35,89	34,56
VÂLCEA	35,79	34,46
5. Vest	36,20	40,36
ARAD	36,33	40,50

Regiunea, județul	Vârsta	
	Medie	Mediană
CARAȘ-SEVERIN	36,34	40,80
HUNEDOARA	36,10	34,98
TIMIȘ	36,11	40,37
6. N-V	35,69	34,65
BIHOR	35,88	34,85
BISTRIȚA-NĂSĂUD	34,93	33,75
CLUJ	36,22	40,37
MARAMUREȘ	35,45	34,37
SATU MARE	35,29	34,11
SĂLAJ	35,81	34,63
7. Centru	35,53	34,55
ALBA	35,70	34,87
BRAȘOV	35,50	40,02
COVASNA	35,38	34,14
HARGHITA	35,42	34,08
MUREȘ	35,78	34,46
SIBIU	35,29	34,24
8. București	36,32	40,71
ILFOV	35,75	34,30
MUN.BUCUREȘTI	36,39	40,90

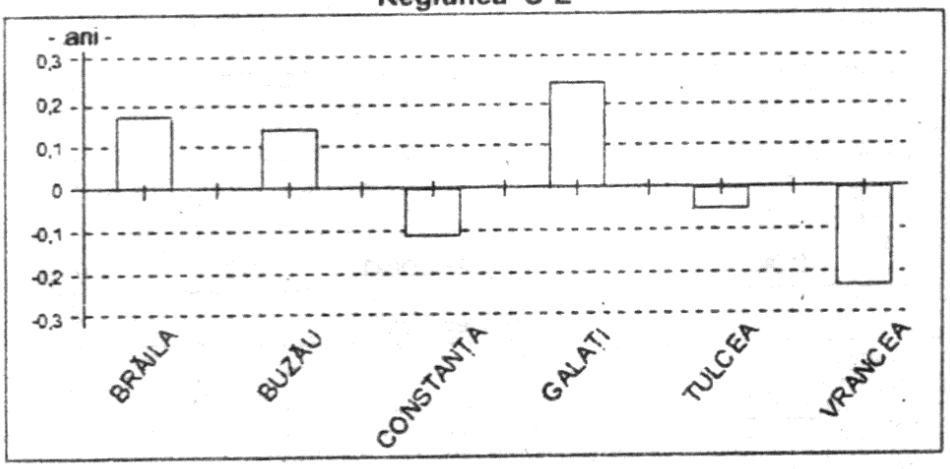
Anexa 7

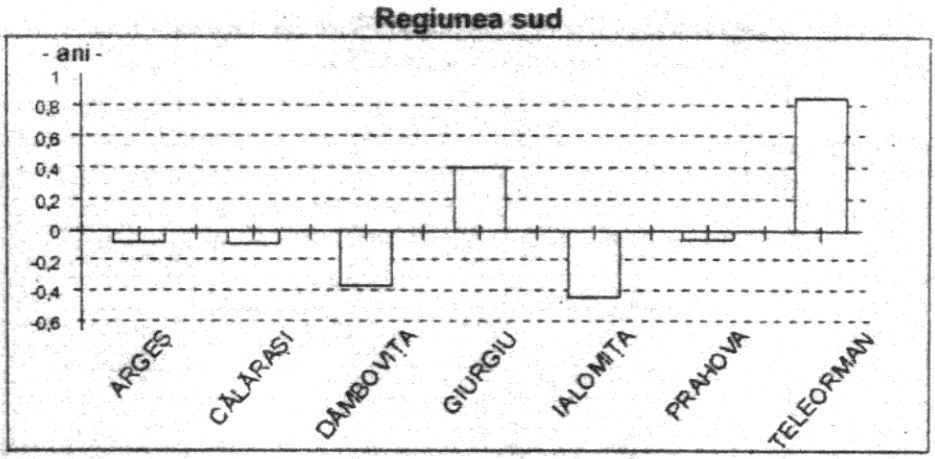
Variația valorilor vârstei medii pe județe față de valoarea medie pe regiune în anul 1999

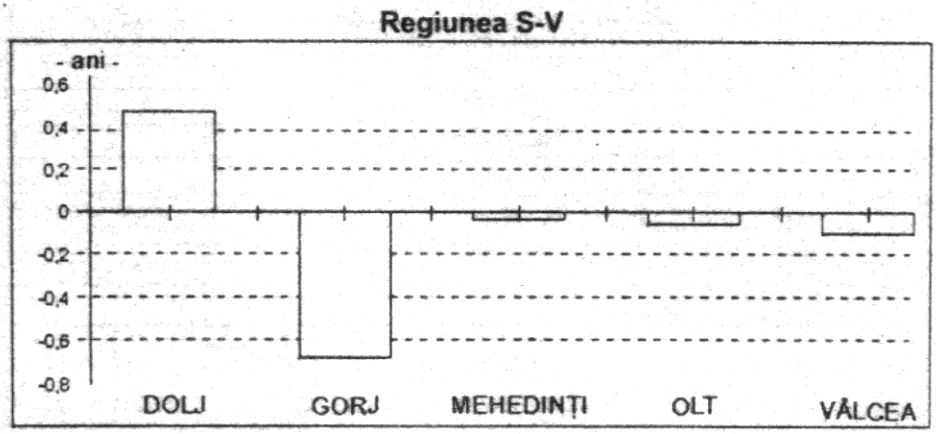
Regiunea N-E

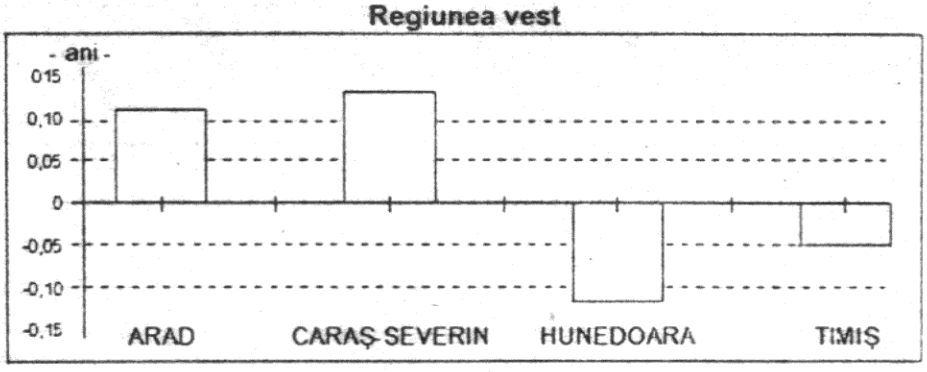

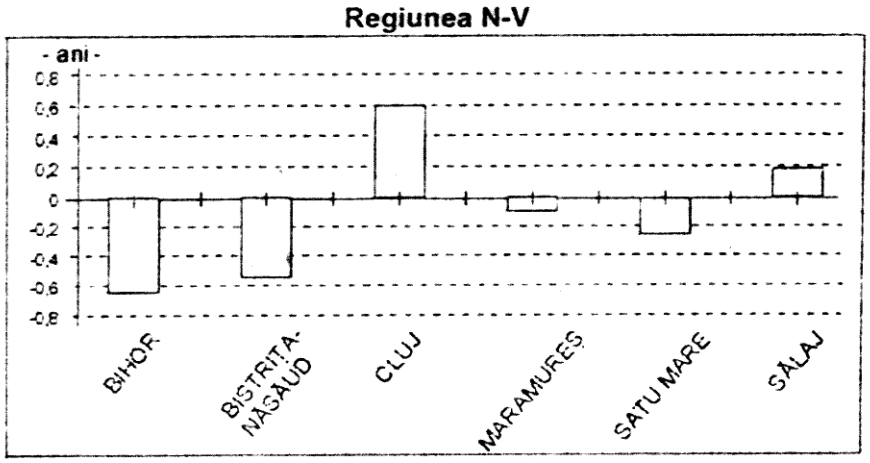
Regiunea S-E

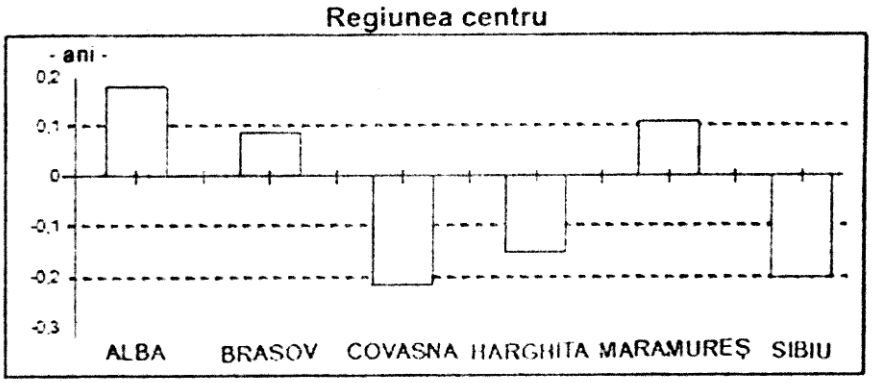

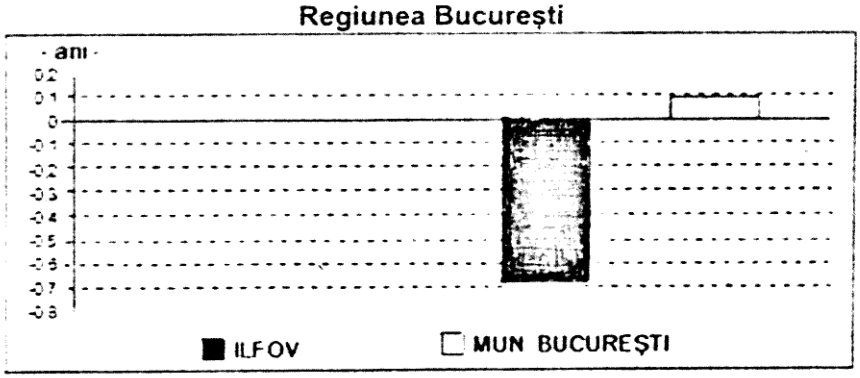

Regiunea sud
- ani -
1
0,8
0,6
0,4
0,2
0
-0,2
-0,4
-0,6
ARGEŞ
CĂLĂRAŞI
DÂMBOVIŢA
GIURGIU
IALOMIŢA
PRAHOVA
TELEORMAN

Regiunea S-V
- ani -
0,6
0,4
0,2
0
-0,2
-0,4
-0,6
-0,8
DOLJ
GORJ
MEHEDINŢI
OLT
VÂLCEA

Regiunea vest
- ani -
015
0,10
0,05
0
-0,05
-0,10
-0,15
ARAD
CARAŞ-SEVERIN
HUNEDOARA
TIMIŞ

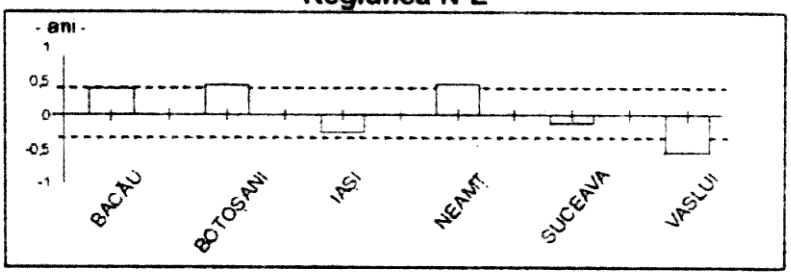

Regiunea N-V
- ani -
0,8
0,6
0,4
0,2
0
-0,2
-0,4
-0,6
-0,8
BIHOR
BISTRITA-NĂSĂUD
CLUJ
MARAMUREŞ
SATU MARE
SĂLAJ

Regiunea centru
- ani -
0,2
0,1
0
-0,1
-0,2
-0,3
ALBA
BRASOV
COVASNA
HARGHITA
MARAMUREŞ
SIBIU

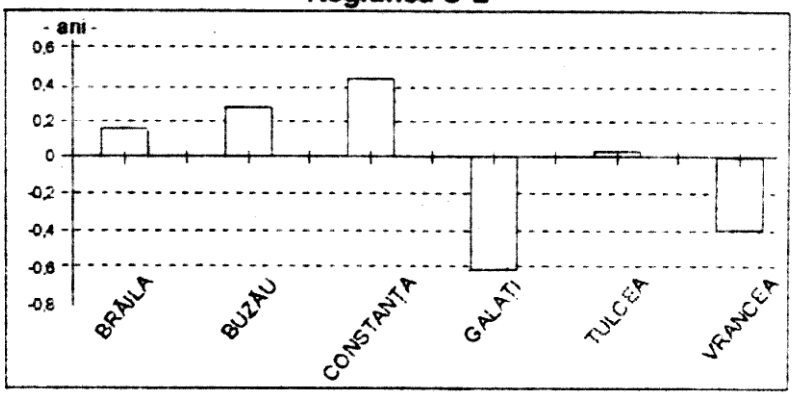

Regiunea Bucureşti
- ani -
0,2
0,1
0
-0,1
-0,2
-0,3
-0,4
-0,5
-0,6
-0,7
-0,8
ILFOV
MUN BUCUREŞTI

Anexa 8
Variația valorilor vârstei mediane pe județe față de valoarea medie pe regiune în anul 1999

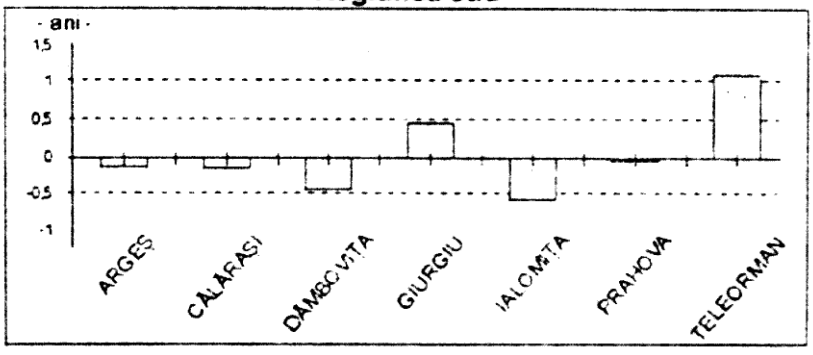
Regiunea N-E

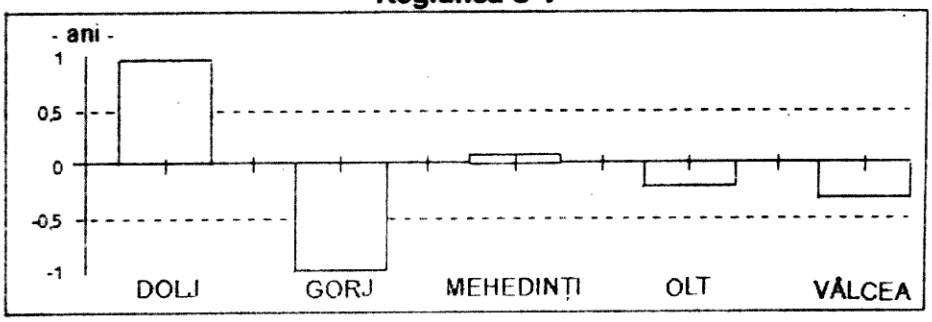
Regiunea S-E

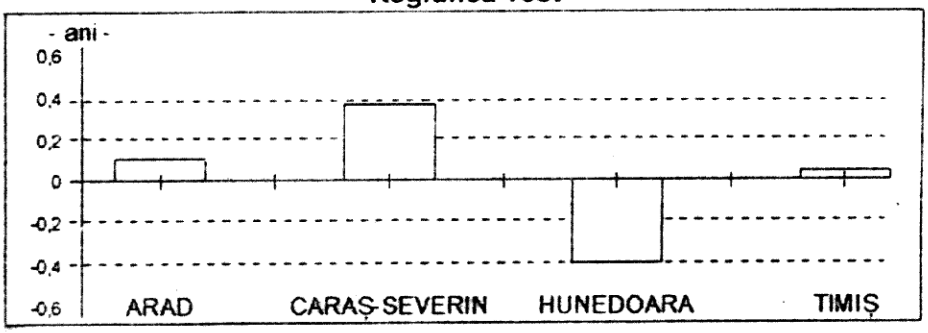
Regiunea sud

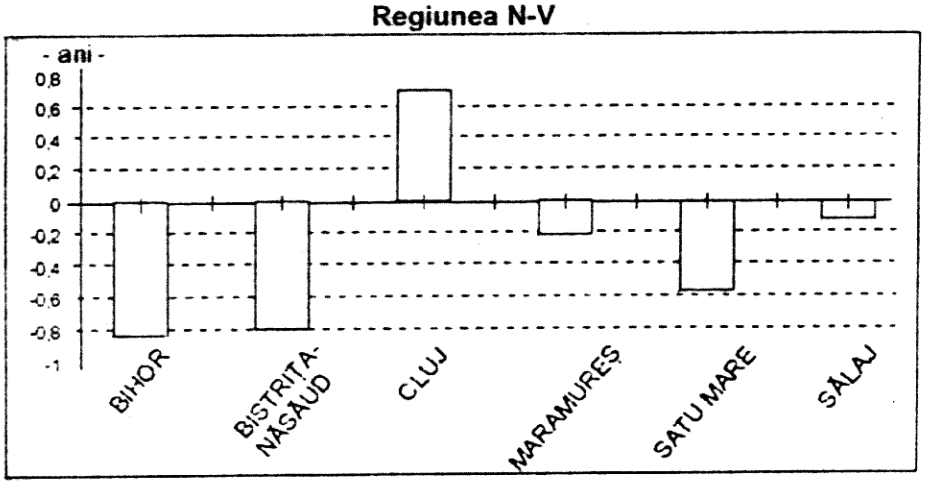
Regiunea S-V

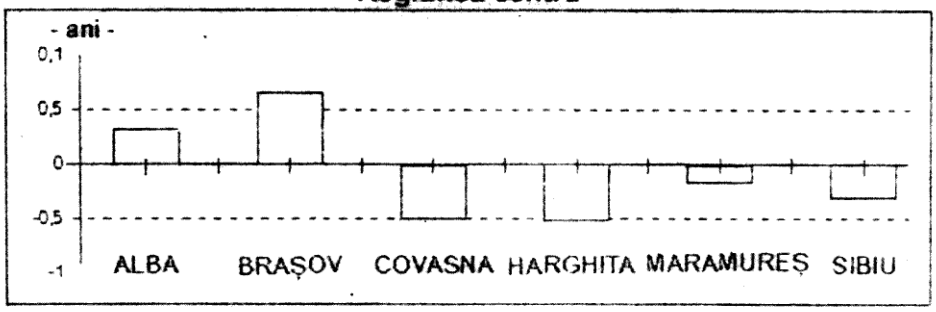
Regiunea vest

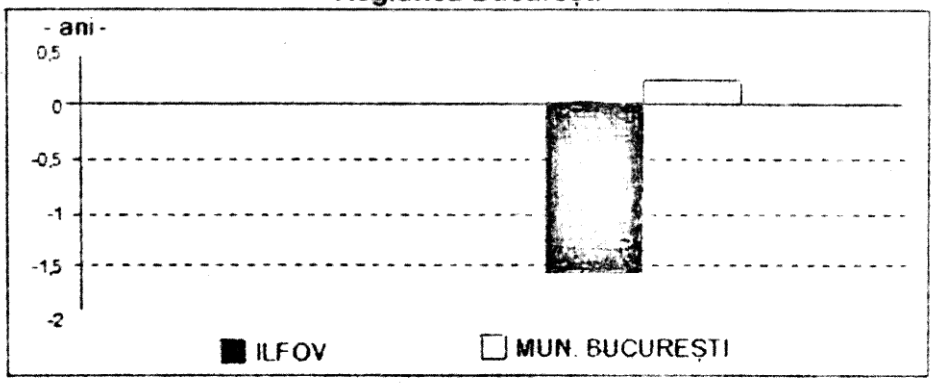
Regiunea N-V

Regiunea centru

Regiunea Bucureşti

Anexa 9

Valorile vârstei medii şi mediane

varianta constantă -ani-

Regiunea, judeţul	Vârsta			
	medie	mediană	medie	mediană
	2010		2020	
TOTAL ŢARĂ	37,09	36,56	38,36	39,15
1. N-E	36,24	35,45	37,49	48,03
BACĂU	36,63	36,04	37,95	38,57
BOTOŞANI	35,73	29,51	36,78	36,77
IAŞI	36,12	35,24	37,06	37,86
NEAMŢ	36,77	36,14	38,34	39,05
SUCEAVA	36,06	35,33	37,39	37,74
VASLUI	35,92	35,11	37,43	38,01
2. S-E	37,00	41,44	38,18	38,95
BRĂILA	37,23	36,78	38,10	38,82
BUZĂU	36,63	36,05	37,93	38,56
CONSTANŢA	37,32	36,66	38,26	38,84
GALAŢI	37,01	36,47	38,33	39,60
TULCEA	36,91	36,38	38,31	38,82
VRANCEA	36,87	36,40	38,28	38,99
3. Sud	37,09	46,79	38,32	39,00
ARGEŞ	37,44	37,15	38,28	38,79
CĂLĂRAŞI	36,40	35,98	37,69	37,91
DÂMBOVIŢA	36,55	36,06	38,00	38,56
GIURGIU	36,52	36,23	37,64	37,96
IALOMIŢA	37,19	36,91	37,42	37,90
PRAHOVA	37,57	37,39	39,40	45,59
TELEORMAN	37,12	36,75	38,31	39,14
4. S-V	36,99	36,59	38,36	39,00
DOLJ	37,30	36,81	38,22	38,95
GORJ	36,52	36,22	38,03	38,43
MEHEDINŢI	37,12	36,72	38,54	39,17
OLT	36,75	36,28	38,42	38,93
VÂLCEA	37,11	36,86	38,73	39,70
5. Vest	37,50	37,15	38,62	39,49
ARAD	37,09	36,74	36,89	37,16

Regiunea, județul	Vârsta			
	medie	mediană	medie	mediană
	2010		2020	
CARAȘ-SEVERIN	37,52	37,17	39,14	39,76
HUNEDOARA	37,91	37,84	41,85	47,82
TIMIȘ	37,48	36,96	37,96	38,91
6. N-V	36,93	36,36	38,45	39,21
BIHOR	37,03	36,56	38,10	38,86
BISTRIȚA-NĂSĂUD	36,60	35,85	38,47	38,96
CLUJ	37,58	37,03	38,89	45,24
MARAMUREȘ	36,91	36,25	38,97	39,67
SATU MARE	36,04	35,26	37,49	37,58
SĂLAJ	36,77	36,29	38,67	39,16
7. Centru	37,21	36,60	38,55	39,50
ALBA	37,36	36,88	38,94	39,79
BRAȘOV	37,81	37,14	39,36	45,63
COVASNA	36,89	36,18	38,33	39,10
HARGHITA	36,78	36,13	38,21	39,05
MUREȘ	37,01	36,55	38,06	38,95
SIBIU	36,96	36,25	38,15	38,85
8. București	38,42	37,74	39,61	45,85
ILFOV	37,01	36,73	37,90	38,86
MUN.BUCUREȘTI	38,62	37,89	39,90	46,13
varianta optimistă - ani -				
TOTAL ȚARĂ	37,11	36,58	38,34	39,17
1. N-E	36,25	35,46	37,43	37,98
BACĂU	36,63	36,05	37,89	38,52
BOTOȘANI	35,73	29,52	36,75	36,74
IAȘI	36,13	35,25	36,97	37,77
NEAMȚ	36,77	36,14	38,28	39,00
SUCEAVA	36,07	35,34	37,35	37,71
VASLUI	35,92	35,11	37,38	37,96
2. S-E	37,13	36,58	38,20	38,96
BRĂILA	37,23	36,78	38,09	38,81
BUZĂU	37,19	36,69	38,11	38,60
CONSTANȚA	37,33	36,66	38,20	38,79
GALAȚI	37,01	36,48	38,27	39,55

Regiunea, județul	Vârsta			
	medie	mediană	medie	mediană
	2010		2020	
TULCEA	36,91	36,38	38,27	38,79
VRANCEA	36,88	36,41	38,24	38,96
3. Sud	37,02	36,70	38,44	39,27
ARGEȘ	37,45	37,16	39,12	45,32
CĂLĂRAȘI	36,40	35,98	37,66	37,89
DÂMBOVIȚA	36,55	36,07	37,97	38,54
GIURGIU	36,52	36,23	37,59	37,91
IALOMIȚA	36,35	35,92	37,38	37,86
PRAHOVA	37,58	37,40	39,34	45,54
TELEORMAN	37,12	36,75	38,26	39,10
4. S-V	36,99	36,59	38,31	38,96
DOLJ	37,30	36,81	38,16	38,89
GORJ	36,53	36,22	38,00	38,40
MEHEDINȚI	37,12	36,72	38,49	39,14
OLT	36,75	36,29	38,36	38,88
VÂLCEA	37,12	36,87	38,69	39,67
5. Vest	37,50	37,15	38,58	39,45
ARAD	37,10	36,74	36,85	37,12
CARAȘ-SEVERIN	37,53	37,18	39,09	39,73
HUNEDOARA	37,92	37,84	41,78	47,78
TIMIȘ	37,49	36,96	37,91	38,88
6. N-V	36,94	36,36	38,40	39,17
BIHOR	37,03	36,57	38,06	38,83
BISTRIȚA-NĂSĂUD	36,61	35,86	38,38	38,88
CLUJ	37,59	37,04	38,83	45,19
MARAMUREȘ	36,91	36,26	38,92	39,64
SATU MARE	36,04	35,26	37,46	37,55
SĂLAJ	36,77	36,30	38,63	39,12
7. Centru	37,22	36,61	38,51	39,47
ALBA	37,37	36,89	38,90	39,76
BRASOV	37,82	37,15	39,32	45,60
COVASNA	36,90	36,19	38,27	39,06
HARGHITA	36,79	36,14	38,18	39,03
MURES	37,01	36,55	38,02	38,91

Regiunea, județul	Vârsta			
	medie	mediană	medie	mediană
	2010		2020	
SIBIU	36,97	36,26	38,12	38,83
8. București	38,42	37,75	39,56	45,82
ILFOV	37,01	36,73	37,87	38,84
MUN.BUCUREȘTI	38,63	37,90	39,84	46,09
				varianta pesimistă - ani -
TOTAL ȚARĂ	37,09	36,56	38,40	39,21
1. N-E	36,24	35,45	37,50	38,04
BACĂU	36,63	36,04	37,95	38,57
BOTOȘANI	35,72	29,50	36,82	36,81
IAȘI	36,12	35,24	37,06	37,86
NEAMȚ	36,76	36,13	38,33	39,04
SUCEAVA	36,06	35,32	37,43	37,78
VASLUI	35,91	35,10	37,43	38,00
2. S-E	37,12	36,57	38,25	38,99
BRĂILA	37,22	36,77	38,14	38,86
BUZĂU	37,18	36,67	38,15	38,63
CONSTANȚA	37,31	36,65	38,25	38,83
GALAȚI	37,00	36,46	38,32	39,58
TULCEA	36,90	36,37	38,32	38,82
VRANCEA	36,87	36,39	38,29	38,99
3. Sud	37,01	36,69	38,49	39,30
ARGEȘ	37,44	37,14	39,17	45,35
CĂLĂRAȘI	36,39	35,97	37,70	37,91
DÂMBOVIȚA	36,54	36,05	38,01	38,57
GIURGIU	36,51	36,22	37,63	37,95
IALOMIȚA	36,34	35,90	37,42	37,89
PRAHOVA	37,56	37,38	39,39	45,58
TELEORMAN	37,11	36,74	38,30	39,12
4. S-V	36,98	36,58	38,36	38,99
DOLJ	37,29	36,80	38,21	38,93
GORJ	36,52	36,21	38,04	38,43
MEHEDINȚI	37,11	36,71	38,54	39,18
OLT	36,74	36,27	38,41	38,91
VÂLCEA	37,11	36,86	38,74	39,70

Regiunea, județul	Vârsta			
	medie	mediană	medie	mediană
	2010		2020	
5. Vest	37,49	37,14	38,62	39,48
ARAD	37,09	36,73	36,87	37,13
CARAȘ-SEVERIN	37,51	37,16	39,15	39,76
HUNEDOARA	37,91	37,83	41,87	47,82
TIMIȘ	37,48	36,95	37,95	38,90
6. N-V	36,92	36,35	38,45	39,20
BIHOR	37,02	36,55	38,10	38,85
BISTRIȚA-NĂSĂUD	36,60	35,85	38,47	38,96
CLUJ	37,58	37,02	38,88	45,22
MARAMUREȘ	36,90	36,24	38,98	39,67
SATU MARE	36,02	35,24	37,49	37,57
SĂLAJ	36,76	36,28	38,68	39,15
7. Centru	37,21	36,59	38,56	39,50
ALBA	37,35	36,87	38,95	39,79
BRAȘOV	37,81	37,13	39,38	45,65
COVASNA	36,89	36,18	38,32	39,08
HARGHITA	36,77	36,12	38,23	39,06
MUREȘ	37,00	36,54	38,07	38,95
SIBIU	36,95	36,25	38,16	38,86
8. București	38,41	37,74	39,66	45,88
ILFOV	37,00	36,72	37,91	38,87
MUN.BUCUREȘTI	38,61	37,89	39,95	46,16

Anexa 10

Proporția potențialului uman în populația județului în anul 1999

- % -

Regiunea, județul	Total	Masculin	Feminin
TOTAL ȚARĂ	62,69	64,11	61,33
1. N-E	60,90	62,15	59,68
BACĂU	62,37	63,41	61,34
BOTOȘANI	58,23	60,05	56,49
IAȘI	62,15	63,36	60,95
NEAMȚ	61,95	62,96	60,96
SUCEAVA	59,91	61,04	58,81
VASLUI	59,24	60,77	57,71
2. S-E	63,26	64,55	62,00
BRĂILA	62,70	63,92	61,54
BUZĂU	59,93	61,77	58,17
CONSTANȚA	66,50	67,50	65,52
GALAȚI	64,26	65,57	62,97
TULCEA	64,00	65,19	62,83
VRANCEA	59,87	61,09	58,69
3. Sud	61,13	62,93	59,39
ARGEȘ	64,09	65,64	62,61
CĂLĂRAȘI	59,16	60,54	57,83
DÂMBOVIȚA	61,46	63,50	59,50
GIURGIU	56,79	59,10	54,58
IALOMIȚA	60,59	62,04	59,17
PRAHOVA	63,04	64,78	61,39
TELEORMAN	57,38	59,68	55,15
4. S-V	60,84	62,61	59,12
DOLJ	60,53	62,01	59,11
GORJ	61,76	63,49	60,06
MEHEDINȚI	60,48	62,19	58,84
OLT	60,73	62,77	58,74
VÂLCEA	60,91	62,93	58,95
5. Vest	63,63	64,99	62,35
ARAD	61,73	63,30	60,27
CARAȘ-SEVERIN	63,06	64,55	61,64

Regiunea, judetul	Total	Masculin	Feminin
HUNEDOARA	64,65	65,75	63,59
TIMIŞ	64,46	65,82	63,22
6. N-V	63,27	64,70	61,89
BIHOR	62,40	63,79	61,08
BISTRIŢA-NĂSĂUD	62,22	63,51	60,94
CLUJ	64,23	65,55	62,98
MARAMUREŞ	64,28	65,65	62,92
SATU MARE	64,22	65,93	62,57
SĂLAJ	60,55	62,22	58,93
7. Centru	64,11	65,42	62,85
ALBA	62,82	64,35	61,31
BRAŞOV	66,63	67,56	65,75
COVASNA	63,98	65,35	62,65
HARGHITA	63,68	65,03	62,34
MUREŞ	62,50	64,12	60,93
SIBIU	64,32	65,42	63,20
8. Bucureşti	66,13	67,35	65,05
ILFOV	62,60	64,21	61,06
MUN.BUCUREŞTI	66,62	67,81	65,58

Anexa 11

Ponderea potențialului uman al județului în potențialul uman al țării în 2010 și 2020

- % -

Regiunea, județul	Variante 2010			Variante 2020		
	Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
TOTAL ȚARĂ	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1. N-E	16,77	16,98	16,99	17,42	17,71	17,72
BACĂU	3,38	3,42	3,42	3,44	3,51	3,51
BOTOȘANI	1,92	1,94	1,95	2,04	2,07	2,07
IAȘI	3,88	3,93	3,93	4,20	4,28	4,28
NEAMȚ	2,52	2,55	2,55	2,48	2,52	2,52
SUCEAVA	3,12	3,16	3,16	3,26	3,31	3,31
VASLUI	1,96	1,99	1,99	2,00	2,03	2,03
2. S-E	14,41	13,26	13,26	14,42	13,21	13,22
BRĂILA	1,73	1,75	1,75	1,74	1,77	1,77
BUZĂU	3,38	2,10	2,10	3,46	2,07	2,07
CONSTANȚA	3,55	3,59	3,59	3,51	3,56	3,56
GALAȚI	2,93	2,97	2,97	2,97	3,02	3,02
TULCEA	1,18	1,19	1,19	1,12	1,14	1,14
VRANCEA	1,64	1,66	1,66	1,62	1,65	1,65
3. Sud	14,63	14,89	14,89	14,81	14,88	14,89
ARGEȘ	2,96	3,00	3,00	3,03	2,92	2,92
CĂLĂRAȘI	1,39	1,40	1,41	1,42	1,44	1,45
DÂMBOVIȚA	2,44	2,47	2,47	2,49	2,53	2,53
GIURGIU	1,17	1,18	1,18	1,21	1,23	1,23
IALOMIȚA	1,25	1,34	1,34	1,40	1,42	1,42
PRAHOVA	3,71	3,75	3,75	3,56	3,62	3,62
TELEORMAN	1,72	1,74	1,74	1,70	1,72	1,72
4. S-V	10,17	10,30	10,30	10,17	10,33	10,34
DOLJ	3,07	3,10	3,10	3,05	3,10	3,10
GORJ	1,82	1,85	1,85	1,90	1,93	1,93
MEHEDINȚI	1,35	1,36	1,36	1,33	1,35	1,35
OLT	2,13	2,15	2,15	2,11	2,14	2,14
VÂLCEA	1,81	1,83	1,83	1,79	1,81	1,81
5. Vest	9,19	9,30	9,30	9,16	9,30	9,30

Regiunea, județul	Variante 2010			Variante 2020		
	Con-stantă	Opti-mistă	Pesi-mistă	Con-stantă	Opti-mistă	Pesi-mistă
ARAD	2,17	2,20	2,20	2,38	2,42	2,42
CARAȘ-SEVERIN	1,53	1,55	1,55	1,44	1,46	1,46
HUNEDOARA	2,16	2,19	2,19	1,79	1,81	1,81
TIMIȘ	3,32	3,36	3,36	3,55	3,61	3,61
6. N-V	12,51	12,67	12,67	12,39	12,59	12,59
BIHOR	2,72	2,75	2,75	2,75	2,79	2,79
BISTRIȚA-NĂSĂUD	1,42	1,44	1,44	1,40	1,42	1,42
CLUJ	3,20	3,24	3,24	3,19	3,24	3,24
MARAMUREȘ	2,31	2,34	2,34	2,20	2,23	2,23
SATU MARE	1,82	1,84	1,84	1,86	1,88	1,88
SĂLAJ	1,04	1,06	1,06	1,00	1,02	1,02
7. Centru	11,96	12,11	12,11	11,86	12,04	12,04
ALBA	1,72	1,74	1,74	1,65	1,68	1,68
BRAȘOV	2,98	3,02	3,02	2,82	2,86	2,86
COVASNA	1,04	1,06	1,06	1,04	1,06	1,06
HARGHITA	1,51	1,53	1,53	1,52	1,54	1,54
MUREȘ	2,62	2,66	2,66	2,70	2,74	2,74
SIBIU	2,09	2,11	2,11	2,13	2,16	2,16
8. București	10,35	10,48	10,48	9,76	9,93	9,91
ILFOV	1,29	1,30	1,30	1,39	1,41	1,41
MUN.BUCUREȘTI	9,06	9,18	9,18	8,38	8,52	8,50

Anexa 12

Valorile raportului de dependență în anul 1999

Regiunea, județul	Raportul de dependență - ‰ -
TOTAL ȚARĂ	595,198
1. N-E	641,982
BACĂU	603,310
BOTOȘANI	717,243
IAȘI	609,071
NEAMȚ	614,243
SUCEAVA	669,159
VASLUI	688,189
2. S-E	580,773
BRĂILA	594,899
BUZĂU	668,579
CONSTANȚA	503,850
GALAȚI	556,088
TULCEA	562,478
VRANCEA	670,266
3. Sud	635,964
ARGEȘ	560,273
CĂLĂRAȘI	690,200
DÂMBOVIȚA	627,136
GIURGIU	761,021
IALOMIȚA	650,482
PRAHOVA	586,324
TELEORMAN	742,804
4. S-V	643,785
DOLJ	652,152
GORJ	619,124
MEHEDINȚI	653,403
OLT	646,672
VÂLCEA	641,845
5. Vest	571,610
ARAD	620,022
CARAȘ-SEVERIN	585,857
HUNEDOARA	546,691

Regiunea, județul	Raportul de dependență - ‰ -
TIMIȘ	551,242
6. N-V	580,515
BIHOR	602,456
BISTRIȚA-NĂSĂUD	607,228
CLUJ	556,836
MARAMUREȘ	555,808
SATU MARE	557,258
SĂLAJ	651,634
7. Centru	559,842
ALBA	591,890
BRAȘOV	500,780
COVASNA	562,909
HARGHITA	570,446
MUREȘ	600,032
SIBIU	554,839
8. București	512,146
ILFOV	597,529
MUN.BUCUREȘTI	500,998

Anexa 13

Valorile raportului de dependență în 2010 și 2020

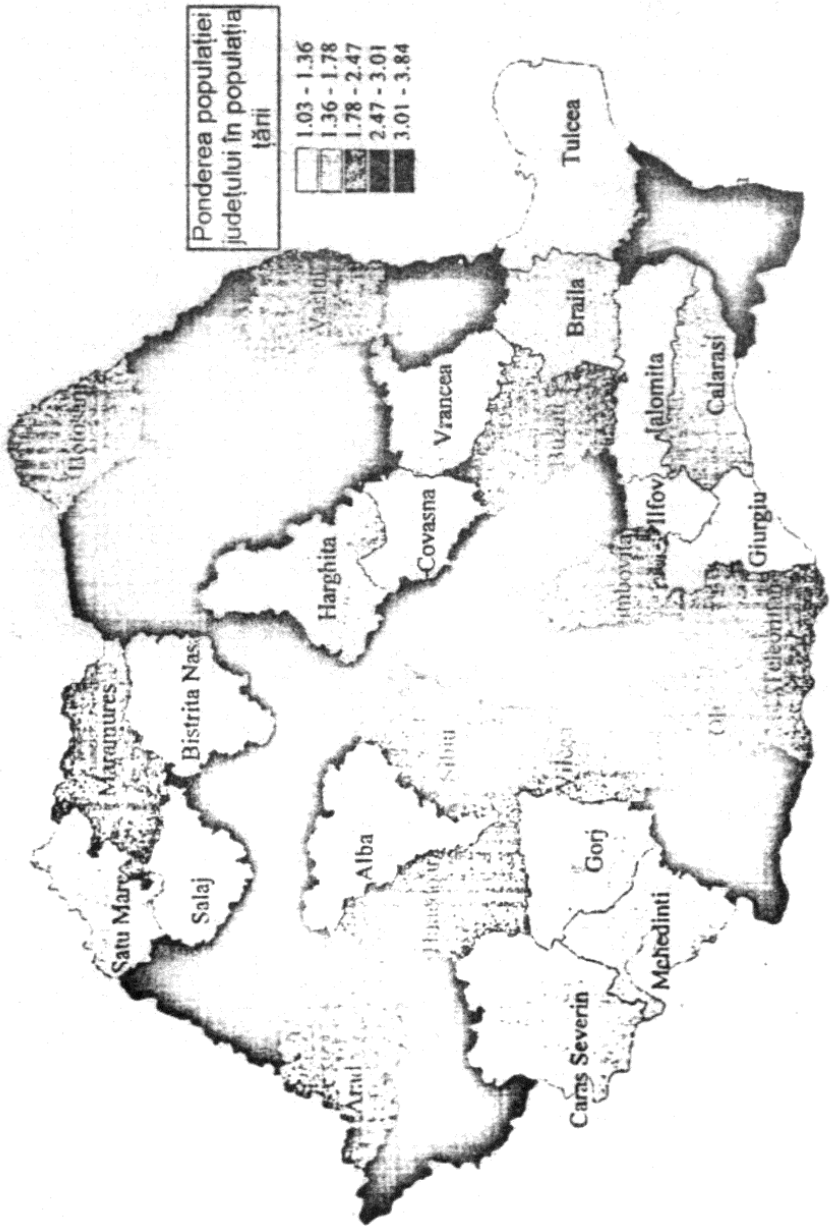
- ‰ -

Regiunea, județul	Variante 2010			Variante 2020		
	Constantă	Optimistă	Pesimistă	Constantă	Optimistă	Pesimistă
TOTAL ȚARĂ	1903,755	2198,382	1915,008	1798,907	2076,164	1818,955
1. N-E	1756,881	1738,524	1778,334	1751,100	1680,916	1770,772
BACĂU	1875,716	1840,301	1875,716	1788,262	1712,816	1788,262
BOTOȘANI	1592,437	1577,965	1615,731	1702,798	1664,627	1766,432
IAȘI	1782,337	1736,923	1783,976	1813,208	1711,177	1813,208
NEAMȚ	1754,933	1811,198	1846,17	1713,883	1647,607	1718,750
SUCEAVA	1731,226	1706,777	1751,636	1672,159	1618,218	1718,969
VASLUI	1737,237	1711,519	1743,263	1796,097	1730,911	1812,286
2. S-E	1960,623	1910,595	1948,529	1815,478	1747,006	1825,728
BRĂILA	1838,31	1824,679	1862,059	1755,846	1725,519	1809,322
BUZĂU	1863,061	1675,27	1704,119	1760,701	1616,161	1683,176
CONSTANȚA	2164,495	2123,235	2169,232	1865,896	1794,312	1876,587
GALAȚI	1998,52	1961,888	2000,768	1920,960	1844,650	1926,921
TULCEA	2139,322	2112,049	2158,397	1906,183	1854,884	1945,515
VRANCEA	1751,453	1729,469	1761,15	1666,713	1619,111	1688,722
3. Sud	1797,653	1781,727	1814,796	1803,048	1735,658	1812,747
ARGEȘ	1987,969	1959,144	1999,775	1886,762	1782,345	1864,250
CĂLĂRAȘI	1713,016	1694,961	1724,161	1785,913	1739,135	1815,427
DÂMBOVIȚA	1886,466	1862,598	1899,334	1859,083	1803,941	1890,138
GIURGIU	1554,507	1536,388	1561,038	1730,211	1676,528	1749,872
IALOMIȚA	1617,723	1696,357	1724,494	1768,936	1718,697	1790,272
PRAHOVA	1977,913	1940,365	1980,238	1831,986	1758,100	1838,087
TELEORMAN	1496,406	1477,975	1500,292	1635,002	1584,759	1646,177
4. S-V	1796,601	1770,455	1802,618	1769,637	1710,366	1784,452
DOLJ	1716,802	1691,491	1720,286	1707,422	1648,924	1716,556
GORJ	1964,093	1937,033	1974,668	1891,769	1831,949	1916,399
MEHEDINȚI	1813,286	1788,889	1822,795	1768,397	1714,995	1790,562
OLT	1789,502	1760,769	1791,988	1813,442	1746,131	1820,246
VÂLCEA	1779,846	1754,981	1788,273	1710,777	1655,643	1730,208
5. Vest	1988,014	1958,001	1997,839	1826,540	1765,754	1846,851
ARAD	1685,462	1659,391	1687,575	1753,409	1685,137	1759,712
CARAȘ-SEVERIN	2078,756	2053,479	2097,293	1838,901	1790,615	1876,064
HUNEDOARA	2571,231	2528,528	2597,553	1881,844	1827,914	1918,514

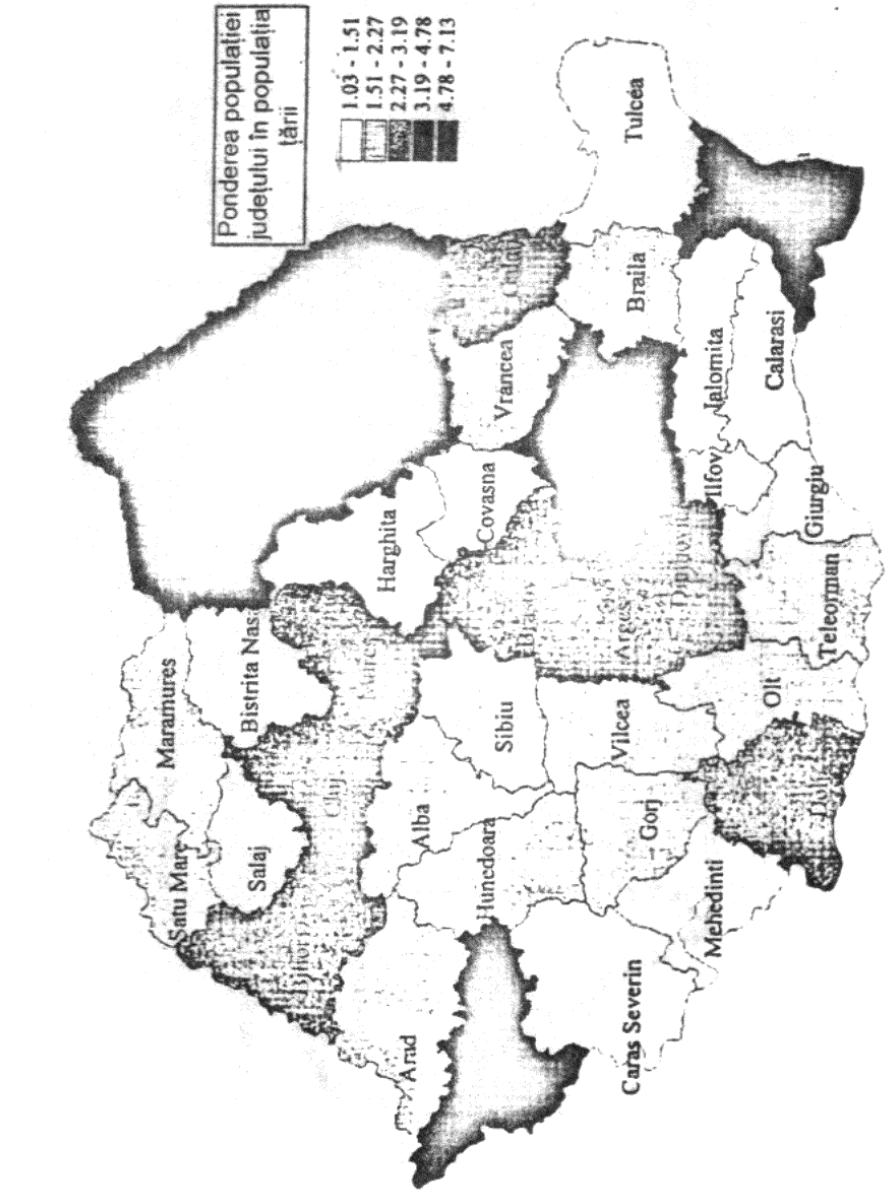
Regiunea, județul	Variante 2010			Variante 2020		
	Con-stantă	Opti-mistă	Pesi-mistă	Con-stantă	Opti-mistă	Pesi-mistă
TIMIŞ	1892,309	1863,314	1898,958	1845,832	1782,400	1862,057
6. N-V	1969,029	1936,31	1978,202	1855,166	1787,589	1875,973
BIHOR	1901,638	1875,705	1911,062	1836,859	1779,587	1859,485
BISTRIŢA-NĂSĂUD	1968,056	1914,617	1971,824	1774,310	1673,910	1782,577
CLUJ	1922,381	1885,084	1924,451	1820,931	1745,177	1826,839
MARAMUREŞ	2069,061	2040,884	2085,277	1856,189	1803,208	1888,700
SATU-MARE	2106,298	2078,304	2122,849	2068,861	2005,389	2109,166
SĂLAJ	1869,663	1845,001	1882,689	1780,608	1726,706	1810,537
7. Centru	1991,118	1962,703	2004,649	1815,778	1760,313	1842,997
ALBA	1994,331	1964,098	2005,883	1826,068	1765,690	1850,398
BRAŞOV	2270,113	2235,262	2292,596	1815,980	1763,244	1850,448
COVASNA	1961,165	1924,403	1964,739	1825,438	1751,338	1833,723
HARGHITA	1888,963	1865,643	1903,302	1812,879	1762,706	1844,577
MUREŞ	1772,678	1751,968	1783,807	1758,557	1711,376	1784,825
SIBIU	2041,116	2010,334	2054,102	1882,192	1820,791	1909,348
8. Bucureşti	2136,081	2098,651	2164,959	1772,364	1711,743	1819,664
ILFOV	1815,837	1797,711	1833,102	1956,560	1909,250	2003,415
MUN. BUCUREŞTI	2190,929	2149,706	2222,039	1745,112	1682,954	1792,401

Harta 1

Repartiția teritorială a populației în anul 1999

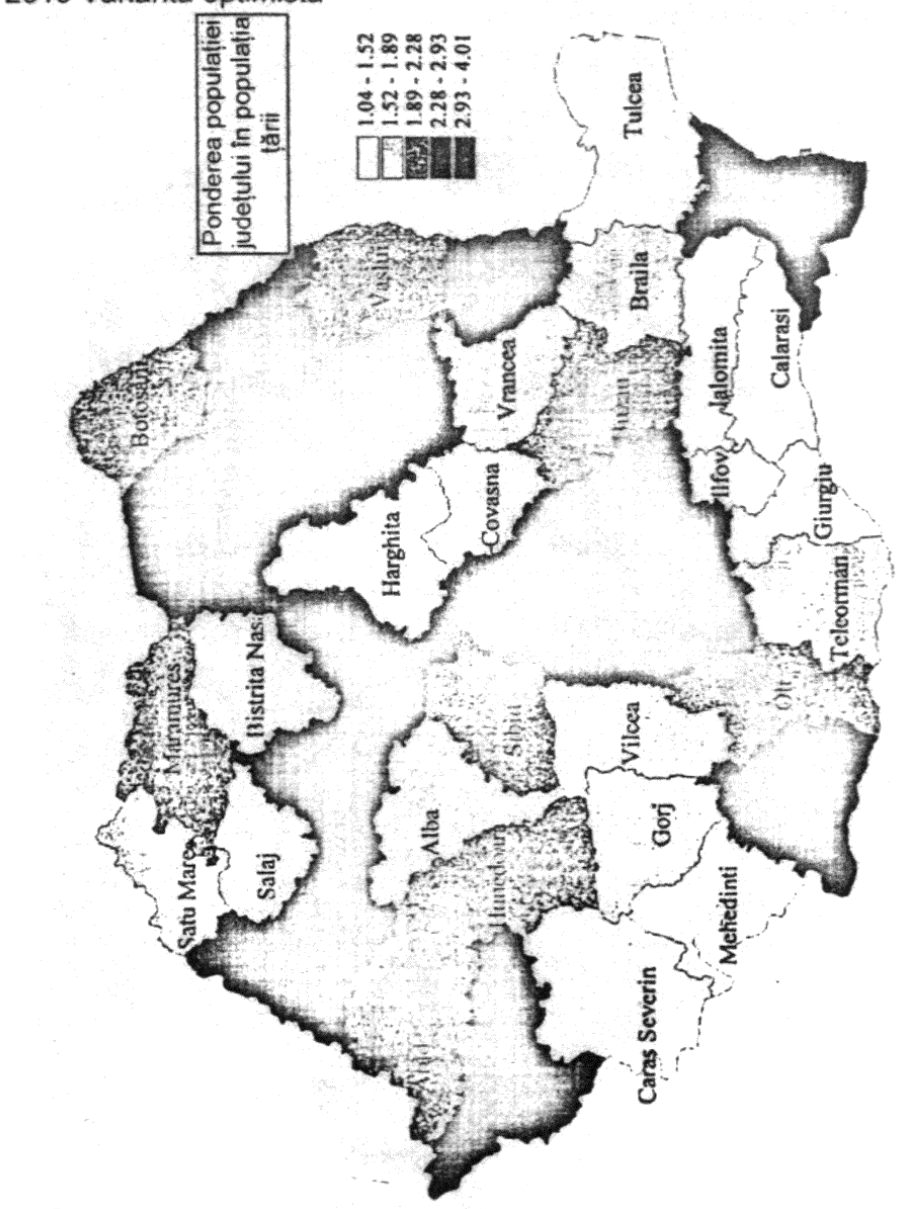
Harta 2
Repartiția teritorială a populației
2010 Varianta constantă

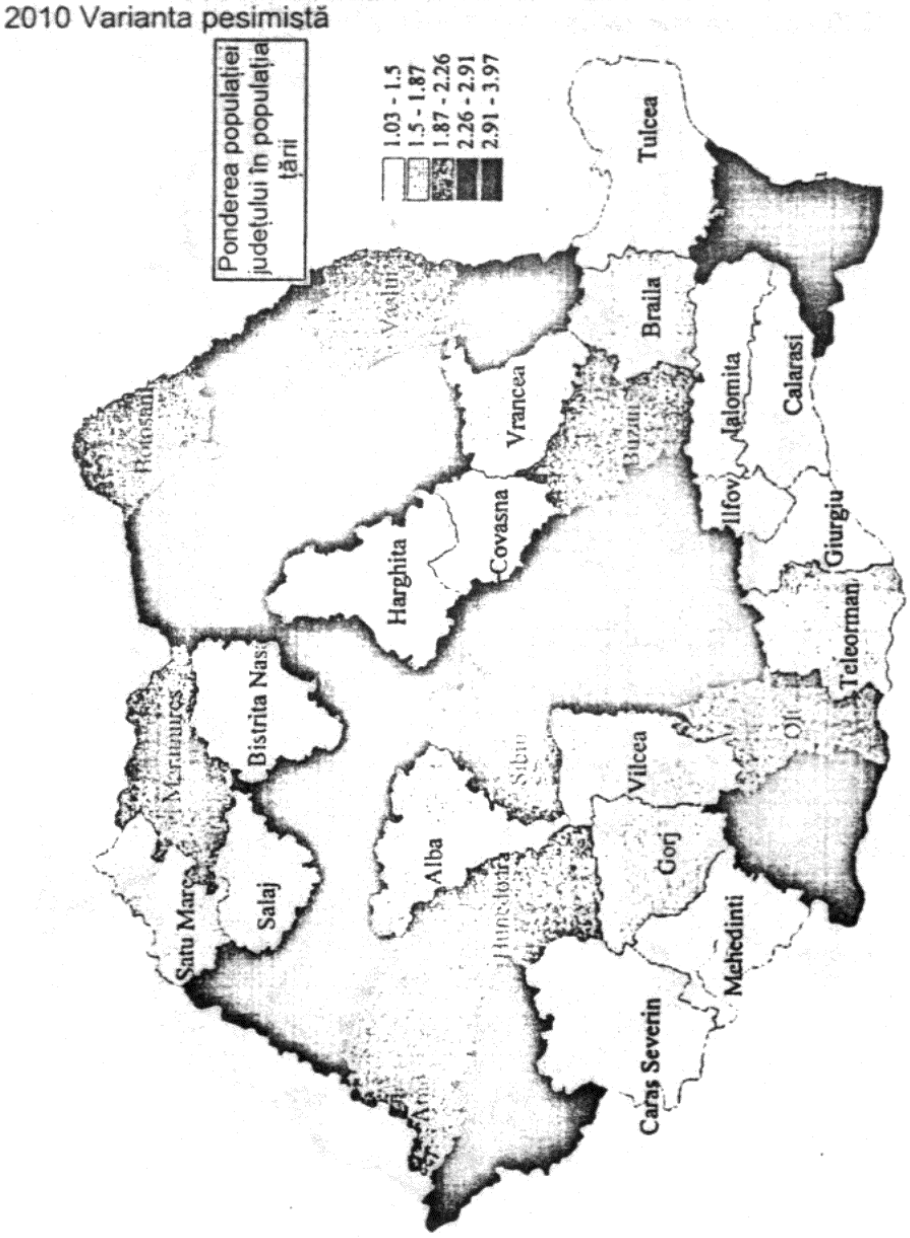
Harta 3

Repartiția teritorială a populației

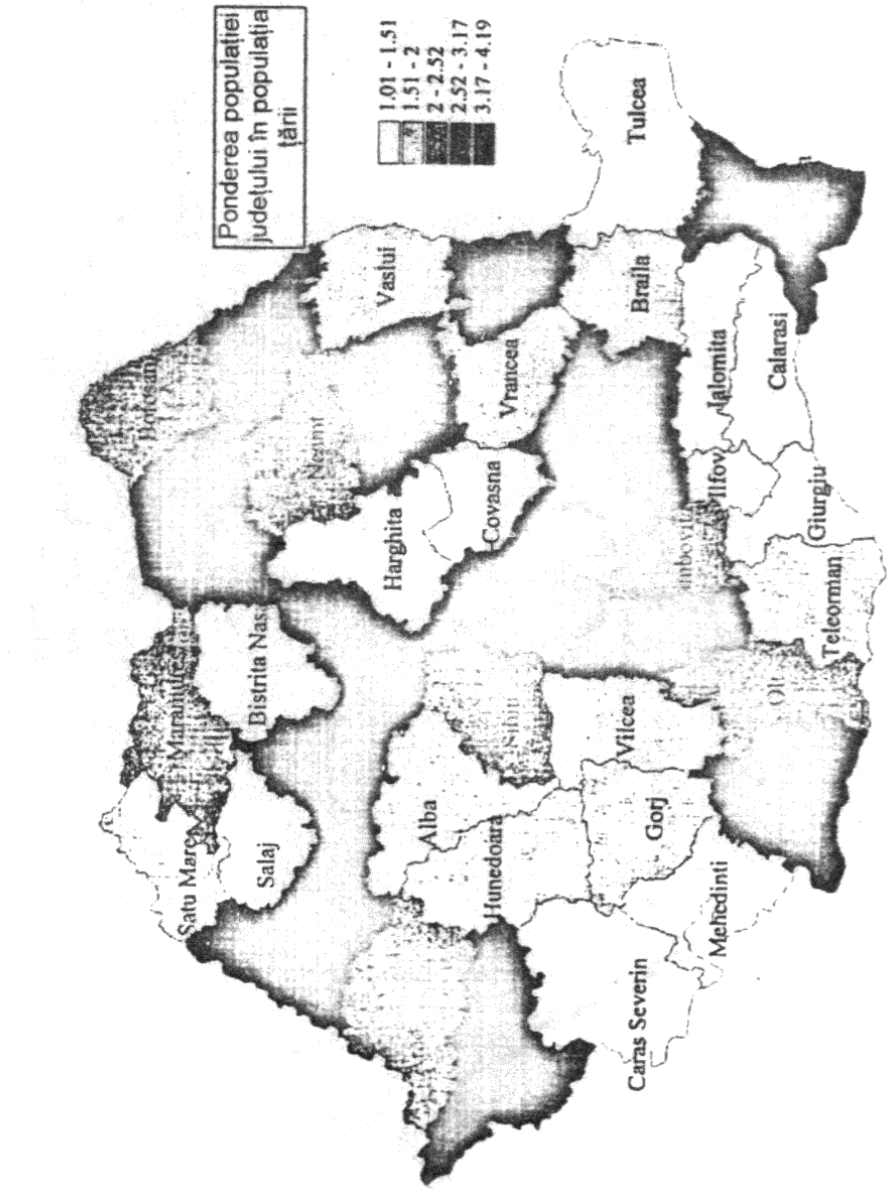
2010 Varianta optimistă

Harta 4
Repartiția teritorială a populației

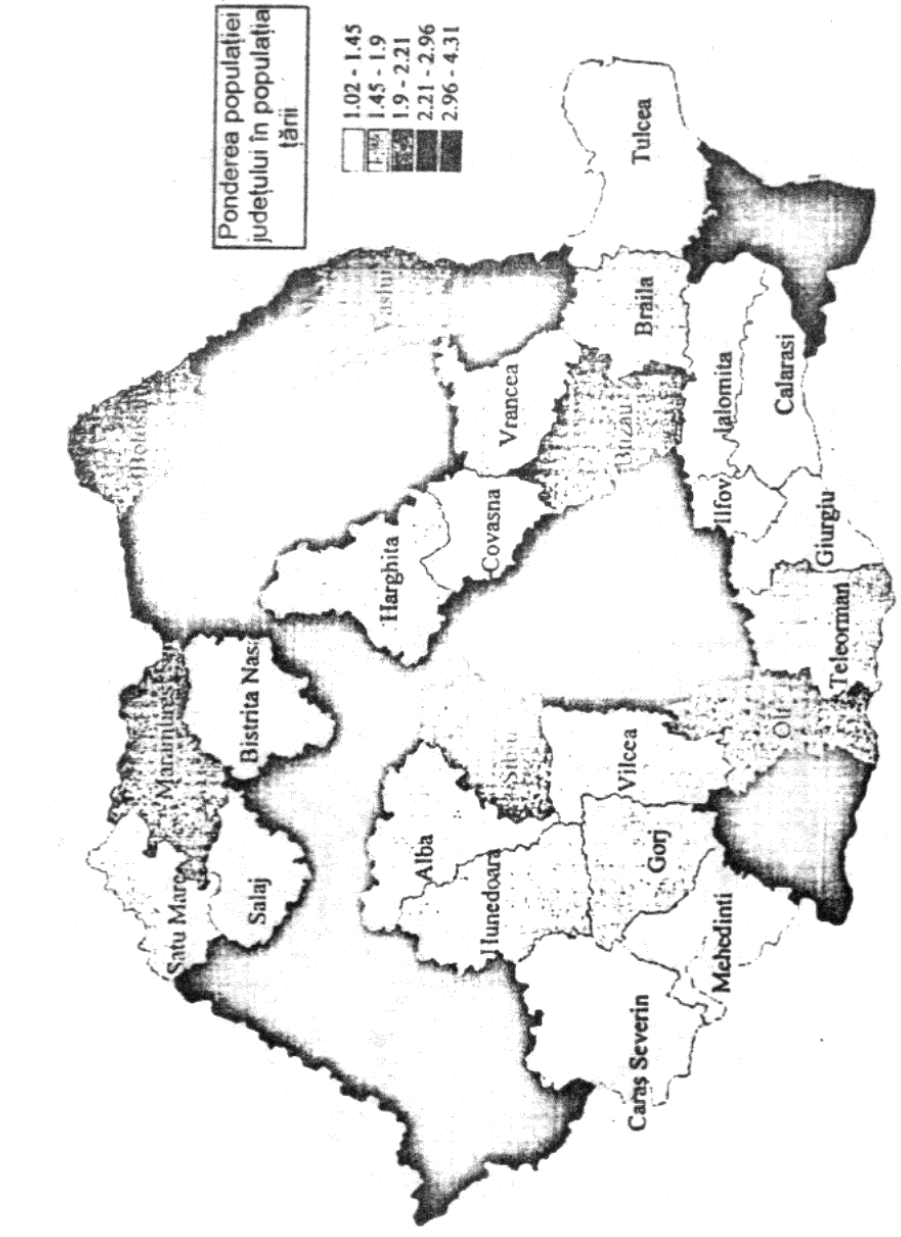

Harta 5
Repartiția teritorială a populației
2020 Varianta constantă

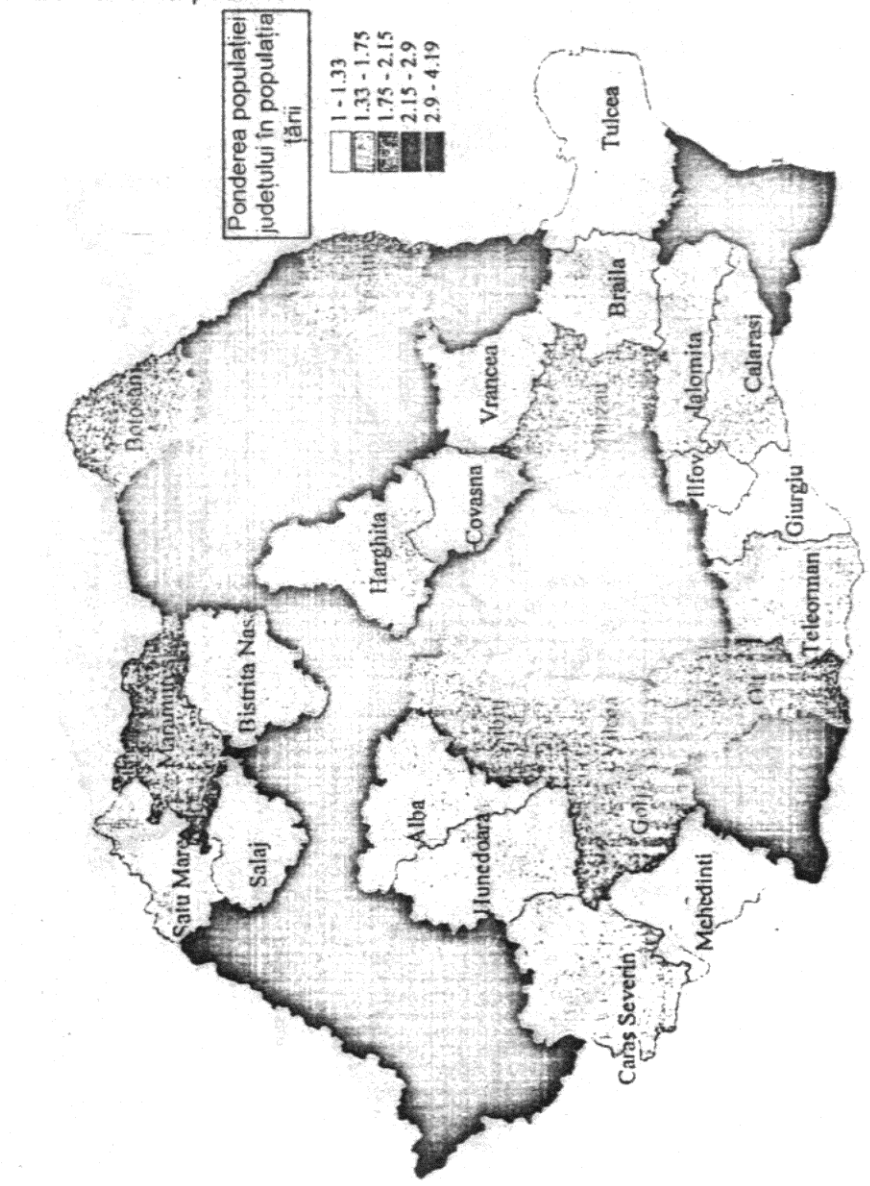

Harta 6
Repartiția teritorială a populației

2020 Varianta optimistă

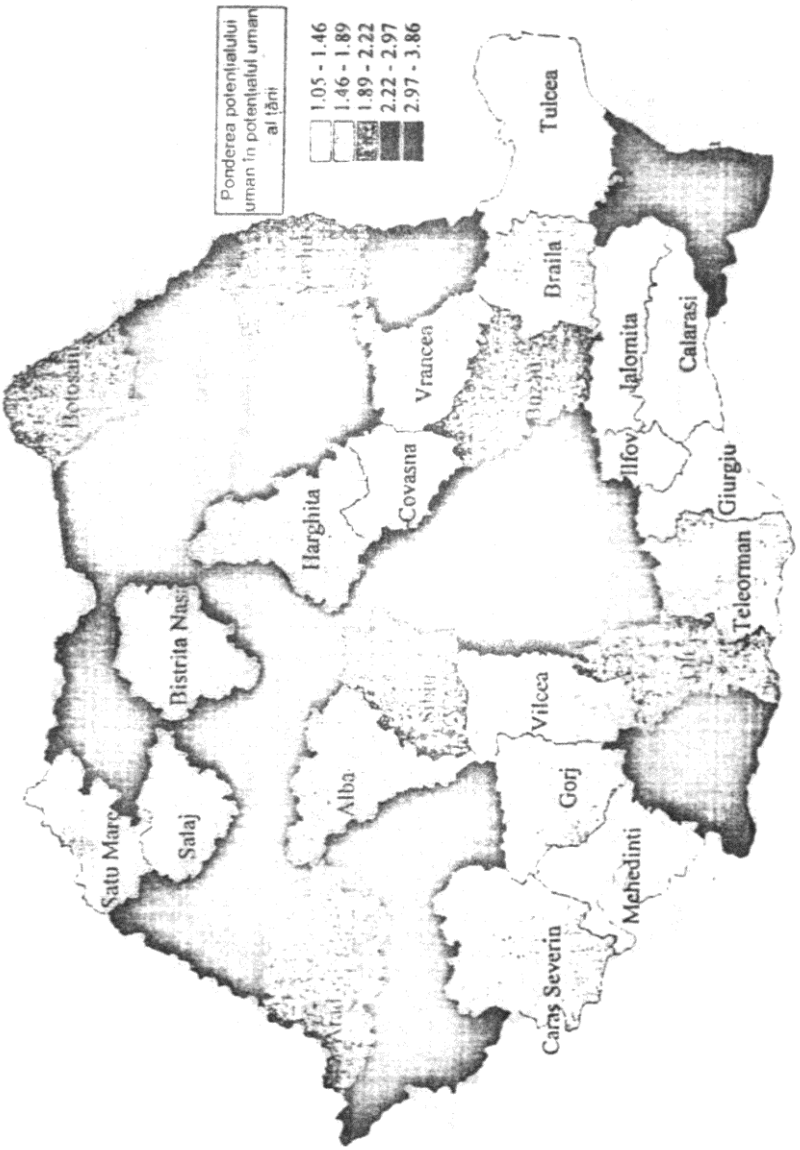

Harta 7
Repartiția teritorială a populației
2020 Varianta pesimistă

Harta 8

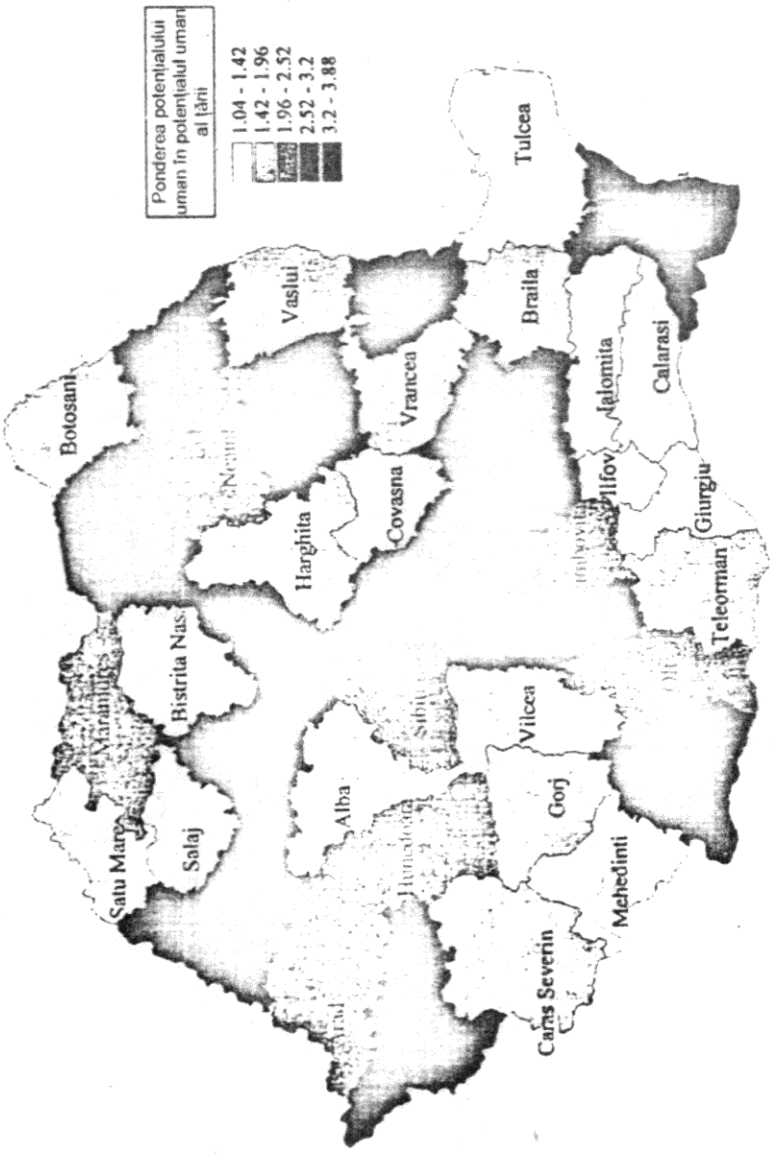
Repartiția teritorială a potențialului uman în anul 1999

Harta 9

Repartiția teritorială a potențialului uman

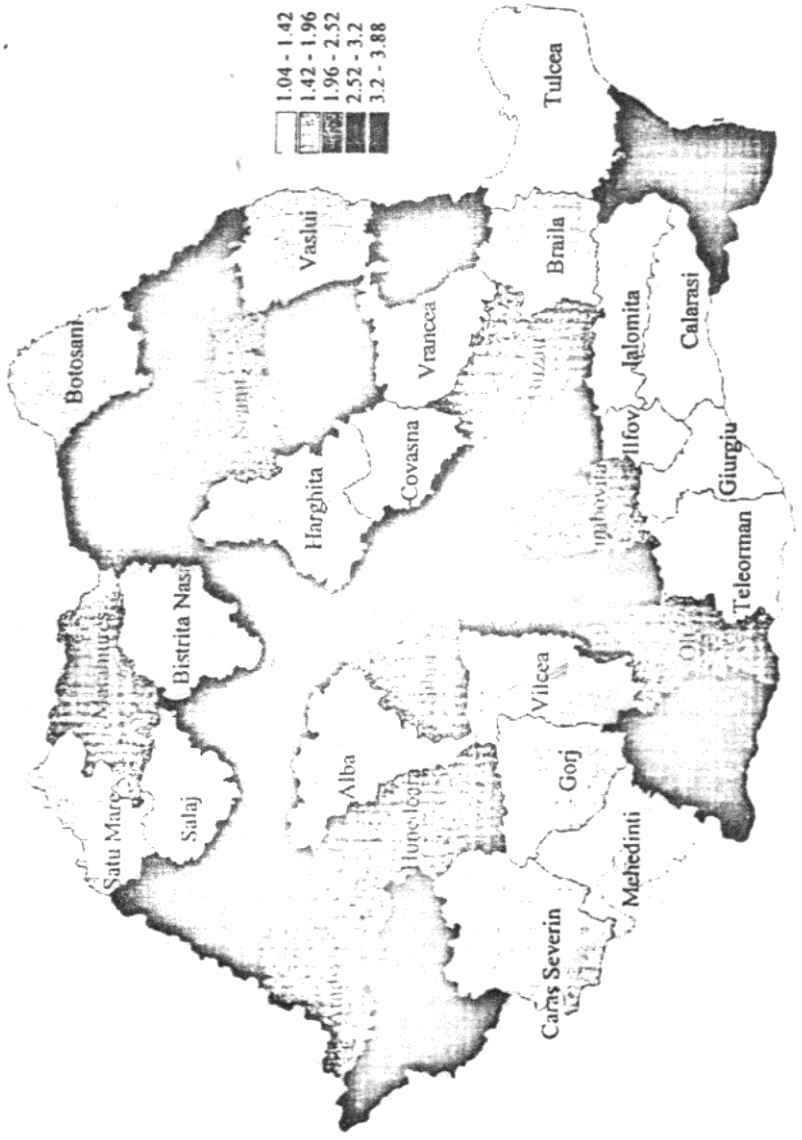
2010 Varianta constantă

Harta 10

Repartiția teritorială a potențialului uman

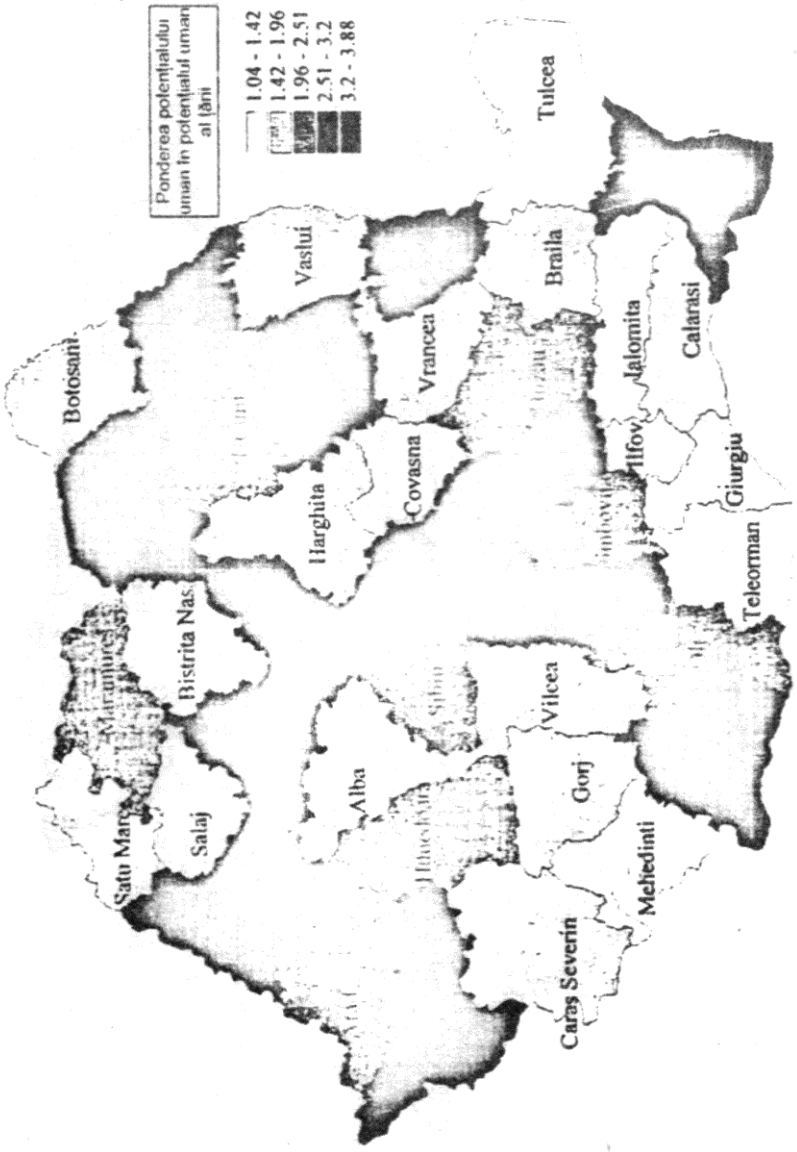
2010 Varianta optimistă

Harta 11

Repartiția teritorială a potențialului uman

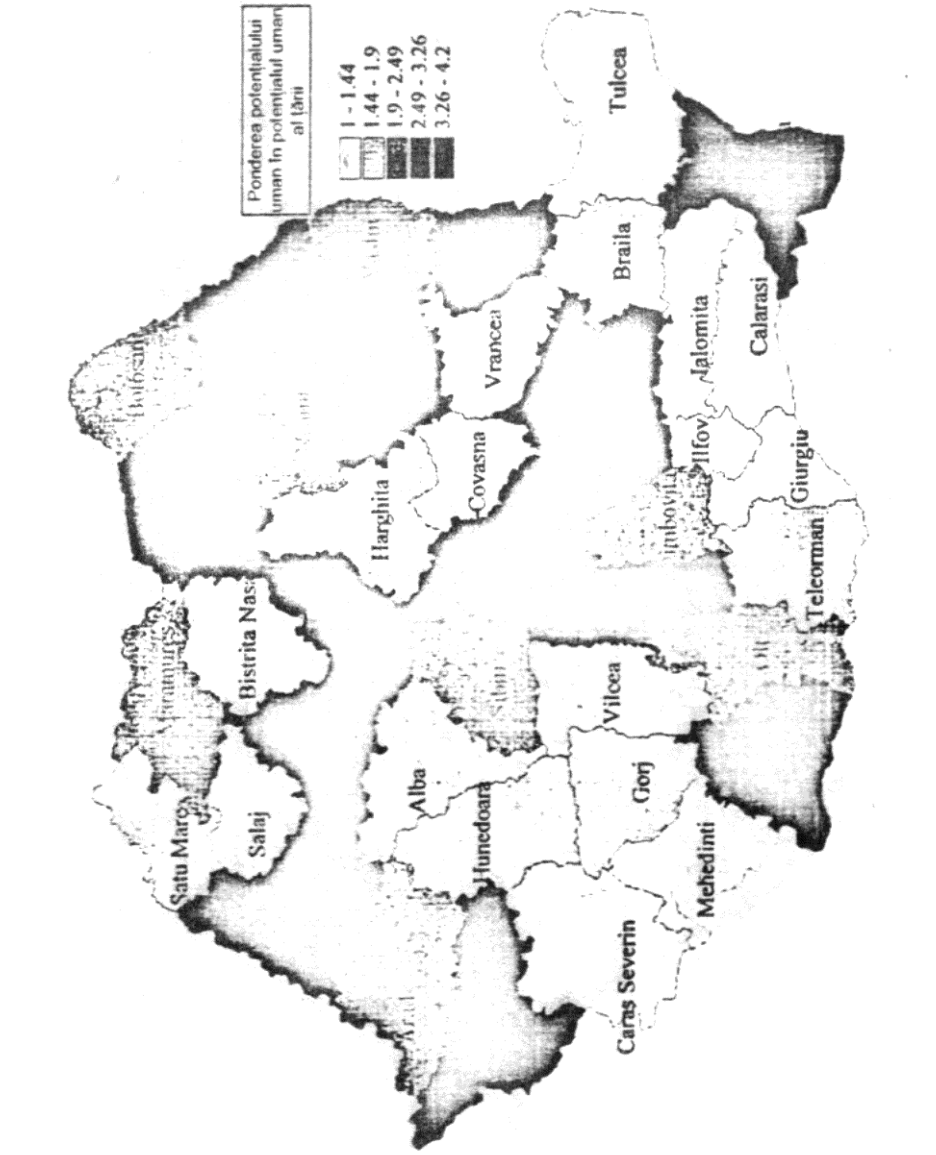
2010 Varianta pesimistă

Harta 12

Repartiția teritorială a potențialului uman

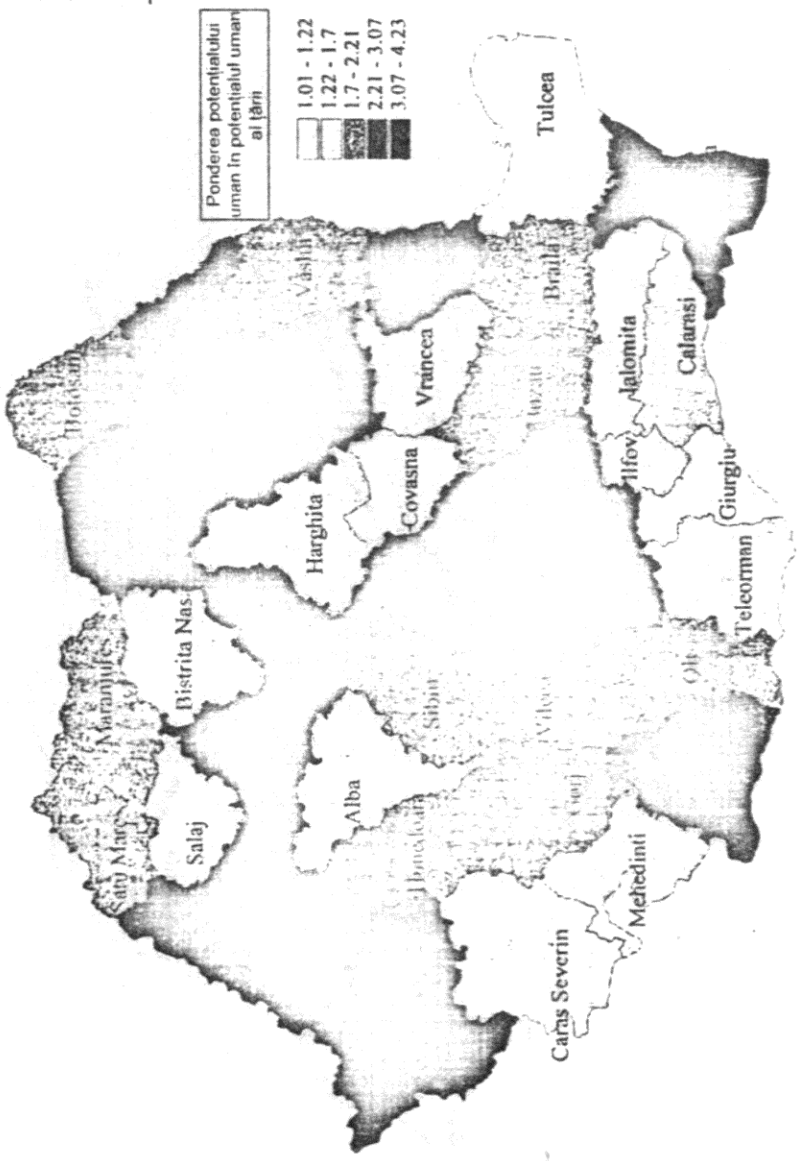
2020 Varianta constantă

Harta 1

Repartiția teritorială a potențialului uman

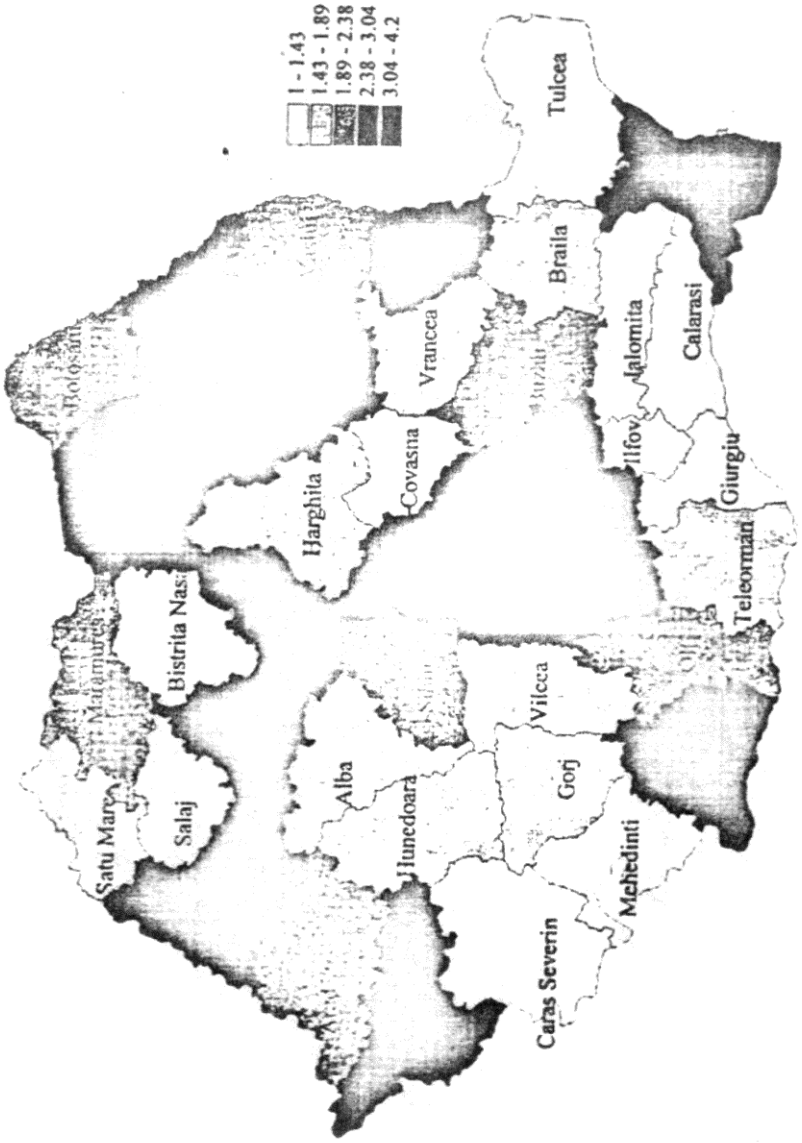
2020 Varianta optimistă

Harta 14

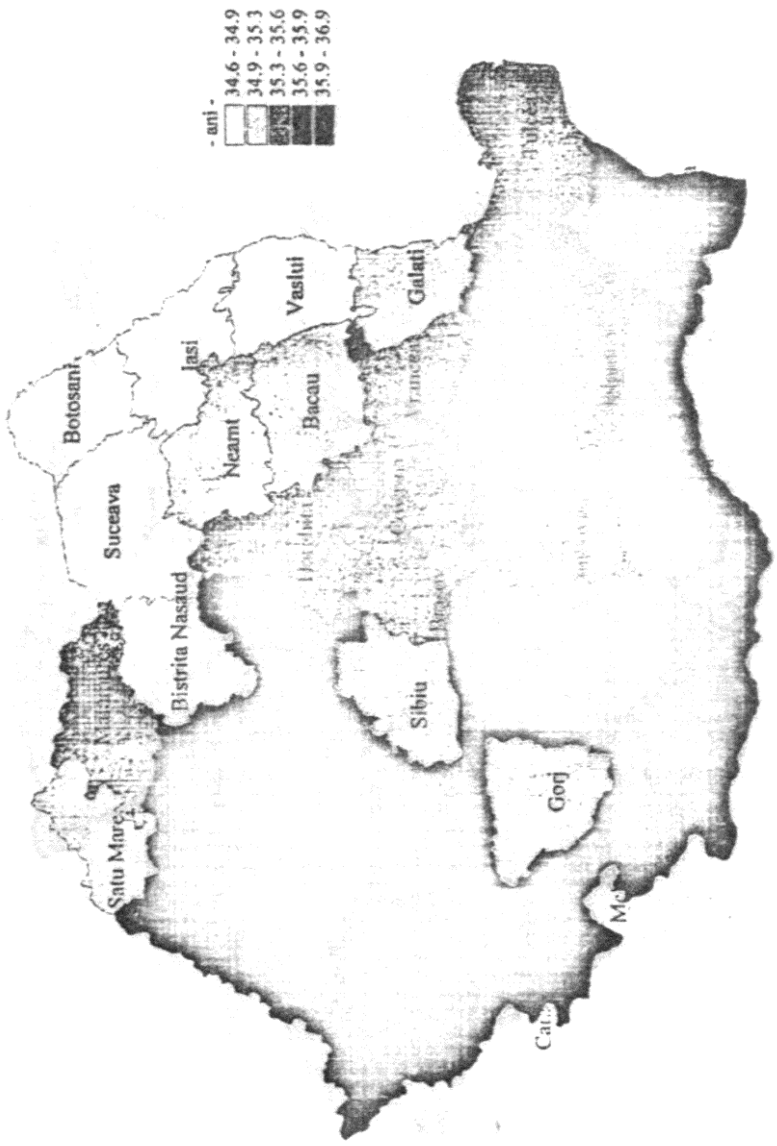
Repartiția teritorială a potențialului uman

2020 Varianta pesimistă

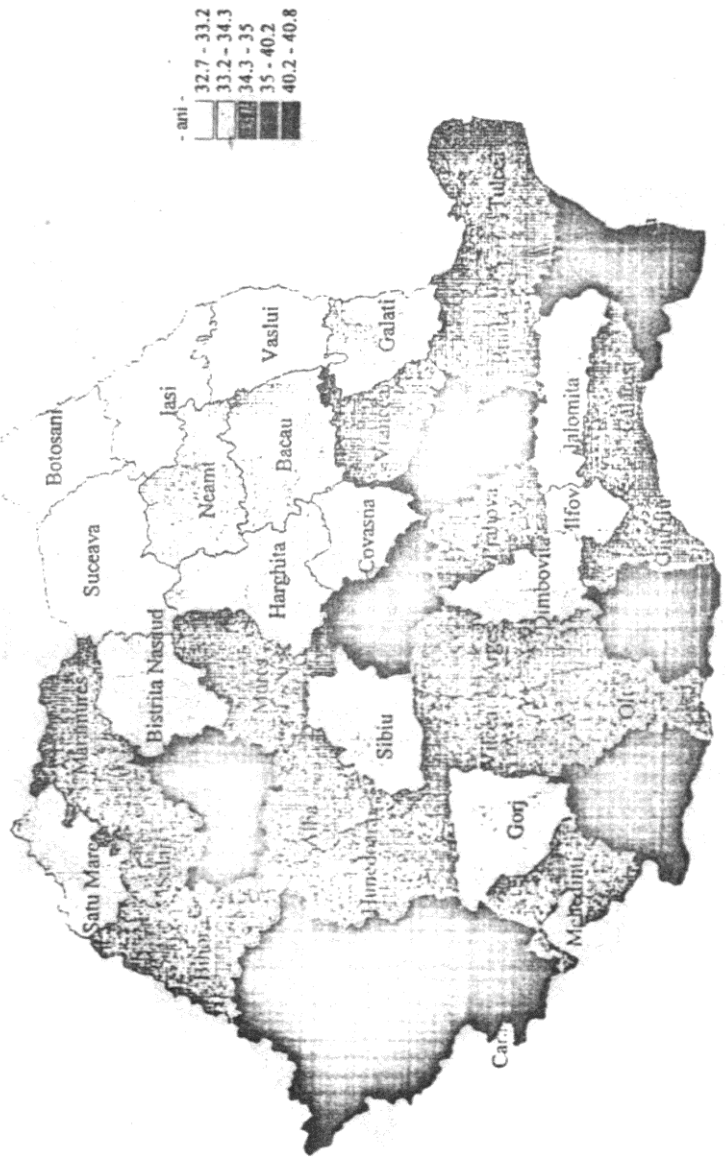
Harta 15

Vârsta medie a potențialului uman în anul 1999

Harta 16

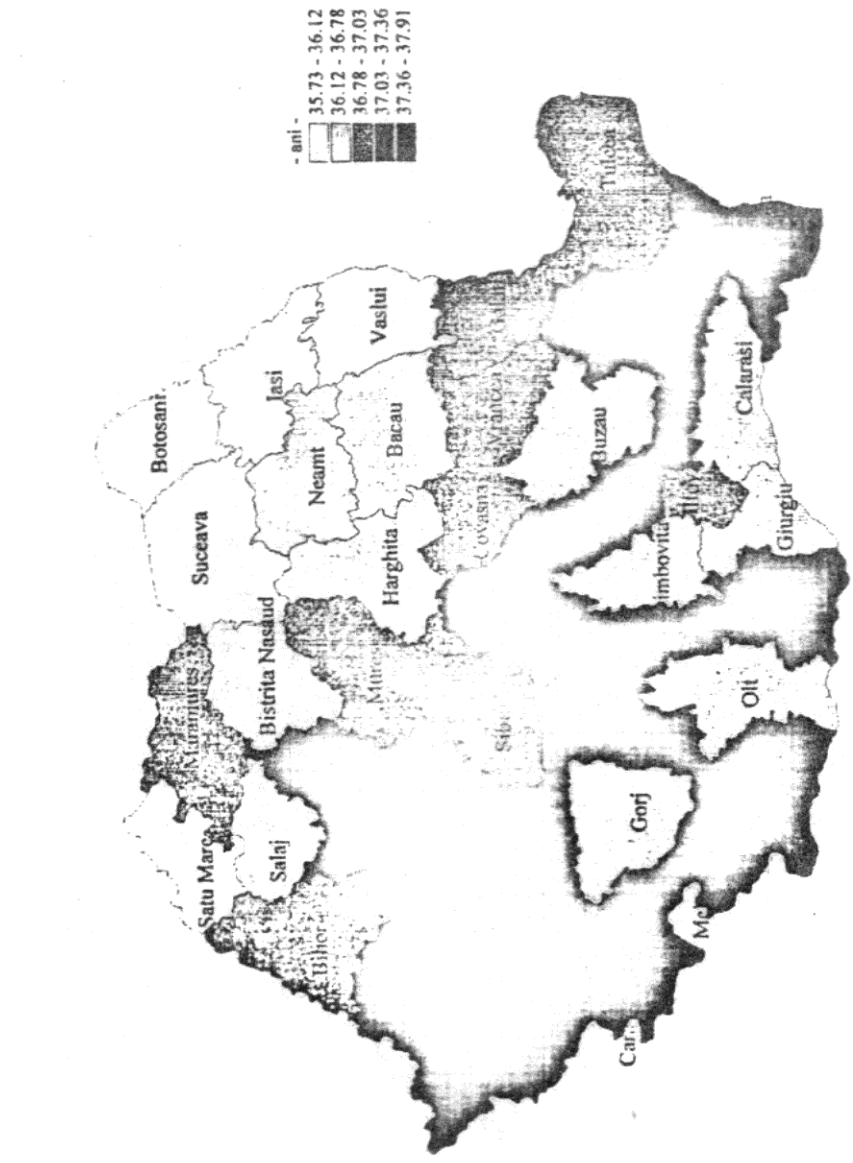
Vârsta mediană a potențialului uman în anul 1999

Harta 17

Vârsta medie a potențialului uman

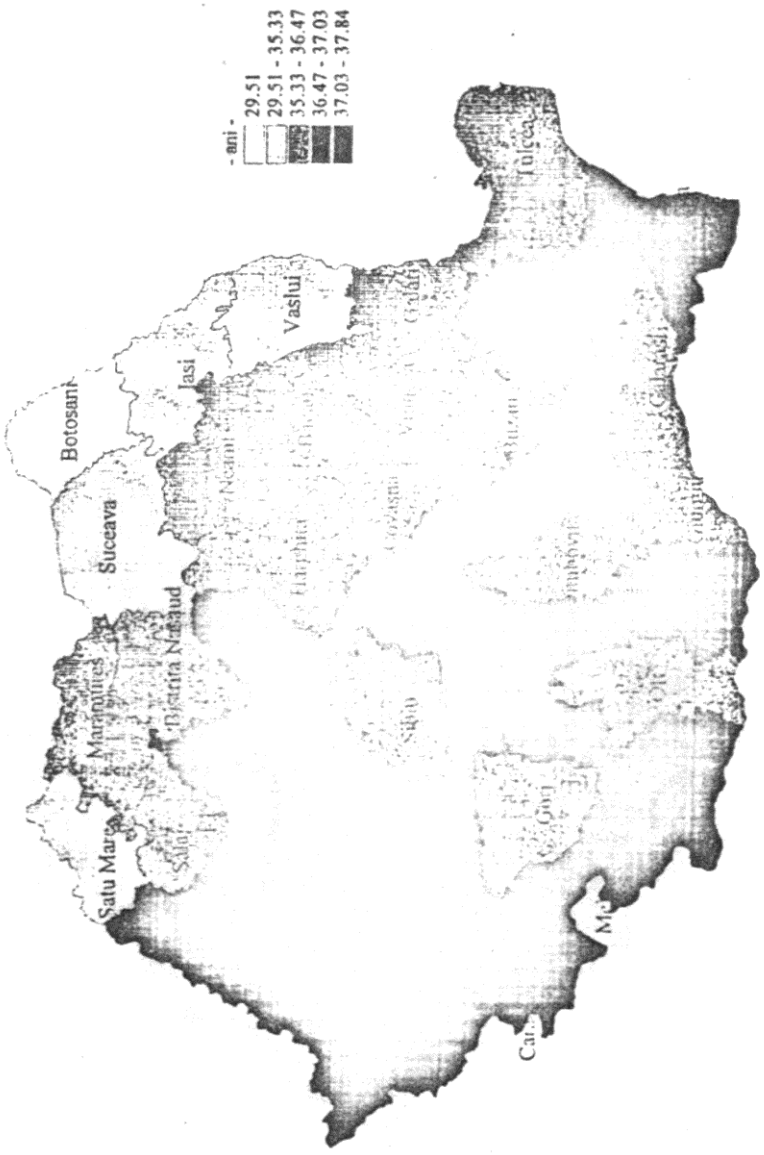
2010 Varianta constantă

Harta 18

Vârsta mediană a potențialului uman

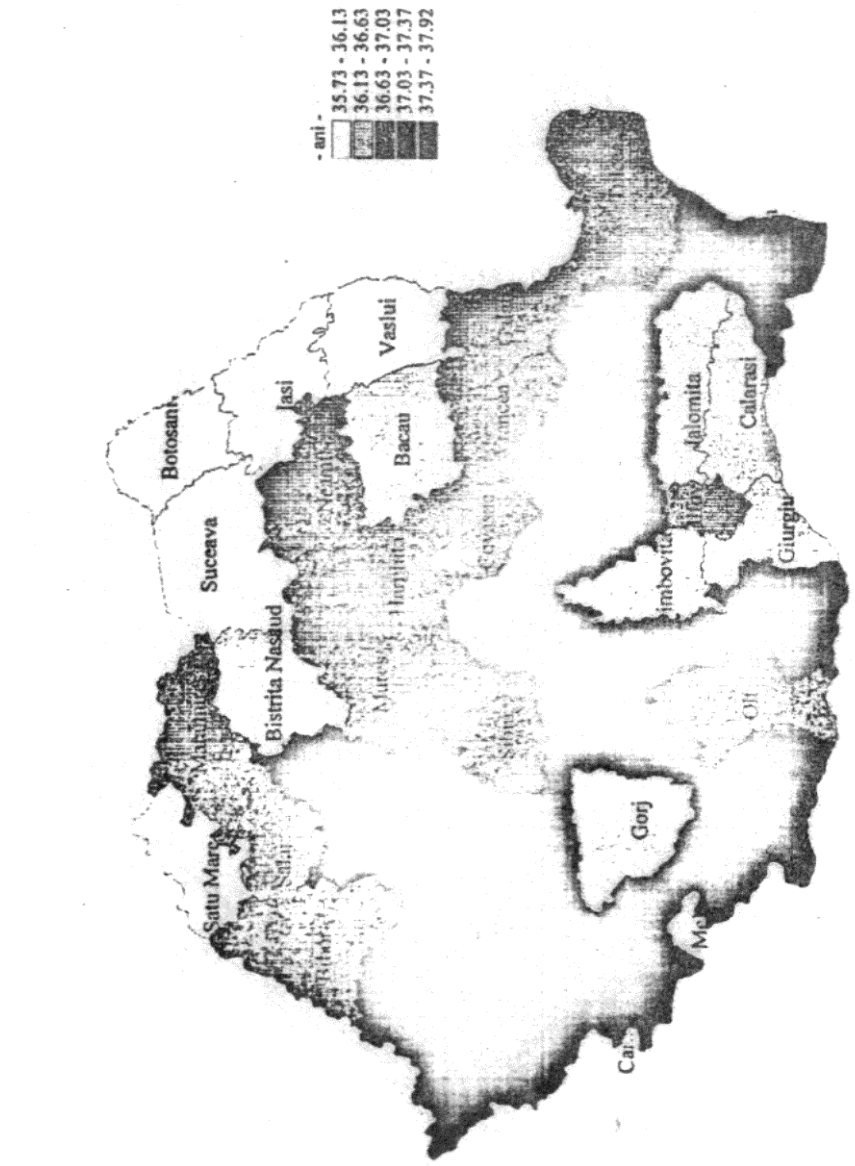
2010 Varianta constantă

Harta 19

Vârsta medie a potențialului uman

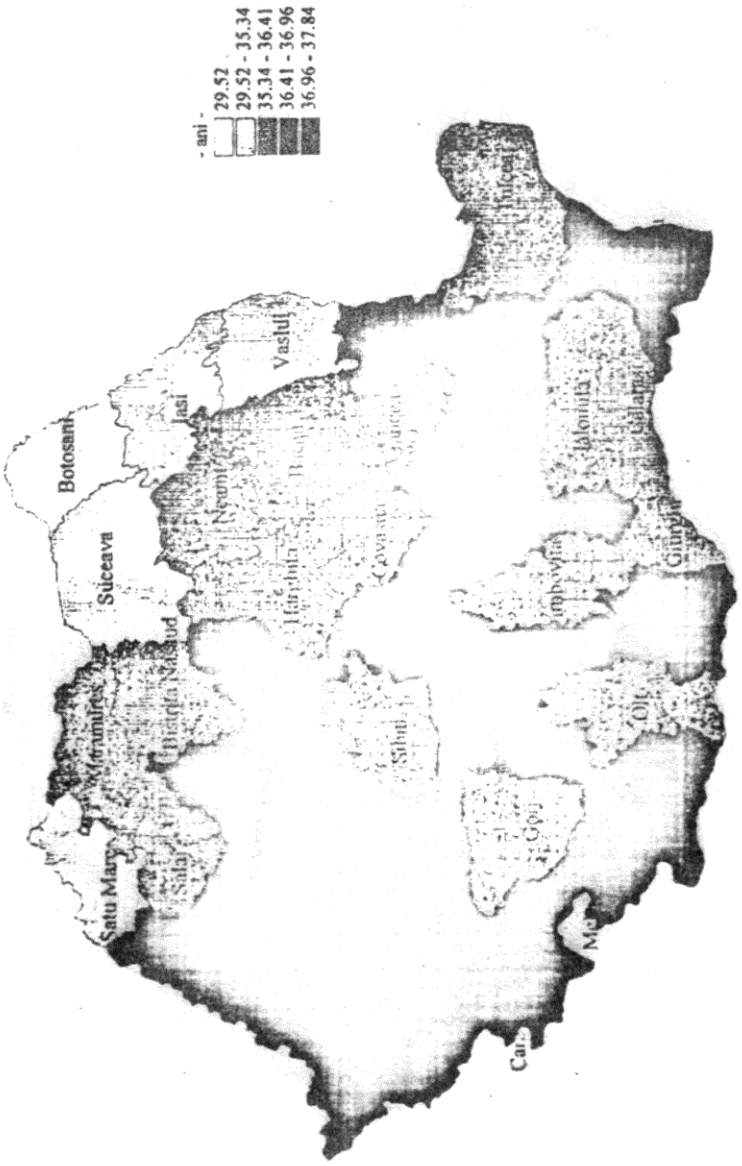
2010 Varianta optimistă

Harta 20

Vârsta mediană a potențialului uman

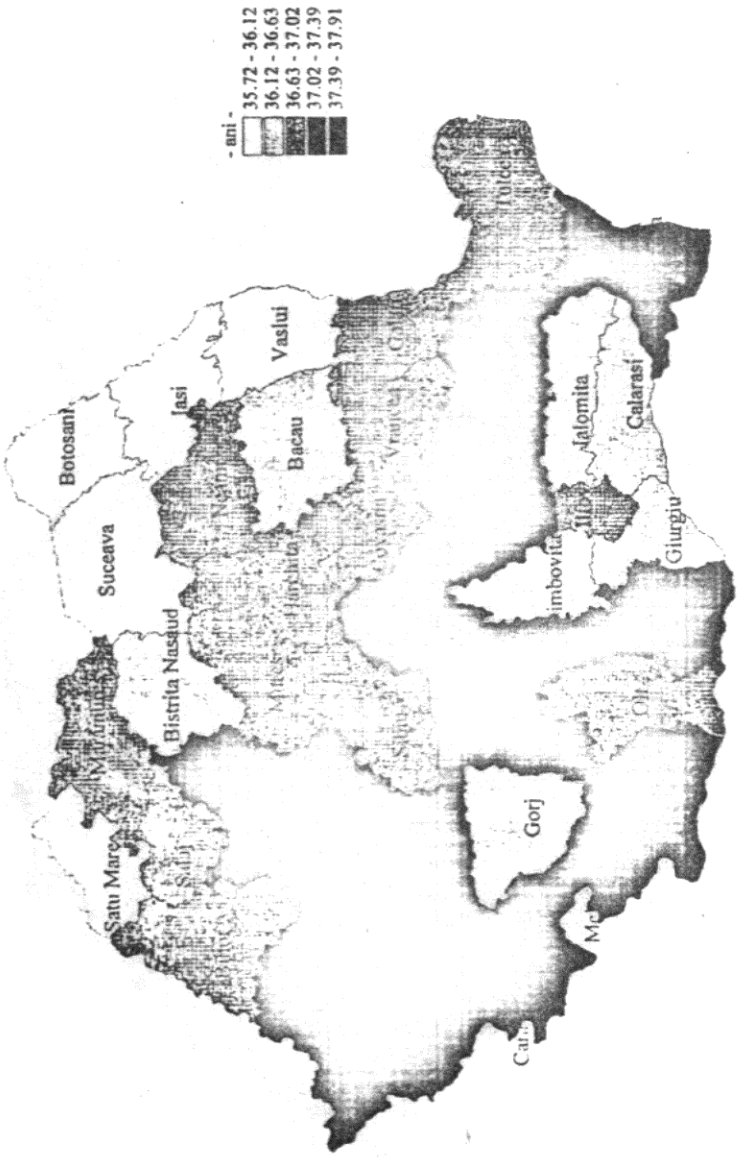
2010 Varianta optimistă

Harta 21

Vârsta medie a potențialului uman

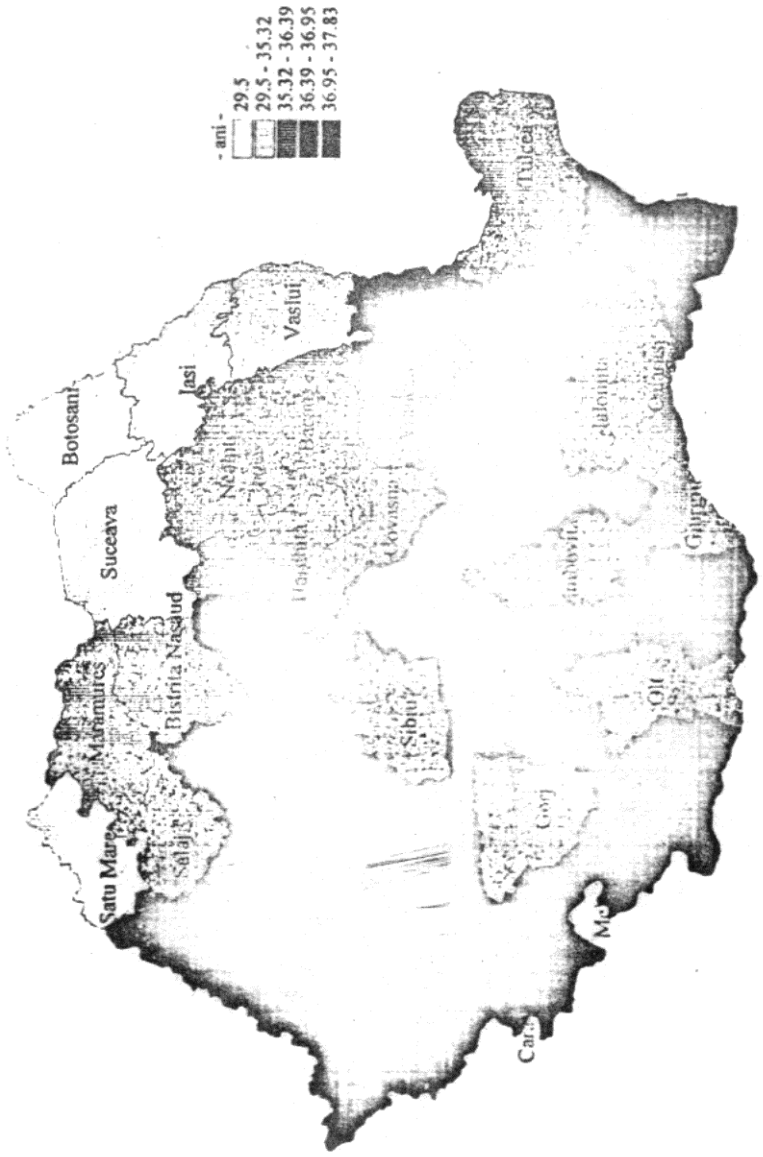
2010 Varianta pesimistă

Harta 22

Vârsta mediană a potențialului uman

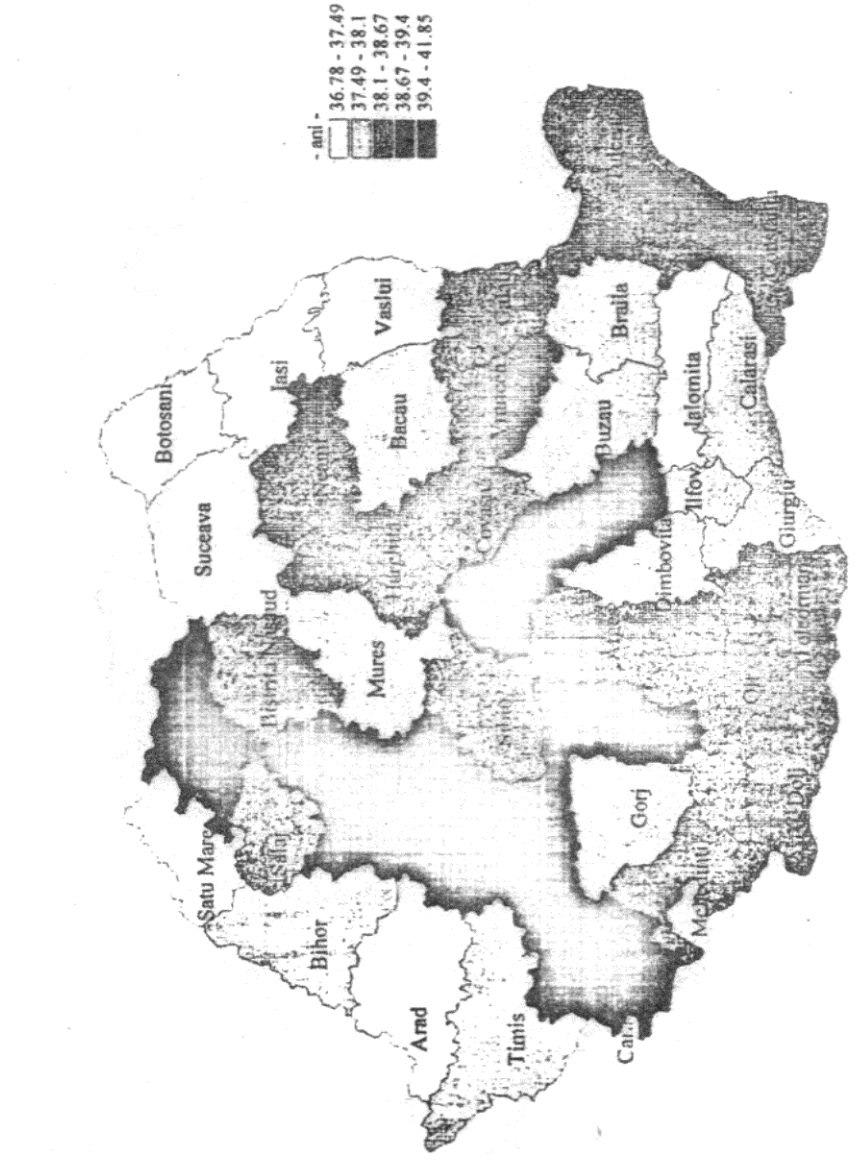
2010 Varianta pesimistă

Harta 23

Vârsta medie a potențialului uman

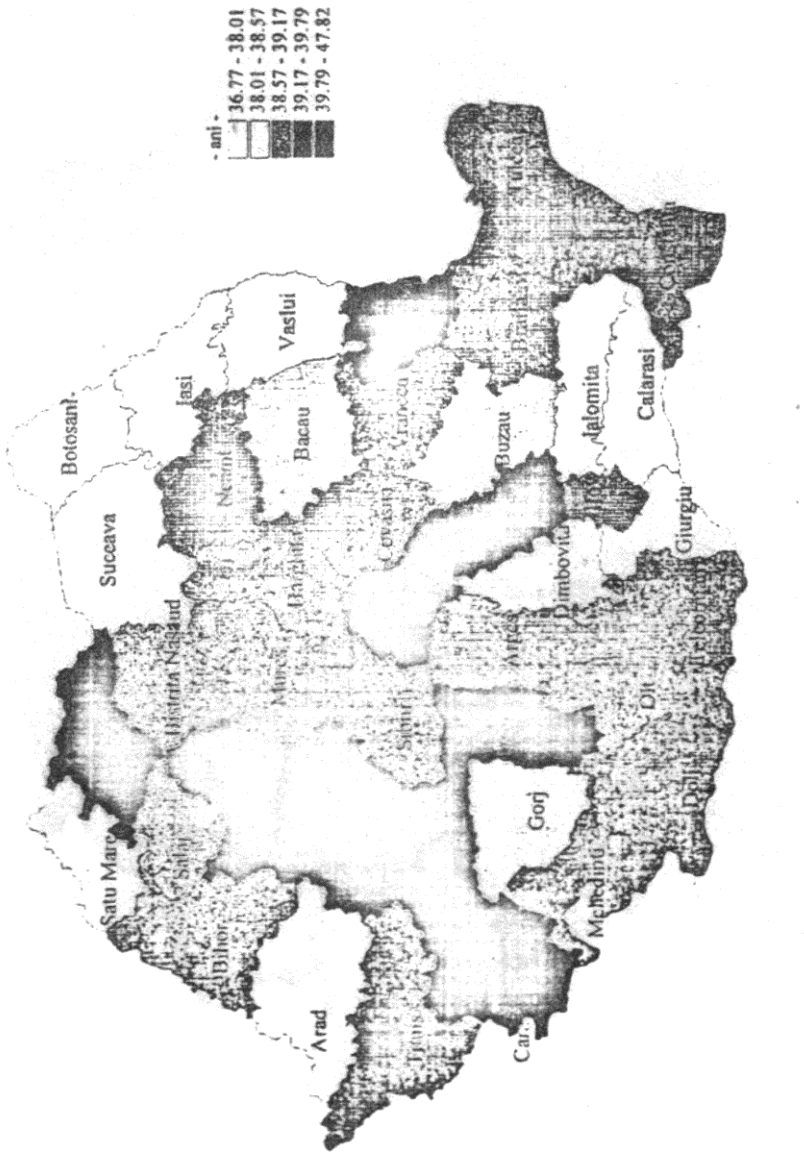
2020 Varianta constantă

Harta 24

Vârsta mediană a potențialului uman

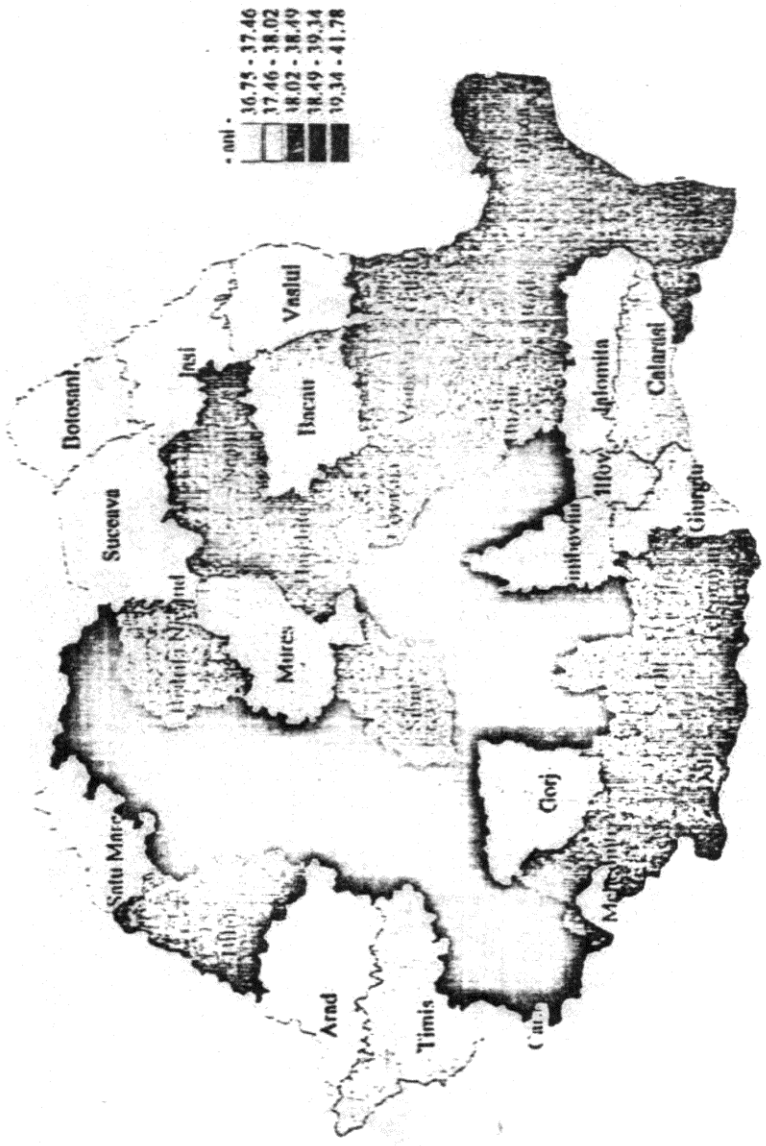
2020 Varianta constantă

Harta 25

Vârsta medie a potențialului uman

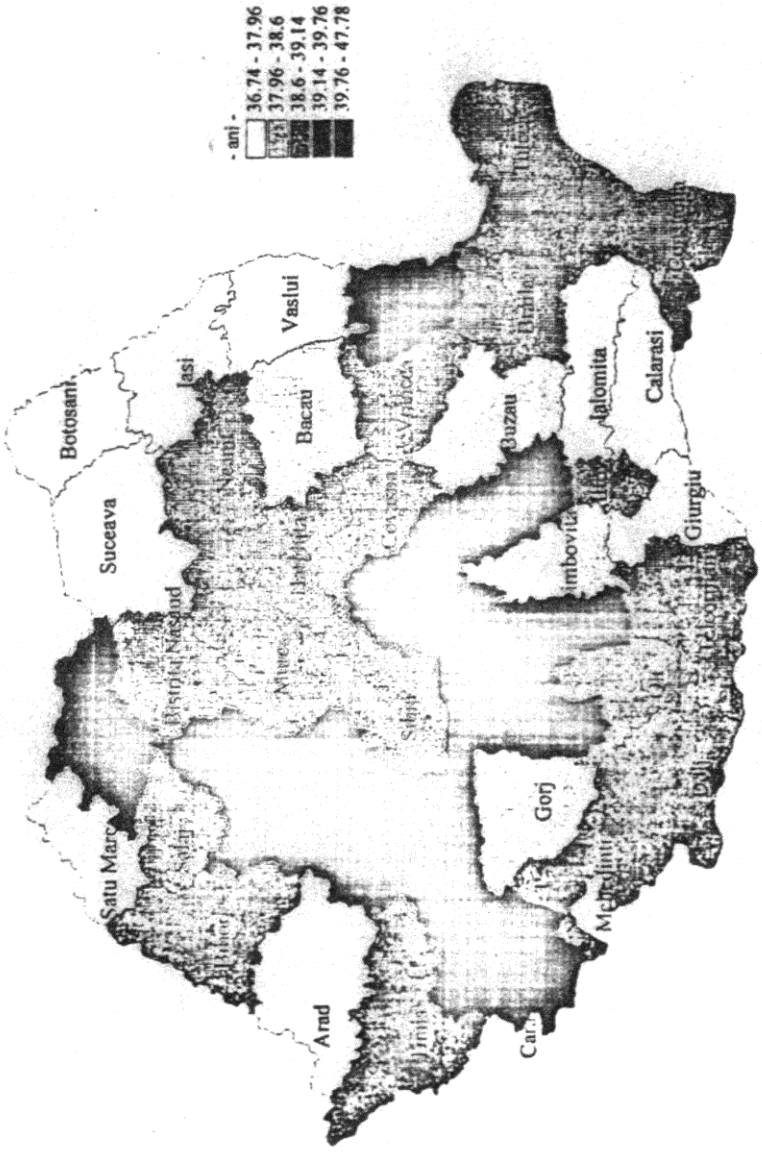
2020 Varianta optimistă

Harta 26

Vârsta mediană a potențialului uman

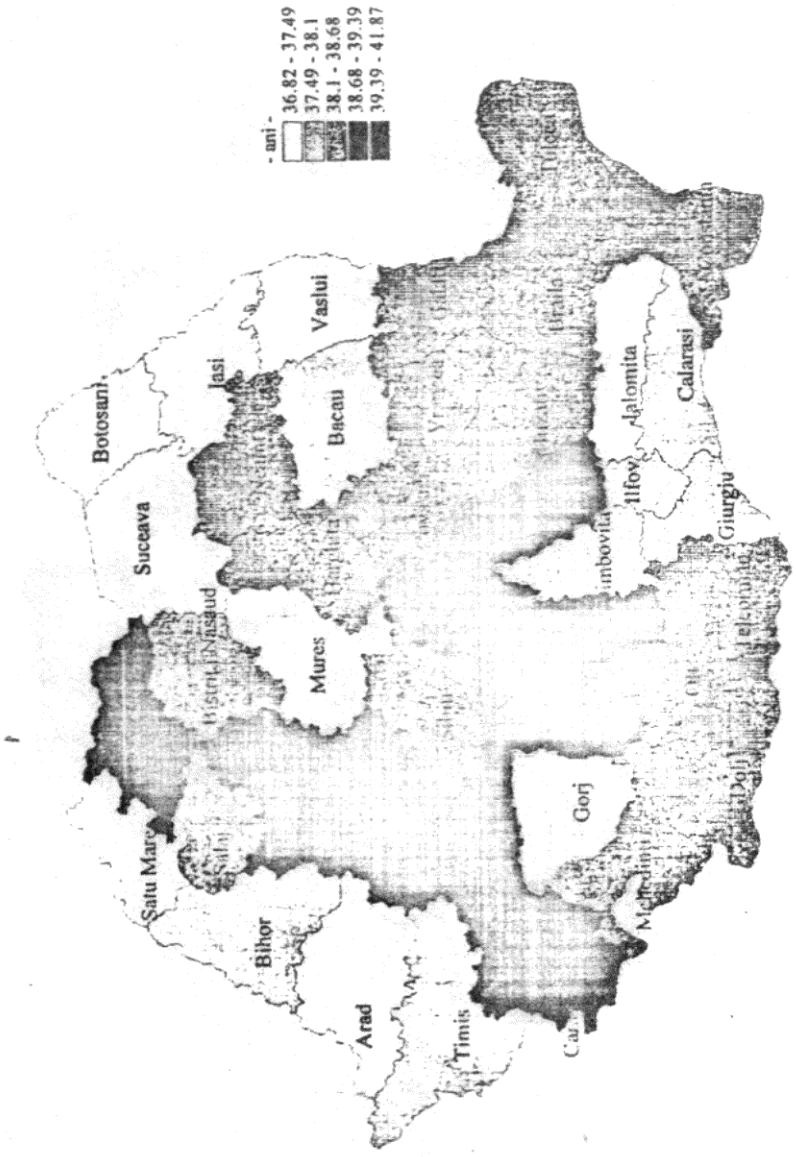
2010 Varianta optimistă

Harta 27

Vârsta medie a potențialului uman

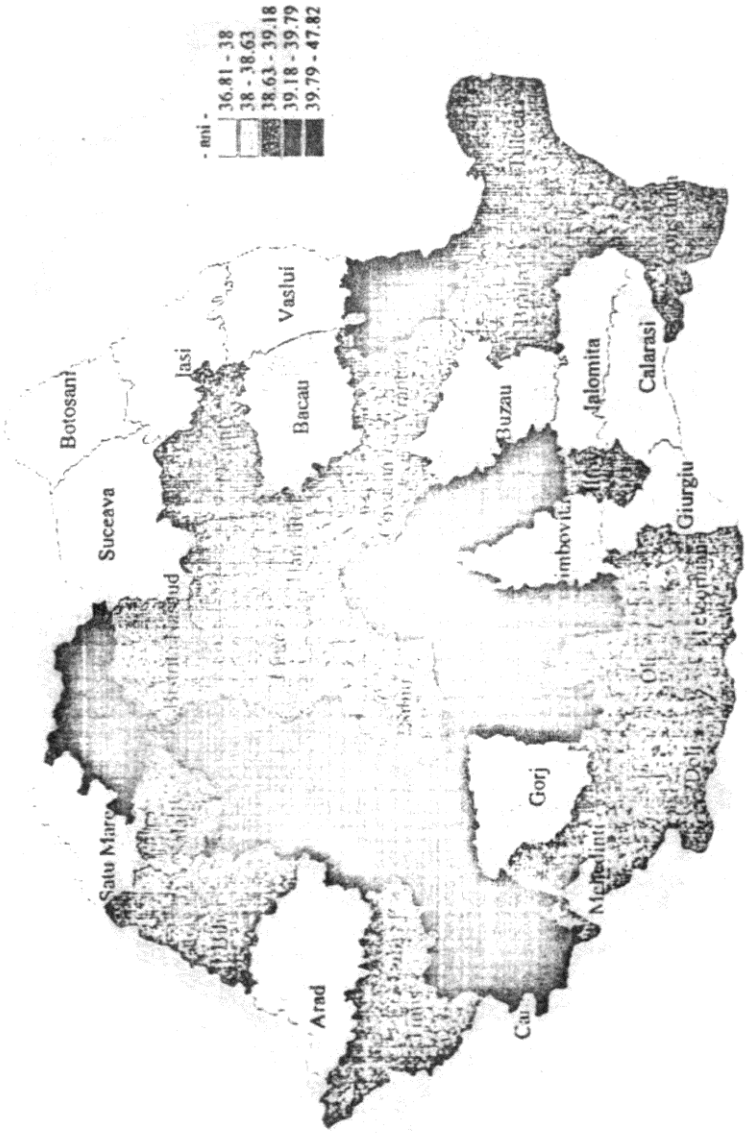
2020 Varianta pesimistă

Harta 28

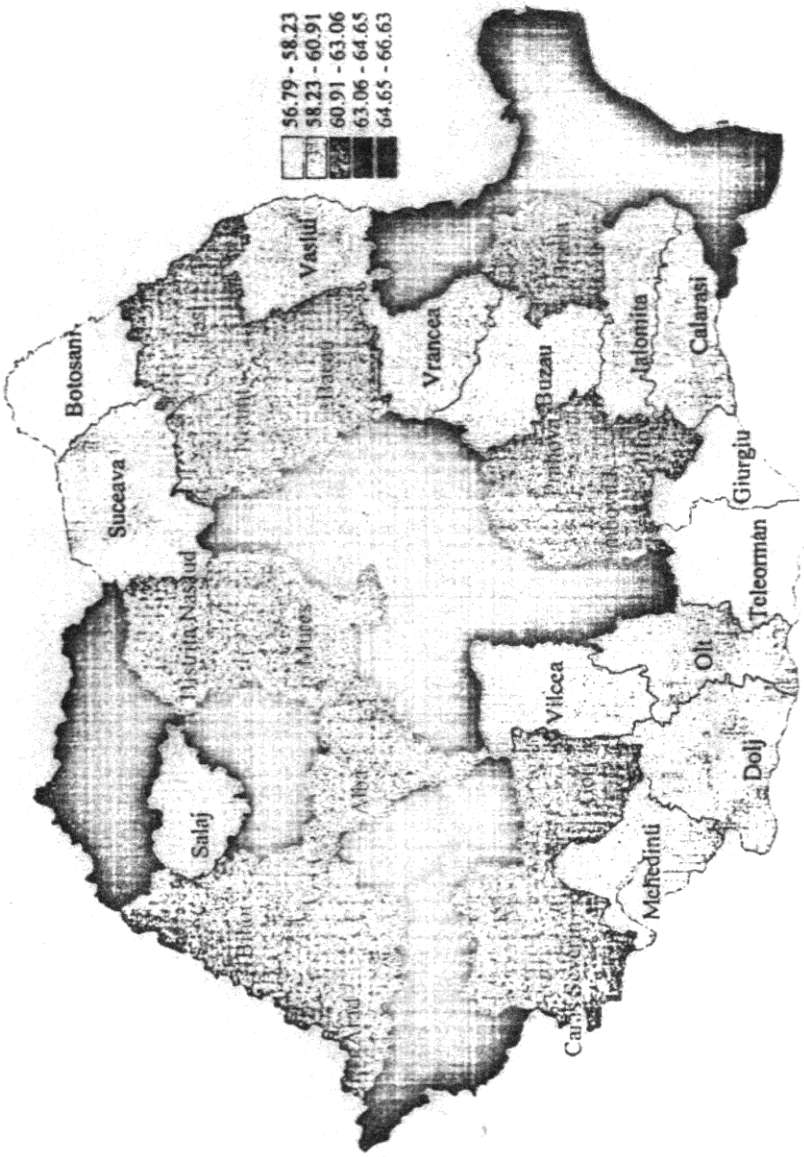
Vârsta mediană a potențialului uman

2020 Varianta pesimistă

Harta 29

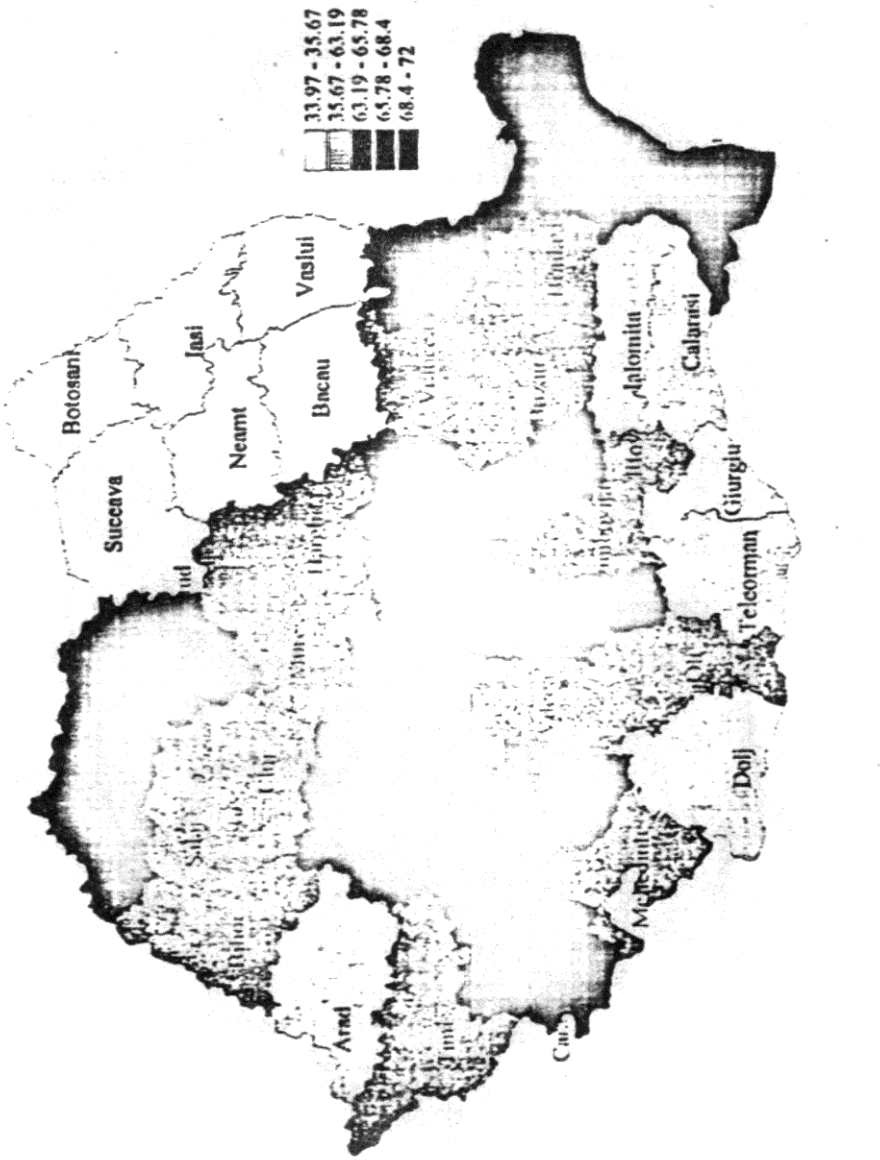
Ponderea potențialului uman în populația județului în anul 1999

Harta 30

Ponderea potențialului uman în populația județului

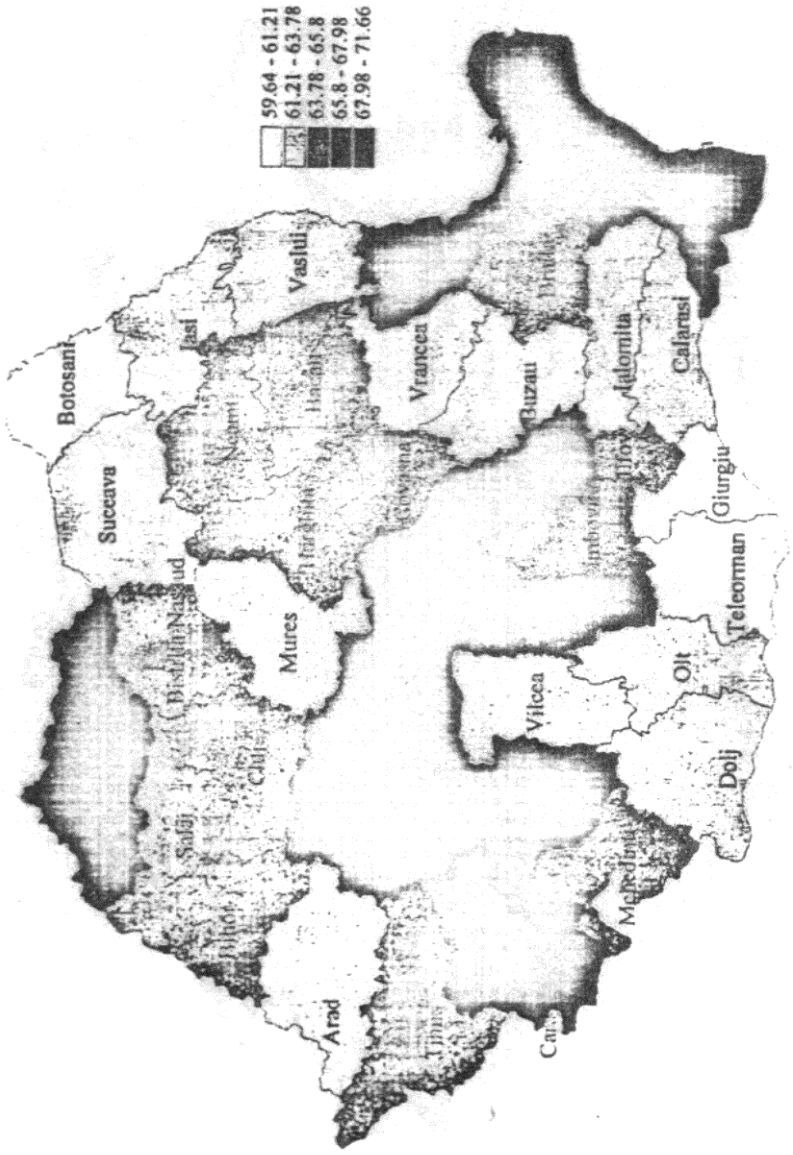
2010 Varianta constantă

Harta 31

Ponderea potențialului uman în populația județului

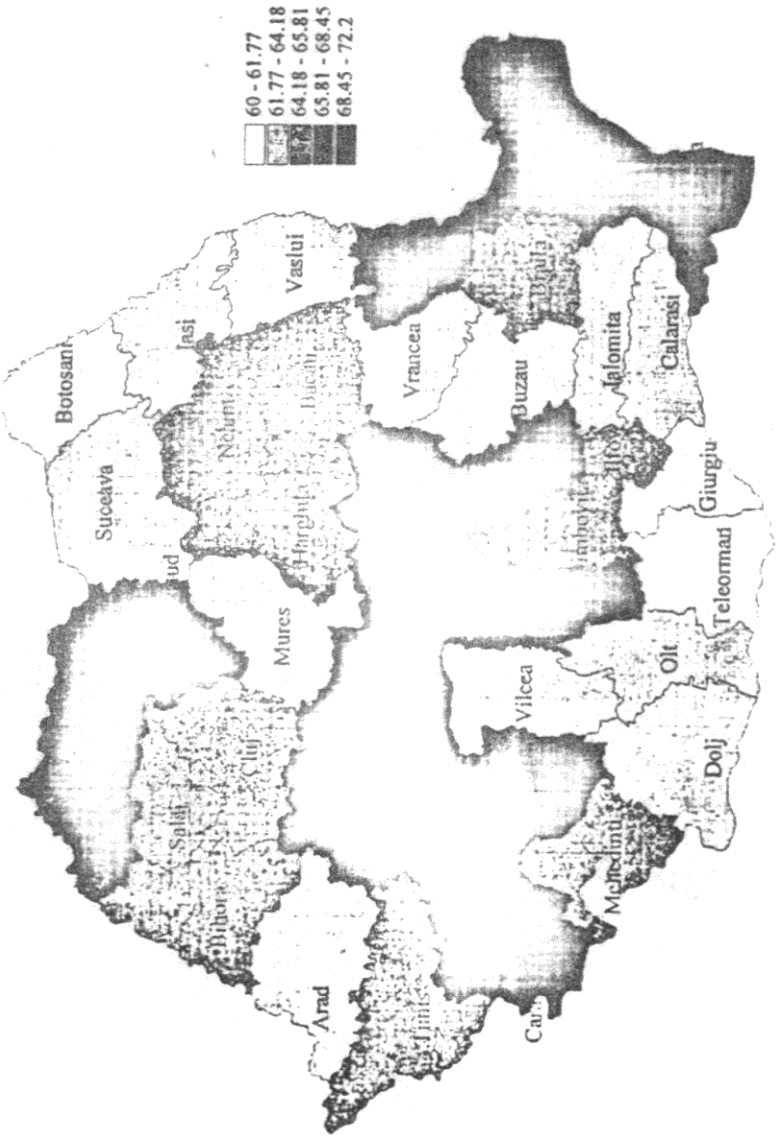
2010 Varianta optimistă

Harta 32

Ponderea potențialului uman în populația județului

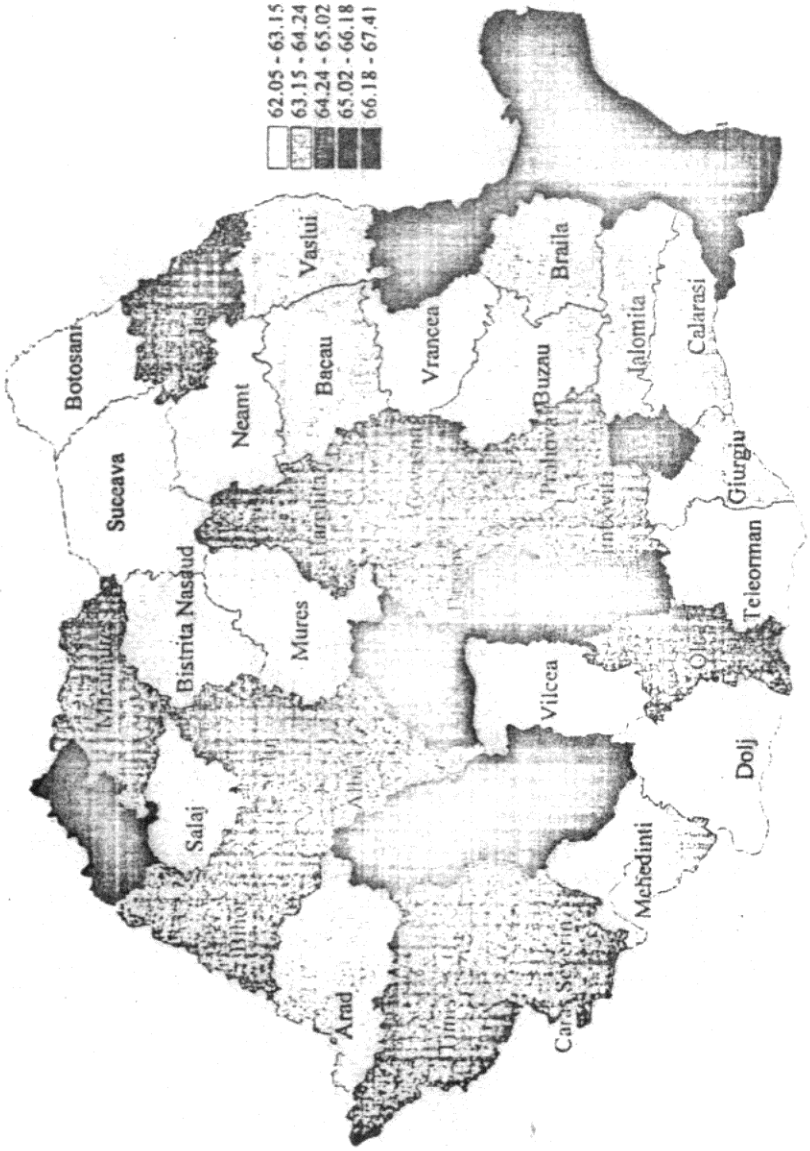
2010 Varianta pesimistă

Harta 33

Ponderea potențialului uman în populația județului

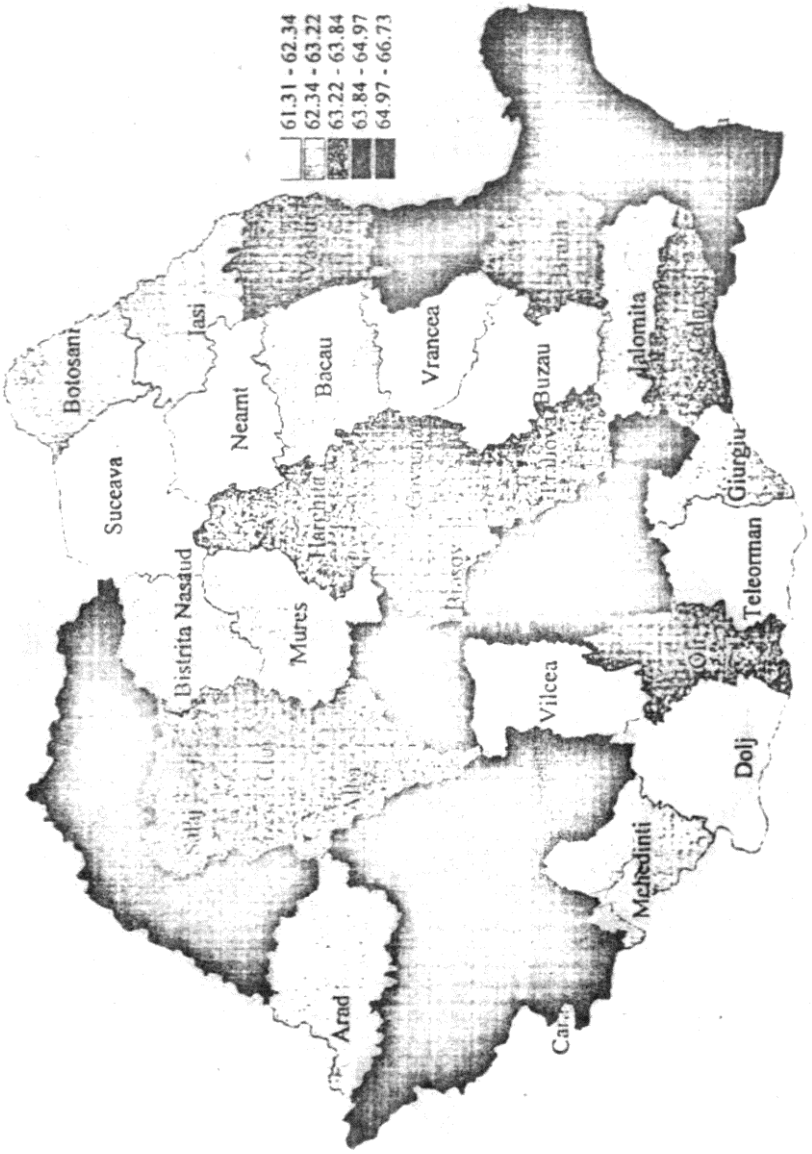
2020 Varianta constantă

Harta 34

Ponderea potențialului uman în populația județului

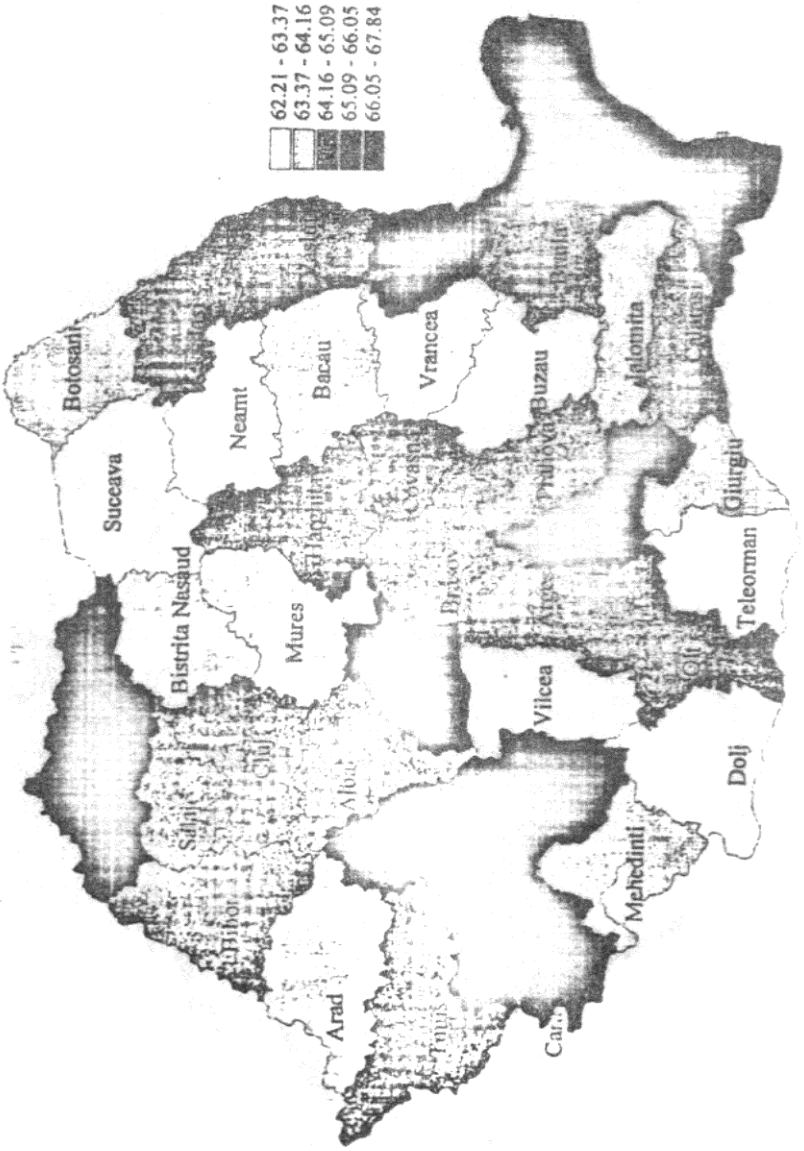
2020 Varianta optimistă

Harta 35

Ponderea potențialului uman în populația județului

2020 Varianta pesimistă

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

ANALE

NR. 4/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

DEZVOLTAREA RURALĂ ÎN ROMÂNIA. MODELE INSTITUȚIONALE, LEGISLAȚIE FINANCIARĂ ŞI IMPACTUL ECONOMICO-SOCIAL

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 139

1. MODELE INSTITUȚIONALE ALE DEZVOLTĂRII RURALE ÎN ROMÂNIA 140
Violeta FLORIAN, Minodora MOLDOVAN,
Marin POPESCU, Mioara RUSU, Carmen ŞTEFĂNESCU

2. IMPACTUL AJUSTĂRII STRUCTURALE ASUPRA FERMELOR FAMILIALE ÎN ROMÂNIA..... 208
Violeta FLORIAN, Filon TODEROIU

3. SATUL ÎN TRANZIȚIE..... 252
Andreea UDREA, Răzvan STAN

4. AGRICULTURA ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ..... 265
Roxana-Theodora GUREANU

5. CASELE FĂLOASE. LOCUINȚĂ, RUDENIE ŞI SCHIMB INFORMAL ÎN COMUNA ŞOTÂNGÂ, JUD. DÂMBOVIȚA 286
Cristina COROŞ

6. REFORMELE AGRARE ÎN ROMÂNIA – SCURTĂ PREZENTARE 297
Monica TUDOR

CUVÂNT ÎNAINTE

Dezvoltarea rurală s-a afirmat – îndeosebi în ultimul deceniu – ca un fel de „specializare" a unui concept politico-economic mai larg – dezvoltarea economică durabilă.

Cum spațiul rural, în general, a suportat cel mai devreme (din 1990) mutații structurale profunde – datorate, în principal, schimbărilor intervenite în sfera proprietății funciare agricole – ale căror consecințe economico-sociale n-au fost duse până la ultima analiză, investigarea complexă a transformărilor generate de tranziția României de la sistemul economiei de comandă la sistemul economiei de piață, trece drept una dintre atribuțiile esențiale ale cercetării de economie agrară.

Fie şi numai din aceste considerente, fondarea unei Asociații Ştiințifice pentru Dezvoltarea Rurală (purtătoare şi a numelui unui ilustru economist agrarian – Virgil Madgearu), care să reunească preocupările de investigare multidisciplinară a spațiului rural se vrea a fi benefică din perspectiva nevoilor reale de abordare complexă a proceselor şi fenomenelor economico-sociale prezente în comunitățile rurale, de cuantificare a intensității acestora şi de identificare a domeniilor prioritare de intervenție publică, corectivă a distorsiunilor funcționale.

În primul an de funcționare, activitățile Asociației Ştiințifice pentru Dezvoltare Rurală „Virgil Madgearu" (ASDR-VM) s-au canalizat în două direcții principale:

a) elaborarea unor studii socioeconomice privitoare la comensurarea proceselor şi fenomenelor structural-organizatorice, manifestate cu grad diferit de extindere în spațiu rural, şi cuantificarea intensității de percepție a instituțiilor schimbării, în comunitățile rurale;
b) organizarea unor manifestări ştiințifice destinate stimulării, mai ales, în mediile studențeşti, a activității de investigare a transformării intervenite pe diferite paliere economico-sociale ale spațiului rural.

Volumul de față îşi propune să prezinte, sintelic, rezultatele câtorva dintre temele investigate de membrii asociației (secțiunea I) şi lucrările studențeşti premiate la sesiunea ştiințifică organizată de ASDR-VM la data de 19 mai 2000; sub genericul *„Economii rurale în tranziție".*

1. MODELE INSTITUȚIONALE ALE DEZVOLTĂRII RURALE ÎN ROMÂNIA

Violeta FLORIAN,
Minodora MOLDOVAN,
Marin POPESCU,
Mioara RUSU,
Carmen ŞTEFĂNESCU

1.1. Proprietatea asupra pământului

1.1.1. Situația prezentă a privatizării pământului şi a proprietății funciare

Privatizarea, componenta fundamentală a politicii agrare în România, are în vedere atât definirea procesului declanşat după 1989, cât şi direcțiile de acțiune pentru consolidarea instituțiilor care asigură funcționarea proprietății private, fundamentul economiei de piață.

Tranziția şi noile forme de proprietate generate de aceasta se reflectă în dinamica drepturilor de proprietate prin două mari dimensiuni instituționale: a) prin procesul amplu de transfer al dreptului de proprietate de la vechii subiecți la noii subiecți apăruți în tranziție; b) prin înlocuirea vechiului regim legislativ al dreptului de proprietate cu altul nou, corespunzător noilor situații.

În perioada economiei de comandă instituția proprietății private a fost considerabil limitată. Revenirea la economia de piață, presupune astfel, reconsiderarea întregului cadru instituțional al economiei, printre care şi acela al dreptului privat de proprietate asupra pământului.

Socializarea agriculturii româneşti, proces în care instituția proprietății private asupra pământului a fost drastic limitată a început în anul 1949. Dominantă a devenit proprietatea de stat şi cea cooperatistă, iar locul mecanismelor pieței a fost luat de planificarea centralizată. Astfel, Decretul-lege nr. 151/1950 – consfința scoaterea terenului agricol din circuitul civil. Transferabilitatea dreptului de proprietate rămâne totuşi, posibilă numai prin moştenire (conform Codului civil). Tranzacțiile cu pământ au fost practic desființate. Alocarea resurselor de teren pe diferite folosințe se făcea numai pe baza deciziei politice. Decretul nr. 1 15/1959 desființa şi arenda, ca formă de exploatare a pământului în agricultură.

La sfârşitul anului 1989 structura terenului agricol pe forme de proprietate se prezenta astfel: 58% sector cooperatist, 28% sector de stat şi 14% sector particular (anexa nr. 1).

Structura folosinţelor agricole indică faptul că sectorul cooperatist deţinea cea mai ridicată pondere de teren arabil (70%), vii (55%) şi livezi (44%) în timp ce sectorul de stat deţinea 42% din totalul păşunilor şi fâneţelor.

În perioada comunistă proprietatea privată asupra pământului era întâlnită, în special, în zonele de deal şi de munte, zone necooperativizate. Astfel, erau deţinute în proprietate privată 21% din suprafaţa cu păşuni şi fâneţe, 22% din cea cu livezi şi numai 9% din terenul arabil (anexa nr. 2).

Prin Legea fondului funciar (Legea nr. 18/1991) a fost legiferată revenirea la proprietatea privată asupra pământului. Prin această lege s-a trecut la reconstituirea şi constituirea dreptului de proprietate până la limita superioară de 10 ha echivalent teren arabil/familie. Suprafeţele de teren nealocate au intrat în domeniul privat al statului, fiind puse la dispoziţia celor care doresc să înfiinţeze ferme, în condiţii legale.

Derularea procesului de privatizare a început în martie 1991, fiind prevăzută a se realiza în două etape, a) stabilirea dreptului de proprietate asupra terenurilor, a tuturor celor îndreptăţiţi de lege; b) punerea în posesie şi înmânarea titlurilor de proprietate.

Dacă destrămarea vechilor structuri de proprietate s-a produs imediat, în schimb transferul pământului în proprietatea celor îndreptăţiţi continuă şi în prezent (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Stadiul aplicării Legii fondului funciar (31 martie 1999)

Specificare		%
Suprafata totală care trebuie pusă în posesie (ha)	9360547	100
Suprafata totală care a fost pusă în posesie	7769036	83
Numărul total de persoane care trebuie puse în posesie	4688091	100
Numărul total de persoane care au fost puse în posesie	3748777	80
Titluri de proprietate care trebuie eliberate	4322626	100
Titluri de proprietate eliberate	3237156	76

Sursa: Buletinul informativ nr. 4/1999, Ministerul Agriculturii şi Alimentaţiei.

În profil teritorial, cea mai redusă pondere a suprafeţei pusă în posesie se întâlneşte în judeţul Covasna (28,4%), iar cea mai ridicată în judeţul Bihor (99,9%).

Situaţia eliberării titlurilor de proprietate, element de securitate a proprietăţii private, se prezintă diferenţiat în teritoriu la opt ani după intrarea în vigoare a Legii fondului funciar.

Persoanele ale căror terenuri agricole au fost trecute în proprietatea statului (în timpul perioadei comuniste), care la data aplicării Legii nr. 8/1991 se aflau în administrarea întreprinderilor agricole de stat, au putut opta ulterior fie pentru calitatea de acționar la societățile comerciale agricole cu capital majoritar de stat (apărute conform Legii nr. 15/1990), fie pentru calitatea de locator.

Legea stabileşte obligațiile titularilor de teren, cu referire specială la cultivarea şi protecția solului, modificarea categoriei de folosință, utilizarea temporară sau definitivă a terenurilor pentru alte scopuri în afară de producție agricolă şi silvicultură.

Legea fondului funciar a fost completată cu Legea nr. 169/1997 şi Legea nr. 1/2000 care dau posibilitatea foştilor proprietari de terenuri agricole şi forestiere să solicite restituirea diferenței dintre suprafața primită prin Legea nr. 18/1991 şi suprafața de care au fost deposedați, pe diferite căi în timpul regimului comunist, dar nu mai mult de 50 ha teren agricol şi 10 ha teren forestier.

Ca rezultat al acțiunii Legii fondului funciar, la finele anului 1999 sectorul particular deținea 77,6% din totalul terenurilor agricole (86% din terenul arabil, 80% din terenurile ocupate de vii, şi livezi şi 60% din terenurile ocupate de păşuni şi fânețe).

1.1.2. Situați a sistemului de cadastru şi publicitate imobiliară

Sistemul de cadastru şi publicitate imobiliară se află în curs de organizare pe baza Legii nr. 7/1996. În conformitate cu articolul 3 al acestei legi, Oficiul Național de Cadastru, Geodezie şi Cartografie este instituție publică subordonată Guvernului, cu reprezentare la nivel de județ, şi are următoarele sarcini:

- organizarea, conducerea, coordonarea şi controlul activităților de geodezie, topografie, fotogrametrie, teledetecție, cadastru şi cartografie, la nivelul întregii țări;
- autorizarea persoanelor fizice şi juridice care pot executa lucrări de cadastru tehnic;
- organizarea fondului național de geodezie şi cartografie, ca şi a băncii de date a sistemului cadastral unitar;
- punerea la dispoziția autorităților publice şi a altor instituții interesate a situațiilor statistice de sinteză privind terenurile şi clădirile.

La nivelul unităților administrativ-teritoriale aceste sarcini sunt realizate de birourile județene de cadastru, geodezie şi cartografie.

Pe baza aceleiaşi legi, a fost înființat la nivel național Institutul de Geodezie, Fotogrametrie, Cartografie şi Cadastru, instituție publică cu personalitate juridică, având drept principale sarcini modernizarea şi întreținerea rețelei geodezice de referință a României, editarea de hărți, organizarea şi întreținerea fondului național de date geodezice, cartografice şi cadastrale.

Cadastrul de specialitate reprezintă, de asemenea, o parte a sistemului general de cadastru şi publicitate imobiliară, organizat de către ministere, alte instituţii centrale de stat şi regii autonome. A fost înfiinţat Institutul de Cadastru Agricol şi Organizare a Teritoriului, ca instituţie publică, cu personalitate juridică, în relaţie cu cadastrul agricol de specialitate, sub subordonarea Ministerului Agriculturii şi Alimentaţiei.

România se află într-un stadiu incipient în acest domeniu, cu resurse limitate de investiţii, infrastructură şi resurse umane, necesare pentru înfiinţarea unui sistem cadastral eficient.

Sesizând importanţa şi rolul cadastrului Banca Mondială derulează un proiect care urmăreşte realizarea unui sistem de cadastru general pentru suprafeţele de teren din zonele urbane şi rurale. Proiectul îşi propune sprijinirea programului de reformă funciară, prin realizarea unei baze de date privind înregistrarea şi protecţia dreptului de proprietate asupra pământului şi crearea unei pieţe eficiente a vânzării pământului.

1.1.3. Tipologia formelor de organizare a agriculturii private

În agricultura României, după aplicarea Legii nr. 18/1991, s-au conturat mai multe forme organizatorice de practicare a agriculturii în sistem privat (tabelul nr. 2)

Sectorul privat gestiona în anul 1998 o suprafaţă agricolă de 10740 mii ha, sub forma a trei tipuri de exploataţii agricole.

- gospodării agricole individuale (asimilabile, cu aproximaţie, formelor familiale), în număr de cca. 4,1 milioane, în care se lucrează mai mult de trei sferturi din pământul aflat în proprietate privată, (9,182 mii ha) cu o suprafaţă medie de cca. 2,3 ha pe gospodărie;
- asociaţii familiale (fără personalitate juridică) în număr de 6264; având o suprafaţă medie de 139 ha şi care gestionează 869 mii ha;
- societăţi agricole cu personalitate juridică, în număr de 3573, cu o suprafaţă medie de 396 ha şi care au în exploatare 1416 mii ha.

Se poate remarca ponderea însemnată (72%) a fermelor familiale, de subzistentă cu dimensiuni mai mici de 3 ha şi ponderea extrem de redusă (0,3%) a fermelor familiale cu suprafaţa mai mare de 10 ha.

În teritoriu, există disparităţi în ceea ce priveşte structura fermelor familiale pe categorii de mărime (anexa nr. 3).

Pe baza Legii nr. 36/1991 privind asociaţiile agricole juridice şi alte forme de asociere în agricultură, a Legii fondului funciar şi a Legii întreprinderilor comerciale (Legea nr. 15/1990), prin libera voinţă a fermierilor, în sectorul privat au fost organizate diferite forme de asociaţii în scop productiv: asociaţiile familiale înfiinţate pe baza acordului liber între două sau mai multe familii. În scop lucrativ, fără personalitate juridică, care stabilesc obiectivele şi condiţiile reali-

zării activității lor; asociațiile agricole cu personalitate juridică, cu propriul capital al membrilor asociați.

Tabelul nr. 2

Forme de organizare a agriculturii private, 1993-1999

	1993	1994	1995	1996	1097	1998	1999
Gospodării agricole individuale							
Număr total	3419736	3578234	3597383	3625758	3973329	3946121	4119611
Suprafața agricolă (mii ha)	7333	7905	8052	8348	8897	9182	9377
Suprafața medie (ha)	2,1	2,2	2,4	2,3	2,24	2,33	2,28
Societăți agricole cu personalitate juridică							
Număr total	4265	3970	3973	3759	3912	3578	3573
Suprafața agricolă (mii ha)	1910	1771	1733	1752	1714	1558	1416
Suprafața medie (ha)	448	446	436	466	438	435	396
Asociații familiale							
Număr total	13772	13741	15915	15107	9489	7175	6264
Suprafața agricolă (mii ha)*	1763	1537	1596	1440	1000	950	869
Suprafața medie (ha)	128	112	100	95	105	132	139

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației.

** Suprafața de teren a asociațiilor familiare este inclusă în fermele familiare.*

Întreprinderile agricole de stat au fost reorganizate pe baza Legilor nr. 15/1990 şi nr. 31/1991 în întreprinderi comerciale şi regii autonome (companii naționale).

Cea mai mare suprafață este gestionată de întreprinderile comerciale cu capital majoritar de stat – 1652 mii ha teren agricol (înființate pe baza Legii nr. 31/1990). Suprafața medie a unei întreprinderi agricole comerciale este de 3370 ha. Aceste întreprinderi au ca obiect de activitate producția agricolă, prelucrarea şi vânzarea produselor. Ele reprezintă în prezent obiectul anumitor reglementări privind privatizarea lor.

1.1.4. Instituții rurale neagricole

Principala instituție neagricolă implicată în utilizarea terenului agricol este Regia Autonomă de Îmbunătățiri Funciare, înființată pe baza Legii nr. 50/1994 şi reorganizată în anul 1998 în Companie Națională.

Obiectivele acestei instituții au în vedere gestionarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare (irigații, desecări, drenaje, combaterea eroziunii solului etc.); coordonarea sistemului național de monitoring, evaluare, avertizare şi prognoză a facilităților de îmbunătățiri funciare, în calitate de parte componentă a sistemului național de monitoring a protecției mediului înconjurător; evidența cadastrală pentru terenul amenajat pentru irigații, ca parte a cadastrului agricol de specialitate.

Această instituție îşi desfăşoară activitatea pe o suprafață de aproximativ 9 mii de ha.

Tabelul nr. 3

Structura suprafețelor cu lucrări de îmbunătățiri funciare, 1998

Specificație	Suprafața (ha)	Pondere în suprafața agricolă a țării (%)
1, Total lucrări de îmbunătățiri funciare din care:	9000000	60,0
- amenajări pentru irigații	3006606	20,0
- amenajări pentru desecări	3081810	20,5
- amenajări pentru drenaje	216067	1,5
- amenajări de combatere a eroziunii solului	2208236	15,0
- amenajări complexe	545000	3,0

Sursa: *Ministerul Agriculturii şi Alimentației.*

Importanța deosebită a îmbunătățirilor funciare necesare României izvorăşte din existența anumitor fenomene care afectează în mod considerabil capacitatea productivă a terenului agricol; 7100 mii hectare teren agricol sunt afectate de secetă frecventă; 6300 mii hectare sunt supuse eroziunii datorată apei; 3781 mii hectare au un exces frecvent de apă din sol; 6500 mii hectare prezintă fenomenul de compactare; 7304 mii hectare au o rezervă mică şi foarte mică de humus.

Legea fondului funciar şi Legea mediului stabilesc la nivel național sisteme de supraveghere evaluare şi avertizare cu privire la calitatea solurilor, activitate care intră în atribuțiile Ministerului Agriculturii şi Alimentației, Ministerului Mediului, Academiei de Ştiințe Agricole şi Silvice.

1.2. Piețele pământului rural

În agricultura României, aflată în tranziție la economia de piață, formarea piețelor funciare are o importanță deosebită, determinată atât de rolul fondului funciar, ca factor de producție, cât şi de funcțiile pe care această piață le-ar putea îndeplini pentru ajustarea structurală şi revigorarea agriculturii după decolectivizare şi dezetatizare.

Ca orice alte piețe, piețele funciare oferă informații agenților economici participanți la tranzacțiile funciare, verifică în ultimă instanță concordanța dintre dimensiunea, structura şi calitatea ofertei de pământ cu nivelul, structura şi calitatea cererii de pământ, iar prin instrumente şi pârghii proprii – preț, rentă, arendă, dijmă, dividend, redevență – acționează în direcția reglării cererii şi ofertei de pământ pe total şi pe segmentele sale. Funcționarea piețelor funciare

favorizează accesul producătorilor agricoli la instituții de credit, pământul dovedindu-se a fi cea mai sigură garanție pentru creditul agricol.

1.2.1. Vânzarea-cumpărarea pământului în spațiul rural

a. Dinamica pieței pământului agricol

În perioada economiei de comandă, terenurile puteau trece din proprietatea unei persoane – juridice sau fizice – în proprietatea altei persoane, numai în mod excepțional. Deşi Legea fondului funciar nr. 18/1991 a cuprins un capitol aparte privind circulația juridică a terenurilor agricole, aceasta a fost blocată până în 1998 din cauza neîndeplinirii unor prevederi din legea menționată (în principal, crearea Agenției de Dezvoltare şi Amenajare Rurală). În aceste condiții s-a dezvoltat o piață a pământului neoficială. Cei interesați în vânzarea-cumpărarea pământului, încercând să nu încalce legea, au recurs la soluții ca, de exemplu, încheierea unor acte juridice, aparent de donație, însoțite de acte de vânzare-cumpărare sub semnătură privată etc.

Pentru această perioadă, o imagine asupra intențiilor proprietarilor de pământ în legătură cu vânzarea sau/şi cumpărarea de pământ rezultă din ancheta Institutului de Economie Agrară şi a Institutului de Cercetare a Calității Vieții ale Academiei Române, efectuată în mediul rural în 1994. Din totalul persoanelor chestionate, 92,6% nu doresc să vândă pământul, iar 74,9% nu doresc să cumpere pământ. Două au fost motivele principale invocate de cei care nu doresc să cumpere pământ: vârsta înaintată pentru a lucra pământul şi lipsa banilor. Dintre rațiunile celor care doresc să cumpere pământ, pe primul plan se situează obținerea unor venituri mai mari, consolidarea securității economice şi asigurarea unei vieți mai bune copiilor.

O situație asemănătoare rezultă din sondajul organizat în 1996 de Banca Mondială şi cosponsorizat de Uniunea Europeană. Dintre agricultorii întrebați dacă ar dori să-şi vândă pământul 8% au răspuns afirmativ. Procentul celor care ar vinde pământ creşte în raport de suprafața aflată în proprietate şi vârsta agricultorului. Astfel, 16% din gospodăriile cu cele mai mari suprafețe (6 ha şi peste) şi cu cei mai în vârstă agricultori (peste 65 de ani) ar vinde pământ, dacă ar avea ocazia. Din sondajul menționat a rezultat că disponibilitatea de a vinde pământ este mai mare în Câmpia Dunării de Jos şi Transilvania (13%) şi mai redusă în Podişul Moldovei (5%) (Agricultura privată în România, Sondaj în gospodării, 1997).

Intrarea în vigoare a Legii nr. 54/1998 privind circulația juridică a terenurilor marchează începutul procesului de vânzare-cumpărare (legală) a pământului. Din informațiile disponibile la Ministerul Agriculturii şi Alimentației, rezultă următoarele concluzii:

- suprafața înstrăinată este relativ redusă atât în extravilan, cât şi în intravilan;

- suprafața medie care revine la un contract de vânzare-cumpărare este de 1,30 ha în extravilan şi 0,33 ha în intravilan;
- cele mai multe contracte şi cele mai mari suprafețe înstrăinate în extravilan se întâlnesc în județele: Botoşani, Arad, Timiş, Argeş, Bacău, Călăraşi, Buzău, Dolj şi Bihor;
- prețul mediu al unei hectar de pământ în extravilan este de 9,48 milioane lei.

Tabelul nr. 4

Vânzarea-cumpărarea de terenuri agricole în extravilan, după intrarea în vigoare a Legii nr. 54/1998 privind circulația juridică a terenurilor[x)]

	vânzare-cumărare de terenuri	
	în extravilan	în intravilan
Suprafață înstrăinată	24464	20578
Număr contracte vânzare-cumpărare	19153	57964
Valoare totală - mil. lei	231823	819973
preț pe hectar - mil. lei	9,48	39,85

x) Datele se referă la 2119 localități, la data de 26,04,1999.

Sursa: *Ministerul Agriculturii şi Alimentației.*

Acest preț este aproximativ jumătate din prețui care ar rezulta din capitalizarea arendei la dobânda real pozitivă (diferența dintre rata nominală a dobânzii şi rata inflației). Cauzele unei asemenea situații pot fi: lipsa de interes pentru cumpărarea de pământ, datorită prețului redus al produselor agricole şi greutăților întâmpinate la desfacerea lor; penuria de capital pentru cumpărarea de pământ; lipsa de credite şi nerezolvarea problemelor privind ipotecarea pământului, drept garanție pentru obținerea lor, numărul mare al populației rurale pentru care pământul este principalul mijloc de existență, la care s-ar putea adăuga subevaluarea pământului în actele de vânzare-cumpărare, pentru diminuarea costurilor de tranzacție solicitate la transferul de proprietate.

Există mari variații ale prețului pământului de la un județ la altul. Cele mai reduse prețuri se întâlnesc în județele cu cele mai fertile terenuri, județele: Giurgiu – 1,42 mil. lei/ha – şi Teleorman – 2,14 mil. lei/ha – județe cu populație relativ săracă şi îmbătrânită peste nivelul mediu pe țară, cu posibilități reduse de desfacere a produselor pe piața internă.

Prețuri relativ mici, sub 3 mil. lei/ha se înregistrează şi în alte județe, în principal, din zona de şes – Tulcea, Călăraşi, Ialomița, Timiş, Dolj, Satu Mare, Dâmbovița, Iaşi, Mehedinți, Botoşani. Cele mai mari prețuri se întâlnesc în județele Ilfov – 25,70 mil. lei/ha şi Prahova 16,44 mil. lei/ha, determinate, în principal, de oportunitățile oferite de apropierea de Bucureşti, în primul caz şi de nivelul ridicat de urbanizare, în al doilea caz. Prețul pământului este relativ ma-

re şi în județele: Vâlcea, Harghita, Neamț, Braşov, Argeş, Covasna, județe cu o densitate mai mare a populației, cu pământ agricol relativ mai puțin, cu posibilități de dezvoltare a turismului ş.a.

Prețul la care se vinde pământul în România este mult inferior celui din țările Uniunii Europene şi din alte țări. Evaluat în dolari, la cursul de 14500 lei dolarul, rezultă că prețul mediu al unui ha de teren este de 659,8 dolari, cu variații de la 97,9 dolari/ha în județul Giurgiu, la 1772,4 dolari/ha în județul Ilfov.

b. Participanții la tranzacțiile funciare: cine vinde şi cine cumpără pământ, cât şi în ce regiune

Vând pământ, în principal: proprietarii neagricultori, îndeosebi orăşenii; proprietarii vârstnici, fără moştenitori; proprietarii de terenuri situate pe raza altor localități şi județe; proprietarii lipsiți de mijloace de producție şi de surse de venituri acoperitoare pentru nevoile producției şi cele gospodăreşti.

Cumpără pământ, în principal: deținătorii de tractoare, combine şi alte mijloace de producție; agricultorii cu resurse de muncă, pregătire profesională şi venituri agricole sau/şi neagricole; coproprietari, vecini sau arendaşi.

c. Legislația privind vânzarea-cumpărarea pământului

Legea nr. 54/1998 privind circulația juridică a pământului prevede că terenurile proprietate privată, indiferent de titularul lor, sunt şi rămân în circuitul civil. Ele pot fi dobândite şi înstrăinate prin oricare din modurile stabilite de legislație civilă, cu respectarea unor condiții:

- Terenurile situate în intravilan şi extravilan pot fi înstrăinate, indiferent de întinderea suprafeței, prin acte juridice între vii – inclusiv prin vânzare – încheiate în formă autentică. Pentru a deveni opozabile față de terți este necesară transcrierea acestor acte în Registrul de publicitate al cărții funciare. Actele juridice au la bază titlurile de proprietate asupra pământului:
- Pentru a limita procesul de refacere a unor proprietăți funciare mari şi de stratificare a producătorilor agricoli, proprietatea dobânditorului nu poate depăşi 200 de ha teren agricol în echivalent arabil, de familie, prin familie înțelegându-se soții şi copiii necăsătoriți, dacă gospodăresc împreună cu părinții lor (Legea nr. 18/1991 prevedea ca limită 100 de ha). Încălcarea acestei prevederi se sancționează cu reducțiunea actului juridic până la limita suprafeței legale;
- Cetățenii străini şi apatrizii, precum şi persoanele juridice străine nu pot dobândi dreptul de proprietate asupra terenurilor în România prin acte juridice între vii sau prin cauză de moarte. Aceste persoane pot dobândi fără restricții numai bunuri mobile sau imobile, de tipul construcțiilor. Acestora li se poate recunoaşte numai dreptul de folosință (cesiune) asupra terenului aferent;

- În cazul terenurilor care fac obiectul investițiilor străine, persoanele juridice străine care şi-au stabilit sediul în România, pot dobândi, pe durata existenței acestora, dreptul de proprietate asupra terenurilor necesare pentru realizarea obiectivului lor de activitate. Vânzarea terenului către investitorul străin pe durata funcționării societății comerciale reprezintă, de fapt, o cesiune şi nu o vânzare în sensul legii, un investitor străin neputând dobândi, pe cale indirectă, prin construirea unei societăți cu sediul în țară, ceea ce nu poate dobândi în mod direct, printr-un contract translativ de proprietate imobiliară, de drept comun;
- Persoanele fizice care au cetățenie română şi domiciliul în străinătate pot dobândi în România, prin acte juridice între vii şi prin moştenire, terenuri de orice fel. Realizarea acestei prevederi din Legea nr. 54/1998 sporeşte numărul proprietarilor neagricoli, suprafața pe care o dețin şi măreşte distanța spațială dintre ei şi cei care le lucrează pământul (Legea nr. 18/1991, obliga persoanele fizice care aveau cetățenia română, dar nu aveau domiciliul în România să înstrăineze terenurile dobândite prin moştenire sau înainte de intrarea în vigoare a legii, sub sancțiunea trecerii lor în mod gratuit în proprietatea statului);
- Vânzarea terenurilor agricole situate în extravilan este condiționată de exercitarea dreptului de preemțiune (de prioritate la cumpărare), acest drept avându-l în ordine – coproprietarii, proprietarii vecini şi arendaşii. Dacă nici unul dintre beneficiarii dreptului de preemțiune nu se pronunță în termenul prevăzut de lege pentru exercitarea acestui drept, sau dacă prețul oferit de ei nu este convenabil vânzătorului, terenul se poate vinde în mod liber, respectiv, oricărei persoane care vrea să-l cumpere. Actul de înstrăinare încheiat cu încălcarea dreptului de preemțiune este anulabil.

Aceste condiții evidențiază poziția centrală a pământului în reforma economică şi în confruntarea de interese.

În viziunea unor experți străini şi români, astfel de restricții în legătură cu proprietatea asupra pământului ar fi neconcordante cu principiile economiei de piață şi ar reprezenta obstacole în formarea unor structuri eficiente bazate pe proprietatea privată.

d. Informarea vânzătorului şi cumpărătorului de terenuri agricole

Un sistem de informare a participanților la tranzacțiile funciare este abia la începutul formării lui. Sunt însă de menționat mai multe canale de informații:

- Înstrăinarea de terenuri agricole în extravilan se realizează în condițiile exercitării dreptului de preemțiune, care revine coproprietarilor, dacă este cazul, apoi proprietarilor vecini şi arendaşilor. Din această prevedere a Legii nr. 54/1998 privind circulația juridică a terenurilor rezultă obligația proprietarului terenului care urmează să fie vândut de a face publică intenția de a vinde terenul respectiv, astfel încât titularii dreptu-

lui de preemțiune să aibă posibilitatea să ia cunoştință de această intenție şi să se pronunțe asupra exercitării dreptului lor de preemțiune într-o anumită limită de timp;

- Atât în Bucureşti, cât şi în județe funcționează agenții imobiliare la care pot să apeleze ofertanții sau solicitanții de terenuri şi care pot mijloci tranzacții funciare contra unui comision de 2-3% din valoarea tranzacției;
- Diferite forme de publicitate – centrale şi locale – oferă zilnic, săptămânal sau lunar, informații referitoare la oferte şi solicitări de terenuri – suprafețe, poziție, situare spațială, oportunități, prețuri ş.a.;
- Oficiile județene pentru studii pedologice şi agrotehnice pot oferi la cerere vânzătorului şi cumpărătorului de terenuri agricole informații cu privire la calitatea terenurilor care fac obiectul tranzacțiilor funciare, încadrarea lor în clasele de pretabilitate, notele de bonitare ş.a.;
- În cadrul sistemului de informații privind piața funciară, un loc important îl ocupă cadastrul şi publicitatea imobiliară (organizate pe baza Legii nr. 7/1996). Prin cadastrul general se asigură sistemul unitar şi obligatoriu de evidență tehnică, economică şi juridică prin care se realizează identificarea, înregistrarea, reprezentarea pe hărți şi planuri cadastrale a tuturor terenurilor, precum şi a celorlalte bunuri imobile de pe întreg teritoriul țării, indiferent de destinația lor şi de proprietar. El se organizează la nivelul fiecărei unități administrative (comună, oraş, municipiu şi la nivel național) prin instituțiile create în acest scop – Oficiul Național de Cadastru, Geodezie şi Cartografie – la nivel național şi oficiile teritoriale de cadastru, geodezie şi cartografie – la nivelul județelor şi municipiului Bucureşti. Publicitatea imobiliară are ca obiect înscrierea în cartea funciară a dreptului de proprietate şi a celorlalte drepturi reale, care se transmit, se constituie, se modifică sau se sting, după caz, ca urmare a actelor şi faptelor juridice referitoare la un bun imobil. Ca urmare, publicitatea imobiliară pune la dispoziție celor interesați informații oficiale, demne de încredere, privitoare la situația de fapt şi de drept a unui teren sau alt bun imobil dintr-o localitate, informații absolut necesare pentru tranzacțiile funciare.

Informațiile din cadastrul general şi publicitatea imobiliară reprezintă bun proprietate publică a statului şi sunt accesibile, contra cost, persoanelor fizice şi juridice, cu excepția cazurilor privind securitatea națională.

e. Obstacole care frânează funcționarea pieței de vânzare-cumpărare a pământului agricol şi eficiența tranzacțiilor

Menționăm astfel:

- întârzierea clarificării depline a drepturilor de proprietate şi de circulație a terenurilor, inclusiv din domeniul privat al statului;

- desfăşurarea lentă a acțiunii de eliberare a titlurilor de proprietate, care până în prezent s-a realizat pentru aproximativ 3/4 din cei îndreptățiți;
- posibilitățile încă reduse ale producătorilor agricoli de a-şi forma venituri care să le permită cumpărarea de pământ;
- procesul inflaționist care îi determină pe unii potențiali vânzători să mai aştepte, mai ales, dacă nu au pe ce să cheltuiască banii obținuți din vânzarea pământului;
- slaba angajare a producătorilor agricoli (în majoritate țărani cu gospodării de autoconsum) în producția pentru piață;
- accesul limitat la credite şi dobânzi bancare exagerat de mari;
- piața funciară din România resimte lipsa condițiilor pentru fluidizarea acesteia: acordarea de credite în condiții avantajoase pentru cumpărarea de pământ prin sistemul bancar existent sau prin înființarea unor bănci specializate, soluționarea problemelor pe care le ridică folosirea pământului drept garanție pentru obținerea de credite, stimularea creditului ipotecar.

Înlăturarea acestor obstacole va conduce la liberalizarea deplină a vânzării-cumpărării de terenuri agricole, fapt care va contribui la stimularea dezvoltării agriculturii:

- se va realiza ameliorarea structurii de proprietate asupra pământului, îndeosebi pe seama suprafețelor deținute de neagricultori. Pământul va deveni în mai mare măsură proprietatea celor care se ocupă de agricultură. Va fi depăşită limita prevăzută de legislația în vigoare pentru reconstituirea sau constituirea dreptului de proprietate;
- vor creşte dimensiunile fermelor agricole – familiale sau cu muncă angajată – cerință esențială pentru formarea unei agriculturi performante şi competitive;
- acordarea de facilități familiilor tinerilor agricultori va determina o îmbunătățire a structurii de vârstă a producătorilor agricoli şi va contribui la crearea unei noi generații de agricultori, receptivi la tehnologiile performante şi cu motivație pentru agricultura de mare randament;
- aplicarea dreptului de preemțiune al coproprietarilor, vecinilor sau arendaşilor va contribui la diminuarea fărâmițării suprafețelor de teren, cu efecte benefice asupra producției, costurilor şi rentabilității.

1.2.2.Arendarea pământului

a. Gradul de extindere a arendării pământului

Arendarea reprezintă principalul segment al pieței funciare. În perioada economiei de comandă, arendarea pământului a fost oficial interzisă prin Decretul nr. 115 din 28 martie 1959. După 1989, prin reconstituirea şi constituirea dreptului de proprietate privată asupra pământului, ca efect al aplicării Legii

fondului funciar nr. 18/1991, s-au creat premisele arendării pământului şi a altor bunuri agricole. Aceasta nu este cauzată de existența unor mari proprietăți funciare, ci de proprietatea reconstituită şi constituită până la 10 ha pe baza Legii nr. 18/1991, limită care urmează să urce până la 50 ha pe baza Legii nr. 169/1997.

Arendarea s-a extins cel mai mult în zona de câmpie. Din suprafața utilizată, suprafața dată în arendă sau folosință reprezintă 10% în comunele de câmpie, 9% în comunele de deal şi 3% în comunele de munte. În agroregiunea Câmpia Dunării de Jos (județele Constanța, Tulcea, Brăila şi Galați) suprafața de teren arendată sau dată în folosință se ridică la 19% din suprafața agricolă, în Câmpia Centrală Română (Ialomița, Călăraşi, Teleorman şi Giurgiu) la 11%, în Podişul Moldovei (Botoşani, Iaşi şi Vaslui) la 9%. (Agricultura privată, Sondaj în gospodării, 1997).

b. Cine dă şi cine ia pământul în arendă

Cei care dau pământ în arendă sunt, în principal:

- după suprafața de teren deținută în proprietate – micii proprietari;
- după vârsta proprietarilor – agricultorii vârstnici de 65 de ani şi peste, care arendează 15% din suprafața pe care o dețin; la proprietarii sub 65 ani suprafața arendată se ridică numai la 4%. (Agricultura privată. – Sondaj în gospodărie, 1997);
- după ocupație – proprietarii neagricultori.

Cei care iau pământ în arendă sunt în principal:

- agricultori care cultivă suprafețele de teren cu forțe proprii sau ale persoanelor din familie, acoperind integral sau în cea mai mare parte necesarul de forță de muncă;
- persoane fizice care cultivă suprafețele de teren folosind forță de muncă salariată;
- societăți agricole de producători, cu caracter privat – asociație sau cooperativă;
- societăți cu capital de stat, majoritar de stat (foste IAS-uri etc.), mixt (cu participare de capital străin) sau particular.

În localitățile în care există societăți agricole private sau cu capital majoritar de stat prevalează arendarea către aceste societăți.

c. Cadrul legislativ al arendării

Arendarea suprafețelor de teren şi a altor bunuri agricole este reglementată de Legea arendării nr. 16/1994, modificată şi completată în 1998. Potrivit legii, arendarea se face prin contract scris între arendatori şi arendaşi, contract care, pentru valabilitate şi opozabilitate, se înregistrează la Consiliul local în a cărui rază teritorială se află bunurile arendate.

Părțile contractante pot fi persoane fizice sau juridice. Arendaşii, persoane fizice, pot fi cetățeni români, indiferent dacă au domiciliul în țară sau străinătate, cu condiția să aibă pregătire de specialitate agricolă, practică agricolă sau un atestat de cunoştințe agricole şi să prezinte garanțiile solicitate de arendator; arendaşii, persoane juridice, pot fi persoane juridice române, cu sediul în România, inclusiv cele cu capital parțial sau integral străin, cu condiția să aibă ca obiect de activitate exploatarea bunurilor agricole şi să prezinte garanțiile solicitate de arendatori.

Legislația privind arendarea prevede şi o serie de restricții sau incapacități care vizează persoanele care nu pot lua în arendă bunuri agricole şi persoanele juridice care nu pot da în arendă asemenea bunuri.

Nu pot da în arendă bunuri agricole: regiile autonome, institutele şi stațiunile de cercetare şi producție agricole, societățile comerciale şi alte unități care au în patrimoniu sau în administrare terenuri proprietate de stat.

Nu pot lua în arendă bunuri agricole: a) funcționarii publici şi salariații din conducerile administrative ale persoanelor juridice menționate; b) agenții economici cu capital majoritar de stat, prestatori de servicii, rezultați din transformarea fostelor stațiuni de mecanizare a agriculturii, respectiv, societățile comerciale pe acțiuni AGROMEC.

Interdicția încetează în cazul în care capitalul de stat nu mai este majoritar.

Un loc aparte în reglementările privind arendarea se referă la obligațiile şi drepturile arendatorului şi arendaşului.

Arendatorul este obligat:

- să predea bunurile arendate în termenul şi în condițiile stabilite;
- să garanteze arendaşilor evicțiune totală sau parțială, respectiv, să-i asigure exploatarea liniştită şi utilă a bunului agricol arendat;
- să nu schimbe destinația bunului agricol arendat;
- să primească bunurile arendate la încetarea contractului de arendare;
- să îndeplinească toate celelalte obligații asumate prin contract.

Arendaşul are obligația:

- să folosească bunurile arendate, ca un bun proprietar;
- să mențină potențialul productiv al bunurilor arendate;
- să le restituie la încetarea contractului;
- să plătească arenda la termenele şi modalitățile stabilite;
- să execute toate celelalte obligații contractuale.

Arendatorului îi revine obligația de a plăti impozitele şi taxele pentru bunurile arendate, iar arendaşului – obligația de a plăti impozitele pe veniturile realizate din exploatarea bunurilor agricole arendate.

Arendatorul are dreptul de a controla oricând modul în care arendaşul administrează bunurile arendate şi, evident, de a primi prețul arendării, arenda; la rândul său, arendaşul beneficiază, în calitate de producător agricol, de facili-

tățile de creditare şi impozitare prevăzute de actele normative în vigoare; de asemenea, arendaşul persoana fizică, are dreptul de preemțiune (după coproprietar şi proprietarii vecini) în cazul înstrăinării prin vânzare a terenurilor agricole din extravilan, arendate.

Referitor la durata contractului de arendare, respectiv la stabilirea datei de la care produce efecte şi a celei la care efectele încetează să se producă, potrivit Legii arendării nr. 16/1994, durata arendării, nu poate fi mai mică de cinci ani, cu unele excepții. În forma sa modificată şi completată, Legea arendării stipulează că durata arendării se stabileşte de către părți. Lipsa unor prevederi normative ar putea dăuna aşezării pe baze raționale a arendării şi a relațiilor dintre arendaşi şi arendatori.

Contractul de arendare încetează la expirarea termenului convenit între părți. El poate fi reînnoit potrivit înțelegerii părților; poate fi cesionat de către arendaş soțului coparticipant la exploatarea bunurilor agricole sau descendenților săi care au împlinit vârsta majoratului (cu acordul scris al arendaşului); poate continua în cazul decesului arendatorului sau arendaşului (caz în care moştenitorii majori trebuie să comunice în scris intențiilor lor şi să obțină acordul scris al celeilalte părți); poate să înceteze înainte de a ajunge la termen, dacă părțile convin cu privire la rezilierea contractului.

Cu privire la persoanele fizice cărora Legea nr. 18/1991 le-a stabilit calitatea de acționar, Legea arendării nr. 16/1994 le dă dreptul să opteze pentru calitatea de locator (arendator). Contractul de locațiune se încheie pentru perioada minimă de arendare prevăzută de lege (cinci ani), după a cărei expirare persoanele îndreptățite pot exploata terenurile în mod liber, în calitate de proprietari. Pe durata contractului, locatorul nu are asupra terenului drept de proprietate şi, ca atare, nu poate să-şi exercite cele trei prerogative – dreptul de posesie, dreptul de folosință şi dreptul de dispoziție.

Un punct nodal al tranzacțiilor dintre proprietar şi arendaş îl constituie arenda pe care arendaşul se obligă să o plătească arendatorului pentru dreptul de a folosi o anumită suprafață de teren, pe o perioadă determinată de timp.

În România, dacă inițial Legea arendării nr. 16/1994 prevedea limite minime şi maxime pentru arendă, plata ei putându-se face în natură, în bani sau în natură şi în bani, potrivit înțelegerii părților contractante, în forma modificată şi completată a legii, plata arendei se face potrivit înțelegerii părților contractante şi se execută la termenele şi locul stabilit în contract. Deşi nu mai sunt menționate în lege, elementele în funcție de care se stabileşte arenda pentru fiecare categorie de folosință sunt: suprafața, potențialul de producție, structura parcelară, relieful şi gradul de accesibilitate a mecanizării, posibilitățile de acces, distanța față de centrul administrativ, amenajările de îmbunătățiri funciare; tipul plantațiilor pomiviticole, vârsta, starea tehnică şi biologică etc.

În practică se folosesc diferite modalități de calculare a arendei.

Calcularea arendei pe baza potențialului de producție a terenului. Pentru determinarea potențialului lor de producție, terenurile se clasifică în funcție de sol, relief, climă, apă freatică, pe baza notelor de bonitare naturală, în cinci clase de calitate. Fiecare clasă de calitate se împarte în trei categorii. Calitatea şi categoria terenurilor agricole se stabilesc de organele abilitate – Institutul de Cercetări pentru Tehnologie şi Agrochimie şi oficiile județene pentru studii pedologice şi agrochimice.

În funcție de calitatea şi categoria terenurilor, părțile contractante stabilesc producția potențială şi, pe baza acesteia, nivelul arendei şi modalitățile de plată. În acest scop punctele de bonitare sunt echivalate în produse. Un punct de bonitare este echivalat cu 40 kg de grâu, 45 kg de orz, 52 kg de porumb, 16 kg de floarea-soarelui, 200 kg de cartofi, 280 kg de sfeclă de zahăr.

Calcularea arendei pe baza potențialului de producție se practică, în special, de către persoanele juridice care dispun de informații, personal calificat şi mijloace tehnice necesare.

Calcularea arendei, ca procent din producția obținută la hectar pe baza tradiției locale, este forma cea mai răspândită în condițiile actuale: de regulă, mărimea arendei variază între 1/5 şi 1/3 din recoltă.

Calcularea arendei, ca o cantitate fixă de produse la hectar. De regulă, mărimea ei oscilează la grâu în jurul a 600 de kg la hectar.

Calcularea arendei ca procent din profitul net. Este puțin folosită. Părțile contractante sunt reticente față de o asemenea calculare a arendei, în principal, datorită dificultăților care apar în definirea şi măsurarea profitului, precum şi datorită stării de nesiguranță privind realizarea de profit în perioada de criză pe care o traversează agricultura şi economia României. Deşi nu sunt prevăzute în legislația actuală şi alte aranjamente decât arendarea, în practică sunt relativ frecvente cazurile de dare în parte (dijmă).

d. Sistemul informațional referitor la arendare

Un sistem informațional adecvat monitorizării tranzacțiilor privitoare la arendarea terenurilor agricole şi la informarea arendatorilor şi arendaşilor este în curs de realizare, cu participarea Ministerului Agriculturii şt Alimentației (prin direcțiile de specialitate) şi a organismelor de administrație locală. Pe plan local (la nivelul comunelor) există o anumită circulație a informațiilor cu privire la intențiile de arendare, condițiile acesteia, nivelul şi forma de plată a arendei ş.a.

e. Obstacole

Deşi s-a extins în ultimii ani, arendarea întâmpină anumite obstacole. Dintre acestea menționăm:

- puterea economică precară a gospodăriilor individuale care ar dori să arendeze terenuri agricole;
- numărul redus de întreprinzători dispuşi să-şi asume riscul formării unei exploatații pe baza arendării pământului;

- lipsa acută de capital şi dobânzile exagerat de mari practicate de bănci;
- mărimea redusă a parcelelor de teren oferite spre arendare şi dificultatea de a le comasa, fapt care influenţează randamentele, costurile şi eficienţa producţiei;
- existenţa suprapopulaţiei agricole care se manifestă ca factor de conservare a micii proprietăţi şi exploataţii, atât timp cât nu este atrasă în alte activităţi;
- greutăţile pe care le întâmpină arendaşul în desfacerea produselor şi în recuperarea cheltuielilor, inclusiv pentru plata arendei;
- insuficienta cunoaştere a legislaţiei sau eludarea ei.

1.2.3. Politici şi programe menite să faciliteze eficienţa şi transparenţa pieţelor pământului

Aceste politici şi programe se referă, în primul rând, la clarificarea deplină a drepturilor de proprietate şi de circulaţie a terenurilor agricole, inclusiv din domeniul privat al statului şi fac obiectul mai multor legi şi proiecte de legi aflate în dezbaterea Parlamentului României. Legea nr. 169/1997 pentru modificarea şi completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991 prevede reconstituirea dreptului de proprietate a persoanelor ale căror terenuri au fost expropriate prin Decretul nr. 83/1949 (care fuseseră excluse de la acest drept prin aplicarea Legii nr. 18/1991), precum şi retrocedarea terenurilor celor care le-au avut, până la 50 ha teren agricol şi, respectiv, până la 10 hectare teren cu destinaţie forestieră, în funcţie de rezultatul balanţei fondului funciar.

Două proiecte de lege, urmărind acelaşi scop – restructurarea şi privatizarea societăţilor agricole comerciale cu capital majoritar de stat (fostele întreprinderi agricole de stat) şi clarificarea regimului juridic al proprietăţii pământului din domeniul privat al statului – se află în dezbaterea Parlamentului, urmând să se aprobe cel care va corespunde cel mai bine scopului avut în vedere.

Unul dintre aceste proiecte prevede înfiinţarea Agenţiei Naţionale a Fermelor Agricole prin preluarea de la Fondul Proprietăţii de Stat a capitalului social al societăţilor comerciale agricole pe acţiuni cu profil agricol şi exercitarea în numele statului a drepturilor şi obligaţiilor care îi revin în calitate de acţionar.

Între atribuţiile ANFA un loc important îl ocupă restituirea efectivă a terenurilor agricole asupra cărora, potrivit Legii nr. 169/1997, s-a stabilit dreptul de proprietate al locatorilor şi acţionarilor şi al altor persoane îndreptăţite. În felul acesta domeniul privat al statului, care ar urma să fie administrat de ANFA, s-ar restrânge la terenurile rămase după efectuarea restituirilor menţionate şi, evident, la activităţile care se desfăşoară pe aceste terenuri în cadrul fermelor de stat. Pentru aceasta ANFA i se stabilesc atribuţii referitoare la: elaborarea programelor pe termen scurt şi mediu în domeniul producţiei vegetale şi animale şi la urmărirea realizării acestora; stabilirea indicatorilor de referinţă, a obiectivelor şi criteriilor de performanţă pentru managerii societăţilor comerciale, in-

clusiv pentru restructurarea şi privatizarea acestor societăți. În opinia Băncii Mondiale, exprimată într-o scrisoare adresată primului-ministru al României şi preşedintelui FPS, prin această lege se va înființa o agenție de stat care va avea atribuții largi, ce vor submina procesul către o economie de piață în agricultură. Adoptarea acestei legi va reprezenta un pas înapoi în privatizarea fermelor de stat, prevăzută în programul ASAL şi va crea premisele anulării acestui program.

Al doilea proiect de lege aflat în dezbaterea Parlamentului are în vedere privatizarea societăților comerciale care dețin în administrare terenuri agricole sau terenuri sub luciu de apă. Principalele prevederi se referă la stabilirea cadrului juridic pentru vânzarea acțiunilor emise de societățile comerciale şi deținute de stat şi pentru vânzarea activelor acestor societăți comerciale, precum şi la stabilirea regimului concesionării terenurilor aflate în exploatarea acestor societăți. Proiectul de lege prevede înființarea Agenției Domeniului Statului, având drept scop: a) exercitarea în numele statului a prerogativelor dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole şi terenurilor de sub luciu de apă aparținând domeniului privat al statului; b) concesionarea bunurilor, activităților şi serviciilor, precum şi a terenurilor din domeniu public sau privat aflate în administrarea institutelor şi stațiunilor de cercetări ştiințifice, a unităților de învățământ agricol şi silvic, a companiilor şi societăților naționale din domeniul de activitate al Ministerului Agriculturii şi Alimentației. Pentru piețele funciare, înființarea Agenției Domeniului Statului are două implicații majore. Prima: prin retrocedarea terenului proprietarilor îndreptățiți în conformitate cu prevederile Legii nr. 169/1997 creşte suprafața de teren care poate fi vândută, respectiv, cumpărată, arendată etc. A doua: suprafața de teren care rămâne în domeniul privat al statului şi deci în administrarea Agenției Domeniului Statului poate fi concesionată persoanelor fizice sau juridice solicitante în schimbu1 unei redevențe. Apare astfel un nou segment al piețelor funciare – concesionarea suprafețelor de teren din domeniul privat al statului.

În al doilea rând, sunt de menționat politicile şi programele pentru sprijinirea arendaşilor – persoane fizice sau juridice – care au încheiat contracte de arendare, menite să faciliteze eficiența arendării terenurilor. Astfel, arendaşii beneficiază de sprijinul acordat de stat prin subvenționarea cu 70% a dobânzii la creditele bancare obținute de la băncile comerciale în vederea achiziționării de tractoare, combine, maşini şi utilaje agricole, precum şi de instalații pentru irigat din producția internă. De asemenea, arendaşii beneficiază de cupoanele acordate de stat în valoare de 175.000 de lei/hectar pentru cumpărarea de semințe, îngrăşăminte chimice, material săditor pomiviticol etc.

În al treilea rând, o serie de instituții au ca obiect de activitate probleme ale piețelor pământului. Pe primul plan se situează Oficiul Național de Cadastru, Geodezie şi Cartografie – la nivel național şi oficiile teritoriale de cadastru, geodezie şi cartografie – la nivelul județelor, la care s-au făcut referiri.

În organigrama Ministerului Agriculturii şi Alimentației funcționează o direcție de concesionare şi arendare a terenurilor agricole a cărei principală atribuție este monitorizarea circulației terenurilor agricole şi a diferitelor segmente ale pieței funciare (vânzare-cumpărare, arendare, concesionare), pe total agricultură şi în profil teritorial. Agenția Națională de Consultanță Agricolă, creată în 1998, are între obiectivele sale extensia rezultatelor cercetării ştiințifice la utilizatori, pregătirea informației şi asigurarea fluxului informațional către producătorii agricoli, stabilirea metodologiei de estimare a prețului pământului, identificarea de ferme, în diferite zone ale țării, pentru cultura plantelor şi creşterea animalelor, la cererea unor investitori străini şi a unor organisme internaționale.

În al patrulea rând, costurile de tranzacție reprezintă un stimulent sau un element de descurajare a pieței funciare. Ordonanța Guvernului din ianuarie 1995 prevedea o reducere a taxei de tranzacție pentru pământ şi alte imobile de la 9-16% la 2-7,% din valoarea tranzacției, fapt care poate conduce la creşterea interesului pentru investiții în pământ şi la dinamizarea pieței funciare. Costurile de tranzacție se adaugă la prețul plătit pentru achiziționarea pământului şi cad în sarcina cumpărătorului. Ele includ taxele notariale, taxa de timbru judiciar, onorariul avocatului, plata topografului măsurător, taxa de timbru pentru înregistrarea în Cartea funciară. Actele de înstrăinare se taxează la valoarea declarată de părți în actul autentic.

În al cincilea, rând orice solicitant – persoană fizică sau juridică – are acces la credite cu dobândă curentă dacă se înscrie în cerințele băncilor între care pe primul plan se situează prezentarea de garanții acceptabile, siguranța returnării creditului la scadență şi plata dobânzii aferente la termenele convenite. Prevederi speciale privind accesul la creditul funciar, facilități pentru solicitanții de astfel de credite, acceptarea pământului drept garanție vor fi cuprinse în Legea creditului agricol, aflată în stadiul de proiect a Ministerul Agriculturii şi Alimentației.

În al şaselea rând, problematica pieței pământului în România constituie obiect de cercetare în cadrul Institutului de Economie Agrară al Academiei Române şi Institutului de Economie Agrară al Academiei Agricole şi Silvice, precum şi în sistemul doctoratului. Recent au fost elaborate şi susținute teza de doctorat „Renta funciară şi dezvoltarea agriculturii" (la Institutului Național de Cercetări Economice din Bucureşti) şi teza de doctorat „Considerații privind determinarea rentei funciare în agricultură" (la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", din Iaşi).

1.3. Politici şi programe pentru dezvoltarea rurală

1.3.1. Producția agricolă

Dezvoltarea producției agricole constituie componenta esențială a politicii agrare a României, ale cărei obiective permanente sunt:

- asigurarea securității alimentare, respectiv, posibilitatea întregii populații de a dispune în permanență de alimentele necesare pentru a duce o viață activă şi sănătoasă;
- dezvoltarea agriculturii durabile, capabilă să producă surplus economic, să se integreze eficient în mecanismele economiei de piață, să se dezvolte în armonie cu mediul înconjurător, să asigure agricultorilor venituri comparabile cu ale altor categorii socioeconomice şi să contribuie la ridicarea calității vieții populației.

Principalele orientări ale politicilor şi programelor de dezvoltare rurală în domeniul producției agricole sunt:

- continuarea procesului de privatizare în agricultură, în sfera serviciilor, în industria alimentară şi în distribuția produselor agroalimentare;
- dimensionarea producției şi a structurii acesteia în concordanță cu evoluția cererii interne şi externe de produse agroalimentare, pe bază de eficiență, performanță şi competitivitate;
- aplicarea unor politici economice şi financiare care să asigure stimularea producției agroalimentare, stabilizarea piețelor;
- creşterea performanțelor în agricultură prin promovarea progresul tehnic, raționalizarea producției şi o mai bună utilizare a factorilor de producție şi, cu deosebire, a forței de muncă;
- restructurarea şi revigorarea sistemului național de cercetare ştiințifică şi tehnologică în agricultură şi industria alimentară;
- crearea unui sistem de parteneriat care să asocieze instituțiile publice şi sectorul privat la nivelul agriculturii şi industriei alimentare (regional şi local);
- dezvoltarea rurală integrată prin diversificarea şi amplificarea funcțiilor – economică, ecologică şi socială – a comunităților rurale şi prin crearea unei infrastructuri economice şi sociale moderne.

O altă atenție specială, în cadrul politicii agricole, este acordată alinierii la acquis-urile comunitare, ca premisă a pregătirii economie agroalimentare pentru integrarea în Uniunea Europeană.

În primii ani ai tranziției, Guvernul român a menținut un sistem prin care obliga producătorii să-şi vândă produsele la prețuri scăzute. Începând cu 1993 a fost promovată o politică proactivă de subvenționare a producție agricole. Acordul European încheiat cu România în 1995 a dus la creşterea considerabilă a protecției pieței interne româneşti de producție agricolă şi alimentară. Începând cu 1997 a fost înlăturat controlul prețurilor la toate produsele agricole, fiind anunțate măsuri cheie, în toate componentele sectorului. România a înregistrat unele progrese şi în direcția alinierii legislație la măsurile cuprinse în Cartea Albă.

Ajustarea şi compatibilizarea economiei agroalimentare româneşti cu cea comunitară – proces extrem de dificil, aflat într-un stadiu nu prea avansat, reclamă inițierea unor politici şi programe coerente destinate ameliorării performanțelor în agricultură, ca activitate esențială în spațiul rural.

Programele – inițiate şi derulate de autoritățile române, cu asistență din partea Uniunii Europene şi a Băncii Mondiale – au vizat, între altele, câteva domenii importante:

- adaptarea cadrului instituțional de piață, dezvoltarea rurală şi ameliorarea competitivității în sectoare în curs de privatizare;
- alinierea standardelor pentru producția alimentară cu cele ale Uniunii Europene;
- în 1992 a fost semnat Proiectul de sprijinire a fermierilor şi a întreprinderilor agricole private, având ca obiectiv principal dezvoltarea zonelor rurale, încurajarea creşterii productivității şi eficienței în agricultură, generarea de locuri de muncă şi îmbunătățirea nivelului de trai, prin:
  - înființarea şi extinderea întreprinderilor din zonele rurale, în scopul îmbunătățirii ofertei de servicii şi creşterii diversității activităților;
  - investiții în fermele agricole, în scopul creşterii producției.

În cadrul programelor din perioada 1991-1998 Ministerul Agriculturii şi Alimentației a beneficiat de fonduri acordate prin intermediul programelor PHARE, pentru aplicarea reformei în agricultură şi industria alimentară, asigurarea unor importuri, precum şi orientarea agriculturii româneşti spre economia de piață. Începând cu 1992, bugetele anuale aprobate prin memorandumuri de finanțare au fost orientate pentru asistența tehnică.

În anul 1997 a fost elaborat un Program de aliniere a standardelor pentru producția alimentară cu cele ale Uniunii Europene. Acest program sprijină armonizarea şi alinierea legislației sectorului alimentar din România, a standardelor şi a practicilor de producție, cu acquis-ul comunitar.

Integrarea în Uniunea Europeană şi reforma politicilor agricole este un program cu asistență PHARE pentru domeniile:

- sanitar-veterinar, al cărui obiectiv general este ajustarea administrației veterinare româneşti la exigențele comunitare;
- reforma politicii agricole şi aderarea la Uniunea Europeană, al cărui obiectiv este de a dezvolta capacitatea instituțională necesară MAA pentru preluarea şi punerea în aplicare a acquis-ului comunitar privind practica agricolă comunitară şi, în principal, a organizațiilor comune de piață.

Analizele au demonstrat că pentru România posibilitățile de subvenționare a exporturilor, prin angajamentele existente şi prin cele viitoare sunt limitate. Aderarea va diminua problemele României, datorită propunerilor de prețuri

pentru principalele produse incluse în Agenda 2000. În cazul aderării, problemele pot apărea pentru zahăr, vin şi brânză.

De asemenea s-a relevat că diferitele măsuri de politică pot avea efecte diferite, fiind reclamată nevoia de ajustare a instrumentelor de politică în funcție de nevoile specifice ale grupurilor-țintă.

Tot în sectorul agricol este de menționat împrumutul destinat redresării sectorului agricol (ASAL) acordat de Banca Mondială, derulat printr-un proiect cu următoarele obiective principale:

- promovarea măsurilor destinate sprijinirii tranziției la economia de piață şi folosirii mai eficiente a resurselor, privatizarea unei mari părți a capacităților de producție din agricultură; liberalizarea pieței şi crearea posibilităților de investiții, producție şi comerț în sectorul privat, care să conducă la atingerea de către România a unui nivel competitiv;
- folosirea eficientă a resurselor şi creşterea competitivității în desființarea şi privatizarea întreprinderilor agricole de stat; accentul principal este pus pe comerțul cu cereale şi cu semințe, serviciile de mecanizare a agriculturii şi dezvoltare a instalațiilor de prelucrare a cerealelor de bază, semințelor oleaginoase, precum şi pe creşterea vitelor;
- liberalizarea pieței şi dezvoltarea instituțională;
- îmbunătățirea sistemului de acordare a creditelor pentru agricultură, promovarea sistemului de arendă a pământului etc.

1.3.2. Crearea locurilor de muncă

Există în comunitățile rurale româneşti un proces de creştere a populației ocupate în agricultură (de la 3,1 mil. în 1990 la 4,2 mil. în 1998, într-o perspectivă statistică), paralel cu fenomene de subocupare, care capătă accente cronice. Dincolo de problema ocupării rurale, la nivelul întregii societăți româneşti se înregistrează o problemă de fond care constă în stabilirea măsurii în care deplasările din structurile ocupaționale din ultimii zece ani sunt o expresie a extinderii relațiilor de piață liberă sau sunt rezultatul precarizării şi fragilizării ocupării, securității venitului şi protecției sociale. Procesele şi fenomenele concrete sunt greu de direcționat şi modelat, mai ales că pentru populația activă din comunitățile rurale nu există prea multe programe ocupaționale, iar la nivelul politicilor şi strategiilor se menține, încă, o orientare globală şi nu una specifică. Piața muncii în România este:

- piață de formare;
- piață cu o sferă de cuprindere limitată şi cu tendințe de comprimare;
- piață tensionată;
- piață paralelă a muncii (gri şi neagră).

Nu există la nivelul politicilor şi strategiilor economico-sociale, orientări clare privind ocuparea rurală; există în domeniul legislației o serie de legi, decrete şi hotărâri guvernamentale cu incidențe directe şi mediate asupra ocupă-

rii rurale, cu repercusiuni asupra realizării unui echilibru ocupațional, a îmbunătățirii structurii capitalului uman rural: Legea nr. 18/1991 – Legea fondului funciar – stipulează prin articolele nr. 18 şi nr. 20 acordarea unor suprafețe de teren personalului de specialitate din serviciile publice comunale; Legea sanitar-veterinară nr. 60/1974 republicată în 1991 precizează nu numai atribuțiile categoriei profesionale respective, dar şi oportunitățile comunitare ale acesteia; Legile nr. 16/1994 (Legea arendării), nr. 34/1994 – privind impozitul pe venitul agricol, nr. 83/1993 – privind sprijinul acordat de stat producătorilor agricoli, nr. 144/197 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 33/1996 privind repunerea în unele drepturi economice a locuitorilor Munților Apuseni – oferă cadrul optimizării comportamentului economico-financiar al categoriei ocupaționale cele mai importante din mediul rural: producătorul agricol.

Fenomenul ocupării rurale îşi găseşte cu greu, la nivel de politică şi program, o matrice specifică. Astfel în cadrul **Programului pentru politică regională şi coeziune**, pentru perioada 1999-2000, coordonat de Agenția Națională pentru Dezvoltare Regională se preconizează: acordarea de asistență pentru dezvoltare regională, în vederea restructurării parțiale a industriei regiunilor afectate de declinul industrial, combaterea parțială pe termen lung a şomajului în rândul tinerilor şi reintegrarea celor deja excluşi, precum şi adaptarea muncitorilor la schimbările industriale şi cele intervenite în sistemele de producție. Beneficiarii acestui program – finanțat de Guvernul României şi Uniunea Europeană, prin programul PHARE – sunt şomerii şi familiile acestora, prin asigurarea unor locuri de muncă alternative.

Un alt program cu incidențe indirecte şi în ocuparea rurală este **Pregătirea profesională a şomerilor**, inițiat şi coordonat de Agenția Națională pentru Ocupare şi Formare Profesională; el este un cumul de programe realizate la nivel județean pentru meserii şi activități necesare pe piața muncii. Beneficiarii lui sunt şomerii proveniți din disponibilizări de la întreprinderile din zonele defavorizate; programul de derulare 1999-2000 este finanțat din bugetul Fondului pentru plata ajutorului de şomaj.

Fondul român de dezvoltare socială are ca scop reducerea sărăciei, prin finanțarea de programe în comunitățile rurale, pentru grupuri dezavantajate; în acest scop se alocă granturi pentru trei categorii de programe:

- infrastructură mică;
- activități generatoare de venituri;
- proiecte sociale.

Beneficiarii sunt: populația din comunitățile rurale sărace (600000 de persoane) şi populația din zonele geografice defavorizate (şomaj ridicat, infrastructură slab dezvoltată, dezvoltare economică precară, fără căi de comunicație adecvate). Obiectivele principale ale acestui program constau în sporirea capacității de întrajutorare şi organizare la nivel local, reducerea sărăciei şi dezvoltarea comunitară bazată pe inițiativa locală şi îmbunătățirea calității vieții

rurale. Finanțatorii programului sunt: Banca Mondială, bugetele de stat, contribuția beneficiarilor şi Fondul de dezvoltare socială al Consiliului European.

Proiectul **Protecție socială şi ocupare**, derulat din 1995 de Banca Mondială, are incidențe mediate şi pentru fenomenul ocupării în mediul rural. Obiectivele principale au fost:

- creşterea capacității oficiilor de forță de muncă de a face față cerințelor de cereri de ajutor de şomaj şi de a presta servicii proactive, care se va dovedi necesară pe măsură ce gradul de ocupare va începe să crească;
- dezvoltarea unui sistem flexibil de instruire care să se restricționeze rapid şi adecvat la modificările cererii de forță de muncă, rezultate din restructurarea economică;
- modificarea programelor de asigurări sociale şi de asistență socială de care să beneficieze grupurile cele mai vulnerabile, precum şi segmentul populației care a sărăcit în timpul tranziției la economia de piață.

Componentele proiectului au fost: analiza politică şi managementul, ocuparea şi instruirea (servicii pentru ocuparea forței de muncă, informații privind diferitele profesii şi activități de counselling, instruirea adulților, program de reocupare a forței de muncă) şi protecția socială.

Există programe şi proiecte referitoare la ocuparea rurală, orientate spre grupurile defavorizate. De exemplu, din 1998 există **Programul național pentru atragerea şi stabilirea în mediul rural a specialiştilor şi tinerilor** – inițiat şi coordonat de MAA. Obiectivele esențiale ale programului sunt: asigurarea oportunităților sociale şi economice pentru inserarea specialiştilor şi tinerilor în comunitățile rurale.

Tot la o categorie defavorizată – femeia rurală – se referă şi programul **Consolidarea rolului economic al femeii în mediul rural** (finanțat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare). El se derulează pe o perioadă de trei ani (1998-2001) şi urmăreşte creşterea capacității de a acorda oportunități reale femeilor din zonele rurale în prestarea de activități economice, prin operaționalizarea a patru unități – pilot demonstrative (cate două în județele Vaslui şi Buzău), pentru prelucrarea produselor alimentare; programul presupune stimularea inițiativei private a femeilor din zonele-pilot, creşterea ratei de activitate a femeilor din zonele-pilot şi dezvoltarea unor modele aplicabile în alte zone ale țării.

Există şi o altă categorie de programe orientate spre zonele rurale social şi economic marginalizate.

Programul de dezvoltare a Munților Apuseni, cu derulare între 1999-2003, este finanțat de bănci comerciale româneşti, de la bugetul de stat, prin contribuția beneficiarilor, Elveția, Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agriculturii, Germania, Uniunea Europeană prin programul PHARE. Programul urmăreşte acordarea de microcredite pentru stimularea producătorilor agricoli şi

impulsionarea activității agricole din 40 comune ale județului Alba. Împrumutul este acordat pentru 20 de ani, cu 5 ani perioadă de garanție. Creditele sunt acordate fermierilor din zona muntoasă prii banca derulatoare, urmărindu-se ca în momentul în care se rambursează de către aceştia, să se constituie un fond revolving, care să fie utilizat în continuare pentru creditarea respectivei activități.

O altă zonă defavorizată este cea în care sunt cuprinse comunitățile rurale din Delta Dunării, pentru care Banca Mondială a elaborat, în 1995, **Danuble Delta Bio-Diversity Project**. În esență a fost un proiect referitor la mediul înconjurător, obiectivele lui fiind:

- creşterea capacităților instituționale şi operaționale ale Departamentului de Pază Ecologică din cadrul Autorității Deltei Dunării, în scopul protejării naturii şi conştientizării opiniei publice;
- realizarea unui program de monitoring;
- realizarea unui program-pilot de restaurare a potențialului natural şi o suprafață de până la 60000 de ha şi a unui program de cercetări aplicată pentru restaurarea suprafețelor cu stuf;
- realizarea unui program de restaurare a ecosistemelor;
- realizarea unui program de conştientizare a opiniei publice şi de creştere a implicării organizațiilor neguvernamentale, la nivel comunitar şi local, în protecția ecologică;
- dezvoltarea cooperării cu autoritățile implicate din Ucraina pentru protecția ecosistemului Mării Negre şi biodiversivității din această zonă.

Pentru comunitățile rurale sărace din județele Călăraşi şi Satu Mari există **Programul-pilot de dezvoltare rurală**, în cadrul **programului special de pregătire SAPARD** (Programul de asistență socială pentru agricultură şi dezvoltare rurală). Beneficiarii programului sunt agenți economici locali, producătorii şi prelucrătorii agricoli din comunitățile săraci ale celor două județe. Obiectivele urmărite sunt: creşterea eficienței exploatărilor agricole din județele Satu Mare şi Călăraşi, îmbunătățirea prelucrării şi a marketingului produselor agricole, plantelor medicinale şi a fructelor de pădure, crearea oportunităților de sprijin pentru diversificarea activităților rurale, mai ales, în domeniile agroturism, industriilor casnice, artizanale şi meşteşugăreşti; programul se derulează în perioada 1999-2000.

Un alt tip de programe se referă la politicile de dezvoltare durabilă în zona de munte a României. Implicații directe în ocuparea rurală au avut **Programele de cooperare româno-elvețiană în județul Mureş** (1996), de promovare a agriculturii şi economiei alimentare, **Programul de agroturism montan în zona Bran-Moeciu**, susținut de Asociația Națională de Turism Rural, Ecologic şi Cultural. În 1996 a fost inițiat primul **Program PHARE destinat dezvoltării agriculturii montane** – în județele Alba, Bistrița-Năsăud, Harghita şi Suceava. Tot în 1996 Guvernul României, venind în sprijini locuitorilor din zonele de

munte rurale, aflați în dificultate, a inițiat un **Program special de sprijin şi amenajare pentru Munții Apuseni**.

Diversitatea programelor punctuale este completată de programe – reduse ca număr – referitoare la ocuparea rurală. Programul **Colectarea şi valorificarea fructelor de pădure** vizează crearea de noi locuri de muncă sezoniere. Beneficiarii sunt locuitorii din zone şi medii de risc care vor avea posibilitatea sporirii veniturile în perioada iunie-octombrie (cca. 50000 de persoane). Finanțatorul acestui program demarat în 1999 este Elveția.

Producătorii agricoli constituie la rândul lor o țintă pentru **Proiectul de sprijin pentru fermierii şi întreprinderile private**, derulat în 1992 de Banca Mondială. Obiectivul programului a fost sprijinirea sectorului privat în zonele rurale şi încurajarea creşterii producției şi eficienței în agricultură, crearea de locuri de muncă şi îmbunătățirea nivelului de trai.

Politica MAA pentru dezvoltarea, integrată a comunităților rurale a avut în vedere, începând cu 1998, constituirea unui **Fond de dezvoltare rurală** din surse financiare externe pentru:

- inițierea de programe complexe de dezvoltare rurală bazate pe implementarea de IMM de diferite profile, conform cu vocația zonală pentru susținerea agriculturii cu timp parțial şi crearea de surse alternative de venit, celor care optează pentru ieşirea din sectorul agricol;
- programe de diversificare ocupațională în gospodăriile țărăneşti, ca suport al transformării exploatației agricole în întreprindere rurală multifuncțională;
- programe de încurajare a instalării tinerilor fermieri în mediul rural prin indemnizații şi indemnizații viagere, precum şi programe de retragere din activitatea agricolă a celor de vârstă înaintată;
- programe de susținere a zonelor defavorizate, eliminarea disparităților regionale, conservarea şi protecția mediului ambiant.

1.3.3. Infrastructura rurală

Există o serie de programe referitoare la sistemul macrosocial, cu implicații indirecte asupra comunităților rurale. Banca Mondială a elaborat în 1996 **Proiectul de reabilitare a căilor ferate**, care a avut ca obiective sprijinirea şi adâncirea procesului de restructurare inițiat de către Căile Ferate şi Guvern. Proiectul susține un set de măsuri politice, un plan de acțiune privind restructurarea şi un contract de performanță între SNCFR şi Guvern. Tot Banca Mondială a elaborat în 1993 **Proiectul în domeniul transporturilor**, cu următoarele obiective:

- creşterea eficienței sectorului şi operarea modificărilor aşteptate, prin crearea de servicii de transport, şi îmbunătățirea stării rețelei de drumuri;

- promovarea selecției de investiții în transport, pe baza criteriilor economice;
- îmbunătățirea performanței fiscale şi reducerea utilizării neeconomice a transportului şi energiei, prin implementarea unui sistem, bazat pe costuri, pentru utilizatorii rețelei de drumuri;
- dezvoltarea execuției lucrărilor de drumuri, pe bază de contract;
- sprijinirea inițiativelor politice în domeniul transporturilor, în special cu privire la selectarea investițiilor şi restructurarea rețelei de căi ferate;
- sprijinirea creării de locuri de muncă, mai ales, în noile întreprinderi privatizate.

Printre beneficiarii **Programului de relansare a construcției de locuințe** sunt şi persoanele calificate în domenii de utilitate publică, care îşi stabilesc domiciliul în mediul rural. Programul a început în 1999, cu finanțare externă, la care se adaugă bugetele locale, bugetul de stat şi contribuția beneficiarilor. Beneficiarii contribuie cu 10-30% din suma locuinței achiziționate. De facilitățile programului beneficiază tinerii căsătoriți de până la 30 de ani, persoanele calificate în agricultură, învățământ, sănătate, administrație publică şi culte, care îşi stabilesc domiciliul în mediul rural şi familiile cu venituri mici.

Programul **Normalizarea vieții la sate** a început în 1998. Obiectivele principale sunt:

- modernizarea satelor;
- protecția şi conservarea moştenirii rurale;
- dezvoltarea şi îmbunătățirea infrastructurii rurale;
- amenajarea şi modernizarea drumurilor;
- rețelele de apă potabilă;
- canalizarea;
- construcțiile de locuințe noi sau refacerea fondului deja construit şi alte lucrări cu specific local;
- depozitarea organizată a deşeurilor menajere.

1.3.4. Sectorul servicii

Comparativ cu domeniile proprietății, producției şi comerțului agricol – în care procesele de destructurare şi restructurare pe noi baze au fost mai active şi mai profunde – sectorul serviciilor pentru agricultură a înregistrat o anumită defazare de ajustare la noile cerințe intervenite.

Sfera principalelor servicii pentru agricultură cuprinde: serviciile de mecanizare a lucrărilor agricole; serviciile sanitar-veterinare şi de protecție a plantelor; serviciile de control al calității soiurilor de semințe şi material săditor; serviciile de cercetare, extensie şi consultanță; serviciile de achiziție a produselor agricole.

Atenuarea până la desființare a caracterului monopolist al funcționării multora dintre categoriile de servicii pentru agricultură şi ajustarea acestora la

structura relativ mozaicată a exploatațiilor agricole a constituit obiectul unor politici şi programe de restructurare, inițiate de MAA, cu forțe proprii sau cu asistență de la diverse entități internaționale (PHARE, Banca Mondială etc.).

Că acest proces de ajustare a componentelor esențiale ale sferei serviciilor la noile structuri agricole nu a fost scutit de ezitări şi sincope rezultă din prezentarea stadiului actual al privatizării acestora:

- s-a privatizat, practic, cvasitotalitatea celor 2500 de societăți comerciale prestatoare de servicii pentru mecanizarea lucrărilor agricole (AGROMEC), reparații mecanice (AGROSERVICE, SERVAGROMEC) transporturi (AGROTRANSPORT);
- divizarea societății comerciale SEMROM în cinci societăți comerciale distincte, privatizabile ulterior;
- restructurarea regiei autonome a cerealelor (ROMCEREAL), prin divizarea sa în prima etapă, în Agenția Națională a Produselor Agricole (ANPA), şi alte două tipuri de societăți comerciale (COMCEREAL şi CEREALCOM), pentru care în faza a doua s-au realizat şi pus în exclusivitate ofertele de privatizare;
- restructurarea şi descentralizarea operațională a majorității entităților ale căror activități se situează în sfera serviciilor pentru agricultură urmărindu-se dimensionarea la nivelul suportului bugetar a intervenției statului.

În perioada 1991-1997 politicile şi programele în sfera serviciilor au fost inițiate, şi cu asistență PHARE, în următoarele domenii:

- sistemul informațional de piață agricolă, în vederea creării unei rețele interactive naționale de informații privind prețurile principalelor produse agricole comercializate pe piețele țărăneşti;
- asistență tehnică pentru restructurarea/privatizarea unor unități din industria alimentară;
- asistență tehnică pentru restructurarea ANPA;
- asistență tehnică pentru restructurarea/privatizarea SC COMCEREAL, rezultate din restructurarea ROMCEREAL.

Programul operațional de țară, inițiat în anul 1997, prevede un ansamblu de acțiuni de armonizare a standardelor pentru produsele agricole, armonizarea şi alinierea legislației sectorului alimentar din România, a standardelor şi a practicilor de producție, cu acquis-ul comunitar.

Legat de creşterea performanțelor principalelor componente ale serviciilor pentru agricultură, sunt de amintit câteva programe:

Programul de reabilitare a sistemului de irigații, având ca obiective prioritare refacerea infrastructurii de irigații din zonele selectate, precum şi crearea unui sistem de management şi operare a sistemului de irigații de către fermieri; proiectul vizează transferul de responsabilitate şi întreținere a siste-

mului de irigații de la agențiile guvernamentale la organizațiile care beneficiază de sistemul de irigații.

Pentru verificarea diferitelor abordări ale reabilitării, proiectul va susține investiții într-o serie de programe repartizate în diverse zone ale țării, urmând ca experiența acumulată în cadrul acestui proiect să fie folosită în viitor pentru reabilitarea altor sisteme de irigații.

Proiectul referitor la dezvoltarea serviciilor destinate agriculturii, inițiat cu asistență de la Banca Mondială, urmează a sprijini cercetarea agricolă şi activitățile prioritare în acest sector, având ca scop satisfacerea nevoilor imediate de tehnologie ale fermierilor particulari. Se va formula în acelaşi timp, în vederea unei implementări viitoare, un plan strategic de acțiune în direcția consolidării cunoştințelor din domeniul agricol şi al sistemului de informații referitoare la acest domeniu.

Principalele avantaje ale acestuia vor fi creşterea profitabilității şi eficienței activității din agricultură; îmbunătățirea structurii fermelor, creşterea nivelului de trai în zonele rurale, protecția mediului.

Programul privind agricultura şi dezvoltarea rurală derulat cu asistență PHAR din anul 1995, are ca obiective generale:

- extinderea serviciilor (informații referitoare la piață, asistență tehnică şi financiară) pentru producătorii privați, precum şi oferirea de sprijin direct organizațiilor implicate în dezvoltarea sectorului privat;
- consultanță acordată MAA pentru sprijinirea procesului de reformă din agricultură.

Programul privind organizarea şi dezvoltarea activităților de extensie şi consultanță agricolă care constă în asigurarea unui flux informațional rapid şi eficient, de natură să contribuie la îndrumarea şi formarea profesională a producătorilor agricoli, este un alt tip de program.

În anul 1997 s-a creat Serviciul Național de Extensie şi Consultanță Agricolă (SNECA) care, prin structura sa organizatorică şi prin activitatea sa, realizează transferul cunoştințelor în vederea instruirii, perfecționării şi transformării agricultorilor în fermieri moderni.

În cadrul SNECA funcționează Agenția Națională de Consultanță Agricolă (ANCA), instituție publică cu statut juridic, finanțată integral de la bugetul de stat. ANCA cooperează, de asemenea, cu alți parteneri regionali, naționali şi internaționali în domeniul consultanței agricole. Programul său de activități vizează cu precădere:

- participarea fermierilor la conceperea programului de servicii de consultanță;
- dezvoltarea relației de încredere între fermieri şi consultanți;
- planificarea operațională descentralizată şi conducerea activității de consultanță la nivel comunal şi județean;
- adaptarea recomandărilor făcute fermierilor la condițiile specifice locale.

Activitățile generale ale agenției la nivel județean şi comunal au în vedere următoarele elemente:

- identificarea grupurilor specifice de fermieri privați, la nivel comunal;
- identificarea şi definirea problemelor urgente ale fermierilor şi grupurilor de fermieri privați;
- transmiterea informațiilor utile şi practice către fermierii sau grupurile de fermieri privați;
- furnizarea de instruire profesională pentru fermierii privați;
- elaborarea de teme orientate către practică, cu participarea fermierilor.

1.3.5. Securitatea socială

Politicile României privitoare la securitatea socială – cu incidente directe asupra comunităților rurale – au avut următoarele dimensiuni:

Politicile privind protecția socială a şomerilor

- ***politici pasive*** – privesc, în principal, plata în numerar, pe o perioadă anumită, a unor indemnizații sub forma ajutorului de şomaj şi a alocației de sprijin pentru cei care îşi pierd locul de muncă. Potrivit Legii nr. 1/1991 privind protecția socială a şomerilor şi integrarea lor profesională, ajutorul de şomaj se acordă pe o perioadă de nouă lui de la data intrării în şomaj;
- ***politici active*** – orientate către sprijinirea şomerilor pentru ca aceştia să-şi găsească un loc de muncă; ele reprezintă inițiative şi acțiuni individuale, de grup sau comunitare, sprijinite, de regulă, de către autoritatea publică de la nivel local sau/şi național, cu scopul declarat al creşterii ocupării la nivelul unei unități teritorial-administrative (localitate, regiune sau la nivel național).

Politicile în domeniul familiei – au fost orientate în două direcții:

- ***susținerea familiilor*** în efortul de a face față rigorilor tranziției:
- s-au luat măsuri în vederea relansării funcției economice a familiei (Legea fondului funciar, Legea nr. 144/1997 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 33/1996 privind repunerea în unele drepturi economice a locuitorilor Munților Apuseni);
- măsuri de protecție socială a şomerilor;
- omogenizarea sistemului de alocații pentru copii (Legea nr. 3/1977 – modificată şi completată în 1993, Legea nr. 119/1997 – privind alocația suplimentară pentru familiile cu copii, Legea nr. 80/1992 privind pensiile şi alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor);
- reorganizarea asistenței sociale pentru cei săraci;
- indexarea periodică a veniturilor, în raport cu dinamica prețurilor.
- ***politica reparatorie*** a efectelor politicii familiale anterioare:

- retragerea treptată a statului din sfera vieții familiale;
- liberalizarea avorturilor şi a folosirii mijloacelor contraceptive;
- mărirea concediului de maternitate plătit, până la vârsta de 12 luni;
- protecția intrinsecă a statutului mamei şi copilului, prin înlăturarea accentelor forțat pronataliste (de exemplu, înghețarea cuantumului ajutoarelor pentru trei şi mai mulți copii);
- măsuri de încurajare a adopției şi a plasamentului familial.

Politicile în domeniul sănătății au ca obiective principale:

- restructurarea asistenței medicale primare şi separarea acesteia de asistența medicală secundară (policlinici) şi terțiară (spitale);
- creşterea accesibilității şi adresabilității la serviciile medicale primare;
- libertatea alegerii medicului de către pacient;
- creşterea calității serviciilor medicale prin introducerea unor elemente competitive în activitatea medicilor şi prin modul de finanțare;
- focalizarea activității medicilor de familie spre serviciile preventive şi profilactice;
- integrarea serviciilor medicale în cadrul unei strategii naționale de asigurări sociale pentru sănătate;
- crearea unei oferte de servicii mixte-publice şi private;
- creşterea eficienței activităților, sub aspectul costurilor şi al eficacității actului medical.

Programele prin care se asigură servicii sociale nu au fost elaborate numai pentru comunitățile rurale, dar au în sfera lor de cuprindere şi probleme specifice ruralului.

Programul SESAM a fost inițiat în 1993 sub forma unui sprijin financiar şi tehnic acordat de Comisia Europeană, Ministerului Muncii şi Protecției Sociale. Programul a avut ca obiective: diversificarea şi dezvoltarea serviciilor sociale, inclusiv a acțiunilor de tip preventiv, în scopul reducerii numărului de persoane care solicită asistență tehnică de specialitate în instituții; descentralizarea la nivel local a responsabilităților privind serviciile sociale; îmbunătățirea metodelor de organizare, conducere şi finanțare a serviciilor în instituțiile de asistență: crearea parteneriatului între autoritățile locale, centrale şi sectorul neguvernamental. Principalii beneficiari ai programului sunt familiile şi persoanele aflate în situații de risc social, persoanele cu handicap, şomerii, vârstnicii etc. Programul s-a încheiat la 30 iunie 1999.

Programul: Subvenționarea serviciilor sociale oferite de asociații şi fundații început în 1999 şi care se derulează pe o perioadă nedeterminată, cu frecvență lunară, are ca obiective: dezvoltarea, prin intermediul ONG-urilor a serviciilor sociale destinate persoanelor şi grupurilor defavorizate; dezvoltarea sectorului neguvernamental pentru a putea acoperi o parte din serviciile sociale necesare; asigurarea dreptului la asistență socială în conformitate cu prevede-

rile Cartei Sociale Europene. Programul constă în acordarea de subvenții fundațiilor şi ONG-urilor care desfăşoară activități destinate ajutorării unor categorii defavorizate (numărul persoanelor/familiilor beneficiare de ajutor social este de 3107).

Programele privind asistența socială au ca obiective principale asigurarea restructurării asistenței sociale în România şi, în mod deosebit, crearea activităților specifice pentru categoriile defavorizate.

Programul: Forța de muncă şi protecția socială. Subcomponenta – asistența socială finanțat de Banca Mondială s-a derulat în perioada octombrie 1998-martie 2001 şi are patru obiective principale: restructurarea sistemului de asistență socială în România; reformarea cadrului legislativ în sistemul asistenței sociale; îmbunătățirea sistemului relațional, informațional şi managerial în asistența socială; pregătirea de personal specializat. Beneficiarii lui sunt persoanele/familiile care datorită marginalizării economice/sociale pot primi ajutor social.

Programul privind organizarea şi funcționarea eficientă a serviciilor publice locale care desfăşoară activități de asistență sociala pentru categoriile defavorizate s-a derulat în perioada 15 decembrie 1998–15 decembrie 1999 şi a avut ca obiectiv promovarea procesului de schimbare instituțională. Finanțatorii au fost Uniunea Europeană, prin programul PHARE, la care se adaugă contribuția beneficiarilor.

În scopul reducerii riscului economic se derulează începând din 1995 **Programul privind asigurarea unui minim de trai persoanelor singure sau familiilor aflate în sărăcie maximă**, inițiat şi coordonat de Ministerul Muncii şi Protecției Sociale. Programul se derulează pe o perioadă nelimitată, cu o frecvență lunară şi are ca obiective diminuarea stării de sărăcie extremă şi prevenirea excluderii şi marginalizării sociale a săracilor. Programul constă în acordarea de ajutoare sociale, în bani, în natură sau prin acoperirea unei părți a cheltuielilor legate de întreținerea locuinței şi asigurarea condițiilor de trai. Programul – **Lemn de construcții şi foc** inițiat şi coordonat de Ministerul Apelor, Pădurilor şi Proiecția Mediului are ca obiectiv principal oferirea unei cantități minime de masă lemnoasă populației, la prețuri avantajoase. Programul se derulează anual.

Programele referitoare la atenuarea riscului natural sunt:

- **Programul: Suport de urgență pentru persoane, grupuri, comunități aflate în sărăcie sau care sunt victime ale unor catastrofe naturale**, derulat pe o perioadă nedeterminată şi constând în acordarea unui sprijin material persoanelor/familiilor, grupurilor, comunitățile, victime ale catastrofelor naturale sau sociale. Obiectivul principal a programului este ameliorarea situației unor persoane, grupuri aflate în situații extreme şi evitarea excluderii lor sociale. În anul 1998, au beneficiat de ajutor de urgență 45 de familii şi persoane singure.

- **Programul Apărarea împotriva inundațiilor, înlăturarea şi reducerea efectelor calamităților naturale provocate de viituri şi evitarea pierderilor de vieți omeneşti** are 48 de obiective specifice prin care îşi propune înlăturarea efectelor calamităților naturale produse în bazinele hidrografice Bacău, Crişul Negru – județul Bihor, Someşul Mic – județul Cluj, Olt în aval de confluența cu râul Negru – județele Braşov şi Covasna, Niraj – județul Mureş, Crişana şi afluenții săi, județele – Satu Mare şi Sălaj. Programul se derulează până în 2005, iar beneficiarii sunt 2500000 de locuitori din zonele şi mediile de risc.

În România au fost inițiate programe referitoare la sprijinirea şi protecția socială a familiilor cu copii.

Programul de sprijin pentru familiile cu copii, finanțat de la bugetul statului, se derulează pe timp nelimitat, cu o frecvență lunară şi are ca scop sprijinirea familiilor cu doi sau mai mulți copii, prin acordarea de alocații suplimentare. Prin acordarea acestor alocații suplimentare se urmăreşte menținerea copiilor în familie şi evitarea abandonului şcolar. Numărul familiilor cu doi sau mai mulți copii care au beneficiat este de 1250000.

Programul de stimulare a familiilor şi persoanelor care acceptă copii pentru creştere şi educare se derulează din 1998 şi este finanțat de la bugetul statului. Scopul lui este stimularea ocrotirii copiilor aflați în dificultate prin plasament sau încredințare, ca măsuri alternative la instituționalizare. Beneficiarii sunt copiii instituționalizați şi copiii din familiile sărace, în situații de criză sau care au abandonat învățământul.

Un alt set de programe-țintă se referă la protecția socială a copiilor.

Programe de asigurare a dreptului universal de asistență socială pentru copii se derulează pe o perioadă nelimitată începând în 1990 şi constau în acordarea lunară a alocațiilor de stat cu titlu universal tuturor copiilor până la 18 ani şi tinerilor peste 18 ani, până la terminarea cursurilor învățământului liceal sau profesional. Beneficiari au fost 1677070 de copii din toate formele de învățământ preuniversitar.

Sprijin tehnic şi economic acordat autorităților administrației publice locale pentru dezvoltarea şi diversificarea serviciilor specializate pentru protecția copilului aflat în dificultate, finanțat de Comisia Europeană, urmăreşte formarea unui personal competent pentru prevenirea numărului de copii aflați în dificultate şi rezolvarea competentă a problemelor copiilor aflați în dificultate. Beneficiarii programului – derulat în perioada octombrie 1997–martie 1999 – au fost familiile monoparentale cu copii.

Reforma sistemului de protecție a copilului în România – finanțată de Uniunea Europeană prin programul PHARE, se derulează în perioada martie 1999–septembrie 2001 şi urmăreşte eficientizarea sistemului național de acordare a sprijinului şi asistenței copilului aflat în dificultate. Beneficiarii sunt

familiile monoparentale cu copii. Domeniile punctuale care focalizează programele cu referire directă sau indirectă la comunitățile rurale sunt:

• **Învățământ**

Programul de relansare a învățământului rural – urmăreşte modernizarea învățământului din mediul rural, utilarea corespunzătoare cu mijloace moderne de comunicare, asigurarea accesului şcolilor din sate şi comune la rețelele moderne de informații, dotarea bibliotecilor, retragerea în mediul rural a personalului didactic calificat, prin intermediul creditelor de studii şi a contractelor de lucru pe perioade determinate, constituirea şi exploatarea eficientă a transportului şcolar, introducerea şi extinderea sistemului de învățământ la distanță, introducerea unui sistem extins de cantine şcolare. Este un program al Ministerului Educației Naționale, aflat în stadiul de proiect;

Politica pentru sănătate în unitățile de învățământ din România – inițiat şi coordonat de Ministerul Educației Naționale, derulat în perioada 1989-2003 şi cu finanțare mixtă (bugetul de stat, bugetele locale, UNICEF, OMS, UNPD, USAID). Programul urmăreşte, în principal, asigurarea şi protejarea sănătății populației şcolare.

• **Sănătate**

Programul privind asigurările sociale de sănătate pentru familiile şi persoanele beneficiare de ajutor social – se derulează pe o perioadă nedeterminată, lunar, începând cu anul 1998 şi constă în acordarea de servicii medicale gratuite categoriilor beneficiare ale Legii asigurărilor de sănătate (Legea nr. 67/1995). Este finanțat de la bugetul statului;

Programul național de supraveghere şi control al infecției cu HIV – finanțat de la bugetul statului şi Fondul special pentru sănătate, se află în faza de proiect;

Programul național de supraveghere şi control al tuberculozei – 1997-2000 – are ca obiective promovarea sănătății prin valorificarea optimă a serviciilor medicale, în vederea prevenirii tuberculozei, integrarea măsurilor antituberculoase în activitatea rețelei de asistență medicala primară. Finanțarea este asigurată de bugetul statului;

Programul pentru promovarea sănătății şi prevenție – este în stadiu de proiect inițiat de Ministerul Sănătății şi are ca obiective: păstrarea şi promovarea stării de sănătate a populației, realizarea unui mediu sănătos şi maximizarea utilității serviciilor de prevenție primară;

Programul național de imunizări – finanțat de la bugetul statului, se derulează pe perioada 1995-2000. Obiectivele sunt: eliminarea deceselor prin rujeolă, reducerea mortalității anuale, reducerea incidenței morbidității prin tuse convulsivă, reducerea ratei de infecție cu virusul hepatitei B, reducerea tuberculozei la copii sub un an, controlul altor boli (gripa, febra tifoidă, dizenteria, febra galbenă).

Obiectivele programelor de securitate socială au inclus, începând din anul 1999, şi persoanele handicapate. Principalele programe sunt:

Programul de constituire a comisiilor de expertiză în subordinea Secretariatului de Stat pentru Persoane cu Handicap şi de reevaluare a tuturor certificatelor de persoană cu handicap – prevede asigurarea accesibilității sociale persoanelor cu handicap, prin intermediul autorităților locale, instituțiilor publice şi altor persoane juridice;

Programul de reluare a finanțării instituțiilor de protecție socială a persoanelor cu handicap şi de asigurare a unui management profesionist al acestora prin intermediul Secretariatului de Stat pentru Persoane cu Handicap – are ca obiective:

- asigurarea unor condiții de viață decentă;
- creşterea calității serviciilor oferite asistaților.

Programul de selecționare, pregătire şi plasare a persoanei de îngrijire (asistent personal) a persoanelor cu handicap – se derulează până în 2004 şi prevede asigurarea cu asistenți personali pentru persoanele cu handicap (pregătire anuală a minimum 500 de asistenți personali).

Programul de stimulare a adopțiilor copiilor cu handicap – prevede stimularea adopțiilor de copii abandonați, cu handicap.

Programul de prevenire a handicapului în mediile sociale cu cel mai mare risc de naştere a copiilor cu handicap – are ca obiectiv diminuarea incidenței handicapului la populația României, prin reducerea riscului apariției de cazuri şi constă în difuzarea spoturilor publicitare, elaborarea şi distribuirea de postere şi pliante, acordarea de consiliere în licee.

Programul de lobby pe lângă autoritățile locale, instituțiile publice şi alte persoane juridice, în vederea asigurării accesibilității pentru persoanele cu handicap – se derulează până în 2001 şi prevede asigurarea accesibilității persoanelor cu handicap, prin intermediul autorităților locale, instituțiilor publice şi altor persoane juridice.

Campania de integrare a copiilor cu handicap în şcolile normale – se derulează din 1999 pe parcursul a 11 ani şi prevede reducerea numărului de copii cu handicap, care se înscriu în şcolile speciale, prin încurajarea copiilor, a familiilor acestora şi a personalului didactic din şcolile normale, de a accepta încadrarea copiilor cu handicap în aceste şcoli.

1.4. Existența şi funcționarea ONG-urilor şi a altor organizații ale societății civile

1.4.1. Prezentare generală

Prăbuşirea sistemului economiei centralizate şi planificate a generat în societatea românească o puternică criză economică, socială şi, mai ales, insti-

tuțională în toate domeniile de activitate. Criza instituțională a contribuit la întârzierea multora dintre reformele preconizate.

Întârzierile reformei pe plan instituțional au menținut şi au contribuit la o stare de nesiguranță şi de lipsă de responsabilitate, cu însemnate pierderi de resurse la nivelul agenților economici, al organizațiilor puterii publice şi, în general, a societății civile.

Schimbările din sistemul instituțional presupun modificări ale regulilor formale, ale constrângerilor informale şi ale întreprinderilor efective; schimbările se produc într-o formă continuă şi relativ lină datorită faptului că sistemul instituțional include şi constrângeri informale (reprezentate de obiceiuri, tradiții, norme morale), care sunt persistente în timp (față de cele formale care pot fi schimbate relativ rapid).

În România, reforma instituțională trebuie să reprezinte una dintre exigențele modernizării societății şi ale sincronizării acesteia cu țările europene dezvoltate. După anul 1990, prioritară a fost reforma economică şi o importanță mai redusă a fost acordată creării cadrului instituțional. În general, cadrul legislativ aferent structurilor instituționale este slab reprezentat, iar legile privind administrația publică şi diferitele organizații nonguvernamentale, care au rolul de a susține societatea civilă şi funcționarea unei reale democrații, sunt încă în curs de analiză şi aprobare.

Îmbunătățirea cadrului legislativ şi instituțional a fost prevăzută explicit în 1993 şi apoi în 1996, în Programele de guvernare, iar majoritatea acțiunilor s-au direcționat pe:

- asigurarea cadrului legislativ pentru susținerea politicilor macroeconomice şi a componentelor lor structurale;
- realizarea unor corecții ale legislației în vigoare pentru operaționalizarea Programelor de guvernare;
- organizarea instituțională a aplicării legislației adoptate prin hotărârile guvernamentale.

Deciziile din 1994, 1997 şi 1998, care au vizat restructurarea sistemului instituțional s-au referit, mai ales, la reducerea personalului din ministere şi nu la schimbarea atribuțiilor şi a modalităților de conexare a întregii societăți la cerințele economiei de piață.

1.4.2. Structuri instituționale în mediul rural

Din punct de vedere instituțional problemele dezvoltării rurale sunt dispersate şi, indirect, sunt abordate de o serie de structuri guvernamentale: Departamentul pentru Administrația Publică Locală; Departamentul de Monitorizare a Reformei Economice din cadrul Consiliului pentru Reformă care se concentrează asupra problemelor macroeconomice şi ale celor structurale; Agenția Română de Dezvoltare care răspunde de promovarea investițiilor străine şi

de elaborarea politicilor de dezvoltare a sectorului de întreprinderi mici şi mijlocii; Ministerul Agriculturii şi Alimentației; Ministerul Lucrărilor Publice şi Amenajărilor Teritoriului, pentru dezvoltarea unor infrastructuri locale în concordanță cu programele de amenajare teritorială.

Totodată, unele probleme locale privind mediul rural se regăsesc şi în activitatea unor servicii publice descentralizate, locale subordonate fie Ministerului Agriculturii şi Alimentației, fie unor agenții guvernamentale coordonate pe plan local de către prefecții de județ.

Rolul tuturor acestor structuri este limitat datorită lipsei unor obiective precis formulate şi coerente privind mediul rural şi slabei comunicări între diferite instituții interesate, de multe ori accidental în problemele mediului rural.

Apreciem că atunci când se va depăşi criza instituțională din mediul rural va fi posibilă accelerarea reformei în întreg spațiul rural şi, respectiv, în agricultură.

Menționăm că unele rezultate bune obținute de reformele instituționale din România se regăsesc în structurile parteneriale create, în special, cu asistență străină.

Relațiile între nivelul local şi cel central în definirea şi implementarea politicii economice trebuie să se bazeze pe o deplină claritate în privința rolului care revine fiecărui nivel administrativ şi este important să se stabilească legături de parteneriat lărgit între instituțiile publice şi cele private, de la diferite niveluri, pe plan local, național sau internațional.

Devansând acțiunile legislative şi instituționale ale Guvernului au început să se creeze structuri asociative; aceste structuri instituționale nou apărute au la bază reglementările Legii nr. 21/1994.

1.4.3. Organizațiile nonguvernamentale şi organizații ale societății civile

O societate democratică modernă presupune existența unui sistem politic pluralist, bazat pe reprezentarea parlamentară a cetățenilor prin alegeri libere şi pe o economie având la bază mecanismele pieței, concurența şi libera inițiativă. Aceasta a fost principala rațiune care a condus la înființarea Fundației pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC) la 21 decembrie 1994, în baza Legii nr. 21/1994, ca organizație neguvernamentală.

Misiunea Fundației este de a contribui la dezvoltarea societății civile în România, prin sprijinirea organizațiilor neguvernamentale, principalele obiective ale Fundației sunt:

- o mai mare implicare a organizațiilor neguvernamentale în societate, la nivel local şi național, prin parteneriat şi comunicare între organizațiile neguvernamentale, administrație, mass-media etc.;
- o mai mare recunoaştere publică a rolului şi funcțiilor organizațiilor neguvernamentale;

- asumarea unei responsabilități colective a ONG-urilor pentru dezvoltarea pe termen lung a sectorului neguvernamental în România, prin crearea de rețele ale organizațiilor neguvernamentale;
- stimularea comportamentului asociativ şi a participării cetățenilor la dezvoltarea organizațiilor neguvemamentale, precum şi încurajarea voluntariatului.

Pentru realizarea scopului şi obiectivelor sale, Fundația şi-a structurat activitatea pe două direcții principale:

- finanțarea proiectelor organizațiilor neguvemamentale;
- inițiative proprii vizând îmbunătățirea cadrului general în care activează organizațiile neguvemamentale din România.

Deşi prima direcție poate fi considerată principala rațiune de a fi a Fundației pentru Dezvoltarea Societății Civile, cea de a doua a căpătat o pondere importantă şi făcut ca Fundația să fie mai mult decât un important finanțator.

Pentru realizarea misiunii şi scopurilor sale, FDSC a dezvoltat patru programe: Programul de Finanțare, Centrul pentru Dezvoltarea Organizațiilor Neguvernamentale, Programul de Instruire şi Dezvoltare şi Programul de Cercetare.

Prin Programul de Finanțare, Fundația administrează bugetul Programului PHARE pentru Dezvoltarea Societății Civile, destinat finanțării proiectelor ONG-urilor din România.

Activitatea de finanțare a asociațiilor şi fundațiilor este îndreptată în două direcții prioritare:

- dezvoltarea instituțională a sectorului neguvernamental; în acest sens Fundația finanțează proiecte ale ONG în domeniile: proiecte de informare, proiecte de instruire, proiecte de cooperare şi de constituire a unor centre de resurse pentru ONG;
- creşterea impactului ONG în societate, prin proiecte care răspund unor nevoi actuale ale comunității şi încurajarea implicării cetățenilor în realizarea lor.

În anul 1998 a fost creat Centru de Resurse pentru Organizații Nonguvernamentale cu activități în mediul rural. În baza unui proiect finanțat de PHARE prin Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile şi a fost realizat în parteneriat de către Asociația Fermierilor din România. Federala Agricultorilor Privați şi Societatea Română a Horticultorilor.

Obiectivele acestei structuri instituționale sunt:

- valorificarea resurselor locale;
- atragerea populației locale în acțiunile de dezvoltare economică a localităților;

- crearea de parteneriate între autoritățile publice locale şi centrale, pe de o parte, precum şi ONG, pe de altă parte;
- derularea unor programe de instruire;
- asigurarea de consultanță şi asistență tehnică pentru locuitorii din spațiul rural şi, în special, pentru micii producători agricoli;
- dezvoltarea comportamentului asociativ la populația din spațiul rural, în scopul schimbării vechilor mentalități şi al susținerii acțiunilor de activare a societății civile;
- identificarea nevoilor ONG;
- elaborarea unui catalog privind ONG din spațiul rural, cu scopul de a sprijini comunicarea şi informarea între ONG.

În cadrul acțiunilor întreprinse de Centru de Resurse pentru ONG au fost identificate şi contactate 294 ONG sau filiale ONG din mediul rural, cu acoperire națională, județeană şi locală. Din cele 294 ONG identificate, 18% (53) sunt la nivel național; 56% (165) la nivel județean; 13% (39) la nivel zonal şi 13% (37) la nivel local.

ONG identificate desfăşoară activități în domeniile economic, social, cultural, tineret, mediu, agricultură, turism etc., deci pot fi considerate complexe.

Structura ONG-urilor cu activități în mediul rural după domeniul prioritar este următoarea:

Tabelul nr. 5

Structura ONG-urilor cu activități în mediul rural

	Număr	%
Total activități desfăşurate	809	100
din care:		
- economice	218	27
- sociale	168	21
- culturale	154	19
- tineret	131	16
- mediu	68	8
- civice	46	6
- turism	24	3

1.4.4. Domenii de activitate ale ONG din mediul rural

Activități specifice ONG din mediul rural: a) asocierea pentru creşterea animalelor; b) asocierea pentru creşterea şi cultivarea plantelor; c) asocierea pentru prelucrarea materiilor prime; d) asocierea pentru industria alimentară; e) asocierea pentru morărit şi panificație; f) activități de prestări servicii în agricul-

tură; g) activități de dezvoltare economică rurală; h) activități de parteneriat; i) activități de protecție şi conservare a solului; j) activități de protecție şi conservare a pădurilor, a apelor; k) activități de pregătire a personalului pentru activități agricole; l) activități de consultanță în agribusiness.

Analiza numărului de ONG din spațiul rural pe județe prezintă variații mari, fenomen explicabil prin: nivelul de dezvoltare diferit, starea structurilor de proprietate, mentalitatea populației, experiențele anterioare existente tradiții. În urma analizei a rezultat că în două județe (Ilfov şi Cluj) sunt 24% din numărul total de ONG, respectiv, un număr de 51 ONG în județul Ilfov şi 20 în județul Cluj. Alte 21 de județe concentrează 24% din total, cu o medie de 3,5 ONG/județ, respectiv, județele din Dobrogea, Oltenia şi Moldova. Decalajul mare de ONG între județe ar putea constitui un obiectiv în orientarea pe viitor al acțiunilor Centrului de Resurse pentru ONG şi totodată, prezintă pentru decidenții din administrația publică centrală şi locală semnale în ceea ce priveşte succesul unor viitoare acțiuni parteneriale.

Vom enumera cele mai importante Organizații Nonguvernamentale şi principalele activități pe care le desfăşoară pentru mediul rural.

Asociația Fermierilor din România, este o organizație de drept privat neguvernamentală, autonomă, cu personalitate juridică, înființată în anul 1996 în baza Legii nr. 21/1924 şi are drept scop apărarea intereselor fermierilor privați pentru dezvoltarea producției vegetale şi animaliere şi valorificarea surplusului de produse la prețuri avantajoase, care să asigure venituri.

Asociația promovează şi susține la nivel național în fața organelor puterii şi administrației de stat, a altor organisme din țară şi străinătate, interesele economice şi sociale majore ale membrilor săi, indiferent de forma în care îşi exploatează terenurile.

Asociația Fermierilor din România este în curs de dezvoltare şi consolidare. Procesul se realizează „de jos în sus" şi este determinat de nevoia producătorilor de a se asocia pentru a-şi apăra drepturile. În prezent asociația are filiale în 34 de județe şi un număr total de membri, de circa 800 (persoane fizice şi juridice).

Asociația Fermierilor din România îşi realizează scopul pentru care a luat ființă prin următoarele activități:

- realizarea de contacte între membrii asociației şi agenții economic din țară şi străinătate în procurarea mijloacelor materiale necesare modernizării, retehnologizării şi dezvoltării fermelor particulare, procurarea de tractoare şi utilaje agricole, îngrăşăminte chimice, pesticide, material biologic, furaje, medicamente, semințe şi material săditor, alte mijloace materiale necesare producției agricole;
- promovarea, susținerea şi apărarea intereselor generale ale membrilor săi în relațiile cu Parlamentul, organele centrale ale Administrației de Stat, organele sindicale şi alte organisme cu activități în domeniul agriculturii private;

- asociația propune organelor în drept promovarea de acte normative în interesul fermierilor şi acționează pentru protecția dreptului de proprietate privată asupra terenurilor;
- facilitează contactele şi tratativele dintre membrii săi, precum şi dintre aceştia şi membrii altor firme sau organisme din țară şi străinătate, cu activitate în domeniul agriculturii;
- asigură conlucrarea cu organele de specialitate în domeniul protecției sociale a fermierilor, promovarea exportului de produse agricole, sprijinind membrii Asociației în valorificarea produselor, mijlocind încheierea de contracte cu agenți economici interni şi externi;
- participarea la stabilirea de către stat a subvențiilor, ajutoarelor şi altor înlesniri şi conlucrarea cu organismele bancare din țară şi străinătate în vederea obținerii de credite, realizării de investiții şi sprijinirii membrilor asociației;
- atragerea investitorilor străini în agricultura privatizată şi realizarea de cooperări şi asocieri între aceştia şi membrii Asociației;
- inițierea, organizarea şi desfăşurarea de activități de formare, specializare şi perfecționare profesională a membrilor săi şi conlucrarea cu organisme din țară şi străinătate în aceste activități;
- organizarea de expoziții, schimburi de experiență în țară şi străinătate, concursuri şi consultanță pentru membrii asociației;
- în vederea atingerii scopului său, Asociația poate înființa prin asociere cu membrii săi şi cu alți parteneri din țară şi străinătate, societăți comerciale, bănci, case de ajutor reciproc şi sisteme de întrajutorare a membrilor săi;
- Asociația editează lunar revista „Profitul Agricol", în care sunt dezbătute probleme economice legate de activitățile din agricultură.

Patrimoniul Asociației este constituit din taxa de înscriere şi cotizații, mijloace băneşti dobândite prin donații şi sponsorizări şi din alte surse legale.

Veniturile Asociației se folosesc pentru finanțarea activităților necesare realizării scopului şi obiectului de activitate.

Asociația Fermierilor din România se poate asocia cu alte organizații, cu persoane juridice române şi străine, în vederea realizării unor activități comune care prezintă interes pentru asociație, potrivit obiectului său de activitate prevăzut în statut, cu respectarea prevederilor legale în domeniu.

Federala Agricultorilor Privatizați din România (FAPR) este o organizație neguvernamentală, înființată în 1991 şi are drept scop apărarea intereselor agricultorilor privatizați, pentru dezvoltarea şi consolidarea economică a proprietății private, creşterea producției agricole şi valorificarea produselor la prețuri avantajoase, care să asigure venituri.

Prin întreaga sa activitate, FAPR asigură dezvoltarea agriculturii private. Membrii afiliați la FAPR dețin din totalul pe țară:

- 45% din suprafața agricolă;
- 50% din suprafața arabilă;
- 40% din efectivele de animale;
- 30% din efectivele de păsări;
- 15% din forța de muncă activă;
- 48% din cifra de afaceri a agriculturii,

Federala Agricultorilor Privatizați din România are filiale în 31 de județe ale țării şi desfăşoară activități complexe:

- conlucrează cu organele administrației centrale şi cu alte organe şi organisme în domeniul stabilirii impozitelor, taxelor, tarifelor etc.;
- realizează contacte între membrii Federalei şi agenți economici din țară şi străinătate pentru procurarea mijloacelor materiale necesare modernizării, retehnologizării şi dezvoltării fermelor particulare, procurarea de maşini agricole şi alte mijloace materiale necesare producției agricole şi gospodăriilor țărăneşti;
- apără drepturile pensionarilor din agricultură şi inițiază măsuri pentru diminuarea şomajului, prin crearea de noi locuri de muncă în mediul rural, în principal prin crearea unor capacități de prelucrare a materiilor prime agricole;
- participă la elaborarea de acte normative în interesul agricultorilor privați;
- acordă asistență de specialitate în activitatea comercială, fiscală, contabilă, managerială şi juridică;
- participă la stabilirea de către stat a subvențiilor, ajutoarelor şi altor înlesniri pentru agricultorii privați;
- atrage investitori străini în agricultura privatizată în scopul cooperării, asocierii şi facilitează obținerea unor servicii de consultanță, marketing, fezabilitate, instruire şi asistență de specialitate.

Fundația Națională „Satul românesc” se ocupă de:

- promovarea valorilor perene ale satului românesc în domeniile vieții economice, sociale, culturale, religioase etc.;
- ridicarea nivelului de cunoştințe în domeniul tehnico-economic, al cultivării pământului creşterii animalelor şi organizarea exploatațiilor agricole;
- modernizarea vieții locuitorilor din mediul rural;
- punerea în valoare a capacităților creatoare ale satului, aşezarea acestora în sistemul național de valori, ca şi în cel european şi mondial;
- oferă modele în organizarea vieții rurale, prin inițierea şi dezvoltarea unor programe specifice;
- editarea şi difuzarea de reviste, cărți, broşuri etc.;

Fundația pentru Asociații Rurale, are ca obiect de activitate:
- promovarea sistemului cooperatist modern în agricultură;
- sprijinirea producătorilor agricoli privați pentru înființarea de cooperative;
- asistență juridică şi tehnico-economică;
- promovarea sistemului cooperatist.

Societatea Română de Zootehnie, cu obiectivele:
- contribuție la dezvoltarea zootehniei româneşti;
- organizarea comisiilor de studii pe domenii şi analiza periodică a activității acestora;
- organizarea de mese rotunde, simpozioane, expoziții de animale.

Federația Agricultorilor de Munte-„Dorna", Vatra Dornei-Suceava, asigură următoarele:
- sprijinirea gospodăriilor din zona de munte, prin înființarea de magazine cu mărfuri la preț redus;
- acordarea de ajutoare mutuale pentru investiții;
- achiziționarea de maşini agricole;
- susținerea sectorului artizanal cu munca la domiciliu, pentru femei;
- prestează servicii de mecanizare pentru lucrările agricole.

Asociația Generală a Crescătorilor de Taurine din România, asigură:
- sporirea producției de lapte şi carne de bovine;
- promovarea tehnologiilor moderne de creştere a taurinelor,
- formarea de ferme mici şi mijlocii profitabile;
- organizarea de expoziții şi licitații de animale.

Societatea Agricultura fără Frontiere are următoarele obiecte de activitate:
- integrarea agriculturii româneşti în UE;
- înlesnirea contractelor cu firme străine;
- furnizarea de informații pentru producătorii privați.

Societatea Română a Horticultorilor cu filiale în 39 de județe, are ca obiective:
- promovarea spiritului de solidaritate pentru susținerea drepturilor horticultorilor şi viticultorilor;
- stimularea inițiativei private, a pasiunii practicării acestei îndeletniciri;
- studii şi anchete tehnico-economice;
- documentații şi informații de specialitate pentru activități de management şi marketing horticol;
- programe şi alternative pentru exploatațiile hortiviticole;

- cursuri de pregătire şi formare profesională;
- sprijin în dotarea tehnico-materială;
- organizarea manifestărilor pentru păstrarea tradiţiilor horticole şi viticole (târguri, expoziţii, concursuri, simpozioane)

Asociaţia Naţională a Proprietarilor de Pământ şi a Acţionarilor desfăşoară următoarele activităţi:

- organizarea agricultorilor români, din punct de vedere economic şi cultural, pe baza proprietăţii private;
- propuneri de îmbunătăţire a legislaţiei agricole;
- facilităţi pentru procurarea de utilaje, animale, seminţe, îngrăşăminte,
- practică agricolă în străinătate

Centrul Naţional de Resurse pentru Agriculturi şi Gestiunea Mediului se ocupă cu:

- dezvoltarea durabilă a agriculturii României;
- cursuri la distanţă pentru fermieri, prin Universitatea Deschisă – „Fermierul";
- ecodezvoltarea societăţii; .
- consultanţă pe probleme de: politici agrare, ferme-model, dezvoltare instituţională, economie agrară.

Asociaţia Naţională a industriilor de Morărit şi Panificaţie acordă sprijin în:

- dezvoltarea sectorului privat de morărit şi panificaţie;
- elaborarea de studii şi proiecte;
- acordarea de consultanţă;
- reconversie profesională;
- prestări de servicii;
- cooperare cu parteneri străini.

Organizaţiile nonguvernamentale au fost create ca organizaţii apolitice, independente şi cu personalitate juridică şi care au buget propriu din cotizaţii, donaţii sau alte surse, într-o primă etapă acestea au fost susţinute şi prin programe PHARE.

În spaţiul rural românesc au fost întreprinse o serie de acţiuni cu contribuţia acestor ONG-uri. Astfel, în judeţul Suceava, pentru a sprijin dezvoltarea zonei Dornelor, Federaţia Agricultorilor de Munte „Dorna" (FAMD) a devenit un partener important pentru actorii din zonă, respectiv, gospodăriile populaţiei, jucând rol de consultant şi susţinător al dezvoltării economice.

Pentru a-şi realiza obiectivele FAMA a iniţiat un parteneriat cu Firma de Consultanţă Internaţională pentru Agricultură şi Alimentaţie, AFC-Bonn şi cu Societatea Germană de Colaborare Tehnică (GTZ) Eschborn, materializat

printr-un proiect de colaborare româno-german, cu scopul de a sprijini acțiunile de creştere a veniturilor în gospodăriile populației, pentru a îmbunătăți tehnologiile din agricultură, acordarea de credite şi dezvoltarea unor activități complementare. Astfel, creditele acordate de donațiile AFC- Bonn s-au făcut pe obiective clare:

- modernizări ale clădirilor, precum şi construcții (fânare, tabere de vară, bazine de prin care să respecte regulile de protecție a mediului etc.);
- alimentare cu apă;
- cumpărări de animale;

Federația Agricultorilor de Munte „Dorna" a creat o agenție proprie de agroturism – „Agrotur", prin care au fost atraşi turişti în casele membrilor asociației (210 cazări în 1995).

De asemenea, a fost creat un program pentru dezvoltarea unor activități complementare, cu scopul de a ajuta producătorii de lână şi femeile şomere din zonă (producția meşteşugărească şi de artizanat tradițională a devenit o activitate viabilă şi contribuie la dezvoltarea locală).

Față de cele afirmate se impun unele precizări:

- ONG-urile enumerate sunt cele mai mediatizate şi de amploare mai deosebită; alături de acestea mai există şi alte organizații cu acțiuni de mai mici dimensiuni, dar importante pentru comunitățile locale unde ele funcționează;
- alături de ONG-uri au apărut şi alte structuri ale societății civile: patronate, sindicate, organizații profesionale din agricultură, organizații ale tinerilor producători agricoli, organizații ale femeilor etc.

Încă din 1990 tânărul sector neguvernamental din România a primit un sprijin substanțial din partea diverselor structuri donatoare de fonduri, publice sau private, a instituțiilor guvernamentale şi interguvernamentale. Acest sprijin a fost de natură financiară, dar şi logistic, consultanță, ofertă de programe de formare.

Diversele programe ale UE, fundații occidentale, programele USAID, DNUD, UNICEF etc., au condus spre o reconsiderare a rolului sectorului neguvernamental din România, au sprijinit construcția instituțiilor democratice, producerea, structurarea şi diseminarea informației în domenii variate, programe de dezvoltare socioeconomică, reformă legislativă, construcție de modele alternative la criza de servicii sociale etc.

Este necesar un efort coerent şi susținut în direcția formării şi informării ONG-urilor, în vederea susținerii infrastructurilor de pregătire şi comunicare. Sectorul neguvernamental din România a intrat într-o fază de dezvoltare calitativă. Dacă în primii ani de după 1989 efortul a fost orientat către susținerea formării sectorului, acum se resimte nevoia unei profesionalizări accentuate. Aceasta presupune şi deschiderea spre parteneriat cu sectorul guvernamental

şi alte domenii de activitate, nevoia de autosusținere, promovarea de noi inițiative legislative

Potrivit reglementărilor în vigoare, organizațiile neguvernamentale îşi pot asigura resursele materiale şi băneşti pentru realizarea scopului declarat prin statutul de înființare, din:

- cotizații de la membrii şi simpatizanții organizației;
- donații;
- legații (dispoziții testamentare prin care o persoană fizică lasă o moştenire, un bun);
- venituri din activități proprii;
- sponsorizări (sponsorizarea unui proiect, a unei activități, a unui simpozion, a unei dotări cu aparatură de lucru, mobilier, cu o anumită sumă de bani etc.).

Anexa nr. 1

Dinamica structurii terenurilor agricole - forme de proprietate, în perioada 1989-1998

- mii ha -

	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%
Agricol total	14759	100	14769	100	14798	100	14790	100	14793	100	14798	100	14797	100	14789	100	14789	100	14747	100
Domeniul public+domeniul privat al statului	4134	28	2309	16	4474	30	4394	30	4458	30	4426	30	4103	28	4095	28	4092	28	2405	16
Sector cooperatist	8602	58	8266	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sectorul particular	2023	14	4194	28	10324	70	10396	70	10335	70	10372	70	10694	72	10694	72	10697	72	12342	84
Arabil total	9458	100	9450	100	9423	100	9357	100	9342	100	9338	100	9337	100	9339	100	9336	100	9325	100
Domeniul public+domeniul privat al statului	1966	21	417	4	1976	21	1901	20	1888	20	1834	20	1530	16	1530	16	1524	16	1696	18
Sectorul cooperatist	6578	70	6331	67	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sectorul particular	914	9	2702	29	7447	79	7456	80	7454	80	7504	80	7807	84	7809	84	7812	84	7629	82
Vii total	278	100	277	100	286	100	299	100	304	100	299	100	292	100	289	100	287	100	276	100
Domeniul public+domeniul privat al statului	87	31	43	15	89	31	84	28	81	27	79	26	72	25	71	25	69	24	71	26
Sectorul cooperatist	154	55	152	52	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-
Sectorul particular	37	14	82	30	197	69	215	72	223	73	220	74	220	75	218	75	218	76	205	74

	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%
Livezi total	318	100	314	100	311	100	304	100	295	100	289	100	278	100	271	100	267	100	242	100
Domeniul public+domeniul privat al statului	108	34	73	23	105	34	100	33	98	33	96	33	89	32	86	32	83	31	80	33
Sectorul cooperatist	140	44	137	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sectorul particular	70	22	104	33	206	66	204	67	197	67	193	67	189	68	185	68	184	69	162	67
Pășuni și fânețe total	4705	100	4728	100	4778	100	4830	100	4852	100	4872	100	4890	100	4890	100	4899	100	4904	100
Domeniul public+domeniul privat al statului	1973	42	1776	38	2304	48	2329	48	2391	49	2417	50	2412	49	2408	50	2416	49	658	13
Sectorul cooperatist	1730	37	1646	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sectorul particular	1002	21	1306	27	2474	52	2501	52	2461	51	2455	50	2478	51	2482	50	2483	51	4346	87

Sursa: *Evoluția sectorului agroalimentar în România, Raport anual al MAA.*

Anexa nr. 2

Suprafața agricolă pe forme de proprietate, în profil teritorial, 1990

Județ	Total agricol	Sector de stat		Sector cooperatist		Sector privat
		Total	din care: ferme de stat	Total	din care: cooperative de producție	Total
1	2	3	4	5	6	7
Alba	338390	100124	24337	132275	106923	105991
Arad	506301	180687	63950	277833	212794	47781
Argeș	345537	98413	26286	163363	107390	83761
Bacău	322441	44455	14545	223157	157415	54829
Bihor	491759	154554	47126	233790	188075	103415
Bistrița-Năsăud	288675	103840	20921	96902	52008	87933
Botoșani	387275	78087	35276	298534	228132	10654
Brașov	294926	131015	38361	139154	108648	24757
Brăila	380848	159178	124270	208209	179312	13461
Buzău	344838	75327	31452	244904	238136	24607
Caraș-Severin	400144	170979	31892	106778	70335	122387
Călărași	431299	171560	134734	236663	199157	23076
Cluj	413396	128137	29441	225410	152161	59849
Constanța	564030	234230	176650	306663	281683	23137
Covasna	189700	66403	11049	103496	87249	19801
Dâmbovița	250532	58452	33013	150437	105420	41643
Dolj	590725	121628	75672	438194	345058	30903
Galați	358763	95982	65747	245378	186761	17403
Giurgiu	269311	68996	46287	192644	141794	7671
1	2	3	4	5	6	7
Gorj	257064	50016	20592	116434	103582	90614
Harghita	405834	126049	13190	223961	201747	55824
Hunedoara	348613	25281	16946	136304	79673	187028
Ialomița	373823	119152	91073	239930	200801	14741
Iași	378536	79979	36142	291525	213452	7032
Maramureș	307621	56107	3957	119222	20784	132292
Mehedinți	297817	65757	38844	176022	133004	56038
Mureș	413883	117577	37765	263292	208434	33014
Neamț	279830	58278	9954	163317	116316	58235
Olt	444975	87058	55676	340956	257881	16961
Prahova	280287	81816	32326	146353	103122	52118
Satu Mare	316205	88671	29947	195692	149720	31842
Sălaj	234175	55311	8451	169030	124398	9834
Sibiu	310495	112608	52716	161961	145685	35926
Suceava	346533	69369	13280	162712	100960	114452
Teleorman	497680	89678	57352	389282	309871	18720
Timiș	700833	256374	215035	393199	358318	51260
Tulcea	333375	125764	110982	187495	165366	20116
Vaslui	387021	83356	51829	298047	233040	5618
Vâlcea	238637	45476	10257	124999	82830	68162
Vrancea	253948	57826	25999	142963	106127	53159
M.București	122205	40631	23769	74283	55972	7291
TOTAL	12938148	4134181	1987101	8601653	6619534	202314

Sursa: *Date de la Ministerul Agriculturii și Alimentației.*

Anexa nr. 3

Modul de organizare a exploatațiilor private, în profil regional, 1998

Județ	Suprafața agricolă total	Societăți agricole cu personalitate juridica			Asociații familiale			Gospodării individuale		
		Număr	Suprafața agricolă total	Suprafața medie	Număr	Suprafața agricolă totală	Suprafața medie	Număr	Suprafața agricolă totală	Suprafața medie
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Alba	312377	66	18600	282	72	12568	175	82366	281209	3.4
Arad	347017	119	75476	634	118	8410	71	114400	263131	2.3
Argeș	315733	82	35238	430	30	1762	59	155016	278733	1.8
Bacau	261254	70	7106	102	111	1736	16	162051	252412	1.6
Bihor	339983	123	60766	494	137	5677	41	126614	273540	2.2
Bistrița-Năsăud	264147	5	1335	267	22	166	8	68254	262646	3.8
Botoșani	346551	61	28621	469	106	8902	84	127930	309028	2.4
Brasov	259874	89	16339	184	49	1517	31	49317	242018	4.9
Brăila	234774	157	74907	477	354	71209	201	29040	88658	3.1
Buzău	337963	142	75191	530	662	82157	124	60747	180615	3.0
Caraș-Severin	366959	8	2380	298		1002		60516	363577	6.0
Călărași	255905	153	108897	712	354	70338	199	27140	76670	2.8
Cluj	390039	25	6178	247	319	11308	35	129156	372553	2.9
Constanța	386250	180	80671	448	511	117018	229	39800	188561	4.7
Covasna	174243	7	1294	185	185	2775	15	40555	170174	4.2
Dambovița	190523	36	11178	311	32	1235	39	172036	178110	1.0
Dolj	466477	213	79014	371	386	50017	130	139649	337446	2.4
Galați	255376	106	52558	496	493	79073	160	78411	123745	1.6
Giurgiu	205587	135	48038	356	79	6247	79	88034	151302	1.7
Gorj	209927	10	1489	149				82660	208438	2.5
Harghita	396963	40	8159	204				78132	388804	5.0
Hunedoara	330715	20	2407	120	31	4113	133	68848	324195	4.7
Ialomița	261084	180	127475	708	580	79551	137	24255	54058	2.2
Iași	294671	102	38417	377	445	88127	198	98900	168127	1.7
Ilfov	81560	65	22371	344	28	4172	149	50092	55017	1.1
Maramureș	306990	11	1104	100	5	118	24	134457	305768	2.3
Mehedinți	231432	21	6761	322	24	1479	62	77426	223192	2.9
Mureș	340006	134	34813	260	26	1006	39	165651	304187	1.8
Neamț	228717	90	23993	267	112	9222	82	137024	195502	1.4
Olt	357660	268	107287	400	483	38723	80	170346	211650	1.2
Prahova	193121	127	31048	244	149	12001	81	145455	150072	1.0
Satu Mare	285369	98	34021	347	87	5860	67	76345	245488	3.2
Salaj	181851	9	3608	401				59810	178243	3.0
Sibiu	261612	59	9569	162	26	1078	41	59315	250965	4.2
Suceava	334633	27	3906	145				167943	330727	2.0
Teleorman	388291	216	138177	640	285	48607	171	95238	201507	2.1
Timiș	411908	90	74679	830	167	14105	84	132545	323124	2.4
Tulcea	179966	73	54067	741	198	44036	222	36102	81863	2.3
Vaslui	312505	43	26970	627	400	48500	121	98350	237035	2.4
Vâlcea	197215	34	4551	134	11	3211	292	117324	189453	1.6
Vrancea	189781	81	18786	232	98	12667	129	115165	158328	1.4
București	3245	3	635	212				3106	2610	0.8
ROMÂNIA	11690254	3578	1558080	435	7175	949693	132	3945521	9182481	2.3

Sursa: *Date de la Ministerul Agriculturii și Alimentației.*

BIBLIOGRAFIE

1. Belli N. – Uniunea Europeană: geneza şi instituțiile sale, Probleme Economice nr. 37-38/1995.
2. Constantin M. şi colab. – Marketingul producției agroalimentare, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997.
3. Dumitru D. şi colab. – Agricultura României – Tendințe pe termen mediu şi lung, Ed. Expert, Bucureşti, 1997.
4. Gavrilescu D. – Economia agroalimentară – delimitări, premise, anticipări, Ed. Expert, 1996.
5. Gavrilescu D. şi colab. – Cererea, oferta şi prețurile agricole în perioada 1990-1995, CIDE, Bucureşti. 1996.
6. Giurcă D. şi colab. – Probleme ale pieților principalelor produse agroalimentare, cap. 5, Studii şi Cercetări Economice nr. 5-6/1996.
7. Giurcă D. – Piața internă şi externă a tomatelor şi a cartofilor, Probleme economice nr. 20/1998.
8. Lagrange L. – La commercialisation des produits agricoles et agroalimentaires, Lavoisier, Paris, 1989.
9. Lazăr T. – Foarfecele prețurilor, ASAS, 1999.
10. Toderoiu F., Alexandri C. – Economia agroalimentară – elemente de cerere, ofertă şi mecanisme de reglare, Probleme economice nr. 33/1999.
11. Tracy M. – Produsele agroalimentare şi agricultura în economia de piață. Studiu introductiv în teoria, practica şi politica agrară, APS, 1993.
12. Vinze M. – Politici agricole în lume. Teorii şi realități, Presa Universitară Clujeană, 1999.
13. *** Evoluția sectorului agroalimentar în România. Raport anual 1997 al MAA, Bucureşti, 1998.
14. *** Programul de reformă a sectorului agroalimentar al României, pentru perioada 1998-2000. Proiect prezentat la Şedința de Guvern din 15 noiembrie 1997, elaborat de Unitatea de Consultanță pentru Politici Agricole, MAA.
15. *** Publicațiile CNS, Buletine statistice lunare, Buletine statistice de prețuri, Anuare statistice, balanțe cantitative pe produse, 1994-1998.
16. *** Revista „Hortus", Revistă a horticultorilor şi viticultorilor nr. 6/1998.
17. *** Colecția revistei „Hortinform", 1998-1999.
18. *** Colecția „Adevărul economic", „Tribuna economică" şi „Economistul", 1997-1998.
19. *** Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern Countries. Romania, European Commission, DGVI, Mai 1998.
20. *** Agra Europe, Agra Food: East Europe, various editions, 14 Mai 1999.
21. *** OECD Romania: An Economis Assessment, Paris, 1993.
22. *** Fruit and vegetables, CAP Working Notes, 1996/1997, European Commission.
23. *** World Bank, Romania: The Challenge of Transition, The Wortd Bank, Washington, 1999.

1.5. Modele instituționale ale dezvoltării rurale în România (studiu de caz)

Violeta FLORIAN
Marin POPESCU
Marioara RUSU
Carmen ŞTEFĂNESCU
Filon TODEROIU

1.5.1. Elemente definitorii ale spațiului rural

Spațiul rural din România este format în prezent (anul 1999) din suprafața administrativă a celor 2688 de comune (formate din 12751 de sate). *Suprafața spațiului rural*, astfel delimitat, însumează 212,7 mii kmp, reprezentând peste 89% din suprafața țării.

Populația rurală numără 10,14 milioane locuitori şi reprezintă 45,1% din populația țării, rezultând o densitate relativ slabă, de sub 48 de locuitori/kmp.

Spațiul rural – ca suprafața şi populație – nu are o pondere la fel mare în toate cele opt regiuni de dezvoltare. Cel mai întins spațiu rural este în regiunea Nord-Est (94,0% din suprafața), iar cea mai numeroasă populație rurala este în regiunea Sud (55,7% din populație).

Un caz particular îl reprezintă regiunea Bucureşti, în cuprinsul căreia se găseşte şi municipiul Bucureşti, Capitala României, care domină net în populația regiunii, concentrând 88,8% din întreaga populație. Populația rurală din jurul Capitalei nu reprezintă decât 11,2% din populația regiunii.

Comuna este unitatea administrativă de bază în teritoriul căreia se implementează politica rurală. Autoritățile comunale sunt partenerii locali a autorităților regionale în realizarea politicii rurale. Numărul partenerilor local variază de la 257 de comune în cazul regiunii Vest, la 481 în cazul regiuni Sud. Excepție face regiunea Bucureşti care are numai 38 de comune.

Populația medie a unei comune este 3780 de locuitori, dar există o mare varietatea a comunelor din România sub aspectul dimensiunilor demografice. O comună este formată din mai multe sate. În medie, revin 4,7 sate pe o comună. Peste jumătate din comune (55,4%) sunt formate din 1-4 sate, iar 6,2% din comune au mai mult de 10 sate.

Satele prezintă o mare diversitate sub aspectul numărului de locuitori. Dimensiunea satelor variază, de la cele care au doar câțiva locuitori, până la sate cu peste 7000-9000 locuitori. Predomină satele cu puțini locuitori, numărul mediu de locuitori ai unui sat fiind de cca. 800.

Componența satelor după numărul de locuitori şi a comunelor după numărul de sate şi de locuitori influențează în mod semnificativ gradul de asigura-

re a populației cu echipamente şi servicii publice. Comunele cu număr mic sau dispersat de locuitori sau cu sate risipite au cele mai mari probleme sub aspectul echipării edilitare şi au avut, în ultimele decenii, descreşterile cele mai mari de populație.

1.5.2. Agricultura în spațiul rural regional

Agricultura reprezintă principala ramură din punct de vedere al ocupării populației (36.8%). Industria ocupă locul doi, cu doar 27%. Această poziție se datorează, în principal, unui proces de reducere cu peste 10 puncte procentuale a ponderii ramurii industriei şi construcțiilor. Ponderea populației ocupate în agricultură este oscilantă, pe un trend uşor ascendent.

În majoritatea regiunilor, agricultura şi silvicultura domină întreaga economie regională. Numai în trei regiuni (Vest, Centru şi Bucureşti) agricultura este devansată de industrie şi construcții.

Ponderea ramurii agricultură în economia regiunilor (din punct de vedere al ocupării) variază între 29,7% şi 45,6%, cu excepția regiunii Bucureşti (6,3%), ale cărei caracteristici economico-demografie sunt date de prezenta Municipiului Bucureşti. Regiunile cu cele mai largi sectoare agricole sunt, în ordine: Nord-Est, Sud-Vest şi Sud.

În mediul rural, ramura agriculturii domină net ca activitate economică, ocupând circa 70% din forța de muncă. Chiar şi în mediul urban, agricultura reprezintă câteva procente în forța de muncă. În ultimii ani, structura economică din mediul rural a rămas aproape neschimbată, doar, sectorul serviciilor a crescut uşor ca pondere din punct de vedere al ocupării.

Între regiunile țării există diferențe în ceea ce priveşte locul agriculturii economia rurală.

Agricultura este unica ramură din economia României în care persoanele vârstnice sunt predominante (chiar şi în agricultura practicată în oraşe). Mai mult de jumătate din agricultori (53,2%) au depăşit vârsta de 50 de ani, şi aproape o cincime a depăşit chiar 65 de ani. În schimb, numai ceva mai mult de un sfert (27,0%) din agricultori sunt tineri, având vârsta sub 35 de ani.

1.5.3. Caracteristici socioeconomice ale arealului rural studiat

Studierea modului concret în care funcționează rețelele instituționale în comunitățile rurale s-a făcut în comuna Daia, județul Giurgiu, regiunea de dezvoltare Sud.

Regiunea de Sud cuprinde zone rurale defavorizate, areale marginalizate din punct de vedere socioeconomic.

Tabelul nr. 6

Indicatorii socioeconomici ai regiunilor de dezvoltare

Indicator	Sud	Sud-vest	Vest	Nord-vest	Centru	Nord-est	Sud-est	București
Nr. locuitori rurali-medie	4232	2864	1677	2928	2262	4547	2796	557
Indice îmbătrânire[xx)]	166,2	150,6	94,9	125,8	95,3	122,2	105,3	10,1
Indice înnoire[xx)]	169,7	141,5	76,3	126,2	115,8	213,1	125,2	12,8
Nr. ha agricol/ locuitor rural	1,6	1,4	0,9	1,2	1,1	1,6	1,1	0,1
UVM/100 ha	61,0	38,0	25,4	47,0	38,5	67,6	32,3	8,1
Suprafața medie-în proprietate -	1,9	1,5	1,9	2,3	2,6	2,5	3,1	0,1
Suprafața medie-în asociatii -	375,2	167,3	61,5	82,0	83,6	145,1	292,3	19,2
Populația activă ocupată/1000 locuitori	612	395	323	454	474	428	304	661
Nr.locuitori/medic	1838	1543	1154	1692	1388	2130	1482	67
Abonamente TV/1000 locuitori	215	114	94	108	101	164	117	362
Mortalitate infantilă[xxx)]	25,9	19,7	13,8	20,0	14,1	29,7	20,3	18,9

[xx] indexul de vârstă al populației = 60+l0-14 ani;
[xx] indexul forței de muncă = 15-29/30-44 ani;
[xxx] rata mortalității infantile = (număr decese sub 1 an / 1000 născuți vii);
Sursa: Dezvoltarea rurală în România, Carta Verde, București, 1998.

Zona de dezvoltare Sud a spațiului rural românesc este caracterizata de: lipsa diversificării activităților economice, ceea ce determină dependență excesivă de agricultură, eficiență economică redusă a activităților agricole, mod defectuos de exploatare a terenurilor şi de valorificare a produselor agricole.

Infrastructura socială este deficitară, echiparea hidroedilitară aproape nexistentă, accese dificile la rețeaua rutieră. Se constată şi existența unui proces accentuat de degradare a mediului, îndeosebi, în ceea ce priveşte solurile, apele de suprafață şi vegetația forestieră.

Este o zonă de sărăcie rurală, în care am putut constata o cauzalitate directă şi puternică între fenomenele economice şi cele sociale, o întrepătrundere între sărăcia economică şi socială; de exemplu există corelații pozitive, semnificative statistic, între suprafața medie deținută ca proprietate şi suprafața medie a asociațiilor şi o corelație negativă, semnificativă statistic, între gradul

de intensitate a activităților agricole cuantificate prin UVM/100 ha – şi calitatea vieții rurale – cuantificată prin mortalitate infantilă.

În această zonă există disparități între arealele rurale, subregiuni în care sărăcia este mai accentuată, înregistrându-se o sărăcie absolută sau există forme mai atenuate, o sărăcie relativă. Județul Giurgiu, în care este situată comunitatea rurală în care am făcut investigația sociologică, este situat într-o „pungă" de sărăcie rurală.

Tabelul nr. 7

Indicele mediu al sărăciei.
Comunitatea rurală, pe subregiuni de dezvoltare[x)]

Regiuni de dezvoltare	Subregiuni de dezvoltare rurală[xx)]	Media indicelui de sărăcie comunitară
Nord-Est	Suceava, Neamț, Bacău	14,24
	Botoșani, Vaslui, Iași	19,38
Sud-Est	Galați, Constanța, Brăila	14,19
	Buzău, Vrancea, Tulcea	15,39
Sud	Argeș, Prahova, Dâmbovița	6,42
	Teleorman, Giurgiu, Ialomița, Călărași	16,63
Sud-Vest	Olt, Mehedinți, Dolj	14,78
	Vâlcea, Gorj	9,48
Vest	Timișoara, Arad	6,75
	Hunedoara, Caraș-Severin	9,32
Nord-Vest	Cluj, Bihor	8,52
	Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Bistrița-Năsăud	11,49
Centru	Brașov, Sibiu	2,22
	Mureș, Covasna, Harghita, Alba	7,16
București		[xxx)]

[x)] indicele este constituit ca scor factorial din ratele mortalității infantile, emigrări, fertilități generale;
[xx)] indicele pe subregiune a fost calculat ca medie ponderată a indicelui compozit al sărăciei la nivel de comună, ponderea fiind populația comunei;
[xxx)] date insuficiente pentru estimare;
Sursa: *Analiza dezvoltării rurale în România, 1999, p. 46.*

Județul Giurgiu este situat în „punga" de sărăcie care include arealul rural al Câmpiei Teleorman în care punctele slabe, nefavorabile modernizării şi dezvoltării rurale sunt:

- din punct de vedere demografic: declin demografic provocat de îmbătrânirea accentuată a populației, natalitate, în general, inferioară mediei, mortalitate mare capacitate redusă de regenerare demografică;

- din punct de vedere economic: grad redus de ocupare a forței de muncă, pondere redusă a activităților neagricole;
- din punct de vedere al locuirii: predomină locuințele realizate din materiale nedurabile; echiparea cu instalații de alimentare cu apă este deosebit de redusă;
- din punct de vedere al echipării: un procent minim al populației beneficiază de alimentare cu apă în sistem centralizat;
- din punct de vedere social: nivel ridicat al mortalității infantile;
- din punct de vedere ecologic: soluri puternic şi foarte puternic degradate, lipsă păduri (Dezvoltarea rurală în România, 1998, p. 33-34).

1.5.4. Profilul socioeconomic al comunității investigate

Sondajele sociologice făcute în 1996 şi 1998 pe eşantioane reprezentative (1650 şi, respectiv, 1676 gospodării individuale) au reuşit să identifice în acest areal, existența unei comunități rurale – teritorial-administrativ circumscrisă comunei Daia – în care instituțiile rurale – proprietate, arendă – sunt conturate şi au o funcționalitate normală, iar celelalte – piața forței de muncă, piața input-urilor, piața serviciilor, piața produselor agricole – sunt într-o fază de cristalizare, având o funcționalitate definită.

Tipul de eşantion utilizat în cele două sondaje a fost probabilist bistadial, criteriile de eşantionare fund tipul comunei şi nivelul de dezvoltare al județului. În cel de-al doilea sondaj s-a utilizat un eşantion semipanel: un eşantion panel cu 800 de gospodării rurale necesar analizei dinamicii 1996-1998 şi un eşantion de 860 gospodării în care au fost cuprinse şi gospodăriile individuale cu mai puțin de 0,5 ha, gospodării absente în sondajul din 1996.

Comuna Daia este formată din două sate – Daia şi Plopşor, cu o populație de 4000 de locuitori, şi este situată între doi poli urbani – 50 km de capitala țării şi 13 km de reşedința de județ. Totalul suprafeței agricole este de 6359 de ha, din care 5371 de ha teren arabil; din totalul suprafeței agricole 76 de ha sunt ocupate de păşune, 326 ha cu vii, 8 ha cu livezi, 269 de ha cu păduri, 86 de ha de drumuri, 204 ha de construcții şi 19 ha cu terenuri neproductive.

Sistemul de irigații este parțial funcțional.

Tipurile de proprietate existente în 1999 erau: proprietate particulară 77,0% din terenuri), 12,8% în proprietate publică (păşuni comunale), 10% proprietate de stat şi 0,2% proprietatea celor trei biserici existente în comună. Există un număr foarte redus de unități industriale mici şi foarte mici: 13 mori, ateliere şi prese de ulei. Unitățile sectorului terțiar (servicii) sunt reduse ca număr, existând o acoperire insuficientă a necesităților rurale: 9 ateliere de fierărie, reparații auto, brutărie, blănărie etc. Există la nivelul comunei o ofertă tradițională de servicii şi ateliere de industrie rurală specifică unei comunități cu o economie țărănească.

Situarea pe şoseaua națională conferă o accesibilitate mărită la piețe urbane (piața municipiului Giurgiu – 13 km) şi la târgurile săptămânale (târguri de animale la Giurgiu şi la Călăgureni, situat la 10 km).

Principalele ocupații sunt cele de cultivarea pământului şi de creşterea animalelor. Numărul persoanelor cu status ocupațional industrial a scăzut după 1990 datorită restructurării industriale din marile centre urbane, Bucureşti şi Giurgiu; în prezent fac naveta zilnic numai 50 de oameni, preponderent bărbați.

În perceperea autorităților locale, 5% din populație este săracă, existând o distribuție omogenă a populației sărace. Sărăcia comunitară îşi are originea înainte de anii '90 (în perceperea autorităților locale, ponderea era de 2%); ca urmare a modificărilor structurale, a lipsei de pământ şi a proprietății reduse, sărăcia s-a extins cuprinzând şi alte segmente ale copulației rurale.

Serviciile publice au o infrastructură neadecvată dezvoltării normale a comunității studiate: există trei grădinițe şi două şcoli gimnaziale; distanța până la cel mai apropiat liceu este de 13 km; există un dispensar şi un cabinet stomatologic situate, ambele, în comuna de reşedință; personalul medical este format dintr-un medic şi trei persoane cu studii medii.

Problemele comunitare percepute de autorități sunt cele generate de asistența sanitară şi cele edilitare (drumuri, iluminat public).

Tabelul nr. 8

Gravitatea problemelor comunitare - opinia autorităților

Tip de problemă	Nu (0)	Foarte ușoare (1)	Ușoare (2)	Grave (3)	Foarte grave (4)
Drumuri			2		4
Apă potabilă				3	
Izolare					
Poluare aer	0				
Poluare sol	0				
Inundații periodice	0				
Servicii medicale					4
Servicii învățământ				3	
Electrificare	0				
Iluminat pubiic					4
Conflicte etnice	0				
Altele	0				

Sursa: *Profilul comunei Daia, Proiect FAO, Modele instituționale ale dezvoltări rurale în România, 1999.*

Dimensiunea confesională este reprezentată de trei biserici ortodoxe şi două grupări adventiste. Există o implicare a bisericii ortodoxe şi a culturii ad-

ventiste prin ajutoarele pe care la acordă caselor de copii, căminelor de nefamilişti. Varietatea tipurilor de implicare în rezolvarea problemelor comunitare este mare, de la ajutoare materiale, până la desfăşurarea unor ritualuri ortodoxe (botezuri în casele de copii). Ca instituție rurală, biserica depăşindu-şi funcționalitatea specifică, poate să devină un tip de instituție care focalizează comportamente individuale instituționalizate.

În concluzie, comuna rurală investigată, este caracterizată de monoactivitate (agricultura) în care instituțiile principale care pot induce un comportament instituțional sunt asociațiile de producție (există o asociație puternică, ROSTAR care are 1200 ha) şi biserica.

Economia specifică comunei este de tip țărănesc. Accesibilitatea asigurată de situarea pe şoseaua națională constituie o premisă de potențare a comportamentului comercial al producătorilor agricoli. Stoparea fluxurilor de navetişti, datorită ajustărilor macroeconomice, a condamnat comunitatea rurală la un tip de dezvoltare endogenă care nu şi-a găsit încă formele cele mai eficiente de realizare; întoarcerea la o agricultură de subzistență sufocă orice tentativă de modernizare rurală.

1.5.5. Modele instituționale concrete ale vieții rurale comunitare

În eşantionul studiat (la nivelul comunei s-a calculat un eşantion reprezentativ, stratificat), numărul de persoane în gospodărie, este în medie de 3,19; vârsta medie a capului de gospodărie este de 58,7 ani iar vârsta medie a gospodăriei de 47,4 ani. Structura pe sexe a gospodăriei este de 49,4% bărbați şi 50,5% femei. Aceste valori, medii şi procentuale, corespund caracteristicilor populației rurale din România.

Tipologia gospodăriilor rurale investigate a cuprins:

1) gospodării formate numai din pensionari (20), în care vârsta medie este de 67,3 ani; structura pe sexe este caracterizată de preponderența femeilor – 51,2% (bărbații reprezintă 48,7%); structura instrucțională este definită de ponderea studiilor elementare (până în 4 clase – 56,4%) şi a celor gimnaziale (până în 8 clase – 25,6%); fără şcoală sunt 5,1%, iar cu liceu (12 clase – 10,2%). Există o endogamie locală, majoritatea născându-se în localitatea Data: 89,7%. Domeniile de activitate, reflectă situația ocupațională şi economică dinainte de 1990: 53,8% sunt pensionari de stat şi 46,1% pensionari CAP; 97,4% au o slujbă secundară, continuând să fie producători agricoli;

2) gospodării formate numai din pensionari şi agricultori (8), în care vârsta medie este de 62,4 ani; structura pe sexe este: 52,6% bărbați şi 47,4% femei; structura instrucțională, comparativ cu primul tip este deficitară: 10,5% fără şcoală, 52,6% cu studii elemente şi 36,8% cu gimnaziu. Principalul domeniu de activitate structurează acest tip de gospodărie astfel: 89,4% lucrează în agricultură, 5,2% sunt pensionari de stat şi 5,4% pensionari CAP. Există ace-

laşi fenomen al imobilismului social, prezent şi la prima categorie investigată: 89,4% s-au născut în comuna Daia, 10,5% provin din alt sat.

3) gospodării formate din pensionari, agricultori şi neagricultori (58 gospodării): gospodării cu statusuri ocupaționale multiple, care au o vârstă medie de 42,4 ani, în care există 49,3% bărbați şi 50,6% femei; structura instrucțională se multiplică: 23,9% au liceu, 21,6% au şcoală elementară, 18,8% au gimnaziu, 16,1% au şcoală profesională, 3,6% au facultate şi studii postliceale şi 0,9% liceu agricol; 8,8% nu au studii (restul nu au răspuns: 6,3%). Acest tip de gospodărie este caracterizat şi de o fluiditate socială deosebită, de o mobilitate spațială accentuată: 12,4% s-au născut într-un oraş, 15,2% s-au născut în alt sat şi 72,4% s-au născut în comuna Daia. Principalele domenii de activitate sunt agricultura, industria, construcțiile şi serviciile; ocupația secundară majoritară este agricultura.

1.5.5.1. Instituția proprietății

Suprafața funciară aflată în proprietatea gospodăriilor rurale din cadrul eşantionului variază între 0,20 şi 9 ha.

Repartizarea gospodăriilor rurale pe clase de mărime ținând cont de suprafață, arată o concentrare a acestora din grupa 1-3 ha, care reprezintă 48% din total eşantion (tabelul nr. 9). Distribuția pe clase de mărime pentru comuna Daia este mult mai echilibrată decât cea înregistrată la nivel județean şi național.

Tabelul nr. 9

Distribuția gospodăriilor rurale pe clase de mărime, 1998

	Total țară (%)	Județul Giurgiu (%)	Comuna Daia	
			Nr. gosp. respondente	%
până la 1 ha	39	48	20	23
1.1 - 3 ha	33	37	30	35
3.1 - 5 ha	17	14	22	22
peste 5 ha	11	4	13	13
fără pământ			1	1
Total	100	100	86	86

Sursa: *Proiect FAO, Modele instituționale ale dezvoltării rurale în România, 1999.*

Suprafața medie a proprietății (3,7 ha) este de 2,2 ori mai mare decât cea înregistrată la nivel județean (1,7 ha) şi de 1,6 ori raportat la nivel național (2,3 ha).

Gospodăriile formate din pensionari (vârsta medie 67 de ani) şi cele formate din pensionari şi agricultori (vârsta medie 62 de ani) deţin în proprietate cele mai întinse suprafeţe (3,2 ha şi, respectiv, 4,95 ha) situaţie ce poate fi explicată prin faptul că în România Legea nr. 18/1991 a restabilit dreptul de proprietate persoanelor care au fost subiecţi de proprietate înainte de perioada comunistă, iar acestea sunt persoanele vârstnice, cantonate în aceste grupe.

1.5.5.2. Comportament organizaţional

Comportamentul gospodăriilor rurale investigate indică faptul că deşi deţin suprafeţe mici de teren, orientarea lor către formele asociative de exploatare a pământului este foarte accentuată. Pe total eşantion, 38% din respondenţi sunt membri ai unei societăţi agricole cu personalitate juridică şi 17% au preferat, ca formă de organizare, o asociaţie familială.

Cea mai ridicată „apetenţă", pentru societăţile agricole cu personalitate juridică este specifică gospodăriilor cu media de vârstă ridicată: 63% în cazul gospodăriilor formate din pensionari şi fermieri. 50% la gospodăriile formate din pensionari şi 31% în cazul gospodăriilor formate din pensionari fermieri şi nefermieri. Media de vârstă a membrilor din asociaţiile legale este de 57 ani.

Apartenenţa la o asociaţie familială are o pondere mult mai redusă: 10% în cazul gospodăriilor de pensionari, 16% la cele formate din pensionari, agricultori şi neagricultori şi 50% în cazul gospodăriilor compuse din pensionari şi agricultori.

1.5.6. Piaţa pământului

1.5.6.1. Vânzarea-cumpărarea de pământ agricol

Întrucât reglementarea circulaţiei juridice a pământului a trenat mult timp, căpătând forma corespunzătoare abia prin Legea nr. 54 din 1988, procesul vânzării-cumpărării de pământ este incipient. Din 86 de gospodării cuprinse în sondaj numai 4 gospodării au cumpărat pământ după 1990 (4,65%) din total gospodării şi două gospodării au vândut, respectiv (2,33%).

După tipul gospodăriilor care au cumpărat pământ, o gospodărie este formată din pensionari, iar celelalte trei sunt formate din pensionari, agricultori şi neagricultori. Referitor la gospodăriile care au vândut pământ, una este formată din pensionari şi celelalte din pensionari, agricultori şi neagricultori.

Suprafeţele cumpărate şi vândute au fost relativ mici. Astfel, din cele patru gospodării care au cumpărat pământ o gospodărie a cumpărat mai puţin de 1 ha, o gospodărie între 1,1-3 ha şi două gospodării între 3,1 şi 5 ha. Una din gospodării a cumpărat pământ în intravilan, iar celelalte trei în extravilan.

Dintre gospodăriile care au vândut pământ, o gospodărie a vândut până la 1 ha, iar alta între 1-3 ha. Una din tranzacții s-a referit la pământ situat în intravilan, iar alta în extravilan.

1.5.6.2. Arendarea

Comparativ cu cumpărarea-vânzarea de pământ, arendarea a cunoscut o mai mare extindere. Numărul de gospodării care au luat pământ în arendă a fost de 6 (6,98% din totalul gospodăriilor cuprinse în sondaj), toate fiind formate din pensionari, agricultori şi neagricultori, suprafața luată în arendă este relativ mică şi provine, în principal, de la rude.

Mult mai mare este numărul gospodăriilor care au dat pământ în arendă şi, anume, de 43 (reprezentând 50% din total). Dintre acestea 14 sunt formate din pensionari (adică 32,5%), 23 sunt gospodării de pensionari şi agricultori (53,49%) şi 6 sunt gospodării de pensionari, agricultori şi neagricultori (13,95%).

Pământul s-a dat în arendă, cu prioritate, societăților agricole cu statut juridic şi asociațiilor agricole private.

Arendarea s-a făcut în majoritatea cazurilor pe bază de contract scris, înregistrat la notariat. Plata arendei s-a realizat în cote părți din producția obținută.

Tabelul nr. 10

Cui şi de ce s-a arendat pământ agricol în comuna Daia, județul Giurgiu[x)]

	Frecvențe	
	abs.	- % -
Cui s-a arendat pământ?		
- la societăți comerciale agricole cu statut juridic	39	90,70
- la societăți agricole private	4	9,30
Total	43	100,00
De ce s-a dat pământ în arendă?		
- lipsă de capital	16	37,21
- vârstă înaintată	10	23,26
- sănătate precară	5	11,63
- alte motive	12	27,80
Total	43	100,00

x) rezultate ale sondajului efectuat în martie 1999;

Sursa: *Proiect FAO, Modele instituționale ale dezvoltării rurale în România, 1999.*

Ponderea relativ mare a gospodăriilor care au dat pământ în arendă şi orientarea cu prioritate spre societăţile agricole menţionate se pot explica, pe de o parte, prin puterea economică redusă a gospodăriilor individuale de a-şi lucra pe cont propriu terenul aflat în proprietate, iar pe de altă parte, prin preponderenţa producătorilor vârstnici, precum şi prin penuria de mijloace tehnice şi de capital.

Din răspunsurile la întrebările referitoare la dorinţa de a da sau de a lua mai mult pământ în arendă, rezultă că situaţia actuală pare să se prelungească şi în anii următori.

Din analiza corelaţiilor simple se pot face câteva aprecieri referitoare la percepţia perechilor „vânzare-cumpărare" de pământ şi „luare-dare în arendă" a terenului agricol – ca activităţi esenţiale ale formării şi funcţionării instituţiei „piaţa funciară" care prezintă următoarele trăsături:

a) cumpărarea şi/sau vânzarea de teren agricol sunt percepute, mai degrabă, nesemnificativ decât negativ, motivul esenţial constând în faptul că reconstituirea şi constituirea proprietăţii private are mai multe valenţe de subzistenţă, decât de creştere dimensională a exploataţiilor agricole;

b) luarea şi/sau darea în arendă de teren agricol se pare că încep să fie percepute ca alternative de gestionare a pământului:

- vârsta înaintată a capiilor gospodăriilor formate numai din pensionari constituie unul dintre motivele care „alimentează" darea în arendă de suprafeţe agricole;
- prezenţa în gospodării, pe lângă pensionari şi a altor membri de familie cu ocupaţie agricolă diminuează relativ înclinat, spre dare în arendă; ceea ce amendează capacitatea de muncă sporită a gospodăriilor formate din pensionari, agricultori şi neagricultori de a gestiona terenurile agricole este nivelul scăzut al veniturilor acestora, cu total insuficient pentru a constitui un suport financiar al practicării tranzacţiilor funciare.

1.5.7. Piaţa produselor agricole

Una dintre problemele care a constituit subiectul sondajului a fost şi problema pieţei produselor agricole.

Înainte de a trece la analiza propriu-zisă trebuie remarcată tendinţa de comercializare cu precădere a produselor vegetale (respectiv, 30,2% din numărul total de gospodării), spre deosebire de producţia animală unde frecvenţa cazurilor de valorificare prin comercializare a fost numai 8,14%, 81,4% din gospodării reţinându-şi producţia pentru consumul propriu (tabelul nr. 11).

Tabelul nr. 11

Comercializarea produselor pe total gospodării

	Produse vegetale		Produse animale	
	Frecvență	%	Frecvență	%
Da	26	30.23	7	8,14
Nu	52	60.47	70	81,40
Nu cunoaște	2	2,33	1	1,16
Nu știu/nu răspund	6	6,98	8	9,30
Total	86	100	86	100

Sursa: *Proiect FAO, Modele instituționale ale dezvoltării rurale în România, 1999.*

1.5.7.1 Valorificarea producției vegetale – caracteristici principale

a) Din totalul celor 26 de gospodării, pe tipuri de gospodării, tendința spre comercializare este mai mare la cele formate din pensionari, agricultori şi neagricultori – (tipul III), unul dintre motive fund posibilitatea valorificării produselor pe altă piață, prin intermediul unor membri ai familiei care nu sunt legați strict, ca activitate principală, de agricultură.

Faptul că între vârsta membrilor gospodăriei şi posibilitățile de comercializare a produselor vegetale există o legătură, este pus în evidență de coeficientul de corelație simplă a cărui valoare deşi redusă şi nesemnificativă din punct de vedere statistic (0,22) confirmă înclinația spre autoconsum atât a produselor vegetale, cât şi animale, excepție însă face cultura florii-soarelui, a cărei producție este valorificată pe bază de contract cu unitățile de prelucrare, în schimbul căreia agricultorii au primit atât bani cât şi produse – respectiv ulei şi şrot de floarea-soarelui.

b) Nivelul ridicat al autoconsumului este unui dintre elementele care explică variabilele negative ale coeficientului de corelație, referitor la comercializare; astfel culturile cele mai des întâlnite în hrana animalelor şi a oamenilor au fost: grâul, porumbul, sfecla de zahăr, floarea-soarelui şi altele (nutrețuri), coeficientul de corelație dintre numărul de animale crescute (bovine şi porcine) cu precădere şi suprafața cultivată variind de la 0,42 la 0,63.

c) Comercializarea produselor agricole s-a lovit de numeroase dificultăți care au fost întâmpinate de toate cete trei tipuri de gospodării, cu precădere cele din gradul III.

Motivațiile dificultăților sunt foarte diverse, oscilând între gradul de îmbătrânire ridicat a gospodăriilor şi costurile ridicate de transport al produselor, astfel: neîncrederea producătorilor agricoli în posibilitățile de a achita la timp contravaloarea produselor livrate a condus la stocarea producție sau valorificarea acesteia fără contract, comercializarea prin contract întâlnindu-se cu precădere la tipul III de gospodării – 66,7% din totalul gospodăriilor care au vândut pe ba-

ză de contract, 53,3% din tipul III şi nicio gospodărie formată numai din pensionari. Situația este explicabilă din cel puțin trei motive:

- prețul scăzut oferit de integratori pentru producția cerealiere care nu permite reluarea procesului de producție; de exemplu, este de remarca; că la nivelul anului 1997, agricultorii au primit pentru 1 kg de porumb livrat la bazele de cercetare 800 lei, pentru ca în primăvara următoare să procure sămânță certificată cu 15 mii lei kg, care s-a dovedit a fi necorespunzătoare din punct de vedere calitativ, fapt demonstrat şi de producțiile reduse din acel an, majoritatea gospodăriilor recurgând la reînsămânțare, dublându-se astfel costurile de producție;
- imposibilitatea deplasării la fabrică a pensionarilor pentru negocierea contractelor din cauza vârstei avansate, vârsta medie pe cap de gospodărie fiind de 67,36 ani;
- lipsa unor centre locale de colectare în teritoriu ale unităților de prelucrare, care să permită deplasarea specialiştilor la nivel de gospodărie, pentru a negocia direct cu agricultorii condițiile încheieri unui contract de integrare.

d) Ca urmare a celor prezentate mai sus, majoritatea producătorilor au stocat producția în hambarele proprii, fiind astfel cu curtea plină şi cu buzunarele goale deci în imposibilitatea de a relua procesul de producție, costul lucrărilor mecanice fiind foarte ridicat (pentru un hectar de teren arabil, discuitul şi semănatul ridicându-se la 1 milion lei, fără a mai discute despre fertilizare). Prețul îngrăşămintelor este mult prea mare pentru posibilitățile financiare ale agricultorilor, în special, în cazul gospodăriilor formate numai din pensionari. Din totalul celor 20 de gospodării grupate după domeniul de activitate 46,19% sunt pensionari CAP, cu o pensie variind între 60-120 mii lei/lună, în condițiile în care un sac de îngrăşăminte complexe costă aproximativ 150 mii lei (50 kg).

Lipsa mijloacelor financiare a condus la efectuarea unei fertilizări insuficiente şi, implicit, la obținerea unor producții reduse. Au existat însă şi cazuri în care fertilizarea s-a efectuat la timp, respectându-se graficul lucrărilor agricole, producția medie obținută ridicându-se la 5000 kg/ha la cultura grâului. Cazurile însă de acest gen sunt sporadice şi au fost întâlnite cu precădere la tipul III de gospodării.

e) Aspectele menționate la punctul b se referă la pământul lucrat în gospodăriile proprii, întrucât pentru cel arendat costul lucrărilor mecanice a fost suportat din producția obținută, agricultorii primind pentru un hectar arendat, cotă fixă sau cotă parte din producția obținută.

f) În ceea ce priveşte comercializarea produselor vegetale fără contract, aceasta s-a efectuat, în special, prin vânzare pe altă piață (tip II, III) şi mai puțin pe piața locală (tip I), cu precădere către cumpărătorii individuali; produsele astfel valorificate au fost grâul, porumbul şi legumele.

1.5.7.2. Valorificarea producției animale

După cum s-a menționat anterior, din totalul gospodăriilor numai 3,14% au comercializat produse animale (7 gospodării), greutatea specifică cea mai mare deținând-o tipul III şi numai una din tipul I (pensionari).

Dacă la comercializarea produselor agricole vegetale dificultățile au fost mult mai numeroase, în ceea ce priveşte vânzarea produselor animale nu s-au constatat dificultăți decât în două cazuri, aparținând tipului I şi III, fiind motivate de ponderea ridicată a autoconsumului în totalul producției obținute sau de prețul prea mic obținut prin vânzarea lor.

Comercializarea pe bază de contract s-a întâlnit în două cazuri, ambele gospodării aparținând tipului III, fiind justificată de încheierea unor contracte cu diferiți vânzători sau cumpărători individuali. În acest sens, este de remarcat, intensitatea legăturii dintre practicarea agriculturii ca slujbă secundară şi posibilitățile de valorificare a produselor animale pe bază de contract, fapt pus în evidență de coeficienții de corelație simplă care variază de la 0,35 pentru laptele de vacă, brânza de oaie, lână, caşul de oaie, carnea de porc, carnea de găină şi ouă, până la 0,37 la carnea de bovină, pe total gospodării.

Ponderea cea mai mare pe tipuri de gospodării revine tipului III, întrucât pentru tipul I şi II coeficienții sunt negativi sau nesemnificativi din punct de vedere statistic, compensarea efectuându-se pe seama coeficienților aparținând tipului III, în care a variat între 0,36 şi 0,85. Valorile negative obținute pentru tipul I şi II explică ponderea ridicată a autoconsumului în totalul producției obținute

Ca şi în cazul produselor vegetale se remarcă tendința de vânzare fără contracte, îndeosebi, pe altă piață (pentru tipul III) sau pe piața locala (pentru tipul I), către cumpărători individuali. Situația întâlnită la comercializarea pe bază de contract a producției animale este precară şi comercializarea fără contract, intensitatea ei fiind mult mai puternică, coeficientul de corelație variind de la 0,32 la 0,45 pentru laptele de vacă, pe total gospodărie; pe tipuri de gospodării, tipul II iese în evidență prin comercializarea produselor fără contract, coeficienții variind între 0,41 şi 0,46. Şi în acest caz nivelul autoconsumului este foarte ridicat pentru gospodăriile din tipul I şi II, fapt care a condus la un grad redus de valorificare a produselor.

Privită dintr-un asemenea punct de vedere problema comercializării produselor pare să se adâncească, având efecte negative asupra posibilităților agricultorilor de a relua procesul de producție din lipsă de resurse financiare, cu efecte directe şi asupra nivelului de viață al gospodăriilor, pauperizării continue a agricultorilor.

1.5.8. Piața serviciilor pentru agricultură

În comuna Daia agricultorii apelează într-o proporție foarte redusă la sfaturile specialiştilor agricoli: 6% au apelat la camerele agricole, 9% la inginerul agronom şi 57% la medicul veterinar.

Gospodăriile tinere formate din agricultori, pensionari şi neagricultori sunt mai „deschise" şi apelează într-o proporţie mai mare, decât media înregistrată la nivel de eşantion, la ajutorul specialiştilor (64% la medicul veterinar, 12% la inginerul agronom şi 5% la camerele agricole).

Această „lipsă de interes" manifestată ar putea avea ca explicaţie, pe de o parte, faptul că nu se conştientizează rolul consultanţei în obţinerea unor producţii ridicate, nu se conştientizează că rolul unor resurse calificate reprezintă o condiţie esenţială în dezvoltarea gospodăriei agricole, iar pe de altă parte, faptul că specialiştii agricoli au o calificare tehnică şi o pregătire limitată în domeniul economic, faptul ce nu le permite să ofere sfaturi micilor agricultori, pornind de la principiul rentabilităţii.

Astfel, numai 60-80% dintre cei care au apelat la sfaturile specialiştilor se declară mulţumiţi de activitatea acestora, iar intenţia de viitor în privinţa acestor servicii se cantonează la un procent asemănător de 75-90%.

1.5.9. Piaţa input-urilor

Deşi gospodăriile ţărăneşti reprezintă o piaţă importantă pentru input-urile agricole, cererea manifestată este relativ redusă: dacă 83% din gospodării au folosit mijloace mecanice pentru a lucra pământul, doar 42% au folosit îngrăşăminte chimice, 13% pesticide şi 9% furaje combinate. Situaţia este similară cu cea întâlnită la nivel naţional, unde folosirea input-urilor moderne de producţie este situată la un nivel foarte scăzut.

Mulţi producători agricoli au neglijat factorul decisiv al producţiei – sămânţa. Au recurs adesea la sămânţa obţinută în gospodărie (38% din total eşantion), degenerată şi impurificată, cu rezultate productive dintre cele mai slabe. Gospodăriile formate din pensionari (47%) şi cele formate din pensionari şi agricultori (60%) folosesc în cea mai ridicată proporţie acest tip de sămânţă.

Canalele de procurare a seminţelor (altele decât propria gospodărie) sunt întreprinderile private 5% şi piaţa locală 3%. Pe total eşantion 49% declară că îşi procură seminţele din alte surse.

Potrivit sondajului, din totalul gospodăriilor investigate numai 42% declară că au folosit în anul 1998 îngrăşăminte chimice. Analizând canalele de aprovizionare pe tipuri de furnizori se remarcă că toate cele trei tipuri de gospodării preferă întreprinderile private.

Scumpirea din ultimii ani a îngrăşămintelor chimice a reorientat interesul agricultorilor spre îngrăşâmintele organice, care sunt utilizate de 45% din gospodăriile investigate. Acest tip de îngrăşământ este insuficient utilizat în prezent, meritând să i se acorde prioritate, nu numai datorită situaţiei dificile în aprovizionarea cu îngrăşăminte chimice, ci şi pe considerente de conservare a mediului înconjurător şi a solurilor din mediul rural. Gospodăriile de pensionari sunt adeptele în cea mai mare proporţie (50%) a acestui mod tradiţional de fertilizare a solurilor.

Pierderile provocate de paraziți, boli şi buruieni, în cursul procesului de producție, dar şi în timpul păstrării recoltei, sunt foarte mari.

Ridicarea vertiginoasă a prețurilor, corelată cu lipsa cunoştințelor tehnice necesare, a îngustat foarte mult câmpul de utilizare a acestor substanțe (13% din total eşantion). Se remarcă acelaşi nivel scăzut de utilizare în cazul tuturor gospodăriilor rurale.

Nivelul de dotare mecanică existent face ca numai 8% dintre gospodăriile rurale să declare că îşi asigură mecanizarea cu resurse proprii. Restul de 92% sunt nevoite să îşi procure serviciile mecanice din diverse surse. 38% cumpără servicii mecanice de la întreprinderi private, 28% de pe piața locală, 12% de la societățile agricole cu personalitate juridică.

Dacă gospodăriile formate din pensionari şi agricultori preferă procurarea serviciilor mecanice de pe piață (50%) şi de la societățile agricole cu personalitate juridică (32%), cele formate din pensionari, agricultori şi neagricultori sunt orientate către întreprinderile private (41%) şi piață (2%), iar cele compuse din pensionari preferă întreprinderile private (60%) şi piața (20%).

Creşterea costului tractoarelor, maşinilor agricole şi a cheltuielilor de exploatare, în special datorită scumpirii combustibililor, face ca forța de tracțiune principală în cazul multor gospodării rurale să fie reprezentată de animale.

Din păcate, o mare parte dintre agricultorii investigați sunt restanți în respectarea cerințelor de bază, elementare ale practicii agricole avansate. De aici decurg eşecurile (producții scăzute) şi uneori chiar lipsa de interes pentru continuarea activității.

Producția scăzută nu-i permite micului agricultor să acceadă la capital, necesar pentru procurarea input-urilor moderne, iar lipsa acestora împiedică creşterea productivității.

1.5.10. Piața financiară

Piața financiară este deficitară în comunitățile rurale din România. Explicația poate fi găsită în sistemul macrofinanciar – disfuncționalități, aparat birocratic inflexibil şi greoi – şi într-un comportament tradițional, specific nivelului microeconomic.

În comunitatea pe care am investigat-o există la nivelul individului un comportament antifinanciar pronunțat: la nivel comunitar şi individual funcționează resorturi tradiționale atât de puternice, încât determină reacții de respingere a modernității rurale, de tip financiar: 91,8% dintre subiect nu au făcut în 1998 niciun împrumut şi numai 8,2% au apelat la împrumuturi.

Împrumuturile făcute au fost orientate spre scopuri agricole (85,7%) şi scopuri sociale. 14,3% din cei care au împrumutat au făcut-o pentru desfăşurarea normală a unor evenimente, ca de exemplu începerea şcolii, pentru a cumpăra: manuale, haine, încălțăminte – sau pentru nunți, botezuri, înmormân-

tări. Sursa împrumutului este numai sfera relațiilor sociale-rurale, cunoştințe, prieteni – niciun subiect nu a apelat la o formă instituțională (bancă).

Analiza statistică a relevat că variabilele independente care au determinat „actul împrumutului" sunt: vârsta, nivelul instrucțional, status-ul ocupațional multiplu, creşterea animalelor, comercializarea produse vegetale, utilizarea forței de muncă din afara gospodăriei; coeficientul de corelație între variabilele enunțate mai sus şi actul împrumutului este de 0,96. Există totuşi la nivel de intenție declarată un interes latent pentru o formă instituțională; întrebați care ar fi prima sursă la care ar apela pentru un împrumut, 58% au invocat rudele, vecinii şi prietenii şi 42% au menționa banca.

1.5.11. Piața forței de muncă

Pentru comunitățile rurale din România piața forței de munca este o instituție care nu funcționează formal; la nivel informal, datorită resurselor băneşti disponibile în fiecare gospodărie rurală, există forme structurale şi funcționale specifice economiei țărăneşti: Gospodăriile formate numai din pensionari şi agricultori au angajat în proporție 12,5% forță de muncă în 1998; dintre ei 50% au angajat lucrători sezonieri, pe care i-au plătit dându-le o sumă de bani/zi pentru lucrări de întreținere a culturilor şi recoltat; 50% au angajat rude, pe care le-au plătit cu produse agricole, pentru lucrări de întreținere şi recoltat.

Gospodăriile formate din pensionari, agricultori şi neagricuitori au angajat lucrători într-o proporție mult mai mare, 27,6%; din această subgrupă au angajat rude 75,05%, lucrători sezonieri 18,7% şi lucrători permanenți 6,2%: rudele au fost plătite, cu un salariu săptămânal; 15,8% dintre rude au fost retribuite în acest mod, restul având un salariu lunar (17%), la normă (17%) şi combinații (în produse agricole + normă + salariu). Lucrătorii permanenți şi cei sezonieri au primit o sumă de bani/zi. Rudele au fost folosite la lucrările de semănat, întreținere, recoltat, îngrijire animale, vânzare a produselor, iar lucrătorii sezonieri la întreținere culturi, recoltat, îngrijire animale: lucrători permanenți la întreținere culturi.

Corelația simplă (Pearson) a identificat o corelație pozitivă semnificativă între gospodăriile de acest tip, care cresc porci, şi utilizarea lucrătorilor sezonieri (0,6); corelația multiplă, în care variabila dependentă este utilizarea forței de muncă din afara gospodăriei, iar variabilele independente sunt vârsta, nivelul instrucțional, status-ul ocupațional multiplu, creşterea animalelor, comercializarea produselor vegetale, comercializarea produselor animale, utilizarea imputurilor, utilizarea serviciilor, utilizarea împrumuturilor, este de 0,85. Este cert că în acest caz se conturează un tip nou instituțional, cel al antreprenorului rural, purtător al unor noi modele de viață economică şi socială, care începe să-şi gestioneze gospodăria ca pe o fermă, în funcție de o logică capitalistă.

Bibliografie

1. Nica N. – Contextul dezvoltării rurale în România: Planul dezvoltării rurale în România (manuscris), World Bank Team, 1999, Bucureşti;
2. Sandu D. – Cine sunt antreprenorii din agricultura de tranziție?, (manuscris), 1999, Bucureşti;
3. Teşliuc E.; Chirea C. – Analiza dezvoltării rurale în România, Banca Mondială şi Comisia Națională pentru Statistică, 1999, Bucureşti;
4. *** Private Agriculture in Romania, Household Survey, MAF, European Commission, Worid Bank, 1997, Bucharest;
5. *** Rural development in Romania, Green Paper, Institute of Agricultural Economics and Urban Proiect. 1998, Bucharest.

2. IMPACTUL AJUSTĂRII STRUCTURALE ASUPRA FERMELOR FAMILIALE ÎN ROMÂNIA

Violeta FLORIAN,
Filon TODEROIU

2.1. Dinamica generală a sectorului agricol în perioada 1990-1998

2.1.1. Scurtă analiză a mediului macroeconomic

Mediul economic românesc este efectul măsurilor politice şi economice de naturi diferite – liberale, neoliberale, social-democrate – rezultatul unor politici, în majoritate, pe termen scurt, şi poate fi caracterizat de evoluții contradictorii; valorile înregistrate, pe parcursul unui deceniu, de principalii macroindicatori economici (de exemplu, produsul intern brut, rata inflației, deficitul balanței comerciale) pot fi ilustrarea evidentă a esenței contradictorii a mediului economic, reflex al unei reforme ezitante.

O etapizare relativ simplificatoare surprinde următoarele caracteristic principale:

- 1990-1992 – scăderea accentuată a producției industriale, moderată a producției agricole, diminuarea productivității pe salariat, creşterea şomajului, evoluția divergentă a prețurilor de consum şi a celor de producție;
- 1993-1995 – fenomene şi procese economice de stagnare a declinului şi revenire: creşterea producției industriale, agricole şi stoparea creşterii numărului de şomeri;
- 1996-1998 – s-a înregistrat o revenire la fenomenele de diminuare a producției industriale şi de creştere a numărului de şomeri.

Piața muncii în România este caracterizată de un fenomen socio-economic contradictoriu: din 1990 până în 1997 s-a înregistrat o creştere a numărului de şomeri, mai mare, mai accentuată, comparativ cu reducerea numărului de salariați, ceea ce a dus la creşterea ratei de activitate (tabelul nr. 1): din trim. IV.1997 rata de activitate începe să parcurgă un declin evident de la 51,4% (trim. IV.1997), la 49,3% (trim. I.1998).

A. Principalii indicatori

Nivelul, structura şi dinamica principalilor macroindicatori sintetici (tabelul nr. 1) relevă faptul că economia românească este un mediu contradictoriu, în

care, cu oarecare dificultate, se poate confirma existența performanței, competitivității, eficienței.

Tabelul nr. 1

Evoluția principalilor indicatori economici, în perioada 1990-1998

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
PIB – total (mild. lei, pr. curente)	857,9	2203,9	6029,2	20035,7	49773.2	72135.5	108390.9	249750.2	411135.0
din care:									
% sector privat	16,4	23,6	26,4	34,8	38,9	45,3	52,5	58,2	60,0
% modif. anuală	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,1	3,9	-6,6	-7,3
Investiții-total (mild. lei, pr. curente)	168	314,0	888,6	2821,8	8004,6	12995,4	20945,3	38364,9	62180,0
din care:									
sector privat	...	25,4	139,0	733,2	2943,9	5107,5	8314,7	15422,7	...
Producție industrială (% față de 1989),	76,2	58,8	45,9	46,6	48,1	52,6	57,8	54,4	45,1
din care:									
% sector privat	...	9,2	11,8	17,4	23,3	29,0	35,0	...	...
Producție agricolă (% față de 1989),	97,1	97,8	84,8	95,7	95,9	97,8	99,1	102,2	94,5
din care:									
% sector privat	...	73,9	81,7	83,5	89,3	89,0	91,0	...	...
Indicele prețurilor de consum (% față de 1989)	105,1	284,0	881,5	3138,9	7429,8	9829,7	13643,6	34763,9	47800,4
Curs de schimb mediu anual (lei/$)	22,43	76,39	307,95	760,05	1655,09	2033,26	3082,60	7167,90	9324,00

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Rata de activitate % populație ocupată în:	46,7	46,5	45,9	44,2	44,0	41,9	41,5	48,2[x)]	45,7[xx)]
– industrie	43,5	39,9	37,1	35,8	34,4	33,6	34,3	35,0	35,5
– agricultură	29,5	29,8	33,0	36,0	36,0	34,5	35,5	36,0	36,5
– sector privat	9,2	33,6	41,0	43,8	43,8	50,7	51,5	...	...
Rată șomaj %	...	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,8	9,0
Exporturi FOB (mil. $)	5775	4266	4363	4892	6151	7910	8085	8431	8300
Importuri (mil. $)	9202	5793	6260	6522	7109	10278	11435	11280	11821

Sursa: *Comisia Națională pentru Statistică, Banca Națională a României și calculații proprii;*
x) AMIGO - datele se referă la trim. IV al anului 1997, p. 33;
xx) AMIGO - datele se referă la trim. I al anului 1998, p. 3;

Analiza evoluției produsului intern brut, relevă faptul că, în perioada 1990-1998, anul 1995 a fost singurul în care acesta a crescut cu 7,1%; creştere diminuată în 1996 la 3,9% şi apoi stopată în 1997-1998, când ratele de recul economic s-au situat la peste 6,5%. În 1997, comparativ cu 1990, PIB reprezenta 88%, iar producția industrială 66%; PIB/locuitor, calculat la rata de schimb, scade de la 1648$ la 1573$ în 1995 şi 1545$ în 1997; calculat la paritatea puterii de cumpărare (PPC), PIB/locuitor sporeşte de la 3414$ în 1990 la 4070$ în 1995, pentru ca în 1997 să fie de 3975$ (Raportul național al dezvoltării umane, 1998, p. 14).

Evoluțiile asimetrice ale proceselor economico-sociale generate de tranziția României de la o economie hipercentralist administrată la una funcțională prin mecanismele concurenței şi eficienței pot fi surprinse din prezentarea di-

namicii principalilor macroindicatori, pe două paliere de agregare: ansamblul economiei naționale şi agricultură (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Dinamica principalilor indicatori sintetici (total economie şi agricultură) (1989=1)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996s	1997e
Total economie națională									
Produs intern brut	1,000	0,944	0,822	0,750	0,761	0,791	0,848	0,881	0,822
Valoare adăugată brută	1,000	0,976	0,861	0,784	0,810	0,844	0,902	0,935	0,869
- Consum final al populației	1,000	1,081	0,906	0,838	0,845	0,867	0,980	1,087	1,027
- Consum final al admin. publice	1,000	1,141	1,261	1,289	1,324	1,470	1,484	1,373	1,222
Formare brută de capital fix	1,000	0,644	0,441	0,489	0,529	0,639	0,683	0,710	0,597
Populație activă ocupată	1,000	0,990	0,985	0,955	0,919	0,915	0,867	0,857	0,822
Mijloace fixe(stoc de capital fix)	1,000	0,993	1,030	1,059	1,142	1,250	1,425	1,393	...
Investiții nete(FNCF)	1,000	0,617	0,458	0,453	0,491	0,621	0,687	0,709	...
Agricultură									
Valoare adăugată brută	1,000	1,394	1,228	1,066	1,218	1,253	1,313	1,270	1,290
Mijloace fixe (stoc de capital fix)	1,000	0,789	0,757	0,796	0,843	0,881	0,955	0,939	...
Investiții nete (FNCF)	1,000	0,633	0,248	0,202	0,128	0,547	0,330	0,351	...
Populația activă ocupată	1,000	1,014	1,035	1,116	1,174	1,182	1,058	1,079	1,08

Sursa: *Calculații proprii, pe baza datelor din AS-RO 1996;*
s = semidefinitiv; e = estimări, pe baza lucrării;
Romania in figures , NCS, 1997-1998.

Este de remarcat că aproape la toți indicatorii prezentați evoluțiile sunt, în bună măsură, asimetrice până la divergențe între agricultură şi ansamblul economiei naționale.

Diminuarea evidentă a produsului intern brut s-a derulat ca un proces pentru principalele sectoare economice, având accente diferite, determinate de criza specifică fiecăruia (tabelul nr. 3).

Dificilul proces economico-social de tranziție spre economia de piață în agricultură s-a desfăşurat pe fondul unui recul economic considerabil. De altfel, suma modificărilor anuale ale PIB-ului total în perioada 1990-1998 echivalează cu o diminuare cumulativă a producției naționale de 24,8 puncte procentuale în 1998 față de 1989 (anexa nr. 1).

Declinul economic a fost însoțit de puseuri inflaționiste care, anual, n-au coborât sub 30% (excepție anul 1990). Îngustarea cererii solvabile interne n-a putut fi compensată de economia externă, unde deficitul comercial a sporit considerabil, ajungând în anul 1998 la peste 3,5 mld. dolari, complicând poziția

externă a țării, prin acumularea de datorii externe şi diminuarea rezervelor valutare externe.

Tabelul nr. 3

Evoluția structurii PIB pe categorii de resurse

- % -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996[x)]	1997[xx)]
Valoare adăugată brută	91,8	93,7	98,1	92,7	92,3	92,9	92,7	92,0
Industrie	40,5	37,9	33,8	33,8	36,2	34,6	34,2	35,6
Agricultură	21,2	18,3	18,6	20,6	19,3	19,4	18,7	18,5
Servicii [xxx)]	26,4	34,7	40,5	36,9	33,7	35,7	35,3	33,9
Ajustare PIB	-2,3	-2,1	-4,6	-4,2	-3,9	-3,7	-2,8	-1,8
Taxe vamale	0,1	1,1	1,4	1,5	1,3	1,8	1,8	1,3
Impozit/ produs	11,8	8,7	8,0	9,2	7,7	7,5	7,7	7,4
Subvenții/ produs	-3,9	-3,6	-7,5	-3,5	-1,3	-2,3	-2,0	-0,6
PIB	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

x) provizoriu;

xx) preliminat;

xxx) servicii: comerț, transporturi, poștă şi telecomunicații, activități financiare, bancare şi de asigurări, alte servicii, administrație publică şi apărare, asistență socială obligatorie, învățământ, sănătate şi asistență socială;

Sursa: *Evoluția sectorului agroalimentar în România, Raport anual 1997 al MAA, București, 1998, p. 141.*

Distribuția spațială a produsului intern brut (tabelul nr. 4) reflectă o discrepanță netă descrisă de zone marginalizate economic, defavorizate şi zone în care nu se înregistrează fenomene acute ale crizei economice.

Tabelul nr. 4

Distribuţia spaţială a produsului intern brut

Regiuni statistice	PIB pe locuitor 1996 la PPC (dolari SUA)	Indicele dezvoltării umane (IDU)[x)]1996
România	4244	0,758
Regiunea 1 Nord-Est	3256	0,699
Regiunea 2 Sud-Est	4270	0,754
Regiunea 3 Sud	3866	0,724
Regiunea 4 Sud-Vest	3900	0,736
Regiunea 5 Vest	4996	0,797
Regiunea 6 Nord-Vest	3981	0,739
Regiunea 7 Centru	4526	0,779
Regiunea 8 Bucureşti	6090	0,888

x) cuprinde: longevitate, nivel de educaţie şi standard de viaţă.
Longevitatea s-a măsurat prin speranţă de viaţă la naştere; nivelul de educaţie a fost calculat ca medie aritmetică ponderată între gradul de alfabetizare a populaţiei (cu o pondere de două treimi) şi gradul de cuprindere în învăţământul de toate nivelurile (1/3). Ca măsură a standardului de viaţă se foloseşte produsul intern brut pe locuitor, calculat la paritatea puterii de cumpărare în dolari SUA.
Sursa: *Raportul naţional al dezvoltării umane, România , 1998, Bucureşti, p. 118;*

Rata inflaţiei a depăşit în fiecare an nivelurile prognozate, menţinerea în limite controlabile rămânând un deziderat. După 1990, liberalizarea preţurilor a generat o inflaţie prin cerere, la care s-a adăugat o inflaţie prin costuri, „ca expresie a unui dezechilibru economic dintre cererea şi oferta de bunuri şi servicii, a unei indiscipline financiare şi a eficienţei reduse a politicilor de dezinflaţie, ca, în final, să capete puternice amprente ale inflaţiei structurale şi corective". (Raportul dezvoltării umane, România, 1998:15).

Ocuparea forţei de muncă a înregistrat o dinamică continuu descendentă, mult mai accentuată în cazul salariaţilor, rata de ocupare era în trim. I.1998 de 45,7%, iar rata şomajului 7,4%; rata de ocupare în mediul urban era de 42,2%, în rural 49,9%, iar ratele şomajului erau de 9,6% (urban) şi, respectiv, 5,0% (rural).

Investiţiile brute au înregistrat variaţii sensibile, tendinţele fiind diminuarea capacităţii de investire: în 1997 ele reprezentau, aproximativ, 85% din cele din 1990; rata de investire a fost mai mică decât cea din 1996, 20,8%, comparativ cu 25%.

B. Economia „reală". Industria şi construcţiile, ramuri principale ale sistemului economic, şi-au diminuat ponderea în crearea valorii adăugate cu 6,6 puncte procentuale (comparativ cu 1990). Aportul serviciilor la crearea PIB reprezenta aproximativ 1/3 în 1997, cu importante variaţii de la un an la altul –

26,5% în 1990 şi 33,0% în 1997 („Raportul dezvoltării umane, România", 1998, p. 16)

2.1.2. Rolul agriculturii în economie

Analiza statistică a principalilor indici şi indicatori statistici relevă o evoiuție a sectorului agricol în România: în 1989 reprezenta 14% din PIB iar în prezent 19%. Dar mutațiile survenite în procesul de ajustare structurală dorit în acest sector, au determinat un curs contorsionat şi apariția unui set de crize în fiecare domeniu aferent acestuia. Creşterea de importanță relativă a agriculturii a avut loc nu atât pe baza creşterii producției agricole – în anumite intervale temporale – cât, mai ales, datorită reducerii producției din alte sectoare economice. În 1997 valoarea adăugată brută în agricultură a crescut cu 1,6%, în timp ce în industrie a scăzut cu 5%, iar în servicii cu 11,2% (față de anul 1996).

Caracteristica esențială a tranziției spre economia de piață în sectorul agricol românesc constă în aceea că procesele de destructurare au produs efecte mai pregnante decât procesele creatoare de structuri şi instituții funcționale ale economiei de piață.

Chiar dacă, în termeni reali, sectorul agricol a fost, pe ansamblul perioadei 1990-1998, generator de valoare adăugată brută, în economia națională, se observă că rolul „frenator" al agriculturii în reculul ansamblului economiei nu s-a datorat unor câştiguri de productivitate sectorială a muncii, cât, mai ales, substituției capitalului-suport de performanță tehnologică – cu forță de muncă.

Urmare a evoluțiilor asimetrice ale reformelor economico-sociale în sectorul agricol, comparativ cu sectoarele neagricole, pe de o parte, şi a influențelor variabilelor macroeconomice esențiale (inflație, curs de schimb etc.), pe de altă parte, în sectorul agroalimentar al României a intervenit o aşa-numită „dublă fractură": între producția vegetală şi cea animală, în interiorul agriculturii, şi între agricultură şi industria alimentară, în interiorul economiei agroalimentare.

A. Producția vegetală

În perioada 1990-1997 evoluția producției agricole a fost consecința transformărilor proprii sectorului, a efectelor directe şi indirecte ale acțiunii variabilelor macroeconomice, dar şi a consecințelor mutațiilor intervenite pe piețele internaționale. Producția de cereale, cu excepția anilor 1992 şi 1993, s-a menținut, aproximativ, la nivelul celei din 1989 (tabelul nr. 5). Nivelul scăzut al producției de grâu, în special din anul 1992, a impus ca o parte din necesarul de consum să fie acoperit prin importuri, care au afectat balanța comercială a României. În anii 1995 şi 1997, din producția de grâu s-a creat un disponibil pentru export (Agricultura României – Tendințe pe termen mediu şi lung, 1997 p. 11).

Perioada 1995-1997 a însemnat o evoluție contradictorie: principalele caracteristici în structura culturilor au fost: menținerea suprafeței cultivate cu

grâu la aproximativ 2 mil. de ha (peste 2 mil. de ha în 1991-1992, 1,8 mil. de ha în 1995-1997); creşterea suprafeței cultivate cu porumb, datorită preferinței producătorilor privați; mărirea suprafețelor alocate pentru floarea-soarelui, deopotrivă în sectorul de stat şi cel privat şi reducerea celor pentru sfeclă de zahăr şi soia. („Evoluția sectorului agroalimentar în România", 1998 p. 43).

B. Producția animală

Evoluția sectorului zootehnic (tabelul nr. 5) s-a caracterizat printr-o fluctuație accentuată (în perioada 1990-1997), în funcție de specie şi de an. Producția totală de carne – de 1575 mii tone greutate vie din 1997 – cu o diminuare de 28% față de anul 1989 – se înscrie în tendința de reducere a ofertei, vizibilă din 1992. Scăderea a fost mai accentuată în cazul producției de carne de pasăre (peste 54%) şi carne de ovine (31%). Producția de carne de porc şi bovine s-a diminuat cu 9,6%, respectiv, 3,4%, comparativ cu 1989. Reducerea producției a fost, în principal, urmarea scăderii efectivelor. În acest context a avut loc o creştere cvasiconstantă a ponderii sectorului privat în producția de carne. Producția de lapte de vacă (exceptând anii 1990 şi 1992) a înregistrat o dinamică ascendentă în perioada 1990-1997. Creşterea producției realizate în 1997, comparativ cu anul 1989, reprezintă peste 29%.

Tabelul nr. 5

Evoluția producției principalelor produse agricole vegetale şi animale

	U/M	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Cereale boabe - total, din care:	mii to	18379	17174	19307	12288	15493	18184	19883	14200	22100
- grâu şi secară	mii t	7935	7379	5559	3228	5355	6187	7709	3164	7186
- porumb boabe	mii t	6762	6810	10497	6828	7987	9343	9906	9594	12680
Floarea-soarelui	mii t	656	556	612	774	696	764	931	1093	858
Soia	mii t	304	141	179	126	95	100	108	113	121
Sfeclă de zahăr	mii t	6771	3278	4703	2897	1776	2764	2655	2848	2726
Cartofi-total	mii t	4420	3186	1873	2602	3709	2947	3020	3591	3071
Legume-total	mii t	3727	2357	2214	2632	2872	2569	2871	2647	2354
Struguri-total	mii t	915	954	848	905	1339	1033	1314	1422	1179
Fructe - total	mii t	1580	1453	1165	1167	2182	980	917	1632	1417
Carne - total	mii gr. vie	1911	2232	2023	1895	1935	1852	1846	1813	1729
Lapte - total	mii hl	45254	44229	46098	44934	47347	53558	56700	54874	55041
Lână	t	35386	38167	32537	28020	26011	25141	24323	23165	21866
Ouă	mil. buc.	7040	8077	7177	6140	5633	5407	5566	5783	5117

Sursa: "Agricultura României – Tendințe pe termen mediu şi lung", 1997 p. 11); "Evoluția sectorului agroalimentar în România - Raport anual 1997 al MAA", 1998 p. 149, 151;

C. Înzestrarea tehnică

Parcul de tractoare şi maşini agricole din dotarea agricultorilor s-a modificat continuu în perioada 1990-1997, la finele acestui interval semnalându-se anumite creşteri de stoc de mijloace tehnice. În anul 1997, față de 1969, creşterea reprezenta: 27% la tractoare, 62% la pluguri şi grape cu discuri, 40% la semănătoarele pentru păioase, 36% la semănătoarele pentru prăşitoare, 53%

la remorcile pentru tractoare. Marea majoritate a utilajelor agricole se află în proprietatea privată, sector care în 1997 deținea o pondere de 58% la tractoare, 61% la grape cu discuri, 53% la semănătoare, 59% la remorcile pentru tractoare.

Nivelul de dotare existent nu este în măsură să asigure efectuarea lucrărilor mecanice în perioadele optime prevăzute de tehnologiile de cultură. Deficiența structurală generată de insuficiența utilajelor este accentuată de uzura fizică şi morală a acestora. Astfel, pe ansamblul agriculturii, 50% din tractoarele existente au o vechime în exploatare de peste opt ani în condițiile în care utilizarea anuală este de circa 1800 ore. În sectorul privat ponderea utilajelor cu o vechime de peste opt ani reprezintă numai 25% din parc. („Evoluția sectorului agroalimentar în România", 1998 p. 38-39).

Evoluția producției agricole, în expresie valorică, a fost marcată de o serie de disfuncționalități: produsul intern brut, şomajul, inflația au influențat producția agricolă şi fluxurile intersectoriale. A avut loc un proces de decapitalizare a agriculturii: distrugeri de active fixe productive, reducerea şi deteriorarea parcului de tractoare şi maşini agricole şi a efectivelor de animale matcă. Decapitalizarea agriculturii a fost accentuată şi de limitarea posibilităților de investire netă de capital; în 1995 investiția netă reprezenta 26,1% din nivelul anului 1989 (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6

Valoarea adăugată și formarea netă de capital fix în agricultură(1989=100%)

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Producție finală	107,0	105,1	91,7	103,4	102,8	107,4
Consum intermediar	73,6	84,4	74,1	82,4	78,6	81,7
Valoare adaugată brută	139,4	122,8	106,7	121,8	125,7	131,9
Formare netă de capital fix	63,3	24,8	20,2	12,8	54,9	26,1
Rata de investire netă (% din val. adaugată brută)	15,9	7,4	8,1	4,6	16,2	6,7

Sursa: *'Agricultura României – Tendințe pe termen mediu și lung , 1997 p. 15;*

În cadrul consumurilor intermediare o puternică reducere au cunoscut consumurile energetice; având ca rezultat neefectuarea unor lucrări agricole, mai ales, în domeniul irigațiilor, dar şi alte mijloace curente de exploatare (fertilizanți, pesticide etc.).

2.1.3. Procesul de privatizare

Procesul de privatizare a fondului funciar a început prin aplicarea Decretului-Lege nr. 42/1990 şi a continuat prin aplicarea Legii fondului funciar nr.

18/1991. Derularea procesului a început în martie 1991 prevăzându-se realizarea ei în două etape. În prima etapă – stabilire dreptului de proprietate asupra terenurilor a tuturor celor îndreptățiți de lege, iar în a doua etapă – punerea în posesie şi înmânarea titlurilor de proprietate. La finele anului 1997, sectorul particular deținea 72% din terenul agricol şi 84% din terenul arabil. În cele peste 3,9 milioane de gospodării se lucrează mai mult de trei sferturi din pământul aflat în proprietate privată. Mărimea medie a fermei individuale este de 2,25 ha, peste 71% din aceste ferme dețin între 1-3 ha, în timp ce 11% din fermele individuale au în proprietate peste 5 ha.

Una dintre sursele primare de formare a proprietății private asupra mijloacelor de producție a constituit-o transferul părții ce revine membrilor cooperatori din patrimoniul unităților cooperatiste. În prezent, majoritatea utilajelor agricole se află în proprietate privată, iar în ceea ce priveşte nivelul ridicat al ponderii sectorului privat în ansamblul efectivele de animale s-a menținut constant în perioada 1990-1997.

2.1.4. Proprietatea funciară

Deşi nu sunt disponibile date sistematice, complete, privitoare la evoluțiile structural-cantitative intervenite în sectorul agricol (de altfel, în perioada 1990-1998 n-a fost efectuat nici un recensământ general agricol) în agricultura României s-a constatat existența a două sectoare, după natura proprietății asupra pământului agricol:

- domeniul privat, devenit preponderent în decursul anilor 1990-1998, în care este gestionată o suprafață agricolă de 11690,3 mii de ha (1998), în trei tipuri de exploatații agricole: 3578 de societăți agricole cu personalitate juridică (cuprinzând 1558,1 mii de ha); 7175 de asociații familiale fără personalitate juridică (gestionare a 949,7 mii de ha); 3946121 de gospodării individuale (care folosesc 9182,5 mii de ha);
- domeniul public şi privat al statului, căruia îi aparține restul terenurilor, până la suprafața agricolă totală a țării (14787,0 mii ha), aparținând consiliilor locale şi societăților comerciale agricole cu capital majoritar de stat (fostele ferme de stat) (anexa nr. 2).

2.1.5. Structura fermelor, producția agricolă şi performanța

Cum s-a menționat mai sus, în lipsa unei evidențe riguroase a cadastrului funciar, pe baza unor date semioficiale, s-a putut estima o distribuție după mărime a exploatațiilor agricole (anexa nr. 3). Este de remarcat gradul ridicat de fărâmițare a utilizării terenurilor agricole cultivabile, impediment care afectează posibilitățile de aplicare a unor tehnologii performante.

Prin prisma înzestrării cu resurse de muncă, agricultura României prezintă particularitatea creşterii absolute şi relative a populației active ocupate în sectorul agricol (anexa nr. 4). Între cauzele acestui aflux de forță de muncă

spre agricultură pot fi enumerate: reconstituirea şi constituirea dreptului de proprietate privată asupra terenului agricol pentru un mare număr de persoane şi procesul de restructurare şi disponibilizare a multor contingente de forță de muncă din ramuri neagricole (industrie, construcții etc.).

2.2. Cadrul politicii agricole şi schimbarea structurală

2.2.1. Scurtă analiză a obiectivelor şi strategiilor reformei agricole şi de dezvoltare a agriculturii

În **perioada 1990-1996**, obiectivele politicii agricole au constat în creşterea contribuției ramurii la dezvoltarea economică durabilă, prin asigurarea unui nivel superior de utilizare a resurselor naturale, materiale şi muncă, armonizarea cu mediul înconjurător, ridicarea calității vieții. Obiectivele permanente ale politicii agrare pe termen mediu şi lung au constat în:

- asigurarea securității alimentare;
- dezvoltarea agriculturii durabile, capabile să producă surplus economic pentru propria dezvoltare şi pentru dezvoltarea societății în ansamblu.

În **perioada 1997-2000**, politicile agricole au pornit de la principiul că agricultura trebuie să devină sector generator de valoare adăugată, pe baza consolidării proprietății private şi asigurării preponderenței mecanismelor de piață. Obiectivul acestor politici este formarea exploatației agricole familiale comerciale, prin susținerea performanței şi competitivității, în vederea asigurării securității alimentare.

Principiile politicii agricole au fost:

- agricultura – factor de stimulare a creşterii economice;
- dezvoltarea producției, prin eliminarea controlului prețurilor şi liberalizarea comerțului intern şi extern;
- diminuarea finanțării centralizate şi finanțarea cu resurse reale;
- privatizarea, demonopolizarea şi stimularea concurenței;
- libera circulație a terenurilor;
- dezvoltarea clasei mijlocii în mediul rural, cadrul legislativ coerent;
- armonizarea necesităților interne cu valorificarea avantajelor comparative.

2.2.2. Măsuri, instrumente şi instituții pentru implementarea politicilor agricole

Măsuri pentru concretizarea obiectivelor politicii agrare ir perioada 1990-1996:

- implementarea şi continuarea procesului de privatizare în agricultura în sfera serviciilor, în industria alimentară şi în distribuția produselor agroalimentare;

- promovarea unui pluralism de agenți economici în agricultură, industrie alimentară, distribuție şi crearea mediului concurențial;
- dimensionarea producției şi a structurii acesteia în concordantă cu evoluția cererii interne şi externe de produse agroalimentare, pe bază de eficiență, performanță şi competitivitate;
- aplicarea unor politici economice şi financiare care să asigure stimularea producției agroalimentare, stabilizarea piețelor, precum şi convergența cu Uniunea Europeană în domeniul prețurilor, comerțului, fiscalității, subvențiilor şi politicii vamale;
- creşterea productivității muncii, prin promovarea progresului tehnic, raționalizarea producției şi o mai bună utilizare a factorilor de producție, şi cu deosebire, a forței de muncă;
- restructurarea sistemului de formare profesională în domeniul agriculturii şi industriei alimentare;
- restructurarea sistemului de cercetare ştiințifică şi tehnologie în agricultură şi industria alimentară;
- crearea unui parteneriat care să asocieze instituțiile publice şi sectorul privat la nivelul agriculturii şi industriei alimentare (regional şi local);
- dezvoltare rurală integrată.

Măsurile de politică agricolă din perioada 1997-2000

a) *politica de stimulente*:

- dezvoltarea sistemului de garantare a creditelor specifice agriculturii; dezvoltarea unui sistem de credit mutual agricol;
- facilități pentru export;
- promovarea unui sistem de îndrumare şi consultanță;
- facilitatea formării asociațiilor de tip mutual (cooperative) de aprovizionare şi desfacere;

b) *dezvoltarea burselor specializate de mărfuri*;

c) *politica de dezvoltare rurală*:

- infrastructuri adecvate;
- dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii în sectorul neagricol;
- creşterea gradului de ocupare a femeilor şi tinerilor în agricultură;
- protecția mediului.

d) *crearea premiselor redefinirii sistemului cooperatist.*

2.2.3. Influența măsurilor de politică agricolă asupra modificării structurii fermei, sistemelor agricole, eficienței şi competitivității fermei

Modelele instituționale create pentru o politică de ajustare structurală macroeconomică au avut implicații directe asupra formării şi dezvoltării gospodăriei rurale private. Gospodăria rurală funcționează într-o economie țărănească şi are comportamente productive şi financiare tipice pentru o economie de subzistență.

Datorită deficienţelor legislative, instituţionale şi a slăbiciunii economice proprii gospodăriei rurale este nevoie, în fiecare an, să se adopte o serie de măsuri legislative pentru corectarea disfuncţionalităţilor microeconomice. Astfel, în 1997 pentru susţinerea financiară a producătorilor agricoli s-au promovat şi adoptat mai multe acte normative, dintre care deosebit de semnificativă este Legea nr. 62/1997 privind constituirea la dispoziţia MAA a unui fond de 550 miliarde de lei destinat finanţării lucrărilor agricole. Pe baza acestui act normativ s-au acordat credite speciale pentru următoarele culturi: grâu, orz, porumb, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, soia, cartofi, legume, plantaţii de vită de vie şi de pomi. Un alt exemplu îl constituie Ordonanţa Guvernului nr. 6/1997 prin care s-a acordat – prin implementarea sistemului de cupoane – suma de peste 1300 miliarde de lei. În acest mod producătorii agricoli au fost susţinuţi financiar pentru achitarea contravalorii seminţelor, a materialului săditor, îngrăşămintelor, pesticidelor, motorinei şi a lucrărilor mecanice prestate pentru realizarea şi întreţinerea culturilor, inclusiv a păşunilor şi a fâneţelor. Acest tip de susţinere financiară a continuat până în prezent.

2.2.4. Progresul realizat în atingerea obiectivelor strategice şi politice

Strategia ajustării structurale şi măsurile politice au reuşit până în prezent:

- să creeze un cadru legislativ minimal, care a permis trecerea de la economia centralizată la economia de piaţă;
- să creeze un mediu eficient pentru liberalizarea comerţului intern şi extern cu produse (reducerea taxelor vamale de import, reducerea interdicţiilor la export);
- schimbarea sistemului de stimulente (diminuarea rolului şi volumului creditului direcţional);
- să creeze un cadru instituţional mai flexibil (redefinirea rolului Ministerului Agriculturii şi Alimentaţiei în sensul creşterii capacităţii de elaborare şi punerea în aplicare a politicilor agricole, readaptarea structurilor funcţionale teritoriale, înfiinţarea unor entităţi organizatorice care să se ocupe de dezvoltarea rurală în profil teritorial).

2.3. Exemple ale impactului ajustării structurale asupra fermelor familiale

2.3.1. Principalele caracteristici ale condiţiilor agroecologice şi economice din regiunile investigate

Studierea caracteristicilor ecologice şi agricole şi a condiţiilor economice se poate realiza, în cazul României, în funcţie de principalele zone rurale. Exis-

ta trei mari zone, în funcție de predominanța factorilor care condiționează dezvoltarea endogenă:

- zone în care predomină factorii favorizanți ai dezvoltării;
- zone în care predomină factorii restrictivi ai dezvoltării;
- zone cu condiții medii.

Cea mai mare parte a spațiului rural se caracterizează prin condiții şi factori medii de dezvoltare.

Zonele rurale în care predomină factorii favorizanți pentru dezvoltarea economico-socială sunt caracterizate printr-o gamă largă de resurse naturale (în principal, resurse minerale ale subsolului, vegetație forestieră, suprafețe agricole fertile, elemente valoroase ale cadrului natural) care au condus la dezvoltarea unor activități neagricole şi la multiplicarea surselor de venit.

Situarea unora dintre aceste zone în teritoriile periurbane ale marilor centre urbane a determinat o pondere mai ridicată a forței de muncă calificată, o ofertă superioară de locuri de muncă şi posibilitatea unor cooperări pe linia echipărilor sociale şi tehnice.

În România există regiuni rurale care se pot încadra în această categorie şi sunt caracterizate de următorii indicatori:

- grad mare de complexitate a activităților industriale;
- dimensiuni relativ mari ale exploatațiilor individuale (până la 5 ha);
- grad ridicat de atractivitate turistică;
- pondere ridicată a activităților neagricole;
- posibilități de cooperare cu centrele urbane;
- pondere ridicată a terenului arabil în total agricol;
- potențial forestier mare;
- soluri moderat-degradate;
- ape nepoluate;
- păduri nepoluate.

Zonele rurale în care predomină factorii restrictivi ai dezvoltării se caracterizează prin lipsa diversificării activităților economice, ceea ce determină dependența excesivă de agricultură.

Activitățile agricole au o eficiență economică foarte redusă, din cauza numărului redus de exploatații viabile, a slabei reprezentări a sectorului zootehnic, a modului defectuos de exploatare a terenurilor şi de valorificare a produselor agricole. Ele reprezintă adevărate zone ale sărăciei şi pot fi caracterizate prin:

- activități industriale slab dezvoltate;
- exploatații agricole individuale de dimensiuni reduse;
- creşterea animalelor slab dezvoltată;
- ponderea redusă a terenului agricol aflat în proprietate privată;
- grad redus de ocupare a populației;

- potențial forestier scăzut;
- fără atractivitate turistică;
- păduri poluate:
- aer poluat;
- ape poluate;
- soluri moderat şi puternic poluate.

2.3.2. Caracteristicile socioeconomice ale fermelor familiale investigate

Privatizarea în agricultură şi restructurarea altor sectoare de activitate au generat schimbări socioeconomice în comunitățile rurale; privatizarea integrală a agriculturii cooperatiste, ca şi transformarea unităților agricole de stat în societăți mixte au determinat formarea şi extinderea unor grupuri sociale şi categorii socio-economice ale populației rurale, contribuind decisiv a diversificarea structurii sociale a comunităților rurale. („Satul românesc contemporan", 1996 p. 159).

Gospodăriile din comunitățile rurale prezintă semnificative diferențieri în ceea ce priveşte talia lor, dimensiunea demografică, cât şi ca pondere a structurilor socioeconomice. Astfel, din datele Anchetei Integrate în Gospodării* (AIG), desfăşurată în perioada iulie 1997–iunie 1996 (tabelul nr. 7), rezultă că după statutul ocupațional al capului de gospodărie, sunt preponderente gospodăriile de pensionari în mediul rural (47,5%) şi de salariați în mediul urban (35,3%).

Tabelul nr. 7

Structura gospodăriilor după statutul ocupațional al capului gospodăriei, pe medii

%

	Total	Urban	Rural
Total gospodărie din care:	100,0	100,0	100,0
- salariați	35,3	50,5	21,0
- patroni	0,6	0,9	0,2
- lucrători pe cont propriu în activități neagricole	2,4	2,4	2,4
- țărani	8,7	0,9	16,1
- şomeri	4,3	4,8	3,8
- pensionari	47,5	39,0	55,5

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieții populației în perioada iulie 1997 - iunie 1998 CNS, București, p. 7*

* Ancheta Integrată a Gospodăriilor (AIG) este o cercetare multifuncțională permanentă a Comisiei Naționale pentru Statistică. Eşantionul anchetei este reprezentativ la nivelul țării şi cuprinde anual aproximativ 36000 de locuințe amplasate în 501 de centre de cercetare din localități urbane şi rurale. Estimațiile sunt garantate cu o probabilitate de 97% şi o eroare de 3%, pentru variabilele cu un coeficient de variație de maximum 262,5%.

Distribuția după vârsta capului gospodăriei evidențiază ca din totalul gospodăriilor 53,6% sunt conduse de persoane care au 30-59 de ani, 40,2% de persoane în vârstă de 60 de ani şi peste şi numai 6,2% de persoane tinere, de până la 30 de ani. Este semnificativă, atât statistic, cât şi sociologic, ponderea ridicată a gospodăriilor conduse de persoane de 60 de ani şi peste, influențată de numărul mare al celor de pensionari şi țărani (tabelul nr. 8).

Ponderea gospodăriilor conduse de vârstnici este de 50,1% (în rural), ceea ce reflectă atât un pronunțat proces de îmbătrânire, cât şi tradiția rurală de a recunoaşte calitatea de cap de gospodărie celei mai vârstnice persoane, în cazul existenței mai multor nuclee familiale. Grupa de vârstă 30-49 de ani cuprinde un număr mai mare de capi de gospodărie, frecvențele cele mai ridicate fund la patroni (80,1%), salariați (70,1%) şi şomeri (67,3%). Gospodăriile de țărani sunt conduse, în mare parte, de persoane a căror vârstă depăşeşte 49 de ani. Tinerii în vârstă de până la 30 de ani sunt în principal salariați (65,8%), țărani (11,0%) şi şomeri (9,0%).

Tabelul nr. 8

Distribuția gospodăriilor după vârsta capului gospodăriei, pe categorii

%

	Gospodării de:						
	Total gospodării	Salariați	Patroni	Lucrători pe cont propriu în activit. neagric.	Țărani	Șomeri	Pensionari
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
până la 30 ani	6,2	11,6	10,5	17,6	7,9	13,0	x
30-39 ani	13,9	28,1	35,4	30,9	15,4	31,0	0,5
40-49 ani	21,1	42,0	44,7	32,6	23,0	36,3	3,1
50-59 ani	18,6	17,2	8,3	15,5	30,2	18,9	17,8
60 ani și peste	40,2	1,1	1,1	3,4	23,5	0,8	78,6

x) sub 0,05

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieții populației în perioada iulie 1997-iunie 1998, CNS, București, p. 7.*

Majoritatea gospodăriilor (48,4%) sunt formate din 2-3 persoane, pe ansamblu rezultă o mărime medie de 2,834 de persoane (tabelul nr. 9).

Tabelul nr. 9

Structura gospodăriilor după mărime, pe categorii

- % -

	Total gospodării	Gospodării formate din:					
		1 pers.	2 pers.	3 pers.	4 pers.	5 pers.	6 pers. și mai mult
Total	100,0	20,8	28,2	20,2	17,6	7,4	5,8
Gospodării de:							
- salariați	100,0	7,4	5,7	31,0	31,0	9,5	5,6
- patroni	100,0	5,0	11,0	34,3	39,8	7,7	2,2
- lucrători pe cont propriu în activități neagricole	100,0	11,5	15,8	27,4	22,9	11,1	11,3
- țărani	100,0	16,1	24,9	17,5	17,3	11,7	12,5
- someri	100,0	9,5	15,9	23,7	28,3	11,7	10,9
- pensionari	100,0	33,0	40,2	12,0	6,4	4,5	3,9

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieții populației în perioada iulie 1997-iunie 1998, CNS, București, p. 8.*

Pe medii rezidențiale se observă o frecvență relativ mai mare a gospodăriilor formate din 1-2 persoane în mediul rural (53,7%); cele mai multe gospodării cu componență mai mare de 4 persoane (63,3% din totalul acestora) se găsesc în comunitățile rurale.

Gospodăriile cu 6 şi mai multe persoane se regăsesc la categoriile de țărani, lucrători pe cont propriu şi şomeri.

În comunitățile rurale s-a conturat tot mai pregnant o diversificare a categoriilor socioeconomice ale persoanelor active din gospodării, inclusiv a capului gospodăriei, eterogenitate determinată de statutul profesional al populației ocupate (tabelul nr. 10).

Tabelul nr. 10

Gruparea persoanelor după statutul ocupațional, pe medii

	Total	Urban	Rural
Total persoane	91229	44318	46911
din care în %:			
- salariați	25,7	36,4	15,5
- patroni	0,3	0,4	0,1
- lucrători pe cont propriu în activități neagricole	1,5	1,4	1,6
- țărani	11,0	0,8	20,7
- șomeri	5,4	6,1	4,6
- pensionari	24,9	20,7	29,0
- elevi, studenți	17,7	21,4	14,2
- casnice	5,2	5,5	4,9

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieții populației în perioada iulie 1997-iunie 1998, CNS, București, p. 9.*

Gradul de similitudine în ceea ce priveşte categoria socioeconomică dintre persoanele active şi capul gospodăriei rurale este scăzut, reprezentând 5% din totalul gospodăriilor, semnificând diversificarea statutului profesional al populației. Proporția gospodăriilor în care persoanele active se caracterizează prin mai multe categorii socioprofesionale reprezintă 43%.

Dimensiunea demografică a gospodăriei rurale raportată la structura categoriilor socioeconomice este sensibil diferită. Gospodăriile formate din 2 persoane caracterizează, în principal, pe cele fără persoane active sau cele în care persoanele active fac parte din aceeaşi categorie socioeconomică.

Distribuția spațială relevă alte caracteristici esențiale: la nivelul județelor şi al comunităților din cadrul aceluiaşi județ, dimensiunea demografică este diferențiată, ca şi efectivul populației active şi diversitatea categoriilor socioeconomice; în zonele periurbane sau industrializate s-a înregistrat o diversificare socială mai accentuată.

Corelația între statutul profesional şi nivelul instructiv-educațional al populației rurale active şi ocupate reflectă intensități diferite. În general, populația activă rurală ocupată şi neocupată prezintă o rată de şcolarizare şi un stoc de învățământ redus (tabelul nr. 11).

Tabelul nr. 11

Distribuția populației active din mediul rural în raport cu statutul profesional și nivelul instrucțional

Statutul profesional/ Nivelul instrucțional	Patron	Lucrător pe cont propriu	Salariat	Membru al unei societăți agricole	Lucrător familial neremunerat	Alte
Total pop. activă	0,1	29,3	55,6	5,2	4,3	5,5
Studii superioare	5,9	0,1	2,9	0,2	0,05	0,5
Postliceale	3,7	0,1	1,6	0,1	0,05	0,1
Liceal	37,2	2,7	21,8	3,6	3,1	22,4
Profesional	23,3	4,6	28,9	5,2	4,0	17,5
Gimnazial	25,3	43,6	33,6	38,1	55,5	51,1
Primar	3,7	41,1	10,2	44,4	30,9	6,0
Fără şcoală absolvită	0,9	7,8	1,0	8,6	6,4	1,8

Sursa: *Recensământul populației și locuințelor din 7.01.1992, vol. II, CNS, 1994.*

Rata brută de cuprindere şcolară era în perioada 1996/1997 de 40,6% în mediul rural şi 78,1% în urban; gradul de alfabetizare a populației adulte în mediul rural era în 1995 de 94,7% (în mediul urban 99,0%).

Diversitatea puternic accentuată a comunităților rurale impune o abordare nuanțată a setului de caracteristici socioeconomice ale gospodăriei rurale.

În acest scop Institutul de Economie Agrară a realizat în 1994 o anchetă asupra a 2000 gospodării rurale alese în mod aleator în 119 comune de pe tot cuprinsul țării (din totalul de peste 3000 de comune). Chestionarul utilizat a cuprins întrebări de natură economică şi socială.

Din punct de vedere agroclimatic, România poate fi împărțită în trei zone principale. Zona I cuprinde câmpia din sud-estul țării şi câmpia apuseană. Zona a II-a este zona de deal aflată în vecinătatea munților, iar zona III este zona montană. Există şapte provincii majore care includ terenul agricol din diferite zone. Maramureş se află în cea mai mare parte în zona a III-a, Banat-Crişana în zona I, Transilvania aproape în totalitate în zona III, Oltenia în zonele I şi a II-a, Dobrogea în zona I, Moldova în cea mai mare parte în zona a II-a, iar Bucovina în zona a III-a. În zona III predomină exploatațiile individuale, aceasta fiind zona montană. Zonele I şi a II-a sunt caracterizate de coexistența fermelor de stat şi a fermelor private.

Tabelul nr. 1

Structura de vârstă a șefilor de gospodărie (studiul din 1994)

Vârstă	Total eșantion	Maramureș	Banat-Crișana	Transilvania	Oltenia	Muntenia	Dobrogea	Bucovina	Moldova
sub 30 ani	3,8	0	8,3	4,7	4,0	3,0	4,2	0	3,0
30-40 ani	9,2	17,6	11,5	10,5	8,6	5,3	10,4	12,9	9,5
40-50 ani	22,2	27.5	26.0	17,9	23,2	21,8	27,1	6,1	24,8
50-60 ani	24,9	21,6	19,8	22,6	35,1	25,9	31,2	24,2	18,9
60-70 ani	21,9	23,5	21,9	23,7	17,2	22,6	14,6	39,4	21,3
70 ani și peste	18,0	9,8	12,5	20,6	11 ,9	21 ,4	12,5	18,2	22,5

Notă: *Maramureș şi Bucovina - provincii istorice în care nici un cap de gospodărie din eșantion nu se încadrează în categoria sub 30 de ani.*

Sursa: *Populația rurală în tranziție: schimbare și continuitate ; IEA, București, 1994*

Se remarcă ponderea mare parte a capilor de gospodărie care au peste 50 de ani (65% pentru întregul eşantion). Majoritatea gospodăriilor sunt compuse din 2 persoane (31%). În timp ce 19% sunt compuse din 3 persoane, iar 12% din 4 persoane. Numai 20,3% din gospodării suni compuse din 5 sau mai multe persoane. În ceea ce priveşte structura de vârstă a tuturor membrilor gospodăriei, persoanele tinere (0-14 ani) reprezintă doar 14,7% din totalul

eşantionului, în timp ce 22% reprezintă persoane în vârstă de peste 60 de ani. Astfel, din perspectivă demografică cea mai mare parte a gospodăriilor rurale sunt conduse de persoane relativ bătrâne, putând fi observate puține persoane tinere.

Structura educațională a gospodăriilor rurale este următoarea: 4% din persoanele din eşantion sunt analfabete, 27% au absolvit şcoala primară, 24% şcoala generală, 30% au terminat liceul, iar 0,6% au terminat o universitate.

Ratele de participare ale forței de muncă apar a fi relativ înalte, întrucât 68,3% din populația totală a eşantionului este ocupată şi doar 4,4% din populația activă declară că este şomeră. În cadrul populației ocupate, 54% lucrează în propria lor gospodărie (activități agricole sau altele), 24% sunt angajați ai unei întreprinderi comerciale de stat, 17% au un loc de muncă într-o instituție publică şi 5,2% lucrează într-o societate comercială privată (agricolă sau neagricolă). Astfel, aproximativ 70-80% din populația rurală este ocupată în agricultură.

Tabelul nr. 13

Structura gospodăriilor investigate în funcție de terenul posedat

(%)

Mărimea proprietății/ Zone investigate	<0,5 ha	0,5-1 ha	1-3 ha	3-5 ha	5-10 ha	>10 ha
Total eşantion	8,0	12,1	40,0	22,0	14,7	3,2
Maramureş	13,7	13,7	33,3	19,6	17,7	2,0
Banat-Crişana	7,3	13,8	31,2	16,7	19,8	6,2
Transilvania	9,5	7,4	41,2	24,7	13,7	3,7
Oltenia	6,6	15,2	49,7	16,6	11,2	0,7
Muntenia	9,4	10,2	41,7	22,5	13,9	2,3
Dobrogea	0	6,3	37,5	25,0	20,8	10,4
Bucovina	6,1	12,1	27,3	24,2	18,2	12,1
Moldova	6,5	14,8	37,9	25,4	14,2	1,2
Câmpie	3,8	9,2	42,3	25,5	15,8	3,4
Deal	10,7	15,2	36,6	20,4	15,9	1,2
Munte	12,1	12,9	40,5	17,7	11,2	5,6
Zonă necooperativizată înainte de 1989	16,2	13,0	39,6	14,6	10,4	6,2
Zonă cooperativizată înainte de 1989	6,0	11,8	40,2	23,8	15,7	2,5

Sursa: *Populația rurală în tranziție: schimbare şi continuitate , IEA, București, 1994.*

Se poate observa că cea mai mare parte a gospodăriilor posedă între 1 şi 5 ha de teren (62% din totalul gospodăriilor). Totuşi există diferenţe zonale. În regiunea de câmpie, de exemplu, incidenţa parcelelor mici de teren (mai mici de 0,5 ha) este foarte mică, în timp ce fermele mici sunt mai răspândite în regiunile de deal şi de munte, ca şi în regiunile care nu au fost colectivizate înainte de 1989.

Cea mai mare parte a exploataţiilor (61,6%) prezintă un grad ridicat de fragmentare (3 sau mai multe parcele). Această fragmentare este posibil să fie unul din factorii care condiţionează viitoarea organizare a fermei.

Problema fragmentării fermei apare ca fiind mai acută pentru fermierii care lucrează terenul pe care îl deţin în cadrul asociaţiilor. Din acei fermieri 66% aveau terenul împărţit în mai mult de trei parcele, şi doar 12,8% deţineau o singură parcelă. Din totalul fermierilor individuali particulari, cei care aveau mai mult de trei parcele reprezentau 58,9% din totalul populaţiei de fermieri privaţi, iar cei cu o singură parcelă 20,2%.

Tabelul nr. 14

Fragmentarea proprietăţii funciare private

(% gospodării)

Grad de fragmentare/ Zone investigate	Număr de parcele			
	1	2	3-4	>5
Total	17,4	17,0	33,3	49,0
Maramureş	9,8	5,9	27,4	49,0
Banat-Crişasna	31,2	13,5	19,8	32,3
Transilvania	18,4	15,8	24,7	40,0
Oltenia	14,0	21,2	42,4	18,5
Muntenia	18,4	16,2	40,6	20,7
Dobrogea	27,0	18,7	22,9	4,2
Bucovina	9,1	15,2	24,2	48,5
Moldova	11,2	20,7	37,3	30,2
Câmpie	18,5	15,3	41,2	18,2
Deal	14,3	19,0	29,0	36,6
Munte	20,0	17,2	24,1	35,8
Zonă necooperativizată înainte de 1989	17,2	17,7	26,0	36,0
Zonă cooperativizată înainte de 1989	17,5	16,7	35,0	26,5

Sursa: *Populaţia rurală în tranziţie: schimbare şi continuitate , IEA, Bucureşti, 1994*

Tabelul nr. 15

Echipamente mecanice deținute (% gospodării investigate)

Zone investigate	Tip de echipament				
	Tractor	Plug-tractor	Semă-nătoare	Cositoare mecanică	Combină
Total	5,1	4,6	1,5	1,4	0,6
Maramureș	9,8	9,8	7,8	3,9	3,9
Banat-Crișana	4,1,	4,1	2,0	2,0	1,0
Transilvania	7,3	6,8	2,1	4,7	1,0
Oltenia	1,3	1,3	-	-	-
Muntenia	6,0	4,9	0.7	-	-
Dobrogea	4,1	4,1	2,0	2,0	2,0
Bucovina	3,0	6,0	-	-	-
Moldova	4,1	2,9	1,9	-	-
Câmpie	4,5	4,3	1,3	0,2	0,5
Deal	5,1	5,1	1,5	1,2	0,6
Munte	6,0	4,3	1,7	3,9	0,8
Zonă necooperativizată înainte de 1989	4,7	3,1	1,0	2,6	0.6
Zonă cooperativizată înainte de 1989	5,1	4,9	1.6	1,1	0,6

Sursa: *Populația rurală în tranziție: schimbare și continuitate , IEA, București, 1994.*

Este evident că majoritatea noilor fermieri-proprietari nu deține echipament mecanic. De exemplu, doar 5,1% dețin tractoare. Probabil că din cauza acestei lipse de echipament mecanic, însoțită de vârsta înaintată a majorității proprietarilor, o mare parte din capii de gospodării (38%) a ales să exploateze terenul pe care îl deține, în cadrul unei asociații. Totuşi, restul de 62% lucrează terenul singuri şi cu familiile lor.

Tabelul nr. 16

Gradul de satisfacție privind calitatea de membru într-o asociație
(% din cei asociați)

Grad de satisfacție/ Zone investigate	Foarte satisfăcut	Destul de satisfăcut	Nesatisfăcut	Extrem de nesatisfăcut
Total	12,8	61,8	18,6	3,7
Maramureș	-	100,0	-	-
Banat-Crișana	12,5	62,5	8,3	8,3
Transilvania	13,8	72,4	13,8	-
Oltenia	11,8	60,8	23,5	2,0
Muntenia	15,1	60,0	17,1	3,3
Dobrogea	2,5	55,0	32,5	7,5
Bucovina	-	50,0	-	50,0
Moldova	14,8	64,2	17,3	2,5
Câmpie	12,5	58,7	20,8	4,2
Deal	14,0	68,2	13,0	2,8
Munte	9,1	72,7	18,8	-
Zonă necooperativizată înainte 1989	11,1	77,8	11,1	-
Zonă cooperativizată înainte 1989	13,0	61,4	18,7	3,8

Sursa: *Populația rurală în tranziție: schimbare și continuitate , IEA, București, 1994.*

Se poate observa cu uşurință că majoritatea celor intervievați este destul de satisfăcută de calitatea ei de membru al asociației (75%). Doar în Bucovina există o pondere mare (50%) a celor nesatisfăcuți de calitatea de membru în asociație.

Satisfacția fermierilor, legată de calitatea lor de membru al asociației, se reflectă în intențiile lor. Din total eşantion 81,2% au declarat că intenționează să rămână în asociația în care deja funcționează, în timp ce doar 8,1% au declarat că vor să se mute în altă asociație; 6,5% din fermierii investigați au afirmat că se vor retrage din asociație pentru a lucra pe cont propriu.

Din total eşantion, 61% din cei incluşi într-o asociație şi 54% din cei care lucrează pământul în mod independent nu au făcut investiții în ultimii doi ani.

Tabelul nr. 17

Comportamentul investiţional al fermierilor – total eşantion -

Categorii de investiţii/ Zone investigate	Au cumpărat animale în ultimii 2 ani	Au cumpărat echipamente în ultimii 2 ani	Au construit clădiri anexe în ultimii 2 ani	Au înfiinţat plantaţii în ultimii 2 ani
Total	17,2	3,2	4,9	2,6
Maramureş	5,8	3,9	-	5,8
Banat-Crişana	10,4	3,1	5,2	4,1
Transilvania	21,0	2,6	3,2	2,1
Oltenia	11,9	0,6	12,6	-
Muntenia	13,9	2,2	5,2	3,7
Dobrogea	18,7	2,0	-	4,1
Bucovina	18,8	3,0	3,0	-
Moldova	29,6	7,7	2,4	2,3
Câmpie	16,6	2,7	6,0	2,2
Deal	18,2	3,9	5,5	2,7
Munte	16,8	3,0	1,7	3,4
Zonă necooperativizată înainte de 1989	16,6	2,6	1,5	5,2
Zonă cooperativizată înainte de 1989	17,3	3,3	5,6	2,0

Sursa: *Populaţia rurală în tranziţie: schimbare şi continuitate , IEA, Bucureşti, 1994.*

O caracteristică a comportamentului investiţional constă în: majoritatea continuă să cumpere animale (continuitate tradiţională), în timp ce doar o mică parte a cumpărat echipament sau au făcut investiţii în construcţii.

S-a constatat că nu există diferenţe semnificative în comportamentul investiţional al celor două grupuri, fermieri asociaţi şi neasociaţi.

Tabelul nr. 18

Comportament investiţional – fermieri asociaţi şi neasociaţi
(% din fiecare grup)

Categorii de investiţii/ Zone investigate	Au cumpărat animale		Au cumpărat echipamente		Au construit clădiri anexe		Au înfiinţat plantaţii	
	asoc.	non-asoc.	asoc.	non-asoc.	asoc.	non-asoc.	asoc.	non-asoc.
Total	15,7	18,1	3,9	2,7	3,6	5,6	2,0	3,0
Maramureş	-	6,2	-	4,1	-	-	-	6,2
Banat-Crişana	8,3	11,1	-	4,1	4,1	5,5	-	5,5
Transilvania	10,3	22,9	-	3,1	-	3,7	-	2,4
Oltenia	11,7	12,0	-	1,0	3,9	17,0	-	-
Muntenia	15,1	12,2	3,9	-	5,9	4,3	1,9	6,1
Dobrogea	22,5	-	2,5	-	-	-	5,0	-
Bucovina	-	19,3	-	3,2	-	3,2	-	-
Moldova	20,9	37,5	9,8	5,6	2,4	2,2	3,7	1,1
Câmpie	16,6	16,6	3,0	2,2	4,9	7,7	2,2	2,2
Deal	14,0	20,3	6,5	2,7	0,9	7,6	1,8	3,1
Munte	9,0	17,1	-	3,1	-	1,8	-	3,6
Zonă necooperativizată înainte de 1989	11,1	16,9	-	2,7	-	1,6	11,1	4,9
Zonă cooperativizată înainte de 1989	15,8	18,6	4,0	2,7	3,7	7,2	1,8	2,2

Sursa: *Populaţia rurală în tranziţie: schimbare şi continuitate*, IEA, Bucureşti, 1994.

Sursa principală de finanţare a fost reprezentată de propriile economii (73,5% din cei ce au făcut investiţii), sume minimale provenind de la rude, prieteni sau de la bănci. Nu este clar ce înseamnă categoria „alte surse", dar, totuşi, această categorie este semnificativă, întrucât acoperă 20% din finanţarea investiţiei.

Tabelul nr. 19

Surse de investiții
(% din cei care fac investiții)

Zone investigate	Economii proprii	Împrumuturi de la rude	Credit de la bancă	Împrumuturi de la terți	Alte surse
Total	73,5	2,8	3,0	0,8	19,9
Maramureș	75,3	0,0	6,1	0,0	18,6
Banat-Crișana	100,0	3,4	6,9	0,0	3,4
Transilvania	77,6	2,1	0,0	0,0	22,4
Oltenia	61,7	5,1	2,3	5,1	25,8
Muntenia	70,3	1,7	4,4	0,0	23,6
Dobrogea	61,5	7,4	7,4	7,4	38,5
Bucovina	100,0	0,0	0,0	0,0	16,5
Moldova	78,2	3,6	2,3	0,0	16,0
Câmpie	90,5	3,3	4,4	1,8	17,8
Deal	65,8	4,5	2,3	0,0	27,4
Munte	79,1	0,0	2,1	0,0	18,9
Zonă necooperativizată înainte de 1989	80,1	0,0	1,5	0,0	18,4
Zonă cooperativizată înainte de 1989	72,5	3,2	3,2	0,7	20,3

Sursa: *Populația rurală în tranziție: schimbare și continuitate , IEA, București, 1994.*

Cea mai mare parte a celor intervievați nu vor să vândă pământul (92,6%). Totuşi, din totalul celor intervievați, mai puțin de 10% au declarat că vor să cumpere pământ, restul afirmând că nu vor să mai cumpere pământ. Motivația celor doritori să cumpere pământ a fost, în general, asigurarea unui venit mai bun pentru copii. Din totalul celor care nu doresc să cumpere pământ, aproximativ jumătate au spus că motivul este vârsta, în timp ce cealaltă jumătate eu afirmat că nu au bani pentru a-l cumpăra.

Tabelul nr. 20

Forma dorită de exploatare a terenului
(% din cei intervievați)

Opțiune organizatorică/ Zonă investigată	Singur, cu familia	Asociație juridică	Asociație familială și împreună cu vecinii
Total	53,5	24,0	10,4
Maramureș	84,3	2,0	2,0
Banat-Crișana	64,5	24,0	3,1
Transilvania	68,9	15,7	5,2
Oltenia	47,7	21,1	13,2
Muntenia	43,2	29,7	15,4
Dobrogea	16,7	58,3	12,5
Bucovina	84,8	-	6,0
Moldova	46,1	28,4	12,4
Câmpie	38,7	34,9	14,2
Deal	52,1	24,0	10,6
Munte	82,6	3,0	2,6
Zonă necooperativizată înainte de 1989	83,3	3,1	2,0
Zonă cooperativizată înainte de 1989	46,4	28,9	12,3

Sursa: *Populația rurală în tranziție: schimbare și continuitate , IEA, București, 1994.*

Este destul de evident că cea mai mare parte a celor intervievați doresc să lucreze pământul în mod independent. Ponderea acestora este mult mai mare în zona montană, care a fost întotdeauna caracterizată prin existența fermierilor independenți, şi în zonele care nu au fost cooperativizate înainte de 1989 (aici se regăseşte din nou zona montană). Nu este surprinzător faptul că în regiunile care au fost cooperativizate (care, în general, se găsesc în zona de câmpie) există o pondere mult mai mare a noilor proprietari care doresc să exploateze pământul în cadrul unei asociații.

În timp ce majoritatea fermierilor par a dori să comercializeze produsele pe cont propriu, există şi o pondere semnificativă a celor ce doresc să comercializeze produsele prin intermediul asociației şi al întreprinderilor de stat. Este destul de surprinzător faptul că foarte puțini fermieri doresc să-şi comercializeze produsele prin intermediul comercianților privați. Aşa cum era de aşteptat, ponderea fermierilor care doresc vânzări mai orientate spre piață este mai mare în zona montană şi zona necooperativizată înainte de 1989.

Tabelul nr. 21

Tipuri dorite de organizare a activității de comercializare a produselor

(%)

Opțiune organizatorică/ Zone investigate	Pe cont propriu	Asociație a producătorilor agricoli	Comerciant privat	Rețeaua statului
Total	26,3	8,5	2,7	11,4
Maramureș	17,6	5,8	7,8	-
Banat-Crișana	27,0	14,5	3,1	11,4
Transilvania	23,1	8,0	2,1	15,2
Oltenia	27,8	8,6	2,6	11,2
Muntenia	30,0	6,4	2,2	10,1
Dobrogea	43,7	18,7	2,0	6,2
Bucovina	12,1	12,1	3,0	21,2
Moldova	22,4	6,5	2,3	12,4
Câmpie	32,2	10,3	2,7	12,6
Deal	22,8	8,8	0,9	11,9
Munte	19,8	4,7	5,2	8,6
Zonă necooperativizată înainte de 1989	18,7	6,7	3,1	4,1
Zonă cooperativizată înainte de 1989	28,0	8,9	2,6	3,1

Sursa: *"Populația rurală în tranziție: schimbare și continuitate", IEA, București, 1994.*

Majoritatea fermierilor afirmă că situația proprietății lor este mai bună acum, aproximativ 40% consideră că situația lor economică globală este mai puțin bună acum, în comparație cu cea de dinaintea Revoluției din 1989, iar 32% afirmă că aceasta este mai bună.

Este interesant că ponderea lipsei de satisfacție este mai mare în regiunile necooperativizate înainte de 1989. Acest lucru este oarecum surprinzător, deoarece ne-am fi aşteptat că aceşti oameni să fie deja destul de obişnuiți cu funcționarea într-o piață deschisă. Este, de asemenea, interesant faptul că proporția celor care estimează scăderi ale veniturilor (22%) este mult mai mică decât proporția celor care declară că situația lor economică globală s-a înrăutățit. Rezultă astfel că există alți factori economici, în afară de venit, care condiționează satisfacția sau insatisfacția oamenilor în legătură cu situația curentă. Aceşti factori ar putea fi posibilitățile de ocupare a forței de muncă, gradul de securitate, disponibilul de mărfuri etc.

Tabelul nr. 22

Percepția situației prezente în comparație cu cea dinainte de 1989

(%)

Zone investigate	Situația economică			Situația veniturilor			Situația proprietății private		
	Mai bună	La fel	Mai rea	Mai bună	La fel	Mai rea	Mai bună	La fel	Mai rea
Total	31,6	28,3	39,4	30,4	46,5	22,3	69,0	8,9	21,4
Maramureş	23,5	23,5	51,0	21,6	56,9	17,7	85,4	2,0	13,7
Banat-Crişana	33,3	22,9	42,7	31,3	53,1	14,6	54,2	13,5	32,3
Transilvania	36,8	25,3	37,9	31,6	43,7	24,7	77,9	6,8	14,7
Oltenia	28,5	31,8	39,7	23,8	52,3	23,8	62,3	11,3	26,5
Muntenia	31,2	32,7	34,6	35,3	39,5	24,1	68,4	6,8	23,7
Dobrogea	12,5	2,1	83,3	12,5	83,3	2,1	70,8	10,4	16,7
Bucovina	30,3	51,5	18,2	36,4	39,4	24,2	84,9	0,0	15,2
Moldova	36,1	29,0	34,9	33,1	39,6	26,6	66,9	13,0	19,5
Câmpie	33,6	28,6	36,7	34,0	45,1	20,1	70,7	10,4	18,2
Deal	30,2	23,8	45,7	27,7	50,0	21,7	65,2	9,8	24,4
Munte	29,7	34,1	35,8	27,2	44,4	27,6	71,1	4,7	23,3
Zonă necooperativizată înainte de 1989	21,4	33,3	45,3	17,7	55,2	26,6	64,6	6,3	28,7
Zonă cooperativizată înainte de 1989	34,0	27,1	38,1	33,4	44,5	21,3	70,1	9,5	19,7

Sursa: *Populația rurală în tranziție: schimbare și continuitate , IEA, București, 1994.*

2.3.3. Resurse şi tehnologii utilizate

O altă caracteristică a reformelor tranziției în agricultură este persistența unui decalaj între gradul de privatizare a terenului agricol, comparativ cu principalele mijloace tehnice de lucrare a pământului (anexa nr. 5).

Argumente care susțin constatarea că agricultura a generat valoare adăugată brută în economia națională, în mai mare măsură decât alte ramuri pot fi considerate – pe lângă diminuarea considerabilă a utilizării maşinilor agricole – şi reducerea gradului de utilizare a input-urilor curente de exploatare, îndeosebi cele care conduc la creşterea randamentelor (anexa nr. 6).

2.3.4. Eficiența producției la nivelul fermelor

Scăderea gradului de intensivitate a producției agricole în România poate fi măsurată prin diminuarea ponderii creşterii animalelor în valoarea producției agricole (anexa nr. 7). Între cauzele acestui fenomen, pot fi enunțate, pe de o parte, reducerea însemnată a efectivelor de animale (mai ales în sectorul public), iar pe de altă parte îngustarea cererii intermediare a ramurilor de prelucrare din industria alimentară, din cauza disfuncționalităților persistente ale piețelor produselor agricole şi filierelor agroalimentare.

În ceea ce priveşte structura suprafeţelor cultivate (anexa nr. 8) şi a efectivelor de animale (anexa nr. 9), pe de o parte, şi producţiile totale – vegetale şi animale – obţinute, pe de altă parte, se remarcă preponderenţa sectorului privat al gospodăriilor agricole individuale (anexa nr. 10).

În fine, a treia caracteristică esenţială a tranziţiei spre economia de piaţă în agricultura României, constă în gradul scăzut de marketizare a producţiei agricole, măsurabil nu numai prin cantităţile relativ reduse de vânzări din produsele obţinute, ci şi prin nivelul scăzut al veniturilor provenite din vânzări (anexele nr. 11 şi 12).

2.3.5. Veniturile agricole şi securitatea alimentară

Veniturile fermelor din România sunt situate la un nivel atât de jos încât putem vorbi de o preponderenţă a strategiei de subzistenţă şi de fenomene de sărăcie cronică. Dacă agricultura reprezintă singura sursă de venit, atunci gospodăria se situează în categoria celor sărace; dacă această sursă se completează cu altele (salarii, pensii, venituri din activităţi pe cont propriu), atunci gospodăriile au un nivel de viaţă decent şi posibilitatea de a avea strategii comerciale.

Venituri totale. În structura veniturilor totale, veniturile băneşti nu sunt preponderente: veniturile în natură depăşesc veniturile băneşti datorită dependenţei strânse de producţia agricolă (tabelul nr. 23).

Tabelul nr. 23

Venituri totale nominale, pe categorii de gospodării

	Total gospodării	Gospodării de:					
		Salariaţi	Patroni	Lucr. pe cont propr. în activ. neagrc.	Ţărani	Şomeri	Pensionari
Nr. mediu de pers. pe gospodărie	2,834	3,399	3,414	3,507	3,309	3,575	2,227
Venituri totale nominale mil. lei							
- medii lunare pe o gospodărie	1566,6	2038,0	3193,9	1573,4	1523,3	1357,0	1239,6
- medii lunare pe o persoană	552,8	599,6	935,5	448,6	460,4	379,6	556,6

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieţii populaţiei în perioada iulie 1997- iunie 1998, CNS, p. 11.*

În structura veniturilor totale, cele în natură reprezintă 58,6% (tabelul nr. 24).

Tabelul nr. 24

Structura veniturilor totale nominale, pe categorii de gospodării

	Total gospodării	Gospodării de:					
		Salariați	Patroni	Lucr. pe cont propr. în activ. neagrc.	Țărani	Șomeri	Pensionari
Veniturile totale nominale	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- venituri bănești	6718	79,9	86,7	71,0	41,4	64,1	58,6
- venituri în natură (evaluate în lei)	32,2	20,1	13,3	29,0	58,6	35,9	41,4

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieții populației în perioada iulie 1997- iunie 1998, CNS, p. 11.*

Venituri băneşti – veniturile băneşti nominale brute realizate în medie de o gospodărie (1061,8 mii lei lunar) au provenit în cea mai mare parte din activități salariale (56%), prestații de protecție socială (27%), vânzările şi activitățile pe cont propriu (7% şi 5%). Nivelul maxim s-a înregistrat la gospodăriile de patroni (2769,2 mii lei lunar), la polul opus situându-se țăranii (629,9 mii lei lunar). Față de veniturile băneşti ale patronilor cele ale țăranilor reprezintă 23%. Sursa de venit bănesc preponderentă la țărani: vânzările de produse rezultate din activitatea agricolă 41%. Pe medii de rezidență, veniturile băneşti ale gospodăriilor urbane au fost mai mari de 1,7 ori decât ale celor din mediul rural; la gospodăriile din mediul urban, 2/3 din veniturile băneşti provin din activități salariate, în timp ce în rural 50% provin din vânzări şi prestații de protecție socială.

Există în cadrul sursei salariale o tendință evidentă: activitățile salariale sunt desfăşurate, în principal, de tineri şi de bărbați (68%).

Tabelul nr. 25

Distribuția persoanelor care au desfășurat activități salariale, pe grupe de vârstă și medii

	Total	Urban	Rural
Total persoane	100,0	100,0	100,0
Persoane în vârstă de:			
15-24 ani	10,2	9,3	12,1
25-34 ani	28,2	26,6	31,0
35-44 ani	33,5	35,9	28,5
45-54 ani	24,5	24,7	24,0
55 ani și peste	3,8	3,5	4,4

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieții populației în perioada iulie 1997 iunie 1998 CNS, p. 15*

Sursa vânzării indică după

cum era de aşteptat o preponderență semnificativă statistic şi sociologic, a gospodăriilor rurale: nivelul mediu lunar al acestei surse este de 3,7 ori mai mare decât media pe ansamblu gospodăriilor. Structura acestei surse este dominată (85,5%) de încasările obținute din vânzarea produselor agroalimentare, animalelor şi păsărilor

Veniturile obținute din activități pe cont propriu au o structură caracterizată de ponderi relativ importante ale veniturilor provenite din transport (11,4%), meserii (10,8%) şi alte activități (74,1%).

Structura veniturilor obținute din prestații de protecție socială se prezintă astfel:

- pensii 44,0%;
- alocații pentru copii 42,6%;
- burse pentru elevi şi studenți 5,2%;
- indemnizații pentru incapacitate de muncă 1,2%.

Comportamentul de economisire este limitat datorită unui mediu financiar ostil şi a unei politici bancare dificil de înțeles; cu toate acestea s-a constatat preocuparea fermelor în menținerea unei rezerve financiare.

Tabelul nr. 26

Disponibilităţi băneşti, pe categorii de gospodării

- medii lunare pe o gospodărie, mii lei -

		Gospodării de:					
	Total gospodării	Salariaţi	Patroni	Lucr. pe cont propr. în activ. neagrc.	Ţărani	Şomeri	Pensionari
Disponibilităţi băneşti la începutul perioadei							
- sold de bani în numerar	229,0	280,9	643,8	326,3	225,1	242,2	186,1
Disponibilităţi băneşti la sfârşitul perioadei							
- sold de bani în numerar	255,2	331,5	1105,9	294,8	225,1	272,0	193,3

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieţii populaţiei în perioada iulie 1997-iunie 1998* , *CNS, p. 18.*

Cheltuielile totale – ca medie lunară pe o gospodărie au fost de 1541,7 mii lei, iar pentru o gospodărie ţărănească de 1501,2 mii lei; mediile lunare pe o persoană au fost de 544,0 mii lei, iar pentru o persoană din gospodăria ţărănească de 453,7 mii lei (tabelul nr. 27).

Tabelul nr. 27

Nivelul şi structura cheltuielilor totale, pe categorii de gospodării

		Gospodării de:					
	Total gospodării	Salariaţi	Patroni	Lucr. pe cont propr. în activ. neagrc.	Ţărani	Şomeri	Pensionari
Cheltuieli totale							
- medii lunare pe o gospodărie, mii lei	1541,7	2000,7	2664,6	1527,5	1501,2	1336,3	1227,9
- medii lunare pe o persoană, mii lei	544,0	588,6	780,5	435,5	453,7	373,8	551,4
Cheltuieli băneşti %	68,6	80,1	84,3	71,0	42,4	64,6	60,4

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieţii populaţiei în perioada iulie 1997-iunie 1998* *CNS, p. 19.*

Cheltuieli de consum – media lunară pe o gospodărie a fost de 1246,8 mii lei, pentru o gospodărie țărănească fiind de 49,3%. În gospodăria țărănească structura cheltuielilor a fost: 59,3% pentru produse alimentare, 33,3% pentru mărfurile nealimentare şi 7,4% pentru plata serviciilor. În cadrul cheltuielilor pentru mărfurile nealimentare, o pondere semnificativă o reprezintă cele făcute pentru achiziționarea inventarului agricol, input-uri pentru activitățile meşteşugăreşti şi de industrie casnică şi mărfuri pentru producția agricolă, 8,5%.

Consumul alimentar. Structura consumului evidențiază preponderența caloriilor de origine vegetală (tabelul nr. 28).

Tabelul nr. 28

Consumul alimentar exprimat în calorii şi factori nutritivi, pe medii

- medii zilnice pe o persoană -

	U.M.	Gospodării din:	
		Urban	Rural
Calorii	nr.	2488	2699
- de origine vegetală	nr.	1965	2103
- de origine animală	nr.	523	596
Proteine	gr.	78,2	86,5
- de origine vegetală	gr	46,5	53,8
- de origine animală	gr.	31,7	32,7
Lipide	gr.	83,2	80,2
- de origine vegetală	gr.	45,3	36,7
- de origine animală	gr.	37,9	43,5
Glucide	gr.	335,7	376,7

Sursa: *Aspecte privind calitatea vietii populației in perioada iulie 1997-iunie 1998*, CNS, p. 63.

Alimentația zilnică a fost asigurată într-o măsură importantă pe seama produselor provenite din resurse proprii (producția agricolă, stocurile constituite în perioadele anterioare, gratuități, daruri).

Ferma din România are, cel puțin din vedere statistic, o independență economică care o situează într-un mediu autarhic, cu raporturi comerciale minime, specifice unei societăți rurale țărăneşti, tradiționale; în procente față de consumul total, consumul alimentar din resurse proprii reprezintă:

- 50,6% pâine şi produse de panificație;
- 82,5% carne;
- 77,8% preparate din carne;
- 87,9% lapte;
- 87,2% brânzeturi şi smântână;
- 93,0% ouă;

• 82,4% cartofi;
• 84.0% legume şi conserve din legume;
• 85,6% fructe;
• 77,9% băuturi alcoolice.

În acest caz, securitatea alimentară a fermelor se plasează în termenii oferiți de economia țărănească şi, concret, de resursele gospodăriei țărăneşti.

2.4. Concluzii

2.4.1. Transferul procesului managerial şi decizional la nivelul fermei

În contextul predominanței strategiilor de subzistență şi a unei economii naturale, conducerea şi luarea deciziei în fermele familiale din România sunt de tip „tradițional".

În perioada 1990-1998 se observă la nivelul fermei familiale un proces contradictoriu: pe de o parte, o „deschidere" în sensul conectării fermei la rețelele comunitare, locale şi zonale, si, pe de altă parte, o repliere evidentă asupra propriului sistem de satisfacere a nevoilor din resurse proprii. De exemplu: într-un studiu efectuat în 1998 de Institutul de Economie Agrară, pe un eşantion reprezentativ (1676 gospodării rurale) s-a înregistrat o pondere de 15,9% a celor care vând produse vegetale şi 24,7% a celor care vând produse animaliere. Decizia actului vânzării este determinată de factori endogeni – ce rămâne în gospodărie după autoconsum – şi, în mare măsură, de factori exogeni – în principal, agenții economici ai statului; 79% dintre subiecții care vând produse vegetale şi 59% dintre subiecții care vând produse animale au contracte cu statul.

Luarea deciziei este într-o măsură considerabilă influențată de mediul macroeconomic şi macrofinanciar, sau, în termeni tranşanți, a fost în mare măsură inhibată de ostilitatea financiară şi strategia economică.

Fermele familiale din România funcționează într-o economie țărănească şi, din acest motiv, în general, „conducerea" continuă să fie „paternalistă". Dar, în condițiile în care structura ocupațională a fermei are un grad complex, se diluează această caracteristică şi luarea deciziei se împarte între cele două generații; în acelaşi studiu s-a constatat că, şefii de gospodărie care ar fi interesați să ia o decizie, în sensul „creşterii activităților agricole", reprezentau 57% din cei care conduc o gospodărie agricolă, 59% din cei care conduc o gospodărie formată din persoane ocupate nonagricole, 48% din cei care conduc o gospodărie formată din inactivi (pensionari, şomeri, casnice) şi 77% din cei care conduc o gospodărie pluriactivă.

2.4.2. Factorii critici care afectează ajustarea fermei familiale la schimbarea structurală

Factorii critici care afectează ajustarea fermelor:

a) statutul juridic încă neclarificat al patrimoniului funciar şi activele productive aferente acestuia;

b) lipsa unor strategii sectoriale coerente asupra dezvoltării agriculturii atât din perspectiva utilizării resurselor disponibile în sector, cât şi din perspectiva racordului economiei agroalimentare româneşti la regulile şi standardele de competitivitate europene.

2.4.3. Impactul social al restructurării fermei

Din punct de vedere demografic

Impactul social al restructurării fermelor a însemnat:

- forță de muncă angajată în agricultură a crescut de la 3,1 milioane în 1990 la 4,2 milioane în trim. II 1998, în condițiile în care începând cu 1990 sporul populației rurale este negativ. Această creştere a forței de muncă din agricultură, în condițiile în care migrația de la sat la oraş a continuat totuşi într-un ritm superior migrației de la oraş la sat se datorează, în principal, reducerii navetismului. Aproximativ 14% din persoanele ocupate în agricultură în 1996 sunt cei care făceau naveta sat-oraş înainte de 1990. Este pe cale de dispariție o categorie de muncitori-țărani sau țărani-muncitori care practică agricultura ca a doua ocupație şi care reprezintă 20% din forța de muncă utilizată în mediul rural;
- structura medie a persoanelor de peste 15 ani, conform studiului IEA-decembrie 1998, era de 50,6 ani pentru gospodării, iar a capilor de gospodărie 63,6 ani;
- structura gospodăriilor după domeniul de muncă al persoanelor de peste 15 ani era în decembrie 1998 următoarea:

- compuse din persoane ocupate numai în agricultură	22,7%
- ocupate în agricultură şi neocupate	10,6 %
- neocupate (pensionari, casnice, şomeri)	31,0%
- ocupate numai în alte domenii	3,5%
- ocupate în agricultură şi alte domenii	7,4%
- ocupate în alte domenii şi neocupate	15,2%
- ocupate în agricultură, alte domenii, neocupate	9,5%

O posibilă tipologie (obținută prin însumarea ultimelor trei grupări într-o singură categorie a fermelor cu activități multiple) ar fi următoarea:

- gospodării cu persoane ocupate în agricultură (T1)	33,3%
- gospodării cu persoane ocupate în mai multe domenii (T2)	32,2%
- gospodării cu inactivi (T3)	31,0%
- gospodării cu persoane ocupate numai în alte domenii (T4)	3,5%

Din punct de vedere economic

- În mod evident economia fermei este una centrată pe autoconsum, cu un comportament comercial ocazional. Strategia productivă specifică este de subzistență.
- Suprafața medie a pământului aflat în proprietate a variat, conform eşantionului din 1996 şi 1998, de la 2,8 ha la 3,0 ha. În funcție de tipologia de mai sus, valorile au fost:

	1996	1998
T1	2,9	3,0
T2	2,0	2,3
T3	2,9	2,8
T4	2,6	2,8

- Fenomenul care se conturează din ce în ce mai evident este cel al arendei; de exemplu, în funcție de tipologia fermelor s-a constatat o reliefare pronunțată în cazul fermelor pluriactive (13%) şi fermelor cu persoane neocupate în agricultură (14%); pentru gospodăriile pur agricole ponderea este de 8%, iar în cazul gospodăriile formate din inactivi de 3%

Din punct de vedere ocupațional

Fenomenul asocierii are o relativă relevanță pentru ferma familială din România. O pondere de 20% dintre ferme erau în decembrie 1998 în asociații juridice şi 4,5% în asociații familiale (în 1996 ponderile erau de 25% şi, respectiv, 8%). Contribuția majorității membrilor a fost pământul (95%). Fenomenul declinului actului asociativ pare să fie la nivelul intenției, încetinit; 75% dintre membrii asociațiilor juridice şi 73% din cei ai asociațiilor familiale, au declarat că nu au intenția de a le părăsi.

2.4.4. Concluzii şi recomandări privind eficiența fermei şi securitatea alimentară

a) Eficiența utilizării resurselor şi a factorilor de producție în fermele familiale este diminuată de creşterea numerică a populației active ocupată în agricultură, ca urmare a restructurării ramurilor industriale şi a capacității scăzute de ocupare a sferei serviciilor; consecința firească a acestei tendințe este amplificarea fenomenului de subocupare în gospodăriile țărăneşti.
b) Accentuarea acestei situații este alimentată şi de posibilitățile reduse de diversificare a activităților în gospodăriile țărăneşti, pentru că nu există cerere solvabilă locală sau în piețele din proximitate; capitalul

uman absorbit în ultimii ani de către agricultură din ramurile industriale, are aptitudini şi structuri profesionale inadecvate practicării unei agriculturi adaptabile la rigorile economiei de piață.

c) Decapitalizarea cronică a gospodăriilor țărăneşti, ca urmare a:
   - asimetriei dintre reconstituirea proprietății private asupra pământului şi privatizarea mijloacelor tehnice, serviciilor aferente lucrării pământului;
   - accesului relativ limitat al agricultorilor privați la pieţele factorilor de producție, care sunt încă în formare şi disfuncționale;
   - influenței corozive a variabilelor macroeconomice, în special, inflația asupra veniturilor agricultorilor.

d) Creşterea gradului de comercializare a producției agricole în gospodăriile țărăneşti, pe baza căruia să se diminueze vulnerabilitatea financiară a acestora.

e) Configurarea unor instituții parteneriale, care să reprezinte interesele economice ale agricultorilor privați în fața altor poli de interese din amontele şi avalul agriculturii

Bibliografie

1. Dumitru D.; Ionescu L.; Popescu M.; Toderoiu F., – Agricultura României – Tendințe pe termen mediu şi lung. Ed. Expert, Bucureşti;
2. Fulea M.; Florian V.; Sârbu A., – Satul românesc contemporan, Ed. Academiei Române. Bucureşti, 1996;
3. Florian V.; Sârbu A.: Ibanescu M., – Populația rurală în tranziție schimbare şi continuitate, IEA, Bucureşti, 1994;
4. *** – Evoluția sectorului agroalimentar în România. Raport anual 1997 al Ministerului Agriculturii şi Alimentației – MAA şi IEA, Bucureşti;
5. *** – Sectorul privat al întreprinderilor mici şi mijlocii din România. Raport anual 1997, Guvernul României, 1998;
6. *** – Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), Trimestrul I 1998, CNS, Bucureşti, 1998;
7. *** – National Human Development Report, Romania, 1999;
8. *** – Aspecte privind calitatea vieții populației, în perioada iulie 1997– iunie 1998, CNS, Bucureşti, 1998.

Anexa nr. 1

Principalii indicatori economici

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
PIB preţuri curente mld. $	38,2	28,8	19,6	26,4	30,1	35,5	35,2	34,8	38,6[p]
Creşterea reală a PIB %	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,1	3,9	-6,6	-7,3[p]
Inflaţie preţuri cu amănuntul %	5,1	170,2	210,4	256,1	136,7	32,3	38,8	154,8	59,1[p]
Exporturi FOB, mil. $	5775	4266	4363	4892	6151	7910	8085	8431	8299
Importuri CIF, mil. $	9200	5793	6260	6522	7109	10278	11435	11280	11821
Datorie externă totală, mil. $	230	1143	2479	3357	4596,8	5482,1	7208,9	8391,8	8900
Rezerve valutare, mil. $	...	...	...	...	2030,5	1522,9	2098,7	3695,5	3233,2[e]

p = date preliminare; e = estimare pentru 6 luni;
Sursa: *Calculaţii proprii pe baza datelor statistice oficiale.*

Anexa nr. 2

Proprietatea funciară (ani selecţionaţi)

	1990		1994		1998	
	mii ha	Număr exploa-taţii	mii ha	Număr exploa-taţii	mii ha	Număr exploa-taţii
Total teren agricol	14769		14798		14747	
arabil	9450		9338		9325	
culturi permanente	591		588		518	
fâneţe	1465		1494		1507	
păşuni	3263		3378		3397	
Teren restituit foştilor proprietari (total cumulativ)	1860		10372		7732	
Total teren agricol în folosinţă	14667		14628		14618	
arabil	9402		9220		9243	
culturi permanente	537		536		471	
fâneţe	1465		1494		1507	
păşuni	3263		3378		3397	
Teren în folosinţa fermelor de stat	4244	...	3586	...	2405	...
Teren în folosinţa structurilor colective/corporative	6331	...	3307	17711	2508	10753
Teren în folosinţa fermelor familiale	4194	...	7905	3578234	9182	3946121

Sursa: *Calculaţii proprii, pe baza datelor statistice oficiale.*

Anexa nr. 3

Mărimea fermei

Mărimea fermei	1991		1998	
	Număr exploatații	Total teren cultivat, ha	Număr exploatații	Total teren cultivat, ha
< 0,25 ha	...	...	409806	30764
0,26 - 0,50 ha	...	...	180856	50513
0,51 - 1,00 ha	...	...	1021559	544893
1,01 - 1,50 ha	...	...	350684	367861
1,51 - 2,00 ha	...	...	316392	484394
2,01 - 3,00 ha	...	...	380680	777859
3,01 - 5,00 ha	...	...	573384	1736357
5,01 - 10,00 ha	...	...	424033	2175058
10,01 - 20,00 ha	...	...	288727	3014800
20,01 - 50,00 ha	...	...	26	607
50,01 - 100,00 ha	...	...	23	1567
100,01 - 200,00 ha	...	...	24	3860
200,01 - 500,00 ha	...	...	43	14640
500,01 - 1000,00 ha	...	...	53	38729
1000,01 - 2000,00 ha	...	...	85	128381
> 2000,01 ha	...	...	255	1154790

Sursa: *Calculații proprii pe baza datelor de la MAA, 1999.*

Anexa nr. 4

Resurse de forță de muncă
(mii persoane)

	1991	1994	1996
Total populație ocupată	10786	10011	3979
Total populație ocupată în agricultură	3116	3562	3249
- lucrează la fermele familiale	2584	3242	3000[e]

Sursa: *Anuarul statistic al României, 1992-1997, CNS.*

Anexa nr. 5

Mașini agricole (ani selecționați pe sectoare, număr)

	1991		1994		1997	
	Total	Ferme familiale	Total	Ferme familiale	Total	Ferme familiale
Tractoare	132761	21889	161223	76001	163765	135914
Camioane	61732	14604	73588	36020	76507	60786
Combine	42808	291	42737	7046	35216	29753
Pluguri mecanice	73384	5022	103805	52385	116662	99624
Cultivatoare	23868	255	23446	6103	23634	19094
Semănători	34988	895	47682	19631	54432	46556

Sursa: *Anuarul statistic al României, 1992-1995; date MAA, 1998.*

Anexa nr. 6

Input-uri agricole (total ferme, mii tone)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Fertilizatori: N	275	258	346	313	306	266	235	213
K	44	31	27	17	15	17	14	13
P	145	133	165	149	149	147	79	67
Erbicide	9,024	9,168	9,817	8,905	8,144	6,925	...	...
Insecticide	8,243	6,358	5,078	3,934	3,623	3,189	...	...
Combustibili	...	...	...	...	...	...	...	...
Semințe	829,3	604,8	794,6	836,6	797,3	788	...	...

Sursa: *Anuarul statistic al României, 1992-1997; date statistice CNS, MAA.*

Anexa nr. 7

Structura producției

(mii $)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Producția agricolă brută	9825,7	6831,8	9697,7	10023,1	11592,8	11590,9	10953,3	11196,4
Vegetală	6476,8	3959,5	6101,2	6097,4	6908,0	6929,7	6891,7	5998,9
Animală	3348,9	2872,3	3596,5	3925,6	4684,8	4661,2	4061,6	5197,5
Ferme familiale	7790,2	5517,7	8194,2	8662,0	9981,4	10004,4	9799,2	10132,7
Vegetale	5285,2	3204,7	5297,0	5329,3	6083,5	6071,8	6215,5	5459,0
Animale	2504,9	2313,0	2897,2	3332,7	3898,0	3932,6	3583,8	4673,8

Sursa: *Calculații proprii, pe baza datelor statistice oficiale și a cursului de schimb mediu anual.*

Anexa nr. 8

Suprafețe însămânțate*

(mii ha)

	1991	1994	1997
Total ferme			
Cereale - total	6049	6558	6320
din care: - grâu și secară	2217	2441	2424
- orz și ovăz	1018	785	417
- porumb și sorg	2575	2983	3038
Floarea-soarelui	477	582	781
Sfeclă de zahăr	202	130	129
Cartofi	235	249	255
Legume	195	204	208
Culturi furajere	1552	1241	...
Ferme familiale			
Cereale - total	5077	5434	5279
din care: - grâu și secară	1880	1957	1905
- orz și ovăz	665	467	199
- porumb și sorg	2367	2750	2816
Floarea-soarelui	369	412	574
Sfeclă de zahăr	177	100	113
Cartofi	217	234	246
Legume	142	181	196
Culturi furajere	1019	837	...

** Culturi care reprezintă >75% din terenul agricol utilizat.*

Sursa: *Date statistice CNS, MAA.*

Anexa nr. 9

Șeptel

	1991	1994	1997
Total ferme			
Taurine	4355	3481	3235
Vaci	2266	1963	1844
Porcine	10954	7758	7096
Ovine, caprine	14833	11642	9547
Cabaline	749	784	818
Păsări	106032	70157	66620
Ferme familiale			
Taurine	3502	3056	2959
Vaci	2027	1804	1730
Porcine	5456	4415	4104
Ovine, caprine	12909	10560	9035
Cabaline	707	756	804
Păsări	52908	46340	49349

Sursa: *Anuarul statistic al României, 1992-1998.*

Anexa nr. 10

Producția agricolă *

(mii tone, hl, bucăți)

	1991	1994	1997
Total ferme			
Cereale - total	19307	18184	20054
din care: - grâu si secară	5559	6187	6670
- orz și ovăz	2951	2134	1845
- porumb si sorg	10467	9343	7697
Floarea-soarelui	612	764	760
Sfeclă de zahăr	4703	2764	2726
Cartofi	1873	2947	2851
Legume	2214	2569	...
Culturi. furajere	28706	19779	...
Carne - total (greutate vie)	2023	1852	1745
Lapte (hl)	46098	53558	53600
Lână	32, 537	25,141	22,120
Ouă (mil.buc.)	7177	5407	5271
Ferme familiale			
Cereale - total	16025	14967	16480
din care: - grâu și secară	4386	4750	4940

	1991	1994	1997
- orz si ovăz	1698	1 196	881
- porumb si sorg	9750	8628	10390
Floarea-soarelui	461	524	556
Sfeclă de zahăr	4147	2053	2372
Cartofi	1709	2764	2731
Legume	1662	2261	...
Culturi furajere	16243	13247	...
Carne - total (greutate vie)	1265	1343	1298
Lapte (hl)	39871	49561	50117
Lână	25, 721	21, 737	20, 285
Ouă (mil.buc.)	4504	4030	4349

Produse vegetale și animale care reprezintă >75% din total producție.
Sursa: *Anuarul statistic al României 1992-1997, date MAA 1998.*

Anexa nr. 11

Producția și vânzările fermelor vegetale (1994)*

	Suprafața cultivată mii ha	Producție mii tone	Vânzări ale fermelor mii tone	Venituri din vânzări mil. $
Grâu si secară	2441	6187	3600,8	482,1
Orz și ovăz	785	2134	576,2	56,2
Porumb si sorg	2983	9343	663,4	82,5
Floarea-soarelui	582	764	654,0	125,2
Sfeclă de zahăr	130	2764	2493,1	66,3
Cartofi	249	2947	483,3	90,5
Tomate	204	2569	935,1	295,8

** Producție care reprezintă >75% din producția vegetală a fermelor.*
Sursa: *Calculații proprii pe baza datelor CNS, 1998.*

Anexa nr. 12

Producția și vânzările fermelor animale 1994 *

	Mii capete	Producție mii tone	Vânzările fermelor mii tone	Venituri din vânzări mil.$
Carne de vită	3481	488	206,4	167,5
Carne de porc	7758	995	532,3	601,6
Carne de oaie	...	149	40,2	28,3
Carne de pasăre	...	335	124,0	183,8
Lapte	1963	5065,8	1631,2	428,5
Ouă	70157	270,35	84,1	128,6

** Producție care reprezintă >75% din producția animală medie a fermelor.*
Sursa: *Calculații proprii pe baza datelor CNS, 1998.*

3. SATUL ÎN TRANZIȚIE

Andreea UDREA,
Răzvan STAN

3.1. Pucheni – o abordare generală a strategiilor socioeconomice

Pentru un sociolog, satul Pucheni este un izvor nesecat de informații. Este unul din multele locuri în care românii îşi croiesc un nou drum având în vedere schimbările socioeconomice şi politice de după 1989. Construcția acestuia presupune alegerea dintre alternativele socioeconomice date de caracterul specific al zonei. Care sunt acestea şi cum se particularizează ele în cazul satului Pucheni, sunt întrebările la care ne propunem sa răspundem în cele ce urmează.

Cum se „descurcă" puchenenii?

Strategiile socioeconomice întâlnite în Pucheni au fost definite de localnici ca *moduri de a se descurca*. Ce înțeleg ei prin aceasta rămâne deocamdată un mister.

Primul pas pentru a elucida acest mister este să vedem care sunt alternativele economice spre care se îndreaptă puchenenii. Ne interesează dacă aceştia se orientează spre sectorul privat, spre un câştig bazat pe vânzare sau spre schimbul de produse. În acest scop, vom analiza datele rezultate dintr-un studiu de comunitate, desfăşurat în vara anului 1998 în Pucheni, studiu coordonat de profesorul Vintilă Mihăilescu de la Universitatea Bucureşti.

Aria geografică în care este situată comuna favorizează creşterea pomilor fructiferi, care reprezintă una dintre puținele resurse naturale ale zonei, motiv pentru care ne-am fi aşteptat ca puchenenii să se implice în schimbul şi/sau vânzarea de produse. Într-un procent ridicat însă aceştia declară ca nu vând produse niciodată (60,8%) şi nu schimbă produse niciodată (58.8%) (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Procentele în eşantion ale celor care declară că schimbă, respectiv, vând produse ocazional, frecvent şi niciodată

	Vânzare produse	Schimb în produse
Niciodată	60,8%	58,8%
Ocazional	28,9%	30,9%
Frecvent	10,3%	10,3%
TOTAL	100%	100%
	97	97

Chiar dacă 45,4% din respondenți consideră că viața în prezent este mai proastă sau mult mai proastă, comparativ cu anii precedenți, 33% consideră că este la fel, aceştia resping sectorul privat ca o alternativă viabilă pentru îmbunătățirea vieții. Procentele celor care aderă la acesta sunt scăzute (tabelul nr. 2). Astfel, numai 1% sunt decişi să-şi deschidă o firmă privată, 6,2% să se asocieze în vederea deschiderii unei firme private şi 7,2% să se angajeze ca salariați la o firmă privată. De asemenea, doar 12,4% doresc să-şi schimbe ocupația.

Tabelul nr. 2

Distribuția răspunsurilor referitoare la posibilitatea deschiderii, în următorii doi ani, a unei firme, asocierea în vederea deschiderii unei firme, angajarea ca salariat la o firmă privată , respectiv, schimbarea ocupației

	Deschiderea unei firme proprii în următorii 2 ani	Asocierea pentru a deschide o firmă în următorii 2 ani	Angajarea ca salariat la o firmă privată în următorii 2 ani	Schimbarea ocupației în următorii 2 ani
Da	1%	6,2%	7,2%	12,4%
Nu	78,4%	75,3%	54,6%	51,5%
Nu sunt hotărât	4,1%	4,1%	0%	7,2%
Nu este cazul	16,5%	14,4%	38,1%	28,9%
TOTAL	100%	100%	100%	100%
	97	97	97	97

În concluzie, pentru pucheneni sectorul privat nu este o alternativă pentru un trai mai bun, după cum nici schimbarea ocupației nu este. Din această cauză ei optează pentru vânzarea şi/sau schimbul de produse ocazional sau frecvent. Aşadar, cele prezentate vor face obiectul analizei ce va urma, analiză care urmăreşte să traseze dimensiunile sociale ale acestor strategii economice.

Metodologie

Diferența între schimbul de produse şi vânzarea acestora rezidă, din punct de vedere social, în valorile şi comportamentele ataşate acestor practici. Vânzarea de produse antrenează un calcul „rațional", în termeni de bani, la costurile prealabile acestui act şi, de asemenea, poate favoriza apariția unor comportamente de investiție ulterioare. Pe de altă parte, schimbul definit ca „un compromis în interesul părților implicate, care face ca bunurile sau alte avantaje să fie trecute de sub controlul uneia sub al celeilalte, ca o compensație reci-

procă" (Weber, 1966, p. 169) presupune, mai degrabă, un calcul „subiectiv", în termeni de necesitate, a produselor şi avantajelor implicate. Valoarea în bani a produselor schimbate este plasata pe un rol secundar. În plus, o asemenea practică se leagă, în principal, de consum.

Pentru a trasa dimensiunea socială a acestor strategii economice am construit trei ipoteze care vor fi dezvoltate pe parcursul lucrării.

Prima ipoteză, formulată la nivel de gospodărie, consideră că ***„resursele materiale"***[1] **reprezintă un semn şi un factor al implicării gospodăriilor în vânzarea şi/sau schimbul de produse**. Aşadar, resursele materiale reprezentate de averea gospodăriei, venitul mediu pe membru al gospodăriei şi suprafața de pământ în proprietatea gospodăriei determină implicarea acesteia în vânzarea şi/sau schimbul de produse. Ipoteza fiind formulată biunivoc, ne aşteptam ca opțiunea pentru aceste alternative economice să afecteze, deopotrivă, resursele materiale, în special, venitul mediu şi dotarea gospodăriei.

La nivel individual vom susține o a doua ipoteză, şi anume, că **vânzarea şi/sau schimbul de produse sunt determinate de *„constrângerile de status biologic"***[2]**, precum şi de cele *„ideatice"***[3]**.** Aşadar, orientarea spre vânzare şi/sau schimbul de produse este influențată de educația vârsta şi sexul respondenților. Controlând resursele materiale ale gospodăriei vor exista deci anumite categorii de indivizi delimitate de aceste variabile, care, nu sunt implicate în aceste practici.

Ultima ipoteza formulează legătura dintre „valorile de integrare" şi *„instrumentale"*[4] şi orientarea spre aceste alternative economice. Aşadar **implicarea în vânzarea şi/sau schimbul de produse este determinată de valorizarea muncii, de o atitudine noncomformistă față de modelele economice deja existente, precum şi de cooperare.** Deoarece procentul celor care nu practică schimbul sau vânzarea de produse este foarte mare (peste 50% din respondenți) am presupus că trebuie să antreneze un nonconformism din partea celor implicați, față de orientarea economică a majorității. În plus, opțiunea pentru cooperare în defavoarea individualismului presupune o încredere în ceilalți, care reduce riscul acțiunii[5], iar valorizarea muncii în detrimentul şansei rupe individul de canoanele tradiționalismului, plasându-l în modernitate.

Aşadar, în cele ce urmează vom analiza în ce măsură alegerea acestor strategii economice, şi, anume, vânzarea şi schimbul de produse este favorizată, sau dimpotrivă, de resursele materiale ale gospodăriei, de cele de „status biologic" şi „ideatice" ale individului, precum şi de valorile la care aderă respondenții.

[1] V. Sandu, 1996 p. 38.
[2] V. Sandu, 1996 p. 38.
[3] V. Sandu, 1996 p. 38.
[4] V. Sandu, 1996 p. 38.
[5] V. Coleman, 1990: 91-107.

Resursele materiale ale gospodăriei

În contextul analizei de față, resursele materiale ale gospodăriei au fost considerate a fi: averea gospodăriei, venitul mediu pe membru al gospodăriei şi suprafața totală de pământ aflată în posesie.

Din punct de vedere al averii gospodăriei[*] aceasta se distribuie uniform la dreapta şi la stânga mediei (media este 0). Altfel spus, în eşantion regăsim, deopotrivă, gospodării aflate sub media de dotări pe comună, cât şi gospodarii ce se caracterizează prin dotări cu bunuri moderne.

Considerând venitul mediu pe membru al gospodăriei[**], respectiv suprafața totală de pământ în proprietatea acesteia (anexa nr. 1), se constata un decalaj. Există deopotrivă gospodarii care se caracterizează prin venituri ridicate şi o suprafață mare de pământ în proprietate, dar şi gospodării situate la polul opus. Totuşi distribuția lor statistică nu este echilibrată, aceasta fiind alungită la dreapta.

Cum afectează resursele materiale orientarea spre schimbul şi vânzarea de produse?

Averea gospodăriei şi suprafața de pământ totală aflată în posesia acesteia au o influență pozitivă şi semnificativă statistic asupra ambelor strategii implicate în analiză (tabelul nr. 3). Aşadar, cu cât indicele de avere are valori mai ridicate, respectiv suprafața de pământ în posesie este mai mare, cu atât creşte intensitatea schimbului respectiv, a vânzării de produse. Dacă averea şi suprafața de pământ ale gospodăriei nu diferențiază orientarea spre vânzare sau schimb, venitul mediu pe membru al gospodăriei face distincție între acestea. Aşadar, în cazul schimbului acesta nu are nici o influență semnificativă statistic, în timp ce, cu cât venitul mediu pe membru al gospodăriei este mai mic, cu atât creşte probabilitatea ca respectiva gospodărie să se orienteze spre o vânzare de produse mai intensă.

Resursele materiale sunt, deopotrivă, influențate de vânzarea şi schimbul de produse. Totuşi, orientarea spre aceste două strategii economice afectează numai averea gospodăriei"[***], influențele acestora asupra venitului

---

[*] Indicele de avere a gospodăriei a fost construit ca scor factorial din indicatorii referitori la dotarea gospodăriei cu televizor color, aragaz, maşină de spălat, aspirator, automobil şi telefon, la care s-a adăugat numărul de camere din gospodărie (studiile calitative din teren au arătat că numărul de camere reprezintă şi un indicator de prestigiu). Scorul factorial astfel obținut a fost înmulțit cu 100 pentru uşurința citirii. Gospodăriile aflate la dreapta valorii 0 sunt modern dotate, considerând media pe comună, cele de la stânga, dimpotrivă.

[**] Venitul mediu pe membru al gospodăriei a fost calculat ca medie între suma tuturor veniturilor băneşti declarate (salarii, pensii, ajutoare băneşti, alocații şi bani primiți de la rude) şi numărul persoanelor existente în gospodărie.

[***] AVEREA = 0,246 TROC + 0,73 VÂNZARE. Coeficienții de regresie parțială standardizați sunt semnificativi statistic pentru p = 0,01. Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER. Modelul explică 44% din variația totală a variabile dependente, „averea gospodăriei".

mediu pe membru al gospodăriei, respectiv asupra suprafeței de pământ fiind nesemnificative statistic. Aşadar, cu cât comportamentele de vânzare, respectiv, schimb sunt mai intense, cu atât nivelul indicelui de avere a gospodăriei va creste.

Tabelul nr. 3

Influența indicatorilor resurselor materiale ale gospodăriei asupra practicilor de vânzare și schimb de produse*

	Averea gospodăriei	Venitul mediu pe membru al gospodăriei	Suprafața totală de pământ a gospodăriei
Vânzare	+	-	+
Schimb	+	0	+

În concluzie, strategiile economice de tipul vânzării şi/sau schimbului de produse sunt influențate, deopotrivă, de averea gospodăriei şi de suprafața totală de pământ a acesteia. În plus, venitul mediu pe membru al gospodăriei afectează doar vânzarea de produse – cu cât venitul este mai scăzut, cu atât creşte intensitatea practicării vânzării de produse – asupra schimbului acesta neavând o influență semnificativă. Acestea verifică ipoteza directă, şi anume, că resursele materiale determină variații în intensitatea acestor practici. De asemenea, ipoteza în sens contrar este verificată – intensitatea practicării vânzării de produse, respectiv a schimbului acestora determină creşterea indicelui de avere a gospodăriei. Aşadar, se creează un ciclu închis: averea gospodăriei reprezintă un capital material în orientarea spre vânzare sau/şi schimb şi, în acelaşi timp, beneficiile în bani sau produse sunt folosite în vederea creşterii acestui capital. În cele ce urmează ne propunem, ca ținând sub control variabilele ce vizează resursele materiale, să vedem dacă există o influență semnificativă a celor de „status biologic", respectiv, „ideatice".

Resurse sau constrângeri de status biologic?

Sexul şi vârsta respondenților pot influenta orientarea spre strategiile de tipul vânzării sau schimbului de produse, ca resurse sau constrângeri. Controlând statistic dotarea gospodăriei, venitul mediu pe membru al gospodăriei, respectiv suprafața de pământ în proprietate, şi având în vedere făptui că mai puțin de 50% din respondenți practică vânzarea şi/sau schimbul de produse, sexul şi vârsta ar trebui sâ-i delimiteze pe aceştia ca fiind majoritar bărbați tineri.

Tabelul nr. 4

Influența indicatorilor de status biologic al individului asupra practicilor de vânzare și schimb de produse*

	Sex**	Vârstă
Vânzare	0	0
Schimb	0	-

** Fiecărei linii din tabel îi corespunde o ecuație de regresie liniară multiplă, în care au fost incluse pe lângă variabilele din tabel şi cele referitoare la averea gospodăriei, venitul mediu pe membru al gospodăriei şi suprafața de pământ. Pe coloane sunt menționați predictorii. Semnele – şi 0 corespund coeficienților de regresie parțială standardizați:*

- influență negalivâ. semnificativă statistic;

- 0 influență nesemnificativă statistic.

Coeficientul corespunzător semnului „=" este semnificativ pentru p = 0,05 (pentru detalii vezi anexa nr. 3).

*** „ Variabila „sex" a fost recodificată cu 1 = „bărbat" şi 0 = „femeie".*

Supozițiile noastre s-au dovedit eronate, ipoteza nefiind verificată de analiza statistică. Controlând resursele materiale ale gospodăriei, sexul şi vârsta nu au nici o influență asupra intensității vânzării de produse (tabelul nr. 4). Totuşi, în cazul schimbului de produse, deşi sexul respondentului nu are nici o influență semnificativă statistic, vârsta afectează variația variabilei. Aşadar, intensitatea schimbului de produse creşte cu cât respondentul este mai tânăr, controlând averea gospodăriei, venitul mediu pe membru al gospodăriei şi suprafața totală de pământ în proprietate.

În concluzie, „statusul biologic" nu este nici resursă, nici constrângere, în cazul vânzării de produse, în timp ce pentru schimb, acesta, prin vârsta respondentului, acționează ca o constrângere excluzându-i pe cei în etate de la practicarea frecventă a acestuia.

Educația

Educația respondenților se defineşte ca o dimensiune distinctă în analiza strategiilor economice. Aceasta trasează, deopotrivă, dimensiunea socială a vânzării şi schimbului de produse. Presupunând că un calcul „rațional" versus un calcul „subiectiv", asociat acestor strategii, este posibil numai atunci când nivelurile de instrucție sunt ridicate, în cele ce urmează, analiza statistică se va focaliza pe educație, ca resursă „ideatică".

În satul Pucheni, 26,8% din respondenți au studii liceale, postticeale şi superioare (tabelul nr. 5).

Să vedem cum afectează educația[1] intensitatea practicării vânzării şi a schimbului de produse.

[1] Pentru construcția variabilei „educația respondenților", vezi anexa nr. 5.

Tabelul nr. 5

Educaţia respondenţilor

Nivel de instrucţie	Distribuţie procentuală
Fără şcoală	2,1%
4 clase	30,9%
8-10 clase	40,2%
Liceu	17,5%
Studii postliceale	4,1%
Studii superioare	5,2%
Total	100%
	N = 97

Analizele de regresie realizate au arătat că aceasta nu are nici un efect semnificativ statistic asupra vânzării, respectiv a schimbului de produse, ţinând sub control variabilele: sex, vârstă, averea gospodăriei, venitul mediu pe membru al gospodăriei şi suprafaţa totală de pământ în proprietate (anexa nr. 4). În cazul schimbului de produse, deşi a fost eliminată influenţa nesemnificativă a venitului mediu pe membru al gospodăriei, efectul educaţiei asupra intensităţii acestuia rămâne nesemnificativ statistic.

În concluzie, educaţia respondenţilor nu reprezintă o dimensiune distinctă şi importantă a strategiilor de schimb şi vânzare de produse, urmând ca în cele ce urmează să vedem dacă modernitatea individuală prezintă o influenţă asupra acestora.

Valori

În încercarea de a trasa o graniţă imaginară între modern şi tradiţional, referitor la strategiile economice de vânzare şi schimb de produse, valorile la care aderă indivizii fac obiectul unei analize aparte.

Am considerat ca valorizarea muncii, noncomformismul faţă de strategiile economice deja existente, precum şi cooperarea[1] disting modernitatea de tradiţionalism. Dacă prin opţiunea dintre cooperare versus individualism, respondenţii îşi împart preferinţele aproximativ în mod egal, există o tendinţă categorică de nonconformism, indiferent de intensitatea practicării schimbului sau vânzării de produse (tabelul nr. 6). De asemenea, există o preferinţă mai mult sau mai puţin conturată a respondenţilor de a desconsidera ajutorul familiei şi a considera banii ca fiind mai importanţi, atunci când aceştia, se află în nevoie, (i.e. „Omul cu rude nu piere" vs. „ruda cea mai bună e banul din mână") deşi 48% dintre aceştia consideră că familia este importantă în primul şi al doilea rând.

[1] Pentru construcţia variabilelor ce vizează nonconformismul, munca şi cooperarea, vezi anexa nr. 5.

Tabelul nr. 6

Frecvenţele pentru opţiunile valorice după intensitatea practicării vânzării şi schimbului de produse

Opţiuni valorice	Vânzare frecventă	Vânzare ocazională	Schimb frecvent	Schimb ocazional
Multe mâini fac sarcina ușoară	5	17	5	18
Vs.	5	11	5	11
Lucrul în tovărășie miroase a sărăcie	N=10	N=28	N=10	N=30
Fă și tu, cum face satul	0	2	1	3
Vs.	10	26	9	27
Fă și tu în legea ta, la alții nu te uita	N=10	N=28	N=10	N=30
Omul cu rude nu piere	2	10	2	13
Vs.	7	18	8	15
Ruda cea mai bună e banul din mână	N=10	N=28	N=10	N=30

Deşi valorile la care aderă respondenţii diferă în funcţie de intensitatea vânzării şi a schimbului de produse, în momentul în care aceste valori sunt puse în relaţie directă cu aceste strategii, ele nu au nici o semnificaţie statistică. Aşadar, în toate analizele de regresie realizate, în care se controlau averea gospodăriei, venitul mediu pe membru al gospodăriei, suprafaţa totală de pământ în proprietate, sexul, vârsta şi educaţia respondentului, pentru nici una din valorile analizate, cele de „integrare" – orientarea spre cooperare în acţiune – şi cele „instrumentale" – valorizarea muncii, respectiv, noncomformismul în spaţiul economic – nu s-au obţinut coeficienţi semnificativi statistic (anexa nr. 6).

În concluzie, ipoteza construită, după care nivelurile de modernitate individuală a celor implicaţi în schimbul şi/sau vânzarea de produse, va distinge între tipurile „moderne" şi „tradiţionale" ale acestor practici, a fost infirmată, neexistând o legătură statistică semnificativă între acestea.

3.2. Concluzii

Am presupus că deprecierea vieţii puchenenilor îi va face pe aceştia să se îndrepte spre sectorul privat, respectiv, să opteze pentru strategii de tipul vânzării sau schimbului de produse. Aceştia însă au optat pentru o strategie de tipul „a se descurca", spunând „nu" sectorului privat. Cum se „descurcă" puchenenii?

Puchenenii sunt oameni care trăiesc ancoraţi în prezent. 85% dintre ei preferă „o prăjitură, dar azi" în loc de, „mai bine două prăjituri, dar mâine".

Acesta este unul dintre motivele pentru care schimbul şi/sau vânzarea de produse reprezintă alternative economice acceptate.

În acest tip de practici, dotarea gospodăriei fiind un predictor important – nu toate gospodăriile sunt implicate, ci numai acelea care au dotarea superioară față de media pe comună; sunt gospodarii care au o suprafață de pământ mare în proprietate, cu alte cuvinte gospodării „bogate". Între alegerea unei strategii sau a alteia, venitul mediu pe membru al gospodăriei este important numai în cazul vânzării de produse, existând o legătură semnificativă între veniturile reduse şi intensitatea acesteia.

Încercarea de portretizare a actorilor implicați în aceste alternative economice, în termeni de sex, vârstă, educație, respectiv, de valori de modernitate individuală a subliniat că acestea nu au o influență semnificativă statistic asupra intensității vânzării sau a schimbului, controlând „resursele materiale" ale gospodăriei. Excepție face vârsta care îi exclude pe cei în etate, în cazul schimbului – o intensitate mare a schimbului de produse este legată de o descreştere a vârstei celor implicați.

În concluzie, „a se descurca", ca alternativă economică, înseamnă a vinde sau/şi a schimba produse. Nu toate gospodăriile „se descurcă", ci numai acelea cu „resurse materiale" superioare, resursele individuale de „status biologic" sau „ideatice" neavând nici o influență asupra orientării spre aceste strategii. Putem aprecia deci ca o ipoteză finală, că individul se defineşte prin gospodăria în care trăieşte, prin interacțiunile economice pe care le inițiază.

Bibliografie

1. Coleman James D. – Foundations of Social Theory. The Belknop Press of Harvard UP, 1990.
2. Sandu Dumitru – Sociologia tranziției: Valori şi tipuri sociale în România. Editura Staff, Bucureşti, 1996.
3. Weber Max – The Theo of Social and Economical Organization, 3rd. edition New York: The Free Press and London Collier-Macmillan Limited, 1966.

Anexa nr. 1

Caracteristicile statistice ale reduselor materiale

	Media în eșantion	Valoarea minimă	Valoarea maximă	Total respondenți
Venitul mediu pe membru al gospodăriei	247 396 lei	26 000 lei	1 150 000 lei	95
Suprafața totală de pământ în proprietatea gospodăriei	1.9 ha	0 ha	11.96 ha	97

Anexa nr. 2

Ecuațiile de regresie multiplă liniară ce explică intensitatea vânzării, respectiv, a schimbului prin resursele materiale ale gospodăriei

- VÂNZARE = 0,463 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,264 VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL FAMILIEI + 0,217 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT
  - Toți coeficienții de regresie parțială standardizați sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 46,5% din variația totală a variabilei dependente vânzare.
- SCHIMB = 0,374 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,101* VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL FAMILIEI + 0,233 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT
  - Coeficientul de regresie parțială standardizat * nu este semnificativ statistic, toți ceilalți fiind pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 41,7% din variația totală a variabilei dependente „schimb”.

Anexa nr. 3

Modelele de regresie liniară multiplă ce explică influențele „resurselor de status biologic” asupra schimbului, respectiv, vânzării de produse

- VÂNZARE = –0,093* SEX + 0,453 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,263 VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI – 0,072* VÂRSTĂ + 0,232 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi, statistic, toți ceilalți fiind pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.

- Modelul explică 47,8% din variația totală a variabilei dependente „vânzare”.

• SCHIMB = 0,096* SEX + 0,277 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,112* VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI – 0,213** VÂRSTĂ + 0,247 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativ statistic, cel ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 47% din variația totală a variabilei dependente „schimb”.

Anexa nr. 4

Modelele de regresie liniară multiplă ce explică influența educației respondenților asupra schimbului, respectiv vânzării de produse

• VÂNZARE = –0,103* SEX + 0,421 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,291 VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI + 0,007* VÂRSTĂ + 0,228** SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT + 0,139* EDUCAȚIE
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic, cel ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 48,6% din variația totală a variabilei dependente „vânzare”.

• SCHIMB = 0,110* SEX + 0,296 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,284** VÂRSTĂ + 0,210** SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT – 0,139* EDUCAȚIE
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic, cel ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 46,5% din variația totală a variabilei dependente „schimb”.

Anexa nr. 5

Construcția variabilelor de modernitate individuală şi cea de educație a respondenților

• **Educație** – A fost utilizată în analiză educația respondentului recodificată astfel: 0 = „fără şcoală”, 4 = „4 clase”, 8 = „8–10 clase”, 12 = „liceu”, 14 = „studii postliceale” şi 16 = „studii superioare. În acest fel variabila a fost transformată într-una metrică. (Notă: Pentru acest tip de analiză

era mai adecvat un indice de educație construit ca medie pe gospodărie, dar datele culese nu au permis aceasta).

- **Cooperare** – A fost construită prin recodificarea 0 = „Lucrul în tovărăşie miroase a sărăcie” şi 1 = „Multe mâini fac sarcina uşoară”.
- **Nonconformism** – A fost construit prin recodificarea cu 1 = „Fă totul în legea ta, la alții nu te uita” şi 0 = „Fă şi tu, cum face satul”.
- **Muncă** – A fost construită în două etape: în prima s-au recodificat cu 1 = „Soarta şi-o face omul, cu capul şi mâna lui” şi 0 = „Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus”, 1 = „Omul sfințeşte locul” şi 0 = „În loc prost, degeaba dai cu sapa”, iar în a două fază s-au agregat cumulativ cele două variabile.

Anexa nr. 6

Modelele de regresie ce leagă orientările de valoare de schimbul şi vânzarea de produse

- VÂNZARE = –0,157* SEX + 0,458 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,278 VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI – 0,112* VÂRSTA + 0,221** SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT + 0,085* MUNCĂ
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic, cel ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 50,3% din variația totală a variabilei dependente „vânzare”.
- SCHIMB = 0,112* SEX + 0,268** AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,194** VÂRSTA + 0,254 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT – 0,112* VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI + 0,012* MUNCĂ
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic, cei ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 46,3% din variația totală a variabilei dependente „schimb”
- VÂNZARE = –0,103* SEX + 0,455 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,264 VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI – 0,085* VÂRSTA + 0,234** SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT – 0,035* COOPERARE
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic, cel ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 48.1 % din variația totală a variabilei dependente „vânzare”.

- SCHIMB = 0,109* SEX + 0,275 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,206** VÂRSTĂ + 0,250 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT – 0,106* VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI – 0,04* COOPERARE
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic, cel ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 46,8% din variația totală a variabilei dependente „schimb”.
- VÂNZARE = –0,063* SEX + 0,404 AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,256 VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI – 0,08* VÂRSTĂ + 0,266 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT + 0,163* NONCONFORMISM
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER
  - Modelul explică 49,8% din variația totală a variabilei dependente „vânzare”.
- SCHIMB = 0,115* SEX + 0,248** AVEREA GOSPODĂRIEI – 0,217** VÂRSTĂ + 0,263 SUPRAFAȚA TOTALĂ DE PĂMÂNT – 0,111* VENITUL MEDIU PE MEMBRU AL GOSPODĂRIEI – 0,079* NONCONFORMISM
  - Coeficienții de regresie parțială standardizați * nu sunt semnificativi statistic, cei ** fiind pentru p = 0,05. Ceilalți coeficienți sunt semnificativi pentru p = 0,01.
  - Analiza de regresie a fost realizată prin metoda ENTER.
  - Modelul explică 47.2% din variația totală a variabilei dependente „schimb”.

4. AGRICULTURA ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Roxana-Theodora GUREANU

4.1. Importanța agriculturii

4.1.1. Retrospectiva reformelor agrare din România

Abordând experiența istorică, România trebuie să-şi situeze agricultura pe primul plan. În acest sens, teritoriul României, aşa cum se înfățişează, ilustrează potențialul agrar începând cu formele de relief, dispunerea şi varietatea lor, rețeaua hidrografică bogată, vegetația, solul, dar şi marile amenajări de îmbunătățiri funciare realizate (3,2 milioane de hectare irigații, 3,4 milioane de hectare desecări şi drenaje, 2,26 milioane de hectare lucrări în combaterea eroziunii). Astfel, în condițiile actuale ale României agricultura trebuie să asigure de pe cele aproximativ 15 milioane de hectare teren agricol şi 9,5 milioane de nectare teren arabil (circa 0,60 hectare teren agricol/locuitor şi 0,40 hectare teren arabil/locuitor) produsele agroalimentare necesare consumului intern şi disponibilități pentru export, în condițiile gospodăririi raționale a resurselor financiare şi umane.

Urmând o etapă evolutivă integratoare nivelului agriculturii altor țări, teritoriul României a suferit un amplu proces de transformare socialistă, cu implicații directe în intensificarea agriculturii şi în modernizarea structurilor agrare. Ca rezultat, a avut loc integrarea agriculturii în contextul economic unitar al României însă paradoxal, ea a apărut doar ca un stadiu şi nu ca un scop în cadrul marilor mutații ale politicilor statale. De asemenea, nu a avut loc nici alinierea la standardele agriculturii țărilor dezvoltate. Ca efect, în timp, România îşi pierde prestigiul de „grânar al Europei", mai mult, concomitent cu o puternică modernizare, are loc o puternică migrație a populației rurale la oraş. Populația ocupată în agricultură s-a redus substanțial şi anume, de la 74,1% în 1950 la 28,2% în 1989. Dar nu numai condițiile de trai mai bune de la oraş au contribuit la deplasarea forței de muncă din agricultură. La acestea se adaugă şi neasigurarea profitului maxim, pentru producători, care reprezintă un aspect la fel de important.

Toate acestea reflectă, în fapt, neajunsul legislației din epoca modernă a agriculturii:

- avantaje minime acordate asociațiilor pentru dezvoltarea agriculturii (22.07.1931);

- Decretul-lege pentru organizarea obştilor agricole (24.06.1946);
- legea pentru circulația bunurilor rurale (6.06.1947);
- legile pentru cooperativizarea şi dezvoltarea agriculturii 1949–1983;
- decretul nr. 93/1983 privind aprobarea statutelor organizațiilor socialiste din agricultură pentru reglementarea unitară a organizării şi activității acestora.

Acestea au constituit momente critice ale reformelor agrare periodice care au trasat perioadele de cotitură ale dezvoltării agriculturii româneşti. Aşa cum afirma şi Costea Ştefan „ele au fost determinate de situații de politică internă, de factori conjuncturali, precum şi de evoluția situației politice internaționale. Existența problemelor din agricultură confirmă, în decursul istoriei, discontinuitatea reformelor agrare, la fiecare 20-25 de ani. Astfel, indiferent de sistemul social şi forma de guvernământ, perioada dinaintea celui de-al doilea război mondial a fost şi este folosită nu numai drept capital politic, ci şi electoral.

Perioada dinaintea celui de-al doilea război mondial

Perioada dinaintea celui de-al doilea război mondial este marcată de două mari reforme agrare, cea din anul 1864 şi cea din anii 1918-1921. Reforma agrară din 1864 i-a eliberat pe țărani de sarcinile feudale şi i-a împroprietărit prin răscumpărare cu loturile de pământ pe care le foloseai până atunci. Din 1864 agricultura a avut un caracter comercial, producându-se din ce în ce mai mult pentru piață. Reforma agrară a favorizat dezvoltarea capitalistă a societății româneşti. Legea rurală a permis, în urma despăgubirilor acordate, acumularea de capital de către foştii mari proprietari de pământ, precum şi eliberarea unei părți a forței de muncă din agricultură care s-a orientat către alte sectoare ale economiei.

O dată cu Reforma agrară din anii 1918-1921 s-a dat un nou impuls dezvoltării capitalismului în agricultură, prin exproprierea a circa 6 milioane de hectare. Astfel s-a putut achiziționa cel mult 5 hectare, cu plata către stat în decurs de 20 de ani. Aceste măsuri au adâncit contradicțiile social-economice. Chiar şi în urma acestei Reforme, suprafața medie a unei gospodării țărăneşti a rămas în jur de 3,7 hectare.

În agricultura României, în 1938, 40% din suprafețele agricole erau deținute de fermele de peste 20 de hectare, iar 18,7% de gospodăriile țărăneşti mici sub 3 hectare, care reprezentau 65% din proprietari. În 1940 peste 700 000 de lucrători agricoli nu aveau pământ.

Perioada de după cel de-al doilea război mondial

Aceasta perioadă se concretizează la nivelul Reformei agrare din 1945, politicii economice din anii 1950-1963 şi evenimentelor din perioada 1963-1989.

Reforma agrară din anul 1945 a lichidat ultimele rămăşiţe feudale din agricultura românească. Astfel, circa 1,46 milioane de hectare de pământ au fost expropriate de la acei proprietari care au avut mai mult de 50 de hectare. Statul a confiscat, de asemenea, echipamentele agricole de la marii proprietari de pământuri.

Obiectivele Reformei au fost:

- mărirea suprafeţelor arabile ale gospodăriilor ţărăneşti existente, care au avut mai puţin de 5 hectare;
- împroprietărirea muncitorilor agricoli fără pământ.

De Reformă au beneficiat 500 000 de mici proprietari, precum şi 400 000 lucrători agricoli.

Fragmentarea terenurilor a devenit o caracteristică a relaţiilor de proprietate şi de exploataţii, fapt evidenţiat de recensământul agricol din 1948, care consemna ponderea mare a gospodăriilor mici, sub 5 hectare.

În urma Reformei agrare din 1945 au apărut şi unele legi care au limitat funcţionarea pieţei pământului, adică exercitarea dreptului de proprietate a fost în mare măsură limitat. Din terenurile expropriate au fost rezervate terenuri pentru şcoli agricole şi ferme experimentale-model, din care s-au format ulterior întreprinderile agricole de stat (I.A.S.).

Începând din anii 1950 obiectivele urmărite prin noua politică economică au fost înlocuirea pieţelor libere cu o economie centralizată de monopol de stat, forţându-se crearea cooperativelor şi întreprinderilor agricole de stat. În perioada 1949-1952 au fost create unele forme de cooperative agricole simple şi întreprinderile agricole de stat. Chiar dacă pământurile au rămas în proprietatea privată a membrilor, asociaţia ţăranilor a fost obligată să încheie contracte cu sectorul de stat pentru prelucrarea produselor agricole. Această formă a fost înlocuită treptat cu structuri organizatorice socialiste. În perioada 1950-1962 a fost creat sistemul cooperativelor agricole de producţie (CAP), fără respectarea principiilor democratice ale cooperării. Reorganizarea exploataţiilor agricole sub forma de CAP-uri şi IAS-uri a urmărit obiectivul politic de schimbare a proprietăţii individuale, în proprietate colectivă. Aceste forme socialiste ale agriculturii au fost puternic subvenţionate de stat.

În perioada 1963-1989 s-a urmărit consolidarea noilor unităţi productive din punct vedere organizatoric şi tehnologic. În condiţiile în care statul a fixat preţurile agricole la un nivel redus, care, uneori, nu a acoperit nici costurile de producţie, CAP-urile şi IAS-urile au acumulat mari datorii. Cei mai dezavantajaţi, în acest sens, au fost membrii CAP-urilor. Această situaţie a explicat şi presiunea socială a locuitorilor satelor pentru lichidarea CAP-urilor, după Revoluţia din decembrie 1989.

La finele anului 1989 sectorul agriculturii era dominat de proprietatea publică în proporţie de 75%, 14% ferme de stat, iar 61% CAP.

Semnificaţia crizei economice în care se afla agricultura la sfârşitul anului 1989 creşte considerabil dacă avem în vedere că spaţiul rural deţine peste

95% din teritoriu, iar spațiul agricol 62%, ceea ce face ca, de fapt dezvoltarea generală a teritoriului şi localităților să fie condiționată, în bună măsură, de intervenția agriculturii.

Problemele sunt cu atât mai actuale cu cât lipsa unei strategii de ansamblu amplifică cu efecte de durată slăbiciunile celorlalte ramuri economice. La acestea se adaugă şi lipsa de organizare socială care se manifestă, în principal, prin deficiențele legislației şi ale autorităților organelor administrative în elaborarea şi aplicarea legilor.

4.1.2. Programul ASAL – o evoluție critică

Programul ASAL (Programul de Ajustare a Sectorului Agricol din România), semnat de Guvern în februarie 1997, constituie una dintre cele mai grave măsuri luate de Guvern cu privire la agricultură.

Programul ASAL a fost impus României, într-un moment de criză profundă de lichidități, de către Fondul Monetar Internațional şi Banca Mondială într-o perioadă în care Guvernul nu avea elaborată o strategie proprie de restructurare şi dezvoltare a agriculturii.

Miza acestei abandonări a agriculturii a constituit-o un împrumut acordat de FMI şi Banca Mondială, în valoare de 400 milioane dolar. Efectele au fost pierderea anuală 600 milioane de dolari, prin prăbuşirea exporturilor de produse agricole româneşti. Astfel pericolul real ca România să devină unul dintre principalii concurenți pentru piața europeană a fost înlăturat pentru multă vreme, cu consecințe extrem de grave pentru agricultură şi pentru economie, în ansamblu.

Programul ASAL prevede:

• Eliminarea tuturor primelor şi abrogarea Legii nr. 83/1993.

Legea nr. 83/1993 sublinia faptul că statul are obligația ca anual până la 1 martie, să stabilească produsele agricole strategice, precum şi un preț de achiziție, care să fie egal cu cel practicat pe piața mondială. Prețul se stabileşte făcând media prețului de pe piața mondială, din anul precedent. În ansamblu Legea nr. 83/1993 era singura lege care încuraja producătorul agricol român. Cel mai grav este faptul că, în vara anului 1998, în condițiile unei recolte modeste de grâu, producția a rămas aproape neatinsă în gospodăriile agricultorilor, prețul oferit de cumpărători, de 700- 800 de lei, neacoperind nici 80% din costurile de producție.

În plus, în toate țările cu agricultură dezvoltată, Franța, Italia, Spania, Olanda, SUA, Canada, Japonia, Ungaria, Polonia, se acordă primă directă producătorilor, fie pe produs, fie pe hectar, indiferent de nivelul de producție. Această primă îl protejează atât pe producător (stimulând producția), cât, mai ales, pe consumator, făcând mai accesibil prețul produselor agroalimentare. Acordarea primelor pentru producție este cu atât mai necesară în România, unde puterea de cumpărare a populației este foarte scăzută, cu influențe dezastruoase asupra stării ei de sănătate;

- Sumele pentru subvenționarea prețului semințelor certificate pentru campania agricolă din anul 1997, prevăzute în bugetul pe 1997, nu vor depăşi, în termeni nominali, sumele alocate în bugetul anului 1996; reducerea subvențiilor la semințe cu 25% în termeni reali, pentru anul fiscal 1998 față de 1997.

În anul 1997, sumele alocate au fost cu 50% mai mici decât în anul 1996, ca urmare a creşterii prețului semințelor, iar în anul 1998 reducerile de preț, simbolice, ținând cont de faptul că prețul semințelor creşte în continuare, din cauza costurilor mari de producție (prețul carburanților, dobânzile bancare). Ca urmare, suprafețele aparținând micilor producători nu au fost cultivate cu semințe selecționate, ceea ce a dus la scăderea producției medii/hectar şi la obținerea de produse agricole cu costuri ridicate, necompetitive. Folosirea aceloraşi semințe de grâu timp de trei ani consecutiv duce la diminuarea producției cu peste 50%. La porumb şi floarea-soarelui, unde se folosesc hibrizi, după doi ani de folosire consecutivă a aceluiaşi tip de semințe, practic, hibridul respectiv dispare, apărând în lan forme parentale (plante în diferite stadii de dezvoltare şi coacere, în special la porumb, plante care nu leagă) care duc la anularea recoltei. Datele statistice arată că în anii 1997 şi 1998 s-a înregistrat o diminuare, fără precedent, a consumului de sămânță certificată, la grâu de toamnă cu 40%, la porumb, cu 43%, la floarea-soarelui cu 50%;

- Până la sfârşitul lunii martie 1997 nivelul taxelor vamale la produsele agricole, ponderate cu valoarea producției nu va depăşi 20%. Nivelul taxelor vamale va fi de maximum 60%, convenindu-se ca taxele vamale la importul de produse sensibile (porci vii, carne de porc, produse din carne de porc, lapte şi produse lactate, păsări vii, carne de pasăre şi produse din carne de pasăre) să nu depăşească 60%.

Această condiție este una dintre cele mai umilitoare şi mai dezastruoase din întregul program. Statul român a ajuns să-l avantajeze pe producătorul străin, în raport cu producătorul român, pe care îl desconsideră, prin concurența neloială. Astfel, în timp ce producătorul agricol din alte țări beneficiază de credite cu dobândă între 7-12%, subvenții pe produs între 30-87%, sau subvenții pentru export, producătorul român este nevoit să constate că nu poate obține credite decât la dobânda zilei, nu are subvenții pe produs, nu are subvenții la export.

Spre comparație: un producător european, cheltuieşte pentru producerea unui kg de carne, 2,25 dolari, din care 70 cenți sunt primiți ca subvenție de la stat. În acelaşi timp, obținând credite cu dobândă între 7 şi 12%, are posibilitatea susținerii unui proces de producție incomparabil mai avantajos decât producătorul român, care a fost nevoit să suporte dobânzi de 100% în 1997 şi de 50% în 1998. În aceste condiții, în cazul reducerii taxelor vamale, producătorii din UE sau din țările acordului CEFTA au invadat piața românească cu produsele lor subvenționate, producători, români fiind incapabili să țină piept concurenței neloiale.

În toate țările din Uniunea Europeană, taxele de import protejează producția internă. După Runda Uruguay şi tratativele din GATT, Uniunea Europeană a înlocuit taxele vamale cu taxe de prelevare. Astfel, oricărui produs agricol care se importă în Uniunea Europeană i se adaugă o taxă, în aşa fel încât produsul importat să fie mai scump decât cel indigen.

Prin programul ASAL se impune României import liber, statul nu mai are dreptul să controleze importul, făcând numai o înregistrare statistică a licențelor de import şi necorelând prețul la produsele importate cu cel al produselor autohtone. Specialiştii români au avertizat că, prin reducerea taxelor vamale la produsele agroalimentare de import, statul român subvenționează producătorul străin şi creează noi locuri de muncă în afara țării. În acest timp zootehnia şi industria alimentară românească suni falimentare, ceea ce duce la pierderi de sute de milioane de dolari anual pentru statul român şi trecerea în şomaj a zeci de mii de salariați;

- Guvernul va înainta Băncii Mondiale o confirmare a faptului că o lege similară cu Legea nr. 20/1996 nu va fi preluată şi nici repetată.

Legea nr. 20/1996 prevedea credite pentru producătorii agricoli cu dobândă de 15%, rezonabilă, chiar dacă era cu 3-7% peste cea practicată de UE. Prin această cerință expresă a Băncii Mondiale s-a interzis clar României să mai sprijine prin credite accesibile campaniile agricole, astfel producătorului român nefiindu-i accesibile decât credite la dobânda zilei. Este încă un element grav care va conduce la falimentarea agriculturii româneşti. În structura costurilor de producție, dobânda la carne, lapte, ouă a atins cote record în Europa, de 35-40%;

- Guvernul va cere Administrației Naționale a Rezervelor Materiale (ANRM) să reducă continuu stocurile fizice de grâu pentru cazuri de urgență, astfel încât să ajungă la maximum 350 000 tone metrice în 1997 şi 1998.

Se sfidează până şi recomandările unor fonduri internaționale avizate. Astfel, FAO recomandă stocarea anuală a 17-18% din producția obținută, ceea ce înseamnă circa 1,2-1,3 milioane tone. În condițiile unor ani ca 1997 sau 1998;

- Privatizarea sau introducerea în procedură de lichidare a cel puțin 20 (recomandate 35) ferme de porci şi păsări, conform unei liste stabilite de M.A.A şi acceptate de Banca Mondială.

Pregătirea unei liste de 50 foste IAS-uri, care dispun de cel puțin 150 000 de hectare teren care vor fi introduse în procesul de lichidare.

Stabilirea criteriilor de scindare a fostelor IAS-uri în unități funcționale mai mici (ferme de producție), care să fie privatizate separat, dacă nu sunt viabile. Criteriile de scindare trebuie acceptate de Banca Mondială.

Parcurgând aceste prevederi, devine limpede că se urmăreşte distrugerea fermelor de păsări şi porci din România, astfel încât, din producătoare şi

concurentă pe piața europeană, țara să devină o însemnată piață desfacere pentru agricultura Europei.

Este falsă ideea că toate complexele producătoare de porci şi păsări din România nu sunt performante, ca şi ideea că acestea sunt necompetitive, supradimensionate. Se uită uşor că aceste ferme au fost construite în România, în perioada 1965-1970, cu credite acordate de BIRD (Banca Internațională) şi BERD. (Banca Europeană de Reconstrucție şi Dezvoltare), mărimea acestora fiind corelată cu potențialul agricol, cu necesitățile interne şi posibilitățile de export de carne şi preparate din carne de porc, pasăre, ouă.

La data construirii lor aveau cea mai modernă tehnologie, statul român fiind ajutat de cei mai bum specialişti în domeniu din Franța, Italia, Germania, Danemarca şi SUA. Cu toate problemele pe care le-au avut de la constituire şi până în prezent, unele dintre ele au reuşit să-şi îmbunătățească performanțele productive şi, în special, cele de abatorizare.

Argumentele statistice ale lichidării zootehniei României, prin programul ASAL, sunt: în anul 1995, România a exportat 85 000 tone carne, față de 191 tone carne, cât a exportat toată Uniunea Europeană, exportul României reprezentând 44,5% față de cât a exportat Uniunea Europeană. Efectivele de porci din aceste complexe reprezintă 42% din efectivul de porci al țării, asigurând la fondul pieței. În anul 1996, 71,7% din consum, iar în 1997 – 82%.

Organismele financiare care au impus României Programul ASAL au invocat un singur motiv pentru lichidarea unui şir de societăți reprezentative din zootehnie: lipsa de eficiență. O analiză de fond a acestei evoluții nu s-a făcut, pentru că se putea uşor constata că, de fapt, ineficiența sectorului zootehnic are drept cauză principală politica de ținere sub control a prețurilor la carne, lapte, ouă, lână la începutul anului 1997.

Simpla comparare a costurilor de producție pe tona de carne realizată în țările Uniunii Europene şi în România demonstrează limpede că zootehnia românească este viabilă şi competitivă din punct de vedere economic.

Țara	$/tona de carne	Țara	$/tona de carne
Danemarca	2013	Germania	2245
Olanda	2051	Anglia	2800
Italia	2081	Austria	2825
Franța	2225	ROMÂNIA	1500

4.2. Impactul trecerii la economia de piață asupra agriculturii

În procesul tranziției la economia de piață rolul agriculturii se apreciază în raport cu:

• impactul dezvoltării agriculturii asupra economiei în ansamblu;

- aspectele specifice ale tranziției;
- problemele structurale;
- politica agricolă şi comercială

În România, agricultura este un sector important contribuind cu 19,45% la PIB (Anuarul Statistic al României, 1997), 33,6% din populația activă a țării fiind ocupată în agricultură.

În țările în tranziție deci şi în România se acceptă ipoteza că reformele macroeconomice şi liberalizarea pieței produselor şi a factorilor de producție vor duce treptat la generarea semnalelor de prețuri, care vor implica o creştere a eficienței alocării resurselor. Ca prioritate în managementul macroecomomic se urmăreşte trecerea de la sistemul economic prin alocare centralizată cu prețuri fixate, la un sistem în care stabilitatea reglează prin pârghiile economice monetare şi fiscale. În condițiile liberalizării economiei, se elimină intervențiile directe, din partea statului, în fixarea prețurilor şi în alocarea cantităților de input-uri şi output-uri.

Este cunoscut însă că şi în țările cu economie de piață dezvoltată guvernele intervin pentru a corecta eşecurile pieței. În România, unde piețele funcționează încă deficitar, intervenția statului, prin instrumentele politicii economice, este necesară. Acestea nu trebuie să descurajeze dezvoltarea mecanismelor pieței. În prima jumătate a anilor '90, în România, aspectele caracteristice ale pieței produselor agroalimentare au fost:

- existența simultană a două canale distincte de valorificare a produselor agricole: cea de stat şi cea privată, țărănească;
- măsurile politicii agricole (prețuri garantate, credite subvenționate etc.) au favorizat marketingul de stat, în detrimentul unităților private de aprovizionare şi valorificare;
- nu s-a constituit piața unitară a produselor agricole pe țară, ci s-au format piețe locale, cu diferențe relativ mari de prețuri;
- gospodăriile țărăneşti au o slabă orientare spre piață, majoritatea lor producând numai pentru consumul familiei.

Liberalizarea pieței țărăneşti şi crearea burselor de mărfuri agroalimentare de la Arad şi Constanța, precum şi a burselor de mărfuri generale (Bucureşti, Cluj, Braşov) la care se adaugă eforturile pentru elaborarea unui sistem de informații de piață, sunt primii paşi pe calea dezvoltării pieței agroalimentare.

Privatizarea în agricultură, avantaje şi dezavantaje

Văzută prin prisma noii reforme şi a trecerii la economia de piață, agricultura românească trece printr-o criză cu totul deosebită de cea prin care trece agricultura altor state. Este rezultatul privatizării forțate de către guvernanți,

respectiv, a modului de restabilire a proprietății şi de lichidare a fostelor cooperative agricole de producție, prin Legea fondului funciar nr. 18/1991. Astfel, legiuitorul lipsit de informare şi dominat de ideea privatizării, nu a găsit o rezolvare satisfăcătoare a problemelor agrare, prioritare fiind criteriile politice şi sociale. Inevitabil, deciziile nu s-au sprijinit pe criterii de raționalitate economică, ci, şi mai mult, agricultura a fost situată la punctul zero, neevaluându-se stadiul în care se afla în acel moment. În consecință, s-au ignorat rezultatele pozitive ale agriculturii cooperatiste care puteau fi baza unei dezvoltări ulterioare a producției agricole.

Într-o imagine de sinteză, efectul Legii fondului funciar nr. 18/1991 a constat până în 1994 în creşterea ponderii sectorului particular de la 25% la 70% din suprafața agricolă şi 79,8% din suprafața arabilă a țării. Dizolvarea cooperativelor agricole s-a făcut în perioada 1990-1991, mai întâi prin licitații populare locale ale bunurilor, inclusiv ale şeptelului, apoi prin desființarea terenurilor, conform legii. Fermele de stat (care acopereau aproximativ 20% din terenul agricol arabil) au fost păstrate intacte, iar reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole s-a făcut pe vechile locuri, dacă acestea erau libere. Tuturor persoanelor pe atunci în vârstă de peste 18 ani, cu domiciliul oficial în zonele rurale, li s-au eliberat certificate prin care erau îndreptățite să aibă în proprietate până la 10 hectare de pământ, în general, în cel puțin trei parcele diferite, distribuite conform noțiunii de egalitate bazată pe calitatea pământului. Suprafața medie de pământ intrat în proprietate a fost de aproximativ 1,4 hectare/locuitor.

Data limită a punerii în posesie a fost 12 martie 2000, aceasta fiind şi data până la care pământul se mai putea revendica conform Legii nr. 1/2000.

Acest demers a fost accentuat datorită faptului că legea cererii şi a ofertei va deveni dominantă în condițiile trecerii la economia de piață. S-a ignorat însă faptul că acest proces este normal în condiții de supraproducție în consecință, producătorii agricoli, care teoretic erau tratați de la egal la egal cu cei din comerț şi industrie, au fost defavorizați şi, implicit, au devenit dezinteresați. La aceasta a contribuit şi sistemul nediferențiat de acordare a creditelor, producătorii agricoli, individuali sau asociați, fiind lipsiți de alte mijloace de capital.

Trecerea de la marele producător la micul consumator

Perpetuarea crizei agroalimentare devine tot mai presantă, deoarece au trecut mai bine de 11 ani de la Revoluția din decembrie 1989 şi agricultura românească continuă să nu-şi îndeplinească funcțiile sale, accentuându-se problemele alimentare. În primul rând, prin incompleta şi nerațională folosire a resurselor disponibile. Într-adevăr, înlocuirea, peste noapte, a marelui producător cu micul cultivator (în proporție de 40% orăşeni), lipsit de inventarul agricol şi fără cunoştințele necesare a avut ca rezultat deteriorarea producției. Însăşi opțiunea majorității proprietarilor din zonele agricole pentru formele asociate con-

firmă înțelegerea problemei trecerii la economia de piață, numai în condițiile realizării de produse economice şi la un anumit nivel de concentrare şi specializare a producției.

Țăranul proprietar rămâne însă un element de stabilitate, de echilibru social, în ciuda dezechilibrelor enorme cauzate de dispariția unor unități în care se putea utiliza tehnica modernă.

După perioada tulbure din anii '90 au început să apară mari asociații voluntare de cultivatori (AC-urile) care îi invitau pe noii proprietari de pământ să devină membri, de multe ori menținându-se aceeaşi conducere ca şi în trecut. Acestea corespundeau unor nevoi reale, deoarece proprietarii de pământ, absenteiştii şi vârstnicii nu-şi puteau lucra pământurile. AC-urile furnizând toate cele necesare şi plătind dividende în natură. Dividendele erau însă insuficiente şi frecvent amânate din cauza conducerii indiferente a AC-urilor şi a menținerii unei forțe de muncă supradimensionate, precum şi folosirii ineficiente a investițiilor. Cei mai întreprinzători dintre locuitorii satelor au preferat să-şi muncească singur pământul, obținând astfel beneficii mai mari. Prin urmare, pe lângă asociațiile țărăneşti mari (având personalitate juridică) au apărut asociații adesea familiale, AFC-urile. În numeroase cazuri, acestea au luat naştere în funcție de utilajele agricole proprietate particulară. Au apărut, de asemenea, cultivatori independenți individuali.

Iată că la nivel mezoeconomic, introducerea unui nou sistem de proprietate funciară a condus la coexistența mai multor tipuri de exploatări agricole: societăți comerciale neprivatizate, asociații agricole, asociații agricole familiale, ferme individuale, stațiuni de cercetare.

La nivel macroeconomic, până în septembrie 1997, sistemul de distribuție al input-uritor a fost similar celui care a existat înainte de 1989. Pentru a beneficia de subsidii, producătorii trebuiau să semneze contracte cu agenții economici calificați de stat, îndeosebi, cu ROMCEREAL şi „SEMROM" în 1995, aceşti integratori au cumpărat în jur de 82% din grâul de pe piața internă. În schimb, fermierii aveau acces la credite subsidiare pentru input-uri şi servicii de mecanizare. În acest sens, integratorii colectau informațiile cu privire la cerere pe care ulterior le transmiteau fabricilor şi companiilor de aprovizionare. Ministerul Agriculturii a participat activ la acest demers, prin fixarea unor prețuri maxime la input-uri. De asemenea integratorii erau agenți de distribuție şi intermediari ai creditului. Rolul lor, ca sursă achiziționată a creditului în perioade critice, a avut un efect pozitiv asupra agriculturii.

Însă, prezența integratorilor constituia un obstacol în dezvoltarea sistemului de distribuție a input-uriior în sectorul privat. De asemenea, aceştia limitau avantajul competitiv al companiilor comerciale şi al fostelor ferme colective. Astfel, în 1995-1996, ROMCEREAL a fost împărțit în 44 de companii comerciale şi ANPA. Aceasta agenție a preluat rolul ROMCEREAL-ului, preluând şi o treime din stocuri. Banca Mondială a grăbit împărțirea ANPE în 29 de companii

numite COMCEREAL, lucru realizat până în mai 1997. Aceste companii urmau să fie privatizate până la mijlocul anului 1998.

AGROMEC, ca integrator secundar, furniza servicii de mecanizare fermelor din subordinea ROMCEREAL. 86 dintre acestea au fost privatizate până în februarie 1995, celelalte urmând să fie privatizate până la jumătatea anului 1998.

4.2.2. Starea satului românesc. Capacitatea de întreținere a mediului rural

În România diferențele economice, culturale şi sociale dintre sat şi oraş se accentuează continuu. În mediul rural din România trăieşte 45% din populația țării, iar peste 36% din forța de muncă activă îşi câştiga existența zilnică din agricultură, care contribuie cu peste 20% la crearea PIB-ului. Lipsa capitalului necesar investițiilor şi inexistența unei infrastructuri minime accentuează declinul economic al acestor zone, mărind disparitățile dintre sat şi oraş. În acest sens, 85% din proprietarii de pământ de la sate nu dispun de mijloace tehnice şi financiare pentru lucrarea pământului.

Relansarea satului românesc este împiedicată şi de procentul ridicat, de aproximativ 50%, al populației satelor româneşti, în vârsta de peste 60 de ani. Un studiu recent atrage atenția în mod deosebit prin plasarea a 13 sate din România pe lista celor mai sărace sate din Europa. Înfricoşătoarea stagnare a dezvoltării satului constă şi în numărul redus de case construite la sat. În medie ridicându-se trei case noi la fiecare două sate

O influență nefastă asupra satului a reprezentat-o industrializarea forțată, care s-a concretizat prin exodul extraordinar al populației rurale la oraş, atrasă de condițiile îmbunătățite din mediul.

Programul Uniunii Europene pentru agricultură şi dezvoltare rurală îşi propune să răspundă acestei situații, prin sprijinirea unor investiții în lucrări de infrastructură, activități economice alternative, precum şi pentru creşterea competitivității produselor agricole româneşti, în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, a cărei piață numără aproximativ 370 milioane de consumatori.

4.2.3. Productivitatea agriculturii

Deschiderea către lume a României, ca şi a celorlalte țări din zonă, este o opțiune certă şi ireversibilă în condițiile trecerii la economia de piață.

Starea precară a agriculturii româneşti, modificarea structurilor de proprietate şi de producție, discuțiile despre erorile şi inconsecventele politicilor agricole postdecembriste au o tentă pesimistă, descurajantă.

Diagnosticul stării agriculturii noastre ar trebui stabilit şi în funcție de situația de răscruce în care se găseşte sectorul respectiv în toată lumea. Se prefigurează o tranziție destul de accelerată, de la agricultura de tip industrial-

excesiv chimizată şi poluantă, la un tip de agricultură biologică care va fi nevoită să țină seama de restricțiile ecologice:

- de necesitatea reducerii drastice a consumului de agenți chimici şi de energie;
- de nevoia de adaptare la perturbările climatice datorate poluării.

S-a constatat că acestea slăbesc rezistența plantelor, animalelor şi chiar a oamenilor față de agenții microbieni. Deja piața mondială începe să reacționeze: se impun restricții asupra calității ecologice a alimentelor şi se oferă prețuri superioare pentru cele obținute în sisteme de cultură tradiționale.

Din această perspectivă agricultura românească – aşa dezorientată cum este – prezintă anumite avantaje şi potențialități de adaptare la cerințele viitorului:

- diversitatea zonelor geografice şi pedoclimatice permite nu numai culturile cerealiere, ci şi de plante industriale – sfeclă de zahăr, în cânepă, tutun, ricin şi, mai ales, viticultura, pomicultura, floricultura şi legumicultura. Păşunile alpine favorizează creşterea animalelor în condiții naturale;
- dezavantajul folosirii unor cantități mari de îngrăşăminte devine avantaj când produsele obținute, deşi în cantități scăzute, au virtuți ecologice;
- dacă adăugam faptul că şi fertilitatea solurilor este relativ superioară celei din statele vestice, constatăm că agricultura românească dispune de importante potențiale de dezvoltare şi de adaptare la noile rigori ecologice şi conjuncturale;
- de asemenea, se cuvine să restituim gospodăriilor familiale – în special în zonele de deal-munte – meritul de necontestat de a practica un sistem integrat de agricultură. Producția vegetală de acolo este corelată armonios cu creşterea animalelor, ceea ce îi permite să beneficieze de complementaritățile fireşti dintre ele şi de reziduurile dintr-un sector în altul. Astfel se evită poluarea şi sporesc randamentele. În plus, gospodăriile familiale prelucrează părți importante ale producției de lapte, carne, lână, piei, produce băuturi alcoolice, usucă şi conservă fructele şi legumele.

Cauzele declinului producției agricole după 1991 se datorează mai multor factori, şi anume:

- imperfecțiunii Legii fondului funciar nr. 18/1991;
- unor factori naturali nefavorabili: seceta, iarna timpurie şi prelungită a anului 1996;
- dotării precare cu maşini, utilaje şi tractoare. Din cauza nivelului rudimentar al mecanizării se înregistrează pierderi la recoltă de 20-25%;
- aprovizionării nesatisfăcătoare cu carburanți, îngrăşăminte, pesticide;
- lipsurilor manageriale în conducerea exploatației agricole, care le obligă la împrumuturi cu dobânzi ridicate;

• blocajele financiar.

Rezultatele din agricultură au înregistrat scăderi de la an la an. În sectorul vegetal s-au înregistrat în 1999 producții mai mici de cereale păioase, față de 1998. În 1998 producția de cereale boabe a fost cu peste 30% mai mică decât în 1997, adică reducerea cu 28% a cantității de grâu şi secară şi cu 35% a celei de orz şi orzoaică. Producția se află în declin deoarece s-au redus suprafețele cultivate la toate culturile deci şi la cereale. Cu toate acestea, producțiile medii la hectar realizate în 1999 au fost mai mari decât în anul anterior. În acest caz, cantitățile obținute ar putea satisface necesitățile interne de consum şi chiar exista disponibilități de export, dacă se iau în calcul şi stocurile. Rata medie a productivității a scăzut la cultura plantelor cu 11-13% la grâu şi 10% la porumb.

La principalele opt culturi, productivitatea României se află astăzi cu 65% sub cea a primelor țări din punct de vedere al performanțelor.

Ca o consecință a adaptării agricultorilor la cerințele economiei de piață eforturile acestora s-au concentrat, mai nou, asupra culturilor mai profitabile. În acest sens, au fost mărite suprafețele cultivate cu floarea-soarelui, legume şi cartofi. Implicit s-au realizat producții superioare anilor anteriori.

Sectorul zootehnic se află în declin, deoarece comparativ cu situația înregistrată în anul 1998, statisticile evidențiază reducerea numărului de animale la toate speciile cu 3% până la 13%. Acest fapt este îngrijorător deoarece sectorul particular a ajuns să dețină 95,3% din activitatea de creştere a bovinelor, 82,5% din cea a porcinelor şi 97,2% a ovinelor. Nivelul procentelor indică o creştere față de anii anteriori.

Cauzele scăderii simțitoare a efectivelor de animale sunt:

- restrângerea activității marii majorități a fermelor de stat, cu situație financiară precară;
- diferența mult prea mare înregistrată între oferta suplimentată cu importuri şi cererea înregistrată, fapt ce a condus la menținerea unor prețuri relativ scăzute;
- productivitatea muncii în agricultura României este cea mai scăzută din Europa, situându-se doar înaintea Albaniei. Unui agricultor român activ îi revin 2,6 hectare, aproape de trei ori mai puțin decât media europeană, care este de 6,5 hectare.

Înregistrarea declinului randamentului din agricultură se datorează, în special, fărâmițării fără precedent a suprafețelor, dezorganizării şi chiar lichidării unor unități de producție agricolă intensivă. Un factor primordial ai combaterii fenomenului negativ înregistrat îl reprezintă reconsiderarea roiului satului.

4.3. Aderarea României la Uniunea Europeană

4.3.1. Integrarea României în Uniunea Europeană. Opțiune pozitivă sau negativă?

Specialiştii români, dar şi cei străini, afirmă că cel mai greu dosar de negociere cu Uniunea Europeană este cel al agriculturii. Țara noastră nu este încă pregătită pentru începerea negocierilor cu Uniunea Europeană din punctul de vedere al performanțelor pe care le înregistrează în domeniul agriculturii.

Experiența negativă căpătată în urma acordului încheiat cu CEFTA, unde România a suferit doar înfrângeri şi pierderi pentru că nu a ştiut să negocieze, ar trebui să constituie pentru guvernanții noştri un semnal de alarmă menit a ne învăța cum să negociem dosarul agriculturii pentru integrarea în Uniunea Europeană.

Primii paşi ar putea fi implementarea cu succes a programelor ISPA şi SAPARD, programe care pot aduce sectorului rural resurse financiare considerabile. Totodată, pentru alinierea la standardele Uniunii Europene România mai poate învăța din experiența Ungariei şi a Poloniei, țări care şi-au negociat foarte dur dosarul agriculturii.

Pesimismul specialiştilor este generat de slaba dotare a agriculturii româneşti cu tractoare şi maşini, forța financiară redusă a fermierilor, productivitatea scăzută a muncii, nereglementarea definitivă a situației proprietății.

4.3.2. Politica agricolă comună (PAC)

Comisia Europeană a făcut publice propunerile sale privitoare la crearea unei politici agricole comune, PAC, la 30 iunie 1960. După şase luni de negocieri au fost adoptate primele decizii privind bazele acestei politici.

Trei principii stau la baza orientărilor generale ale PAC:

- piața unică a produselor agricole;
- preferința comunitară; solidaritatea financiară.

Obieciivele PAC, conform Tratatului de la Roma, articolul 39 sunt:

- mărirea productivității;
- asigurarea unui nivel de trai decent comunității agricole; stabilizarea pieței;
- asigurarea rezervelor de hrană;
- aprovizionarea consumatorilor cu hrană la prețuri rezonabile.

Politica agricolă comună este cea mat importantă politică comunitară, element central al sistemului instituțional al Uniunii Europene. A fost precursoarea pieței unice. Alături de alte politici, PAC constituie liantul politic şi economic care asigură unitatea Comunității.

În perspectiva extinderii Uniunii Europene, au fost inițiate dezbateri asupra posibilităților de reformare a actualei politici agricole comune. Agenda 2000 stabileşte măsuri practice pentru reforma PAC.

Obiectivele politicii agricole în România sunt:

- creşterea şi consolidarea sectorului privat, prin concentrarea capitalului funciar şi de exploatare în unități agricole competitive;
- intensificarea procesului de restructurare şi privatizare;
- formarea şi dezvoltarea pieţelor concurenţiale, mai ales, piața cerealelor, piața funciară şi piața input-urilor;
- crearea unui sistem de stabilizare a pieţelor şi de stimulente reale pentru producătorii agricoli;
- utilizarea mai rațională a resurselor bugetare alocate susținerii financiare a producătorilor agricoli;
- dezvoltarea integrată a comunităților rurale;
- asigurarea condițiilor pentru integrare în Uniunea Europeană.

(Raportul anual 1997 al Ministerului Agriculturii şi Alimentației, p. 155-156)

Atingerea acestor obiective pe termen scurt şi mediu ar putea garanta realizarea obiectivului strategic de creare a unei agriculturi competitive.

Prin aceste obiective se asigură:

- securitatea alimentară, prin performanțele sectorului agroalimentar, creşterea şi diversificarea exporturilor;
- creşterea veniturilor agricultorilor;
- premisele pentru o integrare reciproc avantajoasă în Uniunea Europeană.

4.3.3. Sprijinul financiar acordat de Uniunea Europeană pentru relansarea agriculturii româneşti

Programul SAPARD, programului Uniunii Europene pentru agricultură şi dezvoltare rurală

SAPARD (Programul Special de Aderare pentru Agricultură şi Dezvoltare Rurală) va oferi anual 520 de milioane de euro celor 10 țări candidate. Beneficiarii principali vor fi Polonia şi România.

SAPARD este un nou program al Uniunii Europene, conceput în exclusivitate pentru dezvoltarea rurală în țările candidate la Uniunea Europeană, între care se numără şi România. SAPARD pregăteşte participarea României la fondurile structurale ale UE, concepute ca instrumente de reducere a decalajelor regionale dintre statele membre. SAPARD a început în anul 2000 şi va dura 7 ani, acordând României o finanțare anuală nerambursabilă de peste 150 milioane de euro, reprezentau circa 29% din totalul bugetului SAPARD alocat celor 10 țări candidate. La această sumă se adaugă o contribuție a Guvernului României de până la 50 milioane de euro.

Programul SAPARD este un parteneriat financiar în care Uniunea Europeană acoperă 75%, iar România 25% din totalul finanțării.

Contribuția României constă şi într-un Plan Național de Dezvoltare Rurală, fără de care programul nu s-ar putea derula. Planul prezintă situația actuală a agriculturii şi a zonelor rurale româneşti, defineşte prioritățile şi obiectivele în acest domeniu şi indică măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru atingerea obiectivelor propuse. Unitatea SAPARD, din cadrul Ministerului Agriculturii, este însărcinată cu pregătirea Planului Național de Dezvoltare Rurală, în colaborare cu celelalte ministere implicate (Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului, Ministerul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului, Ministerul Turismului etc.).

Țările care vor adera la Uniunea Europeană în această perioadă vor înceta să mai primească fonduri de la SAPARD şi vor avea acces în calitate de state membre, la programele Uniunii Europene.

În baza programului SAPARD, fondurile sunt alocate în funcție de mai multe criterii – populația agricolă, suprafața agricolă, PIB pe locuitor şi situația teritorială specifică.

Vor fi eligibile să primească finanțarea SAPARD diverse măsuri pentru dezvoltarea structurală şi rurală, printre care:

- investiții în infrastructura agricolă;
- îmbunătățirea comercializării produselor agricole;
- îmbunătățirea controalelor de calitate, veterinare şi de sănătate a plantelor;
- promovarea practicilor agricole care nu dăunează mediului;
- diversificarea activităților economice în zonele rurale;
- stabilirea de servicii de management agricol;
- înființarea de organizații ale producătorilor;
- renovarea satelor şi salvgardarea moştenirii rurale;
- îmbunătățirea şi reparcerarea terenurilor agricole;
- stabilirea şi aducerea la zi a cadastrelor rurale;
- îmbunătățirea instruirii profesionale;
- dezvoltarea infrastructurii rurale;
- managementul resurselor de apă;
- finanțarea asistenței tehnice, inclusiv studii.

În baza programului SAPARD, Uniunea Europeană poate contribui cu până la 75% din cheltuielile publice pentru oricare proiect. Această participare este redusă dacă investițiile generează venituri, în care caz ajutorul public poate reprezenta până la 50% din costurile proiectului, din care SAPARD contribuie cu 75%. Comisia afirmă că au prioritate acțiunile care îmbunătățesc eficiența pieței, calitatea şi standardele de sănătate şi creează noi locuri de muncă în zonele rurale.

Pentru anul 2000 a fost alese pentru finanțare următoarele acțiuni prioritare:

- investiții în ferme agricole;
- îmbunătățirea prelucrării şi comercializării produselor agricole;

- dezvoltarea şi diversificarea activității economice, în vederea asigurării unor venituri suplimentare sau alternative;
- dezvoltarea şi îmbunătățirea infrastructurii rurale.

Pot obține finanțare producătorii independenți, asociațiile de producători, municipalitățile, organizațiile neguvernamentale.

Programul va finanța:

- 100% proiectele de investiții publice (75% Uniunea Europeană 25% Guvernul României);
- 50% proiectele de investiții private (75% Uniunea Europeană, 25% Guvernul României).

Programul PHARE de asistență şi ajutor al Uniunii Europene

În cadrul ajutorului din partea Grupului celor 24 de țări, inițial acordat Poloniei şi Ungariei, Uniunea Europeană şi-a dezvoltat propriul mecanism de sprijin economic. Astfel s-a născut în toamna anului 1989, Programul PHARE, acronim care înseamnă: „Polonia şi Ungaria: Ajutor pentru Reconstrucția Economiilor lor", extins treptat pentru toate țările din Europa Centrală şi de Est.

Programul PHARE urmăreşte să sprijine procesul de reconstrucție economică, să încurajeze schimbările necesare construirii unei economii de piață şi să promoveze întreprinderile particulare din țările Europei Centrale şi de Est. Ajutorul este acordat sub formă de asistență tehnică şi schimb de experiență. Sectoarele prioritare sunt: agricultura, industria, finanțele, privatizarea, promovarea investițiilor, protecția mediului înconjurător şi pregătirea profesională. Acțiunile de acordare a ajutoarelor umanitare sunt, de asemenea, finanțate prin intermediul acestui program.

PHARE sprijină țările central şi est-europene în domeniul restructurării întreprinderilor cu capital de stat, al modernizării sistemului financiar, încurajând, mai ales, dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii; în acelaşi timp, PHARE sprijină formarea unei piețe a muncii şi a sectorului social, accentul punându-se pe proiecte sectoriale şi regionale în domeniul transporturilor, telecomunicațiilor, securității nucleare, mediului înconjurător etc.

În anii 1990-1991 pentru proiectele regionale s-au alocat 193,3 mil. de ECU, iar în 1992, 170 mil. de ECU.

La nivelul anului 1990, suma totală a programelor finanțate prin PHARE a fost de 500 mil. de ECU, în 1991 de 785 mil. de ECU (o creştere de 57%), iar în 1992, 1000 mil. de ECU (o creştere cu 200% față de 1990). Aproape trei sferturi din sumele respective au revenit unor programe de restructurare economică şi financiară: 0-15% unor programe de dezvoltare regională şi 5-10% unor programe de ajutor umanitar.

România a primit asistența Uniunii Europene prin acest program astfel: 15,9 mil. de ECU în 1990; 90 mil. de ECU, plus 53 mil. de ECU ajutor alimentar în 1991; 130 de mil. de ECU în 1992. De exemplu, în structura celor 130 mil de ECU oferiți în 1992, 32 mil de ECU reprezentau ajutorul pentru agricultură. Pentru 1993 România a primit 152 mil. de ECU, iar în perioada de patru ani 1993-1997 suma alocată României a fost de 800 mil. de ECU (circa 1 miliard $ SUA), pentru susținerea şi definitivarea procesului de reformă economică.

Fondurile alocate în cadrul PHARE sunt nerambursabile şi ele contribuie într-o măsură importantă la crearea condițiilor favorabile tranziției la economia de piață. În special prin impactul asupra infrastructurii economice.

Asistența programului PHARE al Uniunii Europene s-a materializat în 1991 în importuri de urgență constând în furaje şi utilaje menite să facă față crizei sectorului zootehnic. Ulterior, întreaga asistență s-a concentrat pe sprijinirea restructurării şi privatizării agriculturii şi industriei alimentare.

Începând din 1996, asistența vizează depăşirea cadrului strict agricol şi extinderea sprijinului la ansamblul comunităților rurale, prin promovarea unei dezvoltări rurale integrate.

Principalele proiecte finanțate de programul PHARE al Uniunii Europene sunt:

- sprijinirea reformei agrare şi crearea reformei de cadastru; dezvoltarea politicii agricole;
- dezvoltarea piețelor agricole;
- sprijin acordat fermierilor particulari – ajutor nerambursabil acoperind 40% din proiectului de investiții ale unui număr de întreprinzători rurali, într-o zonă-pilot de munte;
- crearea Fondului de Garantare a Creditului Rural (FGCR), destinat să acopere 60% din garanțiile neacoperite de investitori. Fondul operează prin patru bănci: Banca Agricolă, Banca Comercială, Bankcoop şi BRD;
- dezvoltarea rețelei de consultanță agroalimentară privată. În acest sens, a fost creată societatea ROMASDAR la Bucureşti, cu patru centre regionale la Iaşi, Cluj, Slobozia şi Craiova;

Asistența tehnică pentru restructurarea şt privatizarea agriculturii se referă la:

- privatizarea agroindustriei prin asistarea FPS-ului în pregătirea privatizării în 17 întreprinderi de stat;
- privatizarea complexelor de creştere a pasărilor şi porcinelor;
- restructurarea sau privatizarea serviciilor agricole ca: servicii de protecție a plantelor şi conservare a solului, servicii de selectare-reproducție a animalelor şi servicii sanitar-veterinare;
- restructurarea sau privatizarea ROMCEREAL, prin transformarea monopolului de stat asupra comercializării cerealelor în două structuri diferite: o Agenție Națională pentru Produse Agricole (ANPA) şi o rețea de 41 societăți comerciale (câte una pe județ) care să se ocupe

de comercializarea produselor agricole. ANPA urmează să se ocupe de rezerva strategică de produse agricole şi să practice o politică de stabilizare a preţurilor agricole;
- sprijinirea dezvoltării Centrului Român pentru Teledetecţie în Agricultură (CRTA). Obiectivul este utilizarea teledetecţiei pentru prognozarea recoltelor agricole. PHARE asigură asistenţa tehnică pentru crearea instituţiei, pregătirea personalului şi furnizează echipamentul necesar.

4.3.4. Moneda euro – face mai profitabil comerţul cu Uniunea Europeană

Procesul de tranziţie a statelor Uniunii Europene la moneda unică europeană este în plină desfăşurare. De avantajele euro pot beneficia şi companiile româneşti care efectuează schimburi comerciale cu parteneri din Uniunea Europeană.

Un buget imens a fost destinat implementării euro şi familiarizării viitorilor utilizatori din ţările Uniunii Europene cu noua monedă.

Pentru familiarizarea cu noua monedă, preţurile vor fi exprimate atât în euro, cât şi în moneda naţională.

Ultima etapă a implementării va începe la 1 ianuarie 2002. În prezent, agenţii economici pot alege pentru derularea tranzacţiilor fie euro, fie moneda naţională. Se aşteaptă ca marile companii multinaţionale să fie deschizătoarele de drumuri în utilizarea euro. Acestea vor începe să opereze în euro şi îşi vor influenţa clienţii să procedeze la fel.

La nivel naţional agricultura românească a înregistrat pierderi din comerţul exterior, prin alegerea ca mijlocitor al tranzacţiilor monedele unor ţări ale Uniunii Europene, al căror curs fluctua. O dată eliminate barierele monetare din cadrul Uniunii Europene, prin moneda euro, exportatorii vor beneficia de un acces facil pe pieţele oricăreia dintre ţările Uniunii Europene. În acest sens se vor reduce substanţial pierderile acumulate.

Nu în ultimul rând, firmele româneşti de comerţ exterior mai au un avantaj pe care îl oferă moneda unică: transparenţa. Exprimarea tuturor preţurilor în euro le va ajuta să-şi aleagă furnizorii care le asigură cele mai mici cheltuieli şi să exporte în ţările de unde pot obţine cele mai mari venituri.

4.3.5. Costuri ale integrării agriculturii României în Uniunea Europeană

Oricât de benefică ar fi integrarea agriculturii în Uniunea Europeană este necesar să fie evaluate costurile şi avantajele pe care le presupune acest proces.

Experții britanici au estimat că pentru sprijinirea agriculturii în țările din Europa Centrală şi de Est, în drumul ei spre integrare este nevoie de circa 32 miliarde de lire.

Raportorul Valer-Van Stolk a prezentat în fața Comisiei Europene din iunie 1994, ideea că ar fi mai nimerit ca Uniunea Europeană să descurajeze țările în tranziție de a se angaja pe calea introducerii dispozițiilor PAC chiar dacă nivelul subvenției ar fi mai scăzut decât în Uniunea Europeană.

În schimb Uniunea Europeană ar putea sprijini restructurarea agriculturii țărilor din Europa Centrală şi de Est, prin crearea de bănci agricole care să ofere credite avantajoase prin BERD şi Banca Mondială, precum şi prin crearea unui dispozitiv de susținere a prețurilor la un nivel cu 30-50% inferior sprijinului prețurilor agricole actuale din cadrul PAC. De aici rezultă că pe termen mediu, până în momentul aderării României la Uniunea Europeană, securitatea alimentară şi surplusurile destinate exportului să fie asigurate prin sprijinirea agriculturii de la buget, prin sistemul de prețuri, precum şi din sursele externe.

Țara noastră poate satisface multe nevoi ale Uniunii Europene pentru o serie de produse agricole, după cum poate constitui o bună piață de desfacere pentru multe produse deficitare. Viitorul comunitar al agriculturii româneşti depinde însă în cea mai mare măsură de calitatea produselor agricole.

Bibliografie

1. Bidilean Vidu; Bidilean Ovidiu – Costuri ale integrării țărilor din Europa Centrală şi de Est (TECE) în Uniunea Europeană, Tribuna economică, nr. h8/1999. Bucureşti, p. 22.
2. Bidilean Vidu; Bidilean Ovidiu – Restricții privind dezvoltarea cercetării agricole, Tribuna economică, nr. 48/1999, Bucureşti, p. 21.
3. Bidilean Vidu; Bidilean Ovidiu – Agricultura şi lărgirea Uniunii Europene, Tribuna economică, nr. 6/2000, Bucureşti, p. 21.
4. Bold Ion, Crăciun Avram – Structuri agrare în lume, vol. I – Europa, Ed. Mirton, Timişoara, 1996.
5. Constantin Leonte – Politica agricolă, Agenda 2000, Tribuna economică, nr. 36/1998, Bucureşti, p. 21.
6. Constantinescu N. N. – Lecțiile tranziției: cazul României, Probleme economice, nr. 5, CIDE, Bucureşti, 1996.
7. Constantinescu N. N. – Reformă şi redresare economică, Ed. Economică, Bucureşti, 1995, p. 47.
8. Dams Th. – The integration of agriculture into an overall development policy: în Islam N. (ed.): Agricultural policy in developing countries, Macmillan Press Ltd., London, 1974, p. 71-89.
9. Gavrilescu D. – Economia agroalimentară a României. Delimitări, premise, anticipări, Ed. Expert, Bucureşti, 1996.

10. Gavrilescu D. şi coord. – Economii rurale locale. Dimensiuni şi perspective, Ed. Agris-Redacția revistelor agricole S.A., 1997.
11. Kent Anthony – Candidații trebuie să-şi îmbunătățească standardele veterinare, Dialog European, ianuarie-februarie, nr. 1/1999, Bruxelles, p. 17-19.
12. Kent Anthony – Agricultura este importantă pentru economii, Dialog European, noiembrie-decembrie, nr. 4/1999, Bruxelles, p. 12-13.
13. Kent Anthony – Creşterea economică încetineşte temporar, Dialog European, ianuarie-februarie, nr. 1/1999, Bruxelles, p. 26-27.
14. Kent Anthony – Un fond nou urmăreşte să contribuie la restructurarea agriculturii, Dialog European, noiembrie-decembrie, nr. 4/1999, Bruxelles, p. 10-11.
15. Nicolae David; Mariana Istudor – Îmbunătățirea sistemului de cupoane valorice, Tribuna economică, nr. 41/1998, Bucureşti, p. 24.
16. Popescu Maria D. – Integrarea – soluție de reabilitare a performanțelor economice ale satelor, Tribuna economică, nr. 37/1998, Bucureşti, p. 25.
17. Presura Iuliana – Discriminări în acordarea creditului în agricultură, Tribuna economică, nr. 30/1995, Bucureşti, p. 16.
18. Timariu Gheorghe – Agricultura ecologică în țările Uniunii Europene, Tribuna economică, nr. 41/1995, Bucureşti, p. 22.
19. Vincze Maria – Politici agricole în lume – Teorii şi realități, vol. I, Ed. Presa Universitară Clujană, 1999.
20. Centrul de Informare al Comisiei Europene în România, Calea Victoriei nr. 88, Bucureşti.
21. Rezultate ale prognozei economice a Comisiei Europene, din toamna anului 1997, pentru cele 10 țări candidate, realizată de Directoratul General II.
22. Situația şi perspectivele agriculturii în țările Europei Centrale şi Răsăritene, Raport rezumativ, document de lucru al DG VI, iunie 1998.
23. Studiu asupra unor strategii alternative pentru dezvoltarea relațiilor în domeniul agriculturii între Uniunea Europeană şi țările candidate, în lumina aderării lor viitoare (lucrare de strategie agricolă). Comunicare CSE(95)607 din 29.11.1995 prezentată de Comisie la Consiliul European de la Madrid în decembrie 1995.

5. CASELE FĂLOASE. LOCUINȚĂ, RUDENIE ŞI SCHIMB INFORMAL ÎN COMUNA ŞOTÂNGÂ, JUD. DÂMBOVIȚA

Cristina COROŞ

5.1. Argument

Marile transformări politice şi economice care au avut loc în România după cel de-al doilea război mondial au afectat profund viața satului sub toate aspectele ei. Colectivizarea agriculturii a declanşat o serie de schimbări în lanț, în ceea ce priveşte concepția despre muncă şi viață, practicarea unor ocupații şi meşteşuguri, modificări în balanța bugetului de familie etc. Cu toată opoziția țărănimii, pentru care pământul făcea parte din „rostul" lor şi „rânduiala" acestei lumi, colectivizarea era înfăptuită în 1973, în proporție de 93% (Georgeta Stoica, 1998). Noile condiții de viață ale țăranilor, deveniți acum în bună parte salariați la stat, ca urmare a colectivizării masive, au dus la transformări profunde ale gospodăriei şi în arhitectura satelor, dar şi la apariția unor noi forme de organizare şi gestionare a vieții economice şi spirituale gospodăreşti. Odată cu căderea comunismului, am putut să observăm proliferarea unor asemenea forme noi. De pildă, fenomenul caselor „făloase", care poate fi considerat, fără îndoială, ca o expresie simptomatică a perioadei actuale. Este vorba de casele impozante, „făloase", cu multe camere, mult mai multe decât ar fi necesar şi care nu sunt utilizate aproape niciodată.

Scopul acestei lucrări constă în încercarea de a răspunde la următoarele întrebări: care ar putea fi motivele pentru care oamenii îşi construiesc astfel de case şi, în plus, cum este utilizat spațiul construit.

Înainte de a prezenta câteva dintre rezultatele efective ale cercetării, trebuie precizat că răspunsuri la aceste întrebări există. Nu ne situăm, aşadar, pe un teren gol. Aş dori să mă refer la două dintre ele, deoarece definesc două tipuri de viziuni, aş putea spune opuse, asupra satului. Perspectiva etnologului asupra tradiției se înscrie, de fapt, într-un tip de reprezentare culturală asupra timpului şi istoriei. Ceea ce le reuneşte este reprezentarea convențională a unui timp linear, a unei istorii în care trecutul este întotdeauna lăsat în urmă şi eliminat dintr-un prezent mereu nou. Diferențele dintre ele se regăsesc la nivelul valorizării uneia sau alteia dintre cele două forme. Să ne referim pe rând la aceste perspective. În primul rând, discursul etnologic bazat pe opoziția autentic-kitsch consideră formele actuale ale casei rurale pervertiri, devieri ale structurilor tradiționale originale, acestea din urmă fiind văzute ca singurele dătătoa-

re de seamă asupra satului românesc autentic. Ceea ce caracterizează, în principal discursul etnologic astăzi este căutarea şi valorizarea a ceea ce este originar, arhetipal, a ceea ce durează, mai degrabă, decât ceea ce se schimbă. La ora actuală, etnologia românească rămâne încă fidelă ideii de „tradițional", fiind într-o permanentă goană după forme pure, incapabilă să exercite un travaliu de observare şi interpretare a proceselor dinamice de schimbare socială. Mai mult decât atât, există un gen de tabu în ceea ce priveşte manifestările „corupte", „impure", „deviante", de dată recentă, care nu numai că sunt respinse, ci sunt chiar obiect de oprobiu public.

De cealaltă parte se situează discursul „dezvoltatorilor". După aceştia există o *structură* modernității, universală şi dezirabilă şi care poate fi operaționalizată într-un set de indicatori universali şi reprezentativi. Cu cât mai multe dintre aceste atribute ale modernității se regăsesc în realitatea socială cu atât, aceasta, va fi considerată mai modernă. Cu alte cuvinte, o grilă de analiză centrată pe gândirea în categorii opuse, polare, care impune principiul terțului exclus unei realități care există, în mod concret, cu multiple nuanțe şi chiar contradicții.

Dacă ne gândim bine, contrastele, polaritățile sunt construcții teoretice care există doar în mintea cercetătorilor, pentru actorii sociali acestea dizolvându-se şi armonizându-se într-o semnificație unitară. Dacă se ignora indivizii, semnificațiile construite de aceştia, într-un cuvânt *cultura*, există toate şansele „trecerii" pe lângă realitate şi ale promovării unei viziuni reducționiste asupra acesteia, tocmai datorită pierderii valabilității şi a diferențelor multiple care o caracterizează. Perspectiva weberiană pune aceeaşi problemă, nu în termeni de structuri (văzute ca „tipuri" sau „trăsături esențiale"), ci se referă în mod explicit la procesul de ajungere la *comunitate* (*comunalizarea*, definită ca sentimentul subiectiv al participării, al apartenenței la aceeaşi comunitate). „Doar în momentul în care, în virtutea acestui sentiment comun indivizii îşi orientează mutual, într-un mod sau altul, comportamentul lor, se naşte în ei o relație socială" (M. Weber, 1978). Weber stabileşte astfel că din acest punct de vedere construcția comunitară nu ține de elemente obiective, constitutive ale structurii sociale ci mai ales de semnificația pe care o capătă pentru actorul social acest model de organizare. Comunitatea este o chestiune nu atât de structură, cât de cultură, mentalitățile comunitare fiind, mai degrabă, cauze decât efecte ale instituțiilor comunitare.

5.2. Prezentarea rezultatelor cercetării

În ceea ce priveşte realizarea cercetării, aceasta s-a efectuat (deocamdată) în trei etape: 3-10 noiembrie 1999, 22-28 decembrie 1999 şi, în sfârşit, 14-21 februarie 2000, în comuna Şotânga. județul Dâmbovița. Culegerea datelor s-a realizat pe baza interviului nestructurat şi semistructurat, precum şi prin intermediul observației directe. Alte informații le-am obținut în urma realizării

unor fotografii, precum şi din consultarea recensământului din anii 1975 şi 1992. Am aplicat, de asemenea, şi aşa-numitele „probe de limbă", care au avut în vedere definirea unor termeni precum „casa", „casa ideală", „gospodar", „rost" „rândul lumii", „munca".

Comuna este compusă din două sate, Şotânga şi Teiş, majoritatea interviurilor fiind realizate în Şotânga. La Şotânga există o întreprindere minieră pentru exploatarea lignitului, mineritul fiind una dintre ocupațiile principale ale localnicilor. De asemenea, datorită apropierii de oraşul Târgovişte (aproximativ 6 kilometri), mulți dintre locuitorii satului lucrează la marile întreprinderi din oraş, făcând naveta în fiecare zi.

Pentru atingerea scopului cercetării am pornit în analiza câtorva parametri fundamentali care dau starea gospodăriei: aşezarea în cadrul localității respective a gospodăriilor (alegerea locului de „instalare"), aşezarea casei în cadrul gospodărie, felul în care se construiesc casele (meşterii), descrierea tipului de casă (dimensiuni interior şi dotare), dependințele curtea, gradina. Prin gospodărie, în cazul de față, am desemnat un ansamblu de adăposturi incluzând: adăpostul omului, elementul cel mai complex de altfel (casa propriu-zisă), adăpostul animalelor (grajd, coteț etc.), precum şi adăpostul în care sunt păstrate uneltele de muncă.

Unul dintre principalele elemente legate de casele făloase se referă la amplasarea gospodărie; în cadrul comunității. Sunt preferate locurile de casă „la şosea", adică la strada principală. Acest lucru este evident, mai ales, în cazul populației de rromi, care locuieşte în partea de nord a satului, la periferia acestuia, pe o porțiune a satului care poartă numele de Goleasca, porțiune separată spațial şi social de „vatra satului". Cei mai bogați doi țigani din sat care se ocupă, în principal, cu comerțul ce piei de animale, au cumpărat la prețuri exorbitante locuri de casă şi case în „vatra satului", pentru că numai aşa puteau fi recunoscuți ca fiind membri cu drepturi depline ai comunității. Țiganul este văzut ca opusul a ceea ce trebuie să fie un om adevărat. „Fără casă" nu poți trăi, că nu suntem rudari cu căruța pe drum. Noi suntem localnici, statornici, adică, cum s-ar zice, născut get-beget, născut, crescut şi tre' să ai o casă, ca să stai să locuieşti. Unde să locuieşti? Nu suntem rudari cu căruța. Azi mă duc în Şotânga, mâine în Doiceşti, poimâine în Bucureşti. Noi avem o casă. Tolerați mai degrabă, în comunitate şi în „vatra satului", țiganii nu reuşesc să scape de stigmatul prejudecăților „Sunt cam puturoşi. Nu ştiți că e un proverb: „n-ai văzut cuc clocind şi țigan muncind". Ăştia nu prea muncesc, nu prea le place munca (...) Nu prea îi vezi la sapă, la coasă, nu, nu prea, nu." (S.Z., 68 ani). Chiar dacă au cumpărat casă sau au construit „casă făloasă" în vatra satului, şi posedă astfel elementul de vizibilitate socială şi prestigiu asociat unor astfel de case, țiganii nu sunt priviți ca „egali", pentru că le lipseşte o altă dimensiune fundamentală pentru dobândirea calităților de „om": pământul şi mai ales, ataşamentul față de acesta.

Dar nu numai poziția gospodăriei şi casei în cadrul comunității poate da seama asupra valorii sociale asociate individului care posedă o „casă făloasă", ci şi aşezarea casei în cadrul gospodăriei. Casa este în majoritatea cazurilor dublu orientată: spre drum, cu fațada principală care include intrarea „bună", pentru oaspeți, şi spre curte, cu intrarea obişnuită folosită, mai ales, de membrii familiei. Casa este situată mai întotdeauna în porțiunea din față a curții, cu observația că de obicei în fața casei şi a curții există mici grădini, situate într-o parte, plantate, mai ales, cu flori, dar şi cu cartofi, morcovi, pătrunjel, leuştean, ridichi, căpşuni etc. sau folosite pentru adăpostirea pasărilor pe timp de vară. Foarte atent îngrijite, aceste „grădinițe" nu sunt pur şi simplu decorative (estetice), ele păstrând funcții gospodăreşti foarte bine precizate (ele sunt şi utile).

După ce am vorbit despre alegerea locului de casă, să trecem acum la construcția propriu-zisă a casei. Extrem de interesant în acest context este următorul fapt: aceste „case făloase", cu toată aparența lor de vile orăşeneşti, nu sunt niciodată construite sub supravegherea directă a unui arhitect; sunt ridicate întotdeauna cu ajutorul meşterilor din sat şi al rudelor şi vecinilor, într-un cuvânt al comunității (ajutor în muncă şi bani, de exemplu, darul de la nuntă). Deşi autoritățile locale şi centrale încearcă să impună modelul „modern" în spațiul rural, arhitectul nu este văzut ca un prestator de servicii, plătit pentru realizarea acestora. În sens contractual, e, mai degrabă, ca un simplu funcționar, care îşi impune puterea uneori chiar în mod abuziv (aşa cum a fost cazul perioadei de sistematizare, în anii '70). Iată un caz interesant: „da' nu că l-a întrebat pe ei cum ai vrea să fie casa ta, câte camere sau, mă rog, ne-a dat planul în mâna şi „casa asta o faci!" (...) N-a vrut el s-o facă aşa, ei ne-a dat planul" (E.A., 40 ani). Cu toate acestea, planul realizat de arhitect este de foarte puține ori respectat (mai adăugăm că se fac controale „de sus" pentru a se vedea dacă planurile inițiale ale arhitectului au fost respectate şi se dau amenzi destul de mari pentru abateri de la plan). Casa se face cu meşterul, persoană respectată şi apreciată în comunitate pentru că „cunoaşte meserie, zidărie, cunoaşte toate mişcările astea (...) oameni citiți, nu aşa" (I.B., 48 ani), spre deosebire de arhitect, care nu are decât o funcție ilustrativă: „Păi, el nu, decât ne-a arătat planul, ne-a făcut proiectul, planul care l-am avut în față şi după el am lucrat cu nişte meseriaşi, care oricum cunoştea" (I.B., 48 ani). Ce anume cunoaşte un meşter şi nu ştie un arhitect? Meşterul ştie cum trebuie construită o „casă făloasă": ea trebuie să corespundă modelului dezirabil în comunitatea respectivă, adică modelului dorit şi urmărit de toți. În termeni de „la fel, dar ceva mai mult" şi nu „diferit", în ceea ce priveşte respectarea planului, aceeaşi persoană declară ironic, „că n-o fi ieşit la milimetru, la milimetru n-o fi ieşit, da'... aia e! Ce era să faci?" (I.B., 48 ani).

Nerespectarea legilor statului, până la urmă, pare un act total iresponsabil din partea oamenilor. Să fie oare aşa? Să fie doar o sfidare gratuită la adresa autorității? Care să fie semnificația acestor comportamente aparent deviante? Pentru lămurirea problemei, trebuie să facem în mod obligatoriu următoa-

rea distincție: cea dintre obiect/acțiune (sau produs/proces). Din punctul de vedere al obiectului, „casa făloasă" poate fi văzută ca fiind „aproape modernă" sau „în tranziție" sau „kitsch", din punctul de vedere al acțiunii: ca semnificație a demersului efectiv de ridicare, „casa făloasă" este „tradițională", pentru că semnificațiile investite în ea sunt perfect concordante cu „tradiția". În perioada actuală sunt totuşi necesare o serie de nuanțări în această privință. Se poate vorbi de un melanj modern-tradițional, o logică situată între cea a darului, prin participarea rudelor şi vecinilor la construcția casei, cu obligativitatea reciprocității din partea familiei proprietare, şi o logică a contractului, prin participarea arhitectului şi a echipei lui ca prestatori de servicii şi plătiți ca atare; această logică adună la construcția casei meşterul, ales pe baza unor criterii de „competență", adică pe baza caselor pe care le-a ridicat deja, rude şi vecini. Meşterul şi vecinii sunt plătiți însă cu bani, dar şi cu două mese pe zi, element obligatoriu, modul în care sunt tratați meşterul şi ajutoarele acestuia fiind un alt motiv de mândrie. Cum şi cu ce a fost tratat meşterul sunt lucruri care se discută şi sunt apreciate: „Şi făceam mâncare cu oalili, cu tuciuriii, două mese pe zi. (...) Să-i cinsteşti cu băutură, cu mâncare bună. (Şi ar fi vorbit cineva ceva dacă nu făceai aşa?) Nu cred. Sau cine ştie, poate ar fi vorbit. Că vine lumea să muncească şi nici o mâncare...." (L.R., 25 ani).

Dimensiunea casei este un alt element extrem de important. Ea depinde şi de terenul avut la dispoziție de fiecare în parte. În general, casele au două sau chiar trei niveluri, numărul camerelor variind între 5 şi 8-10 camere, cu sufragerie (salon), dormitoare, cel puțin un hol şi mai multe balcoane, cu WC afară sau/şi înăuntru, iar unele gospodării au o bucătărie de vară, în afară de bucătăria din interiorul casei; în unele cazuri există chiar şi apă curentă. Variabilitatea morfologică a caselor este foarte mare, aceasta făcând foarte dificilă identificarea unor tipuri care să acopere aceasta diversitate evidențiată de cercetarea de teren. Un alt criteriu de clasificare, care permite identificarea unor tipuri exhaustive şi reciproc exclusive, este criteriul funcțional, adică modul de utilizare a spațiului construit al casei. Un prim tip este chiar tipul „vilei", în care toate camerele sunt folosite la capacitatea maximă, existând WC şi bucătărie în interior, dormitoare separate pentru părinți şi pentru copii. La polul opus este „casa-muzeu", când proprietarii locuiesc într-o singură cameră sau în alte dependințe. „Omul îşi construieşte 3, 4, 10 camere sau îşi construieşte casa, o ține, acolo de muzeu şi el îşi face acolo două, trei camere şi locuieşte acolo", D.D., 66 ani, primarul comunei: „Că la noi la țară se mai spune o vorbă. Zice: în Şotânga face oamenii nişte case, da' , zice, până nu face un coteț lângă casă, acolo, nu se lasă. Casa o ține goală şi el doarme în coteț". (I.P., 42 ani). Între cele două extreme există, de asemenea, o mare varietate a tipurilor de utilizare, fie în funcție de anotimp (încălzirea este făcută cu cărbune, în timpul iernii, de exemplu, se folosesc în marea majoritate a timpului, una până la trei încăperi: bucătăria, dormitorul părinților şi/sau dormitorul copiilor), în funcție de vârsta copiilor („copiii sunt mici, nu ținem neapărat să stea singuri acolo şi aici, la

țară, copilul se ține cu părinții, nu copilul să aibă camera lui, are, deci în proiect are, dar totdeauna au fost lângă noi: nu i-am lăsat singuri". E.I., 40 ani), precum şi în funcție de gradul în care casa este terminată sau nu („1a etaj n-am nimica, sunt sub formă de camere, cum e aia, dar nu e tencuit, nu e pusă tâmplărie, nu e curent, lumină, nimic" E.A., 40 ani).

Întreaga gospodărie stă uneori sub semnul vilei, cel mai important element şi, uneori, singurul. Aceste gospodării nu au alte dependințe, precum pivniță, magazie sau cotețe pentru animale, grădinița din fața curții fiind un simplu element decorativ, fiind plantată cu fiori. Este căzui familiei I. „N-avem animale aşa, vite, vacă, cal sau nu... (...) Nu-mi place. Îmi place atât: pasările şi un porc, că asta e necesar şi nici pe ăsta nu-l cresc toata vara. Şi cumpăr mai mult când e gata de tăiat. Nu, nu-mi place, îmi place să muncesc la țară da' nu-mi place, eu ştiu prea multă mizerie. Am un pic de tentă şi de oraş." (E:I., 40 ani). Desigur, motivul principal este dat de starea materială care permite un astfel de comportament, orientat prioritar spre consum. Alte cazuri sunt mai degrabă apropiate de modelul „tradițional" autarhic, având toate cele necesare pentru o gospodărie adevărată: „Se cunoaşte când e gospodar sau când nu e. Dacă nu eşti gospodar te duci şi cumperi. Când eşti gospodar le ai la magazie, le ai la butoi, le ai la alea. (...) La țară, dacă ai o bucățică de pământ, acolo, şi te gospodăreşti, şi munceşti, ai ş-un porumbaş, ai ş-o fasolică, ai ş-un purceluş, ai şi nişte păsări, ai un butoiaş de țuică, un butoi de vin, trebuie să ai, nu? (I.B., 48 ani). Totuşi nu trebuie supraestimată autarhia în cazul acestor gospodarii, deoarece există cel puțin un salariat sau un pensionar în fiecare familie, aceste venituri băneşti suplimentând producția pentru consumul propriu. În cazul meşteşugarilor din sat (tâmplar, cizmar, croitor, dogar, morar etc,) există şi spații special amenajate pentru practicarea acestor meserii.

Deşi părerile sunt împărțite în această privință, mare parte din persoanele intervievate acordă o mare importantă ornamentelor exterioare „Pai, uite şi, de exemplu, o femeie de la țară, care poartă basma, se piaptănă un pic în frunte. Deci, fața să fie frumoasă, că spatele... (...) Să vadă lumea!" (E.I., 40 ani). Pentru că este elementul cel mai vizibil, exteriorul trebuie să fie cât mai bine îngrijit şi împodobit: „Să vadă lumea cât de frumos e, că înăuntru poate nu intră oricine. Şi sunt persoane care, eu ştiu intri la ele în casă niciodată, (...) Dacă afară e nemaipomenit, cred că şi în casă e şi mai şi!" (E.I., 40 am).

Aşadar, dincolo de aspectul locuirii, „casa făloasă" este un element care depăşeşte ca semnificație utilitatea. Posesorul unei astfel de case face parte dintr-un grup care tinde să se organizeze, prin gestionarea anumitor norme şi valori. Nu „casa făloasă" este însă cea care dă schimbarea, ea este numai indicatorul acesteia, acționând ca manifestarea cea mai palpabilă a unei noi stări de fapt.

5.3. „Casa mea – o gaură neagră”

Să revenim acum la întrebările de la care am pornit. Care să fie semnificația construcției unor astfel de „case făloase”? Pentru început să pornim de la câteva citate:

- „Şi într-adevăr sunt. Şi ambiția asta, care mai de care să-şi facă casă mai frumoasă, gard mai frumos şi cât mai aproape de stradă.” (D.D., 66 ani, primarul comunei);
- „A fost o ambiție mai mult a soției, că şi fratele ei, la vale, are o casă mare şi el. (...) Vreau să fac şi eu o casă oleacă mai mare ca a lu’ nenea! O ambiție de familie, să zicem” (I.P., 42 ani);
- „Bineînțeles că şi tu, ca proprietar, una e să fii proprietar de Mercedes 4X4 şi alta e să fii de Trabant! Aşa şi cu asta. Una e să ai casa făcută ca lumea, aşa, cum arată un Mercedes şi alta e să ai o casă în paiantă sau făcută din pământ, din alea.” (I.B., 48 ani);
- „Ca om care a muncit atâta, na, faci ca ăla, m-am gândit că trebuie să fac şi ceva frumos să rămâie în urma mea, că mâine, poimâine, nu se ştie ce se întâmplă, da ce zice – Bă a cui e casa asta? – E a lu’ ăla bă, a lu’ Bănică, da, a lu’ ăla e casa.” (I.B., 48 ani).

După cum vedem, valoarea muncii depuse pentru ridicarea şi îngrijirea unei „case făloase” nu se reduce exclusiv la un beneficiu de tip „rațional”, aşa cum arată Franklin, spre exemplu. Dacă avem în vedere munca, doar ca mijloc de producție, şi judecând-o după rezultatele „obiective”, motivele unui astfel de comportament rămân de neînțeles. Observam însă că munca înseamnă nu numai a „a avea mai mult”, adică „a acumula”, ci înseamnă şi „a fi mai mult” sau „a fi cineva”. Cu alte cuvinte este vorba despre raportul dintre bunuri şi status. „Ethosul bunului gospodar”, după expresia lui Mircea Vulcănescu, presupune o dublă limitare. Pe de o parte, un plafon maximal al bunurilor acumulate, definit la nivel comunitar „eu am zis că facem o casă mică. Zic, măi, Florine, facem o casă cu două camere şi o bucătărie şi facem mamii o cameră. (...) Nu, nu, fac cum vreau eu. Şi pe urmă a făcut, cum a vrut el. A făcut aşa. Aşa mare. Era mândru de el. (...). A, el vroia şi mai mare. Şi mai mare voia. Şi i-am pus eu mâna în gât”, (I.T., 59 ani – căsătorită cu un bucureştean deci venit în sat; nu cunoştea „ceea ce trebuie făcut” şi a fost îndrumat în privința mărimii potrivite a casei de soția sa, localnică). Pe de altă parte, există un plafon minimal al valorii persoanelor (un nivel minim al statusului) – un caz interesant este familia A., o familie cu 5 copii şi posibilități economice limitate. Prin construcția unei case cu două niveluri, au încercat să „sară” peste acest plafon minimal: „îi aveam pe toți la şcoală, unde să mai le iau lor caiete, îmbrăcăminte sau să fac casa?” (E.A., 40 ani); şi totuşi, pentru că nu au avut bani suficienți: „Ei, mai râde unii de noi. Mai sunt p-aicea care râde. Da’ nu, nu-i băgăm în seamă.” (E.A., 40 ani).

Statusul şi prestigiul asociat acestuia, precum şi cantitatea de bunuri se supun acestei logici a „rostuirii" (M. Vulcănescu, 1997). Ea nu poate fi înțeleasă dacă luăm în considerare doar valoarea economică, de piață a bunurilor produse, pentru că aceasta nu este independentă de valoarea socială a indivizilor care le posedă. „Casa făloasă" este, poate, exemplul cel mai potrivit pentru ilustrarea acestei logici: bunul gospodar şi gospodăria bogată sunt strâns legate în conştiința fiecăruia: „Şi ce-am zis: să fac un lucru frumos să se mire şi altă lume când vede: uite, mă, asta e făcută, a muncit creştinul ala, a făcut şi el ceva în viața lui, n-a dormit n-a trecut prin viață, ca gâscă prin apă!" (I.B., 48 ani); Puteam fi în rândul lumii şi dacă trăiam în căsuța care era aici. Ca ea avea două camere. Majoritatea trăiesc tot în două camere. Da' nu mă simțeam eu bine. (...) Şi ne plimbam de mama focului şi ne îmbrăcam, ieşeam, cine ştie, în Târgovişte unde stau eu, nu? Sau când mă duc în Bucureşti şi mă duc îmbrăcată frumos, luxat, nu ştiu unde şi băgăm burțile în draci şi făceam nişte burți d-alea imense... Nu, pentru mine n-a contat asta, a contat totuşi, da, ajungem la ideea că să mă simt bine şi în casa şi în satul meu. Deci şi în ochii lumii să mă vad eu bine." (L.R., 25 ani).

Activitatea oamenilor se reuneşte, mai ales, în jurul casei, considerată din ce în ce mai mult ca expresie a reuşitei sau a propriei lor valori. Casa făloasă nu trebuie văzută doar ca un comportament de consum ostentativ, ci expresia vizibilă a valorii sociale a proprietarilor săi. („De regulă, la țară, unde se vede, că la bloc, în apartament, în oraş, nu ştii... E uşa de fier, de lemn, mai sculptată, mai simplă şi acolo se opreşte părerea ta despre locatarul respectiv. Pe când la țară este vizibil când... în apartament nu ştii ce face vecinul, nu? Poate să facă ceva sau să nu facă şi nu poți să-l judeci, da la țară se vede că faci ceva şi este probabil o judecată asupra hărniciei fiecăruia", M.N., 44 ani). Există totuşi şi o miză practică; nu se rămâne numai la nivelul folclorului. Aceasta se află în strânsă legătură cu aşa-numitele „rețele de schimb informal", care funcționează paralel cu piața oficială. Le regăsim în perioada comunistă sub forma „gospodăriei mixte difuze" (V. Mihăilescu, Viorica Nicolau, 1994), dezvoltata în paratei şi în pofida sistemului de stat, din nevoia oamenilor de a pune bazele unor strategii coerente de ieşire dintr-o situație de permanentă penurie economică; gospodăria se delocalizează, adică nu îşi mai poate păstra permanent unitatea structurată, sub forma unei rețete de rudenie, care articulează într-o manieră difuză o componentă „rurală", rămasă în sat şi o componentă „urbană", care munceşte sau chiar locuieşte în oraş. În cadrul acestei rețele centrate pe rudenie şi gospodărie se realizează o redistribuție privată a diverselor resurse. În mare măsură controlate de stat.

În contextul actual, asistăm la un proces de diferențiere şi dezvoltare ale acestor rețele caracteristice gospodăriei. Nu mai este vorba de rețele de schimb bazate pe rudenie exclusiv, dar se păstrează spiritul şi practicile de schimb care le erau proprii. De la norma de devălmăşie se trece din ce în ce mai mult la cea de *omenie* (mai mult sau mai puțin „om de treabă) care defi-

neşte o condiție relațională a oamenilor în care se poate avea încredere în schimburile reciproce. Aceştia nu mai sunt „dați" în contextul rudeniei, ci trebuie găsiți într-un cadru mai larg: de la „a juca jocul" se trece la „a căuta coechipieri". Riscurile sunt mai mari, dar şi posibilitățile de alegere de asemenea." (Vintilă Mihăilescu, 1999). „Casa făloasă" şi valoarea socială a individului care o posedă reprezintă o carte de credit pentru viitoarele relații de schimb în cadrul rețelelor. În unele cazuri ea absoarbe toate resursele gospodăriei, ca o veritabilă „gaură neagră". „Si noi cum am strâns un ban, din salariu, ne-a mai ajutat şi părinții cu bani şi ce am mai scos de la nuntă l-am strâns. Am strâns şi ce luăm? Luăm colțarul, luăm dormitor, luăm televizor. Am strâns şi am luat. Noi n-avem, dacă mă crezi, un leu n-avem la bancă. Noi ce-am strâns, am investit. Numai în casă. A fost ca o gaură care, aşa, nu se astupa niciodată. Şi acu' tot aşa stăm, aşa numai noi şi vorbim „ce mai facem la anu'?" Păi la anu' tre' să băgăm gaze, anu' care vine, trebuie să facem glasvantul de sus, terasa de terminat, cât om putea." (L.R., 25 ani).

Din cele arătate mai sus, nu trebuie să tragem concluzia că gospodăria mixt-difuză a dispărut în totalitate. Dimpotrivă, logica construcției „caselor făloase" corespunde tocmai tipului de relații de rudenie întreținute între membrii GMD. Având în vedere specificul acestor relații, în cazul GMD putem vorbi de „rezidență difuză" (V. Mihăilescu, 1999), împărtăşită de o unitate familială ai cărei membri petrec câteva ore sau zile, când într-o parte, când în alta în funcție de nevoile pe care le au fiecare şi/sau împreună. În aceste condiții constituirea spațiului maxim care să satisfacă aceste cerințe de rezidență devine necesară şi obligatorie. Este, mai degrabă, vorba despre o utilitate potențială proiectată în viitor, decât o utilitate în fapt care se poate regăsi în prezent. I.B., 48 ani, tatăl a doi copii spune: „Şi ca orice om şi ca orice român se gândeşte şi la viitor; că face un copil, că face doi, n-are unde să stea, n-are ce să facă. Dacă se descurcă în viață şi poa' să-şi facă, aşa, altă situație, n-am treabă cu ei. Eu am făcut ca să fiu sigur, că pot să-mi țin copiii lângă mine. În cazul când nu poate să se rezolve în viață. Ce vrei să fac?" (I.B., 48 ani). „Casa făloasă" este moştenită „în devălmăşie" de către toți copii, realizându-se un mic artificiu pentru clarificarea situației juridice. „Că n-o să dărâme casa, să spună camera asta e a mea, a mea şi pe urmă spune: domne, casa a lu' cutare, ne despăgubiți pe ceilalți copii pentru casă." (D.D., 66 ani, primarul comunei). Nu este împărțită în apartamente de sine stătătoare, ceea ce duce uneori la situații conflictuale, am putea spune normale în condițiile traiului în comun: „Aicea jos, şi zic să nu-i bag pe amândoi pe ieşirea asta, că se certau ăştia ai cumnată-mii, Floarii, şi să nu fac ca cumnata-mea, să-i bag pe amândoi într-o casă, că ăştia i-a băgat, cumnată-mea i-a băgat pe unu' sus şi unu' jos şi n-a putut să trăiască. S-au certat femeile de să se omoare frații între ei." (S.Z., 67 ani). Se pot face două observații în acest context. Prima se referă la păstrarea până astăzi a anumitor elemente de drept patrimonial şi, anume, obligația părinților de a construi case copiilor lor, excepție făcând ultimul născut care rămâne în casa părintească. În

al doilea rând, această obligație este îndeplinită în concordanță cu tipul de relații de familie întreținute în cadrul GDM. Rezidența difuză realizată în funcție de nevoi este îndeplinită prin construirea unui spațiu foarte mare, care să poată satisface nevoile la nivel maximal. Tipul acesta nu este nici „tradițional", pentru că nu se produce separarea rezidențială totală a copiilor de casa părintească, car nici „modern", pentru că nu poate fi vorba de o împărțire în apartamente independente a acesteia. Putem astfel avansa ipoteza unei concordanțe între tipul familial şi tipul rezidențial. Între GMD şi „casa făloasă", locuirea fund caracterizată prin utilitatea potențială, actualizată sau nu, a spațiului construit.

5.4. Concluzii

În încheiere, să ne reîntoarcem la problema de la care am plecat în această cercetare, de ce oamenii din Şotânga construiesc case foarte mari cu multe camere, pe care le utilizează în mică măsură? Distanțându-ne de perspectiva etnologică, cantonată în trecut, şi căutând cu obstinație autenticul, incapabilă să interpreteze procesele dinamice de schimbare socială, precum şi de perspectiva „dezvoltătorilor", care văd în aceste case simple forme sau structuri aflate în tranziție către un ideal modern, universal şi dezirabil, am încercat să identificăm mecanismele intime ale construcției semnificațiilor ataşate acestor „case făloase", propunând următoarea perspectivă: pe de o parte relația strânsă dintre „ceea ce ai" (bunuri) şi „ceea ce eşti" (statut), element cheie pentru gestionarea relațiilor de schimb practicate în cadrul unor rețele de schimb informal bazate inițial pe rudenie, iar în contextul actual şi pe valoarea socială a persoanei. „Casa făloasă" este o ilustrare potrivită, nefiind vorba de un simplu comportament ostentatoriu, a unui gen de „capital simbolic" (P. Bourdieu, 1699), învestit ulterior în relațiile de schimb. Pe de altă parte, legătura între tipul de relații de rudenie întreținute, acestea manifestându-se sub forma „gospodăriei mixte difuze" şi al „rezidentei difuze". În funcție de nevoi şi spațiul construit, corespunde unei utilități potențiale şi nu uneia prezente.

Bibliografie

1. Bourdieu Pierre – Rațiuni practice. O teorie a acțiunii, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1999.
2. Lenclud Gérard – La tradition n'est pas plus ce quelle etait, Terrain, no 9/octobre 1987.
3. Mihăilescu Vintilă V. – Reseaux sociaux et strategies economiques dans la „transition" roumaine, (încă nepublicată).
4. Mthăilescu Vintilă V.; Nicolau Viorica şi colab., – Blocul între loc şi locuire, în Revista de Cercetări Sociale, nr. 1/1994.

5. Petrescu-Burloiu I. – Fişă pentru observarea tipurilor de adăposturi în: Gusti, Dimitrie, Herseni, Traian, – Îndrumar pentru monografiile sociologice, Institutul de Ştiințe Sociale al României, Bucureşti, 1940.
6. Stoica Georgeta – Arhitectura tradițională încotro? Datini, nr. 1 (26)/1998.
7. Vulcănescu Mircea – Prolegomene sociologice la satul românesc, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1997.
8. Weber Max – Economy and Society, University of California Press, 1978.

6. REFORMELE AGRARE ÎN ROMÂNIA – SCURTĂ PREZENTARE

Monica TUDOR

Proprietatea, ca mod de realizare a unei puteri umane asupra bogăţiilor, a făcut obiectul unor înflăcărate şi seculare controverse alimentate de un complex de idei, teorii şi concepţii economice, politice, filosofice şi religioase. Ele pot fi circumscrise în sfera a două mari orientări.

Unul dintre aceste curente de gândire a fost elaborat de susţinătorii comunităţii de bunuri sau proprietăţi colective, iar cel de al doilea curent este reprezentat de apărătorii proprietăţii private.

Cum factorul de producţie primordial este considerat a fi pământul, vom încerca să surprindem evoluţia proprietăţii funciare în spaţiul carpato-danubiano-pontic, privita îndeosebi prin prisma reformelor agrare.

6.1. Reforma agrară din 1864 – premise

Epoca feudală (sec. X-XVIII) reprezintă în esenţă, pentru spaţiul românesc, procesul de destrămare a obştilor săteşti şi, implicit, a proprietăţii colective asupra terenului. Agricultura constituie principala activitate economică pe toată durata epocii feudale.

Pentru perioada feudalismului timpuriu (sec. X-XIV) documentele epocii menţionează apariţia unor stratificări sociale certe. De exemplu, în Diploma Ioaniţilor, din anul 1247, se fac referiri la *majores terrae* (stăpânii de pământuri) şi *rustici* (ţăranii dependenţi), iar în Bula de Aur, dată de regele ungur Andrei al II-lea, în 1222, se fac precizări privitor la privilegiile feudale.

Începând din secolul al XIV-lea se declanşează procesul de stratificare socială atât a ţăranilor, cât şi a feudalilor. Apar şi se dezvoltă marile domenii boiereşti a căror valoare nu este apreciată numai prin suprafaţa deţinută, ci şi prin numărul satelor şi, implicit, prin numărul ţăranilor de care proprietarul latifundiar dispunea pentru punerea în valoare a domeniului său.

Feudalismul dezvoltat (sec. XIV-XVIII) înseamnă un proces continuu de aservire a ţăranilor de către proprietarii feudali, biserică şi stat; dijma, renta în muncă şi în bani înregistrând creşteri aberante ce au dus la răscoale de răsunet, cum ar fi cea de la Bobâlna şi cea condusă de Gheorghe Doja, cu precădere, în Transilvania, unde relaţiile de comerţ exterior nu erau îngrădite.

Moldova şi Muntenia s-au aflat, începând de la jumătatea secolului al XVI-lea, sub stăpânire otomană. Monopolul impus de Poartă asupra comerțului exterior al celor două Principate a constituit o cauză esențială a slabei acumulări de capital, scăderea interesului marii gospodării boiereşti pentru a extinderea suprafețelor cultivate şi sporirea randamentul culturilor, datorită profitabilității scăzute. Limitarea monopolului otoman la jumătatea secolului al XVIII-lea (1774 – Tratatul de la Kuciuk-Kainargi) determină o creştere a dimensiunii marii proprietăți funciare boiereşti, înfăptuită prin vânzare-cumpărare danii, căsătorii sau chiar violență. De exemplu, în Moldova la începutul secolului al XIX-lea, în 1803, din 1711 sate câte existau, 927 erau situate pe domeniile boierilor, iar dintre acestea 440 pe domeniile a numai 28 de familii boiereşti.

Tratatul de la Adrianopol (1829), care prevedea libertatea comerțului pentru cele două Principate, permite încadrarea lor în circuitul economic internațional, cu consecințe importante în privința unor modificări structurale în viața economică şi a relațiilor sociale; precum şi în desfăşurarea procesului de acumulare de capital.

Urmare a creşterii constante pe piața europeană a cererii de cereale româneşti, are loc o extindere generală a suprafețelor arabile (de 3 ori în trei decenii). Astfel, pentru Moldova în 1829 – 278 mii ha, iar în 1863 – 1 milion de hectare. În Muntenia în 1839 – 511 mii ha, iar în 1863 – 1415000 ha.

Relațiile boier-țăran încep să se modifice în momentul în care începe cultivarea domeniului boieresc, pentru obținerea unor venituri mai mari. Înrăutățirea situației țărănimii în deceniul patru al secolului al XIX-lea, are, în esență, o cauză economică.

Proprietarii funciari, lipsiți de capital, de utilaje şi uneori chiar de pricepere, au găsit soluția pentru sporirea veniturilor din exploatarea domeniilor. În diminuarea loturilor date în folosință țăranilor şi în supradimensionarea clăcii. Sporirea numărului zilelor de clacă nu-i mai permitea țăranului să-şi lucreze în mod corespunzător pământul pe care-l avea în folosință.

La jumătatea secolului al XIX-lea, societatea românească este în situația de a adopta măsuri radicale care să conducă la eliminarea lumii feudale şi naşterea lumii burgheze, iar pentru că agricultura era activitatea economică preponderentă, relația socială dominantă boier-clăcaş devine punctul central al reformei societății.

Astfel, a fost adoptată în 1864 „Legea rurală" care prevedea secularizarea averilor mănăstireşti (25-26% din suprafața agricolă a țării) şi emanciparea – eliberarea de servituții feudale – şi împroprietărirea clăcaşilor cu loturi diferențiale, în funcție de capacitatea de a lucra terenul.

Potrivit legii, țărânii clăcaşi erau împărțite în trei categorii:

- fruntaşi ce deținеau 4-8 vite trăgătoare şi o vacă cu lapte;
- mijlocaşi ce deținеau 2-4 vite trăgătoare şi o vacă cu lapte;
- pălmaşi ce nu deținеau vite trăgătoare, dar aveau o vacă.

Pământul atribuit țăranilor a provenit în mare parte din exproprierea moşierilor, statul fiind garantul marii proprietății pentru primirea despăgubirilor aferente. Noii proprietari, care au primit loturi între 1,5 şi 3,5 ha de familie, trebuiau să-şi plătească lotul în termen de 15 ani. Proprietatea astfel dobândită a fost de tip natural (vânzare-cumpărare) şi a vizat, în primul rând, protecția socială.

În total, pe temeiul Legii rurale din 1864 au fost împroprietărite 511896 de familii, cu o suprafață de 2038640,26 ha, revenind, în medie 3,98 ha la o familie. În urma acestei Reforme din suprafața totală agricolă a României, țărănimea stăpânea circa 30%, moşierii circa 60%, iar statul 10%.

Aceasta a fost singura Reformă agrară care a ținut cont de posibilitatea celor împroprietăriți de a lucra pământul.

Legea rurală nu a rezolvat problema agrară, după aplicarea ei opoziția de principiu boier-clăcaş s-a transformat în aceea dintre moşieri-țărani. Proprietatea funciară țărănească este erodată, pe parcursul perioadei de până la primul război mondial, de două fenomene. Pe de o parte, ea este supusă moştenirilor succesive, fapt care conduce la apariția proprietăților pitice, de sub 2 ha, neviabile economic, iar pe de altă parte, urmare a legilor economiei de piață, se produce ruinarea unei părți a celor împroprietăriți şi trecerea pământului acestora în proprietatea moşierilor sau în proprietatea altor elemente înstărite ale lumii satului. Astfel, la începutul secolului al XX-lea, principalele categorii de proprietăți țărăneşti erau următoarele:

- gospodării țărăneşti fără pământ – 24%;
- gospodării care posedau loturi de până la 2 ha – 23,2%;
- gospodării care posedau loturi între 2-5 ha – 35%;
- gospodării cu loturi între 3-10 ha – 14%;
- gospodării cu loturi între 10- 50 ha – 3%.

Existența unui număr mare de gospodării țărăneşti fără pământ sau cu pământ puțin determină practicarea de către țărani a muncii salariate, integral sau parțial.

Concludente sunt şi datele privind structura proprietății funciare cultivabile pe categorii de proprietăți, la sfârşitul secolului ai XIX-lea, astfel proprietatea mică sub 10 ha, 40,3% din suprafața funciară cultivată: proprietatea mijlocie – 10-100 ha – 11% din suprafața cultivabilă; marea proprietate – peste 100 ha – 48,7% din suprafața cultivabilă.

În anii primului război mondial, în timpul retragerii de la Iaşi, Parlamentul adoptă modificarea Constituției şi înscrie în ea Reforma agrară şi cea electorală. Este prevăzută exproprierea pentru „cauză de utilitate națională" din proprietatea moşierească, domeniile statului şi cele ale coroanei, cu despăgubire în rentă de stat.

Exproprierea impusă prin Legea de Reforma agrară din 1921 a însumat 6008098 ha, adică 66% din proprietatea moşierească, destinate împroprietării țăranilor. Criteriile de împroprietărire au fost participarea la război şi suprafața

de pământ avută de țărani. Nu s-a ținut cont de puterea de a lucra terenul. Legea stabilea că marelui proprietar funciar să i se lasă o cotă neexpropriată de 100 ha, în regiunile de deal şi munte, şi de 150 ha în zona de câmpie

Prețul de răscumpărare se stabilea la nivelul prețului regional de arendă înmulțit cu un coeficient de 40 pentru Vechiul Regat şi de 20 pentru restul țării.

Ca urmare a Reformei agrare din 1921 proprietatea funciară mică şi mijlocie, a devenit predominantă, dar s-a menținut un sector apreciabil de exploatații moşiereşti şi, în acelaşi timp, un segment de lucrători agricoli, de circa 700000.

Privită în ansamblu, Reforma a contribuit la schimbarea cursului dezvoltării economiei româneşti, în general, şi al agriculturii, în special, ca urmare a modificării structurii proprietății asupra pământului. După Reformă, potrivit statisticilor vremii, proprietățile sub 100 ha deținеau 89,56% din suprafața agricolă iar proprietățile de peste 100 ha deținеau doar 10,44%. Recensământul agricol efectuat la jumătatea perioadei dintre cele două războaie mondiale, în 1930, releva o medie a suprafeței arabile pe o exploatație de 3,92 ha, circa 75% din exploatații deținând proprietăți de sub 5 ha. Grupată pe categorii de exploatații agricole repartizarea proprietăților agricole era următoarea:

- țărani săraci, sub 5 ha, adică 74,9% din totalul exploatațiilor agricole;
- țărani mijlocaşi, 5-20 ha, adică 22,6%;
- țărani înstăriți, 20-50 ha, adică 1,7%;
- proprietăți moşiereşti, 50-200 ha, adică 0,6 ha;
- proprietăți moşiereşti mari, peste 200 ha, adică peste 0,2%.

Populația României era în 1930 de 18 milioane de locuitori, din care 78,9% populație rurală. Fenomenul de suprapopulare relativă în agricultură s-a agravat în timp, cu numeroase implicații negative la scară națională, atât sub aspect economic, cât şi social. Din punct de vedere economic, menținerea unui atât de important segment din populația țării în agricultură, în condițiile unei rate ridicate a natalității, ceea ce coroborat cu caracterul relativ sezonier al muncilor agricole, limita posibilitățile de creştere a nivelului de trai şi de acumulare de capital, nu numai în agricultură, ci şi la scară națională. Aceste aspecte economice au avut reverberații sociale, în sensul că se menține în lumea rurală o permanentă „foame" de pământ, iar satul românesc devine un focar de nemulțumiri sociale. Fenomenul din urmă este întreținut şi se de faptul că, de-a lungul întregii perioade dintre cele două războaie mondiale, satul românesc este câmp de manevră, cu scop electoral, pentru foarte numeroase partide politice.

Termenul de achitare a suprafețelor de către nou împroprietăriți era de 15 ani, perioadă peste care s-a suprapus criza economică din anii '29-'33.

Începutul anului 1929 este momentul în care presa şi politica încep să atragă atenția asupra unui fenomen nou în lumea rurală, care tindea să ia amploare, şi anume datoriile agricole. Fenomenul respectiv avea multiple cauze

care s-au interferat şi agravat reciproc: profitabilitatea scăzută a gospodăriilor celor recent împroprietăriți, ca urmare a lipsei ori insuficienței forței de muncă masculine (morți în război), a inventarului şi a creditului agricol; recolta slabă a anului 1928; stabilizarea monetară din acelaşi an; foarfecele prețurilor produselor industriale, față de cele agricole, politica vamală, depresiunea economică din perioada 1929-1933.

Între 1932 şi 1934 au fost promulgate patru legi de conversie a datoriilor agricole care prevedeau în genere, limitarea lor la jumătate şi plata unor dobânzi foarte mici de 3-4%.

Implicațiile legislației adoptate au avut, în epocă, semnificații, atât sub aspect economic, cât şi social. Astfel, după calculele făcute de economistul Virgil Madgearu, numărul debitorilor rurali era în 1934 de 2,2 milioane, iar suma datorată de aceştia se ridica la 52,4 miliarde de lei. Pentru aprecierea corectă a dimensiunii fenomenului, menționăm că valoarea brută a producției vegetale a României, a producției de cereale, plante alimentare, plante industriale, livezi, vii şi fânețe a fost de 46,7 miliarde de lei.

Numărul debitorilor cu mai puțin de 10 ha de pământ care au cerut asanarea datoriilor agricole a fost, după statistici ale Ministerului Justiției, de 2474781, aici fiind incluşi practic toți cei care au fost împroprietăriți prin aplicarea legilor de Reformă agrară din 1921. Evaluarea împrumuturilor agricultorilor se cifra la 52 miliarde de lei, din care 71,4% aparțineau țăranilor cu până la 10 ha proprietate, iar 28,6% proprietarilor mijlocii şi mari.

După al doilea război mondial se adoptă în 1945, o altă Lege pentru Reforma agrară, care s-a înfăptuit prin confiscarea proprietăților funciare mai mari de 50 ha, expropriere făcută fără nicio despăgubire şi care avea ca obiectiv desființarea marii proprietăți funciare şi, în egală măsură, câştigarea unei mai mari adeziuni electorale în favoarea noii puteri care se instala.

Legea din 1945 excepta de la expropriere terenurile aparținând clerului, monarhiei şi ale unor cercuri de intelectuali. Se urmărea, astfel, evitarea unor nemulțumiri ale unor categorii sociale şi a unor confruntări cu unele forțe de care puterea, ce avea să se instaleze, avea nevoie în alianțele politice ale momentului.

Astfel au fost expropriate 1468946 de ha şi au fost împroprietăriți cu loturi, întregi sau de completare, 977777 de țărani, cu 1109562 de ha. Cei împroprietăriți urmau să plătească către stat, pentru loturile primite, o suma echivalentă cu valoarea unei recolte anuale mijlocii, apreciata la 1200 kg/ha a porumb şi 1000 kg/ha la grâu. După achitarea a 10% din suma respectivă, diferența a fost eşalonată pe 10-20 ani şi apoi anulată în 1950.

Recensământul agricol din 1948 releva următoarea situație a proprietăților:

- până la 0,5 ha – 16,8% din gospodării;
- 0,5 ha–1 ha – 20% din gospodării;
- 1–2 ha – 26,8% din gospodării;

- 2–3 ha – 15,2% din gospodării;
- 3–5 ha – 12,7% din gospodării;
- proprietăți sub 5 ha – 91,5% din gospodării;
- 5–10 ha – 6,6% din gospodării;
- 10–20 ha – 1,6% din gospodării;
- 20–50 ha – 0,4% din gospodării;
- peste 50 ha – 0,3% din gospodării.

Pulverizarea proprietății agricole în asemenea proporții nu permitea practicarea unei agriculturi performante şi nici valorificarea efectivă a potențialului agricol al țării.

În 1949 începe un lung şi dificil proces, care durează peste un deceniu, numit atunci transformarea socialistă a agriculturii. Aceasta este singura Reformă agrară din România care a făcut trecerea de la mica la marea exploatație agricolă.

În vederea realizării acesteia, au fost folosite cele mai diverse mijloace, de la „lămurirea" țăranilor în privința avantajelor lucrului în comun, prin constituirea de ferme model, la apelul la cele mai simple forme de cooperare, multe tradiționale în satul românesc, şi până la presiuni directe, violente în unele cazuri.

Un rol important în forțarea țărănimii de a se înscrie în cooperative l-a avut sistemul împovărător al cotelor obligatorii de produse agricole, care, introdus în 1945, avea drept pretext aprovizionarea populației de la oraşe cu produse agroalimentare şi protejarea populației din păturile sărace ale țării.

Concomitent cu înființarea de CAP-uri s-a acționat şi pentru concentrarea acestora, prin unirea mai multor cooperative din sate apropiate, realizându-se astfel comasarea loturilor agricole, cu prețul dureros al înstrăinării țăranului de pământ, de proprietatea sa cea mai sfântă. Țăranii ajung să-şi fure propria lor muncă, pentru a-şi putea hrăni câteva animale şi păsări în gospodărie. Mai mult, odată cu stabilirea unui venit minim lunar garantat pentru fiecare membru cooperator se produce o modificare conceptuală a relației dintre membrul cooperativei şi proprietatea cooperatistă, care, din punct de vedere juridic, era proprietate de grup, nu de stat. Prin generalizarea sistemului de organizare şi retribuire în acord global, cooperatorul devine lucrător agricol, adică salariat, ceea ce permite identificarea proprietății cooperatiste cu cea de stat, cu toate urmările economice şi juridice.

Încheierea procesului de cooperativizare, în 1962, permitea includerea CAP-urilor în planul economic național, oferind posibilitatea integrării pe orizontală şi pe verticală a unităților agricole fie de stat, fie cooperatiste. Această integrare presupunea crearea unor ample structuri de organe colective de conducere, care a generat suprapuneri de atribuții, formalism şi ineficiență, astfel că, deşi aveau unele valențe potențial pozitive, ele nu au contribuit la dezvoltarea de ansamblu a agriculturii româneşti.

Criza agriculturii româneşti a fost determinată de politica economică a regimului totalitar. Periferizarea cooperativelor agricole s-a concretizat în volumul redus al investiţiilor, în practicarea unor preţuri constant scăzute la achiziţiile şi contractările de produse vegetale şi animale, în dotarea tehnico-materială necorespunzătoare, mult sub pragul unor tehnologii moderne, în centralismul excesiv al planurilor de culturi, în ratele înalte de exploatare directă şi indirectă a ţărănimii.

Producţiile medii la ha se situau sub potenţialul productiv atât datorită valorii scăzute a gradului de înzestrare tehnică a muncii, cât şi penuriei constante de forţă de muncă, determinată de migraţia masivă şi ritmică din mediul rural.

Prelevarea la buget, din agricultura cooperatistă, a unei importante valori din plusprodusul creat, susţinerea unui imens aparat birocratic central, ca şi interzicerea oricărei iniţiative locale, lipsa oricărei norme de democraţie, au avut efecte directe asupra pauperizării acestei ramuri şi, în special, a ţărănimii.

Agricultura cooperatistă parcurgea un proces de dezechilibru financiar şi social, uman, iar revigorarea ei presupunea măsuri radicale. Sistemul colectivismului agricol nu putea fi „reformat", iar criza subdezvoltării şi a subproducţiei era inevitabilă datorită, în mare măsură, neasumării şi nonataşamentului ţărănimii.

Perioada comunistă este cea, în care, în România, are loc inversarea raportului dintre populaţia ocupată în agricultură şi cea din alte ramuri economice.

Astfel, dacă în 1950, 74,1% din populaţie era ocupată în agricultură, 1970 este anul de cotitură în care populaţia ocupată în agricultură scade sub 50% din populaţia activă, având un nivel de 49,11% pentru a se ajunge în 1998 la 27,5%. În agricultură se creează o adevărată falie, în sensul discrepanţei dintre ponderea populaţiei ocupate şi capacitatea efectivă de muncă a acesteia. Feminizarea şi îmbătrânirea demografică excesivă a populaţiei ocupate în agricultură au afectat deosebit de grav producţia.

Momentul Decembrie 1989 a însemnat un punct de cotitură în evoluţia de ansamblu a vieţii în România. Trecerea de la socialism la capitalism impunea, în primul rând, reconsiderarea dreptului de proprietate privată, această piatră de temelie a economiei de piaţă.

Reforma agrară debutează prin adoptarea Legii nr. 18/1991 a fondului funciar, care are ca obiectiv privatizarea pe baza constituirii dreptului de proprietate asupra pământului, dar, în acelaşi timp, prezintă practic şi tendinţe de expropriere a celor ce au deţinut înainte de 1945 suprafeţe mai mari de 10 ha.

Acţiunea de privatizare nu a fost fundamentată, cum ar fi fost necesar, pe cunoaşterea realităţii din agricultură, pe analize multidisciplinare ale CAP-urilor, inclusiv ale structurii demografice şi calităţii forţei de muncă, pe cunoaşterea comportamentului ţărănimii şi, în general, a populaţiei urbane cu drept de reconstituire a proprietăţii. Cunoaşterea stării economico-sociale a ţărănimii, a psihologiei aceste clase era decisivă.

Prin împroprietărirea țărănimii astăzi, în condițiile în care acest grup social a fost deposedat, în epoca de colectivizare a agriculturii de uneltele de muncă, de mijloacele de tracțiune, şi apoi, decenii la rând, supus unui intens proces de pauperizare – fără asigurarea executării mecanice a lucrărilor agricole şi la prețuri rezonabile – micii fermieri suferă un alt proces de ruinare, iar criza agrară continuă cu aceleaşi efecte dezastruoase.

Promulgarea Legii nr. 36/1991, privind asocierea în agricultură nu a avut efectul scontat, în sensul, că nu s-a reuşit menținerea, sub forma asociațiilor familiale sau asociațiilor agricole a fostelor structuri CAP, datorită repulsiei pe care o simțeau ruralii față de acest sistem, ei mergând până la a distruge şi aşi împărți până şi dependințele acestor cooperative.

Aplicarea Legii fondului funciar a dus la o fărâmițare excesivă a proprietății, care se situează actualmente la un nivel asemănător celui din perioada interbelică, proprietățile de până la 3 ha deținând o pondere de 71,2% din terenul agricol; cele de 3-5 ha – 17,5%; cele de 5-10 ha – 10,7%; cele peste 10 ha – 0,3 ha; iar societățile şi asociațiile agricole private – 0,3%.

Sectorul privat din agricultură nu dispune de forța economică necesară pentru a integra agricultura în mecanismele economiei de piață. Majoritatea gospodăriilor practică o agricultură de subzistență, ceea ce afectează posibilitățile de satisfacere a nevoilor pieței interne la principalele produse agricole.

Desfăşurarea procesului de restructurare a proprietății funciare a generat şi alte disfuncționalități. Dacă ne referim numai la teren, parcelarea excesivă a acestuia şi distanța, uneori foarte mare, dintre parcele la care se adaugă insuficiența brațelor de muncă, datorată dobândirii unei părți însemnate din suprafață (peste 1/3) de persoane care nu lucrează în agricultură şi dintre care unele nici nu locuiesc în mediul rural, există riscul ca aceste suprafețe să rămână efectiv nelucrate.

Dificultățile cu care se confruntă gospodăriile țărăneşti şi agricultura în ansamblul său, derivă, în bună măsură, din lacunele procesului de restructurare a proprietății funciare, provocate, la rândul lor, de modul deficitar în care a fost conceput procesul şi din lipsa unei strategii coerente, clare pe termen mediu şi lung, în privința restructurării organizatorice a exploatațiilor agricole.

Examinarea mai detaliată a proceselor de restructurare a proprietății funciare permite formularea unor observații:

- În legislația consacrată privatizării în agricultură, s-a avut în vindere doar fondul funciar, or acesta este numai unul dintre factorii producției agricole, chiar dacă este cel mai important. Pierderea din vedere sau neglijarea celorlalți factori – îndeosebi mecanici – constrânge inevitabil producătorii agricoli să folosească metode tradiționale, neeficiente de lucrare a pământului;
- O altă deficiență a procesului de restructurare constă în neglijarea totală a componenței vii a capitalului agrar – efectivele de animale. După 1989 zootehnia a fost distrusă. La toate speciile, efectivele au fost

practic decimate, din lipsa hranei şi a îngrijirii necorespunzătoare. Efectivele matcă, de rasă s-au diminuat şi depreciat. Crescătorii particulari de animale (oi şi bovine) nu sunt stimulați, iar prețurile de desfacere, în lipsa unui sistem avantajos de valorificare a produselor, nu asigură acoperirea cheltuielilor făcute cu acestea;

- Impactul negativ cel mai puternic al conceperii procesului de privatizare doar din prisma pământului s-a exercitat asupra factorului uman. Decalajul îngrijorător care s-a creat între posesorii de pământ şi numărul persoanelor care îl pot lucra a atins proporții greu de recuperat (doar 40-50% din suprafața aflată în proprietate privată fiind deținută de agricultori).

Nici din punct de vedere al proprietății funciare, situația nu este mai bună. Se constată că atributele ei nu se manifestă pe deplin în agricultură. Terenul se află în posesia titularilor dreptului de proprietate, dar aceştia nu-şi pot exercita liber dreptul de dispoziție. Garanțiile funciare nu sunt acceptate de către bănci la acordarea de credite; piața funciară nu funcționează nici după promulgarea Legii arendei nr. 16/1994.

Drept urmare nu se cunosc valoarea comercială şi nici prețul real al pământului. Aceste grile în regimul proprietății funciare descurajează orice tentație de a investi în pământ şi, mai ales, în lucrări de îmbunătățiri funciare.

Până acum în cei zece ani de transformări, programele de stabilizare economică şi ajustări structurale au avut consecințe negative asupra majorității membrilor societății, în special, asupra categoriilor vulnerabile. Pentru români, programele de reformă economică sunt asociate cu sărăcia. Reforma a indus consecințe sociale deosebit de grave, mult mai dure decât s-a crezut inițial.

Numindu-le generic „costuri socioumane", pierderile în plan social se referă în principal la: a) pierderi în expresie economică; b) pierderi în domeniul drepturilor sociale; c) fragilitatea structurilor sociale; d) eroziunea consensului social, instalarea apatiei sociale.

- Pierderile în expresie economică pot fi exprimate prin scăderea drastică a puterii de cumpărare a veniturilor populației, extinderea şi adâncirea sărăciei, ca urmare a deschiderii din ce în ce mai mari a foarfecelui prețurilor industriei față de agricultură;
- În perioada tranziției s-au înregistrat importante pierderi în pianul unor drepturi sociale câştigate anterior. Astfel, accesul gratuit la asistență medicală, medicamente şi spitalizare gratuită a fost restrâns doar la cei care îşi plătesc cotizația la asigurările sociale. Acest fenomen de (auto)excludere din sistemul asigurărilor sociale a populației active presupune eliminarea dreptului la concedii de boală plătite, iar în viitor a dreptului la pensie.

Un alt fenomen social negativ este indus de aplicarea Legii învățământului, care prevede o durată a şcolarizării obligatorii de opt ani şi nu zece, ca în vechiul regim.

Pierderile din aceste două domenii de importanță socială majoră se traduc în erodarea egalității de şanse, ca principiu fundamental de politică socială. Consecința, în perspectivă, va fi „decapitalizarea" capitalului uman un „as în mâneca României", în procesul integrării europene:

- Fragilitatea structurilor sociale se referă la faptul că România s-a confruntat, în tranziție, cu două fenomene deosebit de grave: apariția şi creşterea şomajului, creşterea dimensiunii sărăciei, fenomene ce au dus la creşterea inegalității sociale, la migrarea urban-rural a numeroase familii „stoarse" de resurse financiare.

În prezent, structura societății în România, în general, dar şi în agricultură, este bipolară: cea mai mare parte a populației se zbate pentru supraviețuire, dar există o pătură subțire de îmbogățiți ai tranziției. Clasa de mijloc, obiectiv declarat al tranziției, practic nu există şi va fi şi foarte greu de realizat.

- Consensul social, element fundamental al stabilității şi al unui mediu popice reformei, este fragil şi, mai degrabă, inexistent. Partenerii din societatea civilă nu au reuşit, în această perioadă, să-şi contureze poziții clare în dialogul cu instituțiile oficiale, pentru ca punctele lor de vedere să fie luate în considerație în deciziile politice.

Toate acestea sunt aspecte care au contribuit la creşterea sentimentului frustrării, ca expresie a decalajului dintre speranțele inițiale şi standardele sociale actuale.

În acest context, pentru ca privatizarea să-şi atingă scopul, este necesară o schimbare a mentalității țărănimii, care trebuie să tranziteze de la comportamentul economic pasiv, de veşnic oprimat, lipsit de opțiuni şi decizii, la comportamentul de proprietar, dinamic, cu interese majore şi opțiuni în valorificarea superioară a mijloacelor de producție şi de muncă, în obținerea directă a avantajelor materiale.

În ultima perioadă se bate monedă pe necesitatea coagulării proprietății funciare, care ar permite practicarea unei agriculturi performante, capabilă să obțină partizi mari de producții, omogene din punct de vedere cantitativ şi structural. Nimic mai adevărat. Dar nu trebuie să neglijăm experiența țărilor vest-europene, cărora le-au fost necesare cinci decenii de politică agrară susținută pentru a ajunge astăzi la o medie pe exploatație pentru întreaga Uniune Europeană, de 14 hectare

Devine din ce în ce mai clar că acest proces nu poate fi accelerat, mai ales, în actualul context socioeconomic din România, în care 70% din suprafața agricolă a țării este în proprietatea unor exploatații de subzistență (de 2,2 ha în medie), concepută ca ultim bastion în fața sărăciei „lucii".

Pentru revigorarea agriculturii româneşti este deci necesară luarea rapidă a unor decizii strategice în acest domeniu, strategii adaptate la condiţiile actuale şi care să valorifice, pe cât posibil, puţinele avantaje comparative pe care le are ţara noastră.

O idee ar fi venirea în întâmpinarea cererii de produse agroalimentare ecologice provenită din ţările vest-europene şi din SUA, ale căror preţuri sunt de circa 6-7 ori mai mari decât ale produselor chimizate.

Dat fiind faptul că în gospodăriile populaţiei animalele sunt crescute în sistem tradiţional şi deci ecologic şi că de circa zece ani suprafeţe agricole întinse nu au mai fost chimizate, ba, mai mult, unele nici nu au fost cultivate, ar exista în ţară potenţialul necesar. Exploatarea lui presupune însă o atentă implicare şi sprijin, din partea statului în crearea infrastructurii necesare. În mediatizarea programului, în omologarea suprafeţelor de teren pretabile pentru astfel de culturi, susţinerea financiară a producătorilor rurali, încheierea de contracte ferme la nivel comunal sau chiar cu fiecare producător în parte.

Investiţia iniţială poate fi mai mare decât această „cuponiadă”, efectele ei ar fi mult mai mari, ceea ce ar putea duce la atât de dorită recapitalizare a agriculturii.

Bibliografie

1. Constantinescu N.N. – Probleme ale tranziţiei la economia de piaţă în România, Studii, 1997.
2. Fulea Maria – Coordonate economice şi sociologico-demografice ale satului românesc în tranziţie.
3. Manea Mihai, Teodorescu Bogdan – Istoria România, Ed. Didactică şi Pedagocică, 1992.
4. Mureşan Maria, Mureşan Dumitru – Istoria economiei, Ed. Economică, 1998.
5. Anuarul Statistic al României.

INDEX

ALBU Lucian-Liviu, 3, 10 ***(LIX)***
ALEXANDRI C., 189 ***(LIX)***

BALDACCI E., 63 ***(LIX)***
BALTAG Dana, 63 ***(LIX)***
BARBU Gh., 63 ***(LIX)***
BECKER G.S., 63 ***(LIX)***
BELLI N., 189 ***(LIX)***
BENGTSSON T., 63 ***(LIX)***
BIDILEAN Ovidiu, 283 ***(LIX)***
BIDILEAN Vidu, 283 ***(LIX)***
BOLD Ion, 283 ***(LIX)***
BOLOHAN A.-M., 63 ***(LIX)***
BOSERUP E., 63 ***(LIX)***
BOSTAN I., 63 ***(LIX)***
BOURDIEU Pierre, 294 ***(LIX)***

CHIREA C., 207 ***(LIX)***
CIUTACU C., 63, 65 ***(LIX)***
COALE J. A., 63 ***(LIX)***
COLEMAN James D., 259 ***(LIX)***
COLEMAN V., 253 ***(LIX)***
CONSTANTIN Leonte, 283 ***(LIX)***
CONSTANTIN M., 189 ***(LIX)***
CONSTANTINESCU N.N., 63, 283, 306 ***(LIX)***
COROŞ Cristina, 137, 285 ***(LIX)***
CRĂCIUN Avram, 283 ***(LIX)***

DAMS Th., 283 ***(LIX)***
DUMITRU D., 189, 244 ***(LIX)***
DUMITRU Sandu, 64, 207, 259 ***(LIX)***

FLORIAN V., 244 ***(LIX)***
FLORIAN Violeta, 137, 140, 190, 208 ***(LIX)***
FULEA Maria, 244, 306 ***(LIX)***

GAVRILESCU D., 189, 283, 284 ***(LIX)***
GHEŢĂU V., 63 ***(LIX)***
GIURCĂ D., 189 ***(LIX)***
GRIGORESCU C., 63 ***(LIX)***
GUREANU Roxana-Theodora, 137, 264 ***(LIX)***

HALUS R., 63 ***(LIX)***

IBANESCU M., 244 ***(LIX)***
IOAN-FRANC Valeriu, 3, 9 ***(LIX)***
IONETE C., 64 ***(LIX)***
ISTUDOR Mariana, 284 ***(LIX)***

KAZUSHI Ohkawa, 60, 64 ***(LIX)***
KENT Anthony, 284 ***(LIX)***
KEYFITZ N., 64 ***(LIX)***

LAGRANGE L., 189 ***(LIX)***
LAZĂR T., 189 ***(LIX)***
LENCLUD Gérard, 294 ***(LIX)***
LUGARESSI S., 63 ***(LIX)***

MANEA Mihai, 306 ***(LIX)***
MIHĂILESCU Vintilă, 294 ***(LIX)***
MOLDOVAN Minodora, 137, 140 ***(LIX)***
MOLNAR M., 64 ***(LIX)***
MUREŞAN Dumitru, 306 ***(LIX)***
MUREŞAN Maria, 306 ***(LIX)***

NICA N., 207 ***(LIX)***
NICOLAE David, 284 ***(LIX)***
NICOLAU Viorica, 294 ***(LIX)***
NOVAK A., 64 ***(LIX)***

PANAITESCU I., 13, 16 ***(LIX)***
PAŞA Fl., 64 ***(LIX)***
PERŢ S., 64 ***(LIX)***
PETRESCU-BURLOIU I., 295 ***(LIX)***

POENARU M., 64 ***(LIX)***
POPESCU Maria D., 284 ***(LIX)***
POPESCU Marin, 137, 140, 190 ***(LIX)***
POSTELNICU M.,, 65 ***(LIX)***
PREDA Simona, 63 ***(LIX)***
PRESURA Iuliana, 284 ***(LIX)***

RUSU Marioara, 190 ***(LIX)***
RUSU Mioara, 137, 140 ***(LIX)***

SANDU V., 253 ***(LIX)***
SANTAROSSA Luoana, 5, 26 ***(LIX)***
SĂNDULESCU Şt. E., 13, 16 ***(LIX)***
SÂRBU A., 244 ***(LIX)***
SIMION Maria, 31, 64 ***(LIX)***
STAN Răzvan, 137, 251 ***(LIX)***
STEGĂROIU D., 64 ***(LIX)***
STOICA Georgeta, 295 ***(LIX)***
SZRETER S., 65 ***(LIX)***
ŞTEFĂNESCU Carmen, 137, 140, 190 ***(LIX)***

TATU M., 65 ***(LIX)***
TEODORESCU Bogdan, 306 ***(LIX)***
TEŞLIUC E., 207 ***(LIX)***
TIMARIU Gheorghe, 284 ***(LIX)***
TODEROIU Filon, 137, 189, 190, 208, 244 ***(LIX)***
TRACY M., 189 ***(LIX)***
TREBICI Vl., 65 ***(LIX)***
TUDOR Monica, 137, 296 ***(LIX)***

UDREA Andreea, 137, 251 ***(LIX)***

VÂLCEANU Gr., 65 ***(LIX)***
VINCZE Maria, 189, 284 ***(LIX)***
VULCĂNESCU Mircea, 295 ***(LIX)***

WEBER Max, 259, 295 ***(LIX)***

ZAMAN Gh., 65 ***(LIX)***
ZAMFIRESCU A.-M., 65 ***(LIX)***
ZECHERIU M., 65 ***(LIX)***